

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XV. évfolyam 1. szám

2016. április

**FELDERÍTŐ
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2002

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Kovács József altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök: Dr. Béres János vezérőrnagy

Tagok: Dezső Sándor dandártábornok
Dr. Magyar István ny. dandártábornok
Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok
Deák Anita alezredes
Dr. Fürjes János alezredes
Háry Szabolcs alezredes
Dr. Magyar Sándor alezredes
Dr. Tóth Sándor alezredes
Dr. Vida Csaba alezredes

A kézirat lezárva: 2016. április 15.

Felelős szerkesztő: Deák Anita alezredes

Olvasószerkesztő: Gál Csaba ny. ezredes

Tördelőszerkesztő: Ivanovits Györgyi Dorina

HU ISSN 1588-242X

TARTALOM

BIZTONSÁGPOLITIKA

NÓGRÁDI GYÖRGY

**NEMZETVÉDELEM SZÖGESDRÓTTAL –
A MIGRÁCIÓS VÁLSÁG ÉS MAGYAR VONATKOZÁSAI 5**

DR. FORGÁCS BALÁZS SZÁZADOS

**A NÉPPEL AZ URALKODÓÉRT.
AZ ELSŐ GERILLAELMÉLETEK..... 21**

DR. HARKAI ISTVÁN

TERRORFELLEGEK NYUGAT-SZAHARA FELETT? 58

HÍRSZERZÉS – FELDERÍTÉS

SIMON LÁSZLÓ ALEZREDES

**A TITOK SPECIÁLIS ÉRTELMEZÉSE AZ ELMÚLT
25 ÉV KIHÍVÁSAINAK, KOCKÁZATAINAK ÉS
FENYEGETÉSEINEK TÜKRÉBEN..... 67**

KÁROLY LÁSZLÓ ŐRNAGY

**NEMZETI HÍRSZERZŐ ELEMÉK DÖNTÉSHOZATALI
RENDSZERE ÉS JELLEGZETESSÉGEI..... 88**

MAKAY VIKTOR ALEZREDES

IN MEMORIAM LAKATOS ZSOLT... 102

LAKATOS ZSOLT ALEZREDES

**AZ EU FELDERÍTŐ-INFORMÁCIÓS RENDSZER
KIHÍVÁSAI ÉS SZEREPE A VÁLSÁGKEZELÉSBEN..... 104**

KUTATÁS – FEJLESZTÉS

DR. FÜRJES JÁNOS ALEZREDES –
FODOR ZOLTÁN

**RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTŐ- ÉS
ZAVARÓESZKÖZ FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI 170**

HOLTAI ANDRÁS EZREDES –
DR. MAGYAR SÁNDOR ALEZREDES –
PUSKÁS BÉLA ALEZREDES

**AZ INFORMATIKAI FEJLESZTÉS ÉS ÜZEMELTETÉS
HATÁRVONALAI 191**

SZAKMATÖRTÉNET

DR. MAGYAR ISTVÁN NY. DANDÁRTÁBORNOK

**A TÁJÉKOZTATÓ RÉSZLEGTŐL
AZ ELEMZŐ ÉS ÉRTÉKELŐ IGAZGATÓSÁGIG – II..... 204**

AZ OLVASÓHOZ

A KÖTET SZERZŐI..... 229

E SZÁMUNK TARTALMA 230

**A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS
FELTÉTELEI 240**

A migráció előzményei

A második világháború tömeges áttelepülései óta nem látott migráció tükröt tartott azok számára, akik a hidegháború befejeződése után, a multipoláris világrend berendezkedésével békésebb nemzetközi kapcsolatokat jövendöltek. Ugyanakkor a Samuel P. Huntington által vizionált civilizációk összecsapására még szintén nincsen bizonyíték. A nemzetközi kapcsolatok terén felállított elméletek egyelőre tehetetlenül állnak a jelenlegi helyzet előtt. A Közel-Kelet számos államában évek óta érzékelhető destabilizációt és radikalizálódást sem a nemzetközi szervezetek egységei, sem a segítségnyújtó szervezetek vagy a békefenntartók nem voltak képesek megfékezni.

Az európai régió biztonságára hagyományos összecsapások helyett az aszimmetrikus hadviselés és az „új típusú” terrorizmus jelent kiemelt veszélyt. Az afrikai kontinens számos államában (a leginkább érintettek Csád és Nigéria), valamint a Közel-Kelet destabilizált területein (Szíria, Irak) tevékenykedő terrorszervezetek¹ azonban a helyi lakosság számára napi szintű hagyományos fenyegetéssel is élnek. E terrorszervezetek virágzásához hozzájárult a labilis – vagy bukott – politikai vezetés, a radikális ideológia térnyerése és a törzsek (vagy vallási csoportok) közötti akut ellentét is. A radikális csoportok nem rettentek vissza az erőszaktól, a tömeges gyilkosságoktól és a be nem hódolt emberek ellehetetlenítésétől sem.² Afrikában elsősorban a Boko Haram és az al-Kaida radikalizálódott egységei, Közel-Keleten pedig az Iszlám Állam³ és az annak hűségeskürt tett csoportok tevékenysége veszélyeztette az eredetileg is gyenge közigazgatási-politikai struktúrával rendelkező államok lakosait. Nem véletlen tehát, hogy a kríziszónákból csoportosan indultak meg az emberek a stabilabbnak látszó, jogállamisággal és gazdasági lehetőségekkel rendelkező európai kontinens felé.

Az Afrikából érkezők motivációi között említhető, hogy a kontinens ugyan összességében jelentős gazdasági fejlődést él meg, a szociális juttatások azonban a legtöbb országban még mindig minimálisak. A radikalizálódás egyértelmű mozgatórugói a radikális terrorszervezetek akciói, valamint a belpolitikai, a törzsi és egyéb konfliktusokkal tűzdelt nehéz megélhetés.

A Migration Policy Institute adatai alapján az EU/EFTA tagországaiban 2010-ben összesen 284 975 menedékkérelmet adtak be. Ez a szám a következő években növekedésnek indult, 2015-re pedig elérte a 900 ezer főt. Míg 2010-ben a legtöbben Afganisztánból és Oroszországból származtak, a nemzetközi helyzet

¹ Csak Afrikában 64 terror- és szakadárszervezet működik.
KISS Álmos Péter: Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely (HVK TKH), Budapest, 2015. p. 4.

² BESENYŐ János – PRANTNER Zoltán – SPEIDL Bianka – VOGEL Dávid: Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0; Történet, ideológia, propaganda. Kossuth Kiadó, Budapest, 2016. pp. 60–81.

³ Az Iraki és Levantei Iszlám Állam (ISIL) rövid megnevezése.

változásával már 2012-re megugrott a szíriaiak száma (5600-ról 25 ezerre), 2015-re pedig csak a szíriai menekültek száma elérte a 221 ezer főt. Ezen felül 2014-ben Afrika irányából jelentős eritreai és nigériai bevándorlás is tapasztalható volt.⁴

Az ENSZ Gazdasági és Szociális Ügyek Főosztályának 2011-ben kiadott értékelése szerint az előző évekhez képest már 2010-ben is nőtt a migránsok száma, és ezen belül a menekülteké is. 2010-ig a 214,1 millió nemzetközi migráns legnagyobb részét Európa fogadta be (becslések szerint 69,9 millió főt).⁵

A kereslethez viszonyulva fellendült az emberkereskedelem, kibővült az ezt (is) végző csoportok száma. A tranzitországok csempészei a küldő országok helyi felelőseivel együttműködve többnyire szervezett struktúrában napi több alkalommal szállították a menekülő csoportokat.⁶ A bevándorláshoz mérsékeltlen hozzájárult, hogy a legtöbb származási országgal ellentétben a menekültek számára az európai jogrendszer és közigazgatás biztosította a megélhetéshez szükséges alapvető feltételeket. Nagy-Britannia heti 53 dollár,⁷ Franciaország 81 dollár, Németország és Svédország nagyjából 50 dollár heti ellátást biztosított a menekültstátusszal rendelkezőknek.⁸ Többek között ez a tény generálta azt is, hogy feltételezhetően nemcsak a háború sújtotta országok lakói, hanem a környező államokban nehézségeket megélők is csatlakoztak a különösebb ellenőrzés nélkül beáramló embertömeghez. Magyarországon a kérelem elbírálásáig havi 7000 forint illetményt kapnak, illetve ha étkezést nem igényelnek, akkor napi 1000 forint ételpénzt, ha a Hivatal valakinek az első meghallgatása után komolynak találta az üldözési történetét, s a menekültügyét részletes vizsgálatra utalta.⁹ Az európai politika mindig is pártfogolta a humanitárius problémák kezelését, így a menekültválság kezdetekor – Németország még jócskán a válság közepette is – Angela Merkel német kancellár vezetésével a közösség támogatta a befogadást.

A be- és kivándorlást érintő európai egyezmények, kiemelten a schengeni és a dublini rendeletek, valamint az ujjlenyomatok levételére kötelező EURODAC-rendszer nem bírták implementálni az elméletileg jól működő szabályozásokat. A külső schengeni határok folyamatosan ostrom alatt álltak, majd mikor 2014 végén és 2015 elején szembesültek az eddig nem látott tömeggel és a több ezer menekültkérelemmel, az összehangolt európai szabályozás ténylegesen megdőlt. Ez a változás tovább könnyítette a migrációt, hisz – különösebb ellenőrzés híján –

⁴ Migration Policy Institute: Asylum Applications in the EU/EFTA by Country, 2008-2015 (Q3). <http://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/asylum-applications-euefta-country-2008-2015-q3?width=1000&height=850&iframe=true>; letöltés: 2016.02.17.

⁵ UN Department of Social and Economic Affairs (2011): International Migration Report, p. 2. <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2011.pdf>; letöltés: 2016.02.17.

⁶ Global Initiative: Migration from Africa to Europe. p. 1. <http://www.globalinitiative.net/download/global-initiative/Global%20Initiative%20-%20Migration%20from%20Africa%20to%20Europe%20-%20May%202014.pdf>; letöltés: 2016.02.18.

⁷ UK Government: Asylum support. <https://www.gov.uk/asylum-support/what-youll-get>; letöltés: 2016.02.17.

⁸ The Guardian: 10 truths about Europe's migrant crisis. <http://www.theguardian.com/uk-news/2015/aug/10/10-truths-about-europes-refugee-crisis>; letöltés: 2016.02.17.

⁹ HVG.hu: Hat tévhit a menekültekről. http://hvg.hu/itthon/20150802_Hat_tevhit_a_menekultekrol; letöltés: 2016.02.22.

ugyanannyi idő alatt több ember áramolhatott be a menedéket nyújtó európai területekre. Hozzá kell tenni azonban, hogy az ellenőrzés hiánya a radikális személyek bejutását is megengedte, így a régió biztonsági szintje jelentősen lecsökkent.

Az Iszlám Állam propagandájában több alkalommal hirdette, hogy a migránsok között több ezer hűséget fogadott tag is beérkezett európai területre.¹⁰ A nemzetbiztonsági szolgálatok¹¹ információi, valamint a védelmi miniszterek nyilatkozatai¹² ugyan ennek lehetőségét nem erősítették meg, de azt ők is elismerték, hogy van esély arra, hogy néhány, terrorszervezetekhez kötődő vagy labilis (könnyen behálózható) személy beáramolhatott, kihasználva az ellenőrzés hiányát. Bár elemzések szerint a terrortámadások sokkal inkább köthetőek a második generációs bevándorlókhoz, mint a most beérkezett menekültekhez,¹³ a tényleges fenyegetés növekedése mellett a biztonság egyik szektora, az általános biztonságpercepció a bevándorlási hullám alatt jelentősen változott.

Migránshullám a gyakorlatban

Adatok

A legújabb menekülthullám a szíriai és a közép-afrikai helyzet fokozódásával összhangban 2013 szeptembere körül indult el. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága adatai alapján 2014-re 59,5 millió főre nőtt az erőszakkal elűldözött emberek száma, ami a második világháború óta a legnagyobb tömegnek számít.¹⁴ 2014-ben az EU már 626 710 menekültkérelmet regisztrált, majd ez a szám 2015-ben 900 ezerre¹⁵ nőtt.¹⁶ A legtöbben Szíriából, Afganisztánból, Irakból és Koszovóból származtak. A bevándorlók többsége fiatal- és középkorú férfi, de gyermekek is nagy számban jelen vannak a migránsok között.¹⁷

¹⁰ Express.co.uk: 'Just wait...' Islamic State reveals it has smuggled THOUSANDS of extremists into Europe. <http://www.express.co.uk/news/world/555434/Islamic-State-ISIS-Smuggler-THOUSANDS-Extremists-into-Europe-Refugees>; letöltés: 2016.02.17.

¹¹ BÖRÖCZ Miklós r. alezredes: Az illegális migráció és a terrorizmus közti összefüggések vizsgálata. http://tek.gov.hu/tt_pdf/2014/Borocz_Miklos_Az_illegalis_migracio.pdf; letöltés: 2016.02.17.

¹² A bevándorlási útvonalon fekvő Szerbia belügyminisztere, Nebojsa Sztefanovics így nyilatkozott: „voltak olyan menekültek, akik a fegyveres felkelők oldalán harcoltak, de nem az IS mellett és egyikük sem volt semmilyen körözési listán”. http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2015&mm=10&dd=15&nav_id=95732; letöltés: 2016.02.17.

¹³ BESENYŐ János ezredes: Not the invention of ISIS: terrorists among immigrants. In: Journal of Security and Sustainability Issues, Volume 5 Number 1. p. 10. [http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2015.5.1\(1\)](http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2015.5.1(1)); letöltés: 2016.02.17.

¹⁴ The New York Times: Global Refugee Crisis, Region by Region. 26 August. <http://www.nytimes.com/interactive/2015/06/09/world/migrants-global-refugee-crisis-mediterranean-ukraine-syria-rohingya-malaysia-iraq.html>; letöltés: 2016.02.18.

¹⁵ Migration Policy Institute: Asylum Applications in the EU/EFTA by Country, 2008-2015 (Q3)

¹⁶ Az Eurostat adatai szerint ez a szám túllépte az 1 200 000 főt. EUOSTAT (2016): Asylum and new asylum applicants - monthly data. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00189&language=en>; letöltés: 2016.02.18.

¹⁷ Eurostat: Share of male (non-EU) asylum applicants in the EU-28, by age group and status of minors, 2014 (%) YB15 III.png. [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Share_of_male_\(non-EU\)_asylum_applicants_in_the_EU-28,_by_age_group_and_status_of_minors_2014_\(%25\)_YB15_III.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Share_of_male_(non-EU)_asylum_applicants_in_the_EU-28,_by_age_group_and_status_of_minors_2014_(%25)_YB15_III.png); letöltés: 2016.02.17.

Célállomásként elsődlegesen Németországot lehet említeni, a menekültkérelmek 30%-át itt nyújtották be. További 42% jutott Magyarország, Franciaország, Olaszország és Svédország elbírálása alá. A népességhez viszonyított arányokban Svédország vezet a listát, ahol 100 ezer főre több mint 1570 menekült nyújtott be kérelmet.

Tagállam	Menekültkérelmek aránya (%)	Jelentkezők száma (fő)
Németország	30,6	202 815
Svédország	12,3	81 325
Olaszország	9,7	64 625
Franciaország	9,7	64 310
Magyarország	6,4	42 775
Anglia	4,8	31 945
Ausztria	4,2	28 065
Hollandia	3,7	24 535
Svájc	3,6	23 770
Belgium	3,4	22 850
Dánia	2,2	14 715
Norvégia	1,7	11 480
Bulgária	1,6	11 080
Görögország	1,4	9 435
Lengyelország	1,2	8 025
Spanyolország	0,8	5 615
Finnország	0,5	3 625
Ciprus	0,2	1 745
Románia	0,2	1 545
Írország	0,2	1 450
Málta	0,2	1 350
Csehország	0,17	1 155
Luxemburg	0,17	1 150
Horvátország	0,06	450
Portugália	0,06	445
Litvánia	0,06	440
Szlovénia	0,05	385
Lettország	0,05	375
Szlovákia	0,04	330
Észtország	0,02	155
Teljes		661 965

1. ábra. Az egyes európai országokban 2014-ben benyújtott menekültkérelmek megoszlása¹⁸

¹⁸ Eurostat, Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex Annual data (rounded). <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>; letöltés: 2016.02.17.

Európai területekre hét fő irányból érkeztek migránsok, az embercsempészek útvonalai azonban folyamatosan alkalmazkodtak a nemzetközi szabályozásokhoz és a környezeti viszonyokhoz. A magyar Ideiglenes Biztonsági Határzár (IBH) felállításával Magyarország helyett Horvátországon keresztül jutottak Ausztriába a migránsok, akik innen folytatták útjukat (többek között) Németország és Svédország felé.

A hét fő migrációs útvonal az átvonultak száma alapján sorrendben a következő:¹⁹

– Kelet-Mediterrán – A törökországi és a közel-keleti migránsok egyik legtöbbet használt tranzitútvonala, csak ezen keresztül összesen kb. 885 ezer fő érkezett Európába 2015-ben. Legtöbbször Leszbosz szigetén át érkeztek. Az útvonalon beérkezők száma 2015 januárjában nőtt meg radikálisan, és áprilisban egy hónap alatt már 216 ezer migráns áramlott be. A többi migránsútvonalhoz hasonlóan novemberben és decemberben csökkent az átvonulók száma, akik közül a legtöbbször Szíriából, Afganisztánból és Szomáliából származtak.

– Nyugat-Balkán – a tengeren érkezők Görögországon, Macedónián, Szerbián és Magyarországon (a kerítés felhúzása után inkább Horvátországon, majd Szlovénián) át Németország irányába haladó útvonalán 764 ezer fő haladt át.

– Közép-Mediterrán – 153 946 fő. Olaszország partjainál folyamatos tengeri bevándorlás volt észlelhető a 2014–2015-ös hullám során. Az útvonalat inkább 2014-ben használták, 2015-re a hangsúly áthelyeződött a nyugat-balkáni útvonalra (a közép-mediterrán útvonalon mintegy 157 ezer fő érkezett be 2015-ben). A migránsok többsége Eritreából, Nigériából és Szomáliából érkezett a líbiai gyűjtőpontra, ahonnan tömött hajókon utaztak át a tengeren Lampedusára vagy Máltára. A szállítóhajók elégtelen kapacitása miatt több katasztrófa is történt,²⁰ amelyekkel a parti államok és a FRONTEX egységei is megpróbálták felvenni a harcot.²¹

– Nyugat-Mediterrán – 7614 fő. Marokkón keresztül Spanyolországba 2005 óta érkeznek menekültek, többségük Algériából és a szub-szaharai Afrika több, konfliktus által érintett országából.

– A keleti határokon, Románia és Ukrajna irányából – 1920 fő érkezett be, többségük Afganisztánból, Irakból és Szomáliából.

¹⁹ FRONTEX: Migratory routes map.

<http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/>; letöltés: 2016.02.17.

Katie KUSCHMINDER – Julia DE BRESSER – Melissa SIEGEL: Irregular Migration Routes to Europe and Factors – Influencing Migrants' Destination Choices. Maastricht University, 2015.

www.merit.unu.edu/publications/uploads/1436958842.pdf; letöltés: 2016.02.17.

²⁰ 2015 áprilisában 1300 ember fulladt a tengerbe, miközben megpróbált átkelni Lampedusára.

UNHCR: Press Coverage of the Refugee and Migrant Crisis in the EU: A Content Analysis of Five European Countries.

<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opensslPDFViewer.html?docid=56bb369c9>

&query=migrant%20sank; letöltés: 2016.02.18.

²¹ 2014 novemberében az addig regnáló, olasz vezetésű „Mare Nostrum” nevű akció helyett a FRONTEX „Triton” művelete vette át a tengeri szolgálatot. A határok megerősített védelméért és a Triton művelet kiegészítéseképpen az EU 2015 májusában megindította az „EUNAVFOR MED –Sophia” elnevezésű műveletet. Utóbbi leginkább az embercsempészek elfogására és a csempésztúvonalak felderítésére koncentrál.

– Nyugat-Afrika – 874 fő. Szenegál, Marokkó és Mauritánia összeköttetése a Kanári-szigetekkel 2007-ig gyakorta használt útvonal volt, de a biztonsági szigorítások miatt a legújabb menekülthullám során már nem használták frekventáltan.

– Puglia és Calabria olasz régiókon keresztül – a közvetlen tengeri kapcsolat miatt ez az átkelő is fogadta a migránsokat. Ennek az útvonalnak a forgalma a többihez viszonyítva kicsi volt, a migránsok többsége Egyiptomból és Törökországból származott.

A nyári és az őszi időjárás kedvezett az áradatnak, viszonylag kevés természeti kihívás érte a migránsokat. A téli, hidegebb időszak bekövetkezte azonban mérsékelte a hullámot. Várhatóan a tavasz közeledtével újabb, az eddig anyagi viszonyaik miatt hátramaradtakból álló hullám indul meg Európa felé. Erre a ténnyre a visegrádi országok képviselői is felhívták a figyelmet a 2016. februári ülésüket követően.²²

Pénzügyek és segélyezés

Belevágni az európai útba jelentős kiadásokkal jár. Az embercsempészek általában több ezer dollárt kérnek – többnyire a hawala rendszeren²³ keresztül – az Olaszországba vagy Görögországba történő szállításért. Az összeg függ a megtett távolságtól, az útviszonyoktól, az ellenőrzés szintjétől és természetesen magától az utastól is. A Guardian 2015. áprilisi felmérése alapján egy szub-szaharai kb. 800–1000 dollár körül, a szíriai 2500 dollárért, egy marokkói állampolgár pedig 1500 dollárért jut el az olasz partokhoz.²⁴ Több esetben a migránsok minden ingóságukat eladták az út előtt, hogy a többhavi összespórolt fizetésüket kiegészítsék.²⁵ Azok, akik még így sem rendelkeznek elég likvid tőkével, drogok szállításával vagy egyéb illegális tevékenységgel szerzik meg a fennmaradó összeget.²⁶ Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (UNHCR) adatai 400 és 2500 dollár közötti összeggel számolnak.²⁷

²² Czech Republic Government: V4 countries express their solidarity with the Balkan countries in the handling of the migration crisis.
<http://www.vlada.cz/en/media-centrum/aktualne/joint-statement-on-migration-of-the-prime-ministers-of-the-visegrad-group-countries-140197/tmplid-81/>; letöltés: 2016.02.20.

²³ Észak-Afrikában, valamint Nyugat- és Dél-Ázsiában működő pénzforgalmi rendszer. A tranzakciókat egy ügynök, a hawaladar bonyolítja le a vevő és a csempész között. Mivel nem jár bizonylatokkal a pénzforgalom, így nem követhető nyomon, valamint jóval olcsóbb is, mint a hivatalos átutalás. KISS Álmos Péter: Felderítés és negyedik generációs hadviselés. In: Felderítő Szemle, VIII. évfolyam 4. szám, 2009. december. p. 73.

²⁴ <http://www.theguardian.com/world/2015/apr/24/libyas-people-smugglers-how-will-they-catch-us-theyll-soon-move-on>; letöltés: 2016.02.18.

²⁵ KOSER Khalil: Why Migrant smuggling pays. In: International Migration vol. 46. No.2, 2008. p. 13.
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2435.2008.00442.x/abstract>; letöltés: 2016.02.18.

²⁶ UNODC: Transnational Organised Crime Threat Assessment, Chapter 3, Smuggling of Migrants. p. 35. In: UNODC: Issue Paper: Smuggling of Migrants by Sea, p. 12.
http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Migrant-Smuggling/Issue-Papers/Issue_Paper_-_Smuggling_of_Migrants_by_Sea.pdf; letöltés: 2016.02.18.

²⁷ UNHCR: Mediterranean migrant smugglers 'violent and audacious': agencies.
<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refdaily?pass=52fc6fbd5&id=552f5d4e5>; letöltés: 2016.02.18.

A görög partoktól Magyarországig tartó utat is csempészútvonalak szelik át. A szállítás díja többszöröse is lehet az eredeti árnak. A Spiegel napilap szerint a csempészek 300–400 eurót kértek egy útért Magyarországról Bécsbe, holott a vonat Budapestről egészen Berlinbe már 36 eurótól is elérhető.²⁸

Az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala adatai alapján csak 2008-ban, a migránshullám megindulása előtt a csempészek 150 millió dollárt szereztek csak az Afrikából Európába tartó utakért.²⁹

A menekültek csak abban az országban igényelhetnek ellátást, ahol megindítják a menekültkérelem igénylését. A nemzetközi szervezetek anyagi támogatása mellett (2015-ben az UNHCR összesen 480 millió dollárral járult hozzá a migránsválság kezeléséhez³⁰) az útvonalon segélyszervezetek több alkalommal segítik élelemmel és szükséges ellátással a migránsokat.

A magyarországi székhelyű Migration Aid a jelenlegi hullám első heteiben egymillió forintot gyűjtött össze a migránsok megsegítésére, később csak tárgybeli hozzájárulásokat fogadtak el. Ebből az összegből és a különféle hozzájárulásokból napi egyszeri meleg ételmezt, ruhát és egyéb ellátást tudtak fedezni. A tárgyi felajánlásokat naponta hirdették meg honlapjukon, keresve BKV-bérleteket, ruhát, cipőket és a napi szendvicsekhez alapanyagokat, gyümölcsöket. Ezen kívül persze számos egyéb segélyszervezet gyűjtött adományokat a helyzet javításáért, pl. a Migrant Offshore Aid Station, a Nemzetközi Vöröskereszt és a Nemzetközi Vörös Félhold. Ezeket a kezdeményezéseket egyéni felajánlások és a helyi segélyszervezetek munkája is kiegészítették. A legtöbb helyen biztosítottak ingyenes orvosi ellátást, mosdási lehetőséget és menekülttáborokat.

A migránshullámmal járó kockázatok

Társadalmi eltérések, terrorfenyegetettség

A bevándoroltak a területi különbségek miatt jelentős eltéréseket tapasztalhatnak meg a norma- és a jogrendszerben, valamint a hétköznapi életben is. Legyen a migráns keresztény, hindu vagy muszlim, a helyi viszonyokhoz rövid idő alatt kell alkalmazkodnia, ami a feszült migrációs időszak után igen nagy kihívást jelent számára. A társadalmi változás pozitív hozadéka lehet, hogy a bevándorlók „felfrissítik” a demográfiai mutatókat, hisz mind a 28 európai tagországban igen alacsony a születési és magas a halálozási ráta, így számos, az elöregedéssel járó gazdasági és társadalmi problémára megoldást jelenthetnek (például munkaerő-piaci hiányosságok, nyugdíjazás).

²⁸ Spiegel.de: Asylum's Dark Side: The Deadly Business of Human Smuggling.
<http://www.spiegel.de/international/europe/refugee-smuggling-a-big-business-in-the-balkans-a-1051461.html>; letöltés: 2016.02.18. és a Deutsche Bahn honlapján található adatokból.

²⁹ UNODC: Transnational Organised Crime Threat Assessment, Chapter 3, Smuggling of Migrants, p. 76. In: UNODC: Issue Paper: Smuggling of Migrants by Sea, p. 12.
http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Migrant-Smuggling/Issue-Papers/Issue_Paper_-_Smuggling_of_Migrants_by_Sea.pdf; letöltés: 2016.02.18.

³⁰ UNHCR: UNHCR 2015 budgets for Europe (USD).
<http://www.unhcr.org/pages/4a02d9346.html>; letöltés: 2016. 02.18.

A beérkezettek többsége a felmérések szerint muszlim vallású. A Pew Center kutatóközpont becslései szerint a migráció során beérkezettekkel arányosan az előrejelzésekhez képest 2050-re 1,8%-kal fog nőni (és eléri a 10,2%-ot) a muszlim vallásúak aránya az európai lakosságban.³¹ Németország hosszú ideje próbálkozik a csoportokba zárkozó muszlim közösségek integrációjával, a mostani tömeg pedig újabb nehézségeket fog jelenteni a társadalom kiegyensúlyozását illetően. A vallási és a társadalmi különbségek egyértelműen feszültségeket szülnek, ami miatt a muszlim közösségek tagjai könnyen alanyai lehetnek a hátrányos megkülönböztetésnek és a kizorításnak. Ez hosszabb távon megkönnyítheti a radikális szervezetek beszerzési kísérleteinek sikerét.

Ahogy Franciaország példája is mutatja,³² a muszlim közösségek általában központosulnak egy-egy negyedben, ahol a saría törvényei szerint, szinte saját közigazgatással üzemelő államot alakítanak ki az államban. Franciaország mellett Belgiumban és Németországban is megfigyelhető a csoportalkotás. Ez a jelenség különösen azért veszélyes, mert zárt közösségekben könnyebben lehet elterjeszteni a radikális üzeneteket.³³ Bár említettem, hogy sokak szerint a terrorizmus a második generációra jellemző inkább. A 2015. novemberi párizsi terrortámadások példáján bemutatható, hogy a jelenlegi bevándorlási hullám is rejt magában veszélyeket. Az elkövetők a migránshullámmal párhuzamosan érkeztek Párizsba. A párizsi robbantásokhoz szükséges felszerelések megszerzéséhez komoly és felépített szervezeti háttérre volt szükség. François Hollande francia államfő beszédében felvázolta a támadás valószínű előkészítési láncolatát: a támadásokat az Iszlám Állam rendelte meg, a részleteket pedig Belgiumban (egy többségében muszlimok által lakott negyedben) szervezték, majd azokat Franciaországban hajtották végre.³⁴ A támadásokat az Iszlám Állam vállalta magára,³⁵ azok elkövetésével tehát egyértelműen bizonyított lett propagandája, amelyben kiképzett terroristák és öngyilkos merénylők küldésével fenyegeti az európai régiót.

Az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága a migránshullámot követően 2016. február 9-én ült össze, hogy megvitassa, a bevándorlók valós veszélyt jelentettek-e hazánk biztonságára. Az ülés után Molnár Zsolt, a bizottság elnöke

³¹ Pew Research Center: The future of World religions, Europe.
<http://www.pewforum.org/2015/04/02/europe/>; letöltés: 2016.02.17.

³² Franciaországban jelenleg 751 „no-go” zóna van, ahol feltételezhetően 5 millió olyan muzulmán él, akik felett a francia állam elvesztette az irányítást.
Dzsihádfigyelő: Egyre szaporodó európai „no-go” zónák.
<http://www.dzsihadfigyelo.com/2011/09/26/egyre-szaporodo-europai%20%80%9Eno-go%20%80%9Dzonak/>; letöltés: 2016.02.18.

³³ EU Parliament: Religious fundamentalism and radicalisation.
<http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-briefing-551342-Religious-fundamentalism-and-radicalisation-FINAL.pdf>; letöltés: 2016.02.18.

³⁴ BBC: Paris attacks: Hollande blames Islamic State for act.
<http://www.bbc.com/news/world-europe-34820016>; letöltés: 2016.02.18.

³⁵ New York Times: ISIS Claims Responsibility, Calling Paris Attacks ‘First of the Storm’.
http://www.nytimes.com/2015/11/15/world/europe/isis-claims-responsibility-for-paris-attacks-calling-them-miracles.html?_r=0; letöltés: 2016.02.21.

így nyilatkozott: „nincs arra vonatkozó információ, hogy konkrétan, érdemben nőtt volna Magyarország terrorfenyegetettsége”.³⁶ Kijelentését azonban nem támasztják alá az európai régió államainak azok a nyilatkozatai, amelyekben arra figyelmeztetnek, hogy a nemzetvédelmi szervezetek több alkalommal felfigyeltek terrorgyanús, esetleg bizonyítottan szervezetekhez kötődő személyekre a migránsok között.³⁷ Dr. Besenyő János ezredes elemzésében³⁸ számos példát említ a korábban beáramlott, radikális csoportokhoz köthető személyekre és az azok által elkövetett akciókra. Fontos tehát, hogy a fenyegetést minimálisra csökkentsük, amelyet az EU-n belüli fokozott hírszerzési együttműködéssel, valamint a küldő államok és a környező országok büntetés-végrehajtási adatbázisaihoz való hozzáféréssel lehetne segíteni.

Egészségügyi kockázat

A közel-keleti és a afrikai viszonyok, a csekély tisztálkodási lehetőség, a tömeggel és a kimerültséggel járó fertőződési veszélyek számos kockázatot rejtettek magukban. Az ellenőrizetlen státusz tovább rontja a mutatókat, hisz a zsúfolt közegben néhány hordozó fő is elég egy nagyobb méretű járvány kialakulásához.

A WHO felmérése alapján a migránsok legtöbbször csak sürgősségi ellátást kapnak, ahol pedig lenne lehetőségük szélesebb körű vizsgálatra, ott – többek között – a nyelvi nehézségek miatt általában nem élnek a segítséggel.³⁹

A legelterjedtebb orvosi ellátást igénylő esetek – hasonlóan a helyi lakossághoz – a balesetek, a kihűlés, az égések, az emésztési problémák, a szívproblémák és a terhesség voltak. A gyermekek fogékonyabbak voltak a fertőzésekre és a rosszabb körülmények miatt a különféle bőrkiütésekre.⁴⁰ Kiemelt egészségügyi veszély tehát nem volt észlelhető.⁴¹

Az Afrikában pusztító Ebola-járvány gyors terjedése, valamint a HIV- és egyéb nemi fertőzésről megjelent hírek azonban sokakban még a jelentések ellenére is félelmet keltett, így az útvonalon több egészségügyi központot is felállítottak.

³⁶ HVG: Nemzetbiztonsági bizottság: szó nincs arról, hogy nőtt volna a terrorfenyegetettség. http://hvg.hu/itthon/20160209_Nemzetbiztonsagi_bizottsag_terrorfenyegetetseg_bombariado; letöltés: 2016.02.18.

³⁷ Norvégia például már 2015 júniusában jelezte, a bevándorlók között jelen vannak az Iszlám Állam és az al-Nusra Front szervezetekhez kötődő személyek is. IBT (2015): Isis and Al Nusra militants found among UN refugees bound for Norway. <http://www.ibtimes.co.uk/isis-al-nusra-militants-found-quota-un-refugees-bound-norway-1503983>; letöltés: 2016.02.21.

³⁸ BESENYŐ János ezredes: Not the invention of ISIS: terrorists among immigrants. In: Journal of Security and Sustainability Issues, ISSN 2029-7017, Volume 5 Number 1. [http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2015.5.1\(1\)](http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2015.5.1(1)); letöltés ideje: 2016.02.17.

³⁹ WHO: Public health aspects of migrant health: a review of the evidence on health status for undocumented migrants in the European Region, p. 10. http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/289255/WHO-HEN-Report-A5-3-Undocumented_FINAL-rev1.pdf?ua=1; letöltés: 2016.02.18.

⁴⁰ Uo. pp. 6–7.

⁴¹ WHO: Migration and health: key issues. <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/migration-and-health/migrant-health-in-the-european-region/migration-and-health-key-issues>; letöltés: 2016.02.18.

A fertőzések korai felismeréséért 2014 őszén a szegedi határrendészeti kirendeltségen egészségügyi áteresztőpontot építettek, ahol a nap huszonnégy órájában hat orvos és négy felcser dolgozott. Báró Livia főorvos, a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság egészségügyi alosztályának vezetője nyilatkozatában kijelentette: „felkészültünk arra, hogy speciális betegségekkel, fertőzéssel, vírussal küzdő migránsok is megjelenhetnek a határon”.⁴²

Az Emberi Erőforrások Minisztériumának 2015. októberi nyilatkozata szerint összesen 9705 szűrővizsgálatot végeztek a migránsok körében, ezek közül összesen 262 lett pozitív valamilyen kisebb-nagyobb fertőzésre. HIV-vírust 11, Hepatitis B-t 72, Hepatitis C-t 18, szifiliszt 33 esetben mutatott ki a vizsgálat. Az adatok alapján tehát a migránsok 2,7 százalékánál találtak valamilyen fertőzést, az esetek 97,3%-ában pedig nem.⁴³

Egyéb nehézségek

Gondot jelent, hogy az európai régió reformjai a munkaigényes ágazatok helyett inkább tőkeigényes munka felé fordították el a gazdaságot, így a mérsékelt kvalifikált, idegen nyelveket nem vagy csak alig ismerő ember nem tud azonnal beilleszkedni a munkavállalók közé. Taníttatásuk, szakképzésük csak évek múlva fog kifizetődni, a hosszú távú befektetéseknek pedig jelenleg kevés állam tudja vállalni a költségeit. Kérdés továbbá, hogy az oktatás után vissza tudják-e fordítani a gazdaságba a tanulmányok díját. A munkaerőpiac limitált helyekkel rendelkezik, ezek bővítéséhez politikai akaratra és megvalósított döntésekre van szükség.

A kvótarendszer 2015. májusi felvetése óta hazánk többször tiltakozott a befogadandó migránsok számát illetően. Szeptemberben az EU döntéshozói megegyeztek 160 ezer menekült áttelepítésében, de a mikéntjét továbbra sem szabályozták.⁴⁴ Mivel Szerbia biztonságos harmadik országnak számít, a visszatelepítések a regnáló szerződések alapján ide irányulnának. A kvótarendszerrel azonban az EU vezető hatalmai a szolidaritás, a közösségi rendezés és a felelősségvállalás miatt kezdtek foglalkozni. A visegrádi országokkal és Ausztriával egyetértésben Magyarország kijelentette, nemzetileg szabályozza a bevándorlási küszöböt, és határait szigorított intézkedésekkel védi. A kötelező betelepítési kvóta felmerülésekor a magyar kormány aláírások gyűjtésével jelezte: ez nem megoldás a jelenlegi válság kezelésére. A visszatelepítések problematikája súlyosbította az EU-ban fennálló töréspontokat, hisz a többséget befogadó Németország és Svédország hosszú távon nem bírja önállóan kezelni a tömeget.

⁴² Zsaru Magazin: Járványveszély kiiktatva.
<http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/zsaru-magazin/jarvanyveszely-kiiktatva>; letöltés: 2016.02.18.

⁴³ Index: Menekültek százezreiből tízezret szűrtek, 11-en HIV-esek.
http://index.hu/belfold/2015/10/03/menekult_migrans_kotelezo_szurovizsgalat_betegseg/;
letöltés: 2016.02.18.

⁴⁴ European Commission: European Commission Statement following the decision at the Extraordinary Justice and Home Affairs Council to relocate 120,000 refugees.
http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-15-5697_en.htm; letöltés: 2016.02.20.

A kerítés

A történelem során nem egyedi eset a kerítés felhúzása egy nemzet, egy ideológia vagy egy terület védelme érdekében. Ha csak a jelenlegi migránshelyzethez kapcsolódó döntéseket nézzük, 2014-ben a bolgár–török határon Jambol megyében 132 km hosszú és 3 m magas kerítés felépítését tervezték. Ebből 2015. októberre összesen 33 km készült el. A kerítés a Törökországból érkező tömegeket hivatott megfékezni és terelni. A felépítmény – akármilyen rövid is ez a szakasz – megtette a hatását: az Index információi szerint 2013-ban még 11 ezer menekült kelt át a bolgár–török határon, 2014-re ez a szám 6 ezerre esett vissza.⁴⁵

A görögök 2012-ben kezdték el építeni kerítést a török határra. A szintén 3 m magas rendszer 12 km hosszan húzódik a határon. Spanyolország Marokkó tengerparti határánál (a gyakori tranzitállomásnak számító Ceuta és Melilla városában) állított fel 6 m magas kerítéseket.

A magyar Ideiglenes Biztonsági Határozat a magyar–szerb és a magyar–horvát határszakaszt védi. A magyar–szerb határszakaszon az építkezést a Magyar Honvédség 2015. szeptember 17-én fejezte be, a magyar–horvát szakaszon pedig október 21-én készült el a műszaki akadály. A kormány összesen 12 milliárd forintot költött el a rendkívüli beruházásra. A hangos ellenpropaganda mellett támogatóink is akadnak a döntésben. Jaap de Hoop Scheffer egykori NATO-főtitkár úgy fogalmazott: „amikor a kerítés megépítésével a magyar kormány megvédte a magyar határokat, azt tette, amit Európának kellett volna tennie”.⁴⁶ A Rendőrség adatai szerint a műszaki határozat elkészültével töredékére (napi 4–8 ezerről néhány tucatnyira) csökkent az elfogott migránsok száma.⁴⁷ A migránsok a kerítés megépültével – alkalmazkodva a viszonyokhoz – Horvátországon és Szlovénián keresztül jutottak el Ausztriába, onnan pedig továbbutaztak Németországba.

2015. október 28-án Bakondi György, a miniszterelnök belbiztonsági főtanácsadója egy interjúban elmondta: a megépült déli határozatnak köszönhetően sikerült lecsökkenteni a Magyarországra érkező illegális migránsok számát és minimális a határsértők száma.⁴⁸

A magyarországi schengeni határszakaszon épült kerítés befejezését követően Ausztria is bejelentette a határozat létesítését a szlovén–osztrák határon, amelynek legfőbb célja nem a visszaszorítás, hanem a migránsok terelése az ellenőrző pontok felé.

⁴⁵ Index: Milyen lenne, ha tényleg vasfüggőnyt húznának a menekültek ellen?

http://index.hu/kulfold/2015/06/09/europa_menekultek_vasfuggony_fidesz_bevandorlok_bulgaria_gorogorszag_spanyolorszag/; letöltés: 2016.02.20.

⁴⁶ Hungary today: Former NATO head: PM Orbán „did what Europe should have done” in the migrant crisis.

<http://hungarytoday.hu/news/former-nato-head-pm-orban-europe-done-migrant-crisis-72562>; letöltés: 2016.02.20.

⁴⁷ Police.hu: Elfogott migránsok száma - dátum szerinti lekérdezés.

<http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/hatarinfo/elfogott-migransok-szama-lekerdezes?honap%25Bvalue%25D%25Byear%25D=2015&honap%25Bvalue%25D%25Bmonth%25D=10>; letöltés: 2016.02.20.

⁴⁸ Magyarország kormánya: Működik a déli biztonsági határozat.

<http://www.kormany.hu/hu/a-kormanysovivo/hirek/mukodik-a-deli-biztonsagi-hatarzar>; letöltés: 2016.02.20.

A kerítés tehát kiemelt fontosságú volt a Magyarországra érkező migránsok számának lecsökkentésében, amellyel a kormány nemcsak alapvető nemzetvédelmi feladatot látott el, hanem egy kezdeti lépést tett a megbukott (de kifejezetten hasznos) dublini rendeletek intézkedéseinek, mint például az ujjlenyomatvétellel járó ellenőrzési rendszernek a felélesztéséért.

Konklúzió

Az Iszlám Állam és egyéb terrorszervezetek által generált instabilitás már nemcsak lokális problémát jelent, hanem az egész világra kiterjedő fenyegetést hordoz magában. A menekültválság megmutatta, az európai jog- és közigazgatási rendszer túl sok kiskaput és deficitet tartalmaz, a szabályozásokat a régió biztonsága érdekében revizionálni kell. Európa gazdasága nincs felkészülve a beáramló százezrek ellátására és integrálására. A közép- és hosszú távú megoldás csak a megfelelő pull-faktorok megeremtése lehet a közel-keleti és az afrikai államokban, a visszatelepítést a helyi rendezés fokozásával kell megalapozni. Rövid távon belátható, hogy a határellenőrzés szigorítása, a migrációs adatbázis létrehozása, valamint a megerősített rendészeti együttműködés tudja leghatékonyabban garantálni a radikális vagy könnyen radikalizálódó személyek kiszűrését.

A szerteágazó tengeri és szárazföldi embercsempész útvonalak felszámolásáért az EU, a NATO és a nemzeti biztonsági erők közösen felelnek, ezek munkáját megerősített hírszerzési és felderítői együttműködéssel, folyamatos helyszíni jelenléttel, valamint a szervezett bűnözői csoportok elleni határozott fellépéssel kell visszafogni. Kiemelt figyelmet kell fordítani a beérkezettek ellátására, a menekültstátusszal rendelkezők integrációjára, a minőségi oktatás biztosítására és a munkalehetőségeik kibővítésére.

A Közel-Keleten és Afrikában továbbra is fennállnak az erőszakos, milliokat emigrációra kényszerítő konfliktusok, így ahogy az időjárási körülmények javulnak, a hullám ismételten megindul. Az embercsempészek árai valószínűleg alkalmazkodni fognak a migránsok anyagi viszonyaihoz. A mostani csak a migránsok első hulláma volt, a jelenleg Törökországban állomásozó több százezer (többségében szír, alacsonyabban képzett, szegényebb rétegből származó) migráns a helyzet stagnálásával szintén csatlakozhat az Európába vándorlók tömegéhez.

Hazánknak továbbra is ki kell állnia saját és Európa határainak védelméért, valamint fokoznia kell az együttműködést és a párbeszédet a régió döntéshozóival. Ahhoz, hogy országaink és értékrendünk regnálását megtarthassuk, kiemelt intézkedésekre van szükség nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. Európának a következő hónapokban egységesen, humanitárius szempontok figyelembevételével, fokozott erővel kell fellépnie határainak és területének a védelméért, a beérkezők ellenőrzésének visszavezetéséért, az embercsempész és szervezett bűnözői csoportok, továbbá a közel-keleti és az afrikai terrorszervezetek ellen. Intézkedésekkel és erővel kell támogatnia Líbia, Szíria, Irak és az érintett afrikai országok (például Csád, Nigéria, Szomália, Mali) államiságának helyreállítását, mert ezzel nemcsak ad-hoc lokális kezelést érünk el, hanem hosszú távú stabilizációs folyamatot indítunk meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Content Analysis of Five European Countries.
<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opensslPDFViewer.html?docid=56bb369c9&query=migrant%20sank>; letöltés: 2016.02.18.
- BBC: Paris attacks: Hollande blames Islamic State for act.
<http://www.bbc.com/news/world-europe-34820016>; letöltés: 2016.02.18.
- BBC: Migrant crisis: Migration to Europe explained in seven charts.
<http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>; letöltés: 2016. 02.21.
- BESENYŐ János ezredes: Not the invention of ISIS: terrorists among immigrants.
In: Journal of Security and Sustainability Issues, ISSN 2029-7017, Volume 5 Number 1.
[http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2015.5.1\(1\)](http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2015.5.1(1)); letöltés: 2016.02.17.
- BESENYŐ János – PRANTNER Zoltán – SPEIDL Bianka – VOGEL Dávid:
Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0; Történet, ideológia, propaganda.
Kossuth kiadó, Budapest, 2016. pp. 60–81.ISBN: 9789630984416.
- BÖRÖCZ Miklós r. alezredes: Az illegális migráció és a terrorizmus közti összefüggések vizsgálata.
http://tek.gov.hu/tt_pdf/2014/Borocz_Miklos_Az_illegalis_migracio.pdf;
letöltés: 2016. 02.17.
- Czech Republic Government: V4 countries express their solidarity with the Balkan countries in the handling of the migration crisis.
<http://www.vlada.cz/en/media-centrum/aktualne/joint-statement-on-migration-of-the-prime-ministers-of-the-visegrad-group-countries-140197/tmplid-81/>;
letöltés: 2016.02.20.
- Dzsihadfigyelő: Egyre szaporodó európai „no-go”zónák.
<http://www.dzsihadfigyelo.com/2011/09/26/egyre-szaporodo-europai%E2%80%9EEno-go%E2%80%9Dzonak/>; letöltés: 2016.02.18.
- EU Parliament: Religious fundamentalism and radicalisation.
<http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-briefing-551342-Religious-fundamentalism-and-radicalisation-FINAL.pdf>; letöltés: 2016.02.18.
- European Commission: European Commission Statement following the decision at the Extraordinary Justice and Home Affairs Council to relocate 120,000 refugees.
http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-15-5697_en.htm; letöltés: 2016.02.20.
- European Council on Refugees and Exiles: Common asylum system at a turning point: Refugees caught in Europe’s solidarity crisis.
<http://www.ecre.org/component/content/article/70-weekly-bulletin-articles/1172>;
letöltés: 2016.02.21.
- EUROSTAT: Asylum and new asylum applicants - monthly data,
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00189&language=en>; letöltés: 2016.02.18.
- EUROSTAT: Share of male (non-EU) asylum applicants in the EU-28, by age group and status of minors, 2014 (%) YB15 III.png.
[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Share_of_male_\(non-EU\)_asylum_applicants_in_the_EU-28,_by_age_group_and_status_of_minors,_2014_\(%25\)_YB15_III.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Share_of_male_(non-EU)_asylum_applicants_in_the_EU-28,_by_age_group_and_status_of_minors,_2014_(%25)_YB15_III.png); letöltés: 2016.02.17.

- Express.co.uk: 'Just wait...' Islamic State reveals it has smuggled THOUSANDS of extremists into Europe.
<http://www.express.co.uk/news/world/555434/Islamic-State-ISIS-Smuggler-THOUSANDS-Extremists-into-Europe-Refugees>; letöltés: 2016.02.17.
- Frontex: Migratory routes map.
<http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/>; letöltés: 2016.02.21.
- Global Initiative against Transnational Organized Crime: Smuggled Futures: The dangerous path of the migrant from Africa to Europe.
<http://www.globalinitiative.net/download/global-initiative/Global%20Initiative%20-%20Migration%20from%20Africa%20to%20Europe%20-%20May%202014.pdf>; letöltés: 2016.02.21.
- http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2015&mm=10&dd=15&nav_id=95732; letöltés: 2016.02.17.
- <http://www.theguardian.com/world/2015/apr/24/libyas-people-smugglers-how-will-they-catch-us-theyll-soon-move-on>; letöltés: 2016.02.18.
- Hungary today: Former NATO head: PM Orbán „did what Europe should have done” in the migrant crisis.
<http://hungarytoday.hu/news/former-nato-head-pm-orban-europe-done-migrant-crisis-72562>; letöltés: 2016.02.20.
- HVG: Nemzetbiztonsági bizottság: szó nincs arról, hogy nőtt volna a terrorfenyegetettség.
http://hvg.hu/itthon/20160209_Nemzetbiztonsagi_bizottsag_terrorfenyegetetseg_bomba_riado; letöltés: 2016.02.18.
- HVG.hu: Hat tévhit a menekültekről.
http://hvg.hu/itthon/20150802_Hat_tevhit_a_menekultekrol; letöltés: 2016.02.22.
- IBT: Isis and Al Nusra militants found among UN refugees bound for Norway.
<http://www.ibtimes.co.uk/isis-al-nusra-militants-found-quota-un-refugees-bound-norway-1503983>; letöltés: 2016.02.21.
- Independent: 6 charts and a map that show where Europe's refugees are coming from - and the perilous journeys they are taking.
<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/refugee-crisis-six-charts-that-show-where-refugees-are-coming-from-where-they-are-going-and-how-they-10482415.html>; letöltés időpontja: 2016.02.21.
- Index: Milyen lenne, ha tényleg vasfüggönyt húznának a menekültek ellen?
http://index.hu/kulfold/2015/06/09/europa_menekultek_vasfuggony_fidesz_bevandorlok_bulgaria_gorogorszag_spanyolorszag/; letöltés: 2016.02.20.
- Index: Menekültek százazreiből tízezret szűrték, 11-en HIV-esek.
http://index.hu/belfold/2015/10/03/menekult_migrans_kotelezo_szurovizsgalat_betegse/; letöltés időpontja: 2016.02.18.
- International Organization for Migration: World Migration Report, 2015. Migrants and Cities: New Partnerships to Manage Mobility.
http://publications.iom.int/system/files/wmr2015_en.pdf; letöltés: 2016.02.21.
- Katie KUSCHMINDER - Julia DE BRESSER - Melissa SIEGEL: Irregular Migration Routes to Europe and Factors - Influencing Migrants' Destination Choices, Maastricht University.
www.merit.unu.edu/publications/uploads/1436958842.pdf; letöltés: 2016.02.17.

- KISS Álmos Péter: Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely (HVK TKH), Budapest, 2015. p.4. ISBN 978-963-89948-4-4
- KISS Álmos Péter: Felderítés és negyedik generációs hadviselés. In: Felderítő Szemle, 2009. december. 8. évf. 4. sz. p. 73.
- KOSER Khalil: Why Migrant smuggling pays. pp. 3–26. In: International Migration vol. 46 no.2, 2008, p. 13. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2435.2008.00442.x/abstract>; letöltés: 2016.02.18.
- Magyarország kormánya: Működik a déli biztonsági határzár. <http://www.kormany.hu/hu/a-kormanyoszovivo/hirek/mukodik-a-deli-biztonsagi-hatarzar>; letöltés: 2016.02.20
- Migration Policy Institute: Asylum Applications in the EU/EFTA by Country, 2008-2015 (Q3). <http://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/asylum-applications-euefta-country-2008-2015-q3?width=1000&height=850&iframe=true>; letöltés: 2016.02.21
- New York Times: ISIS Claims Responsibility, Calling Paris Attacks ‘First of the Storm’. http://www.nytimes.com/2015/11/15/world/europe/isis-claims-responsibility-for-paris-attacks-calling-them-miracles.html?_r=0; letöltés: 2016.02.21
- OECD: International Migration Database. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MIG>; letöltés: 2016.02.21
- OECD: Number of asylum applications per million population in OECD countries (Jan.-Nov. 2015). <http://www.oecd.org/media/asylum-shelter-full.png>; letöltés: 2016.02.21.
- Official Journal of the European Union: Regulation (EU) No. 603/2013 of the European Parliament and of the Council. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:180:0001:0030:EN:PDF>; letöltés: 2016.02.21.
- Official Journal of the European Union: Regulation (EU) No. 604/2013 of the European Parliament and of the Council. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:180:0031:0059:EN:PDF>; letöltés: 2016.02.21.
- Pew Research Center: The future of World religions, Europe. <http://www.pewforum.org/2015/04/02/europe/>; letöltés: 2016.02.17.
- Police.hu: Elfogott migránsok száma – dátum szerinti lekérdezés. <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/hatarinfo/elfogott-migransok-szama-lekerdezes?honap%255Bvalue%255D%255Byear%255D=2015&honap%255Bvalue%255D%255Bmonth%255D=10>; letöltés: 2016.02.20.
- Spiegel.de: Asylum's Dark Side: The Deadly Business of Human Smuggling. <http://www.spiegel.de/international/europe/refugee-smuggling-a-big-business-in-the-balkans-a-1051461.html>; letöltés: 2016. február 18.
- The Guardian: 10 truths about Europe's migrant crisis. <http://www.theguardian.com/uk-news/2015/aug/10/10-truths-about-europes-refugee-crisis>; letöltés: 2016.02.17.

- The New York Times: Global Refugee Crisis, Region by Region. 26 August.
<http://www.nytimes.com/interactive/2015/06/09/world/migrants-global-refugee-crisis-mediterranean-ukraine-syria-rohingya-malaysia-iraq.html>; letöltés: 2016.02.18.
- The Washington Post: 8 reasons Europe's refugee crisis is happening now.
<https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/09/18/8-reasons-why-europes-refugee-crisis-is-happening-now/>; letöltés: 2016.02.21.
- The World Bank: Net migration.
<http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM>; letöltés: 2016.02.21.
- UK Government: Asylum support.
<https://www.gov.uk/asylum-support/what-youll-get>; letöltés: 2016.02.17.
- UK Government: Migration statistics.
<https://www.gov.uk/government/collections/migration-statistics>; letöltés: 2016. 02.21.
- UN Department of Social and Economic Affairs: International Migration Report, p.2.
<http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2011.pdf>; letöltés: 2016.02.17.
- UNHCR: Press Coverage of the Refugee and Migrant Crisis in the EU: A Content Analysis of Five European Countries.
<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opendocPDFViewer.html?docid=56bb369c9&query=migrant%20sank>; letöltés: 2016.02.18.
- UNHCR: Mediterranean migrant smugglers 'violent and audacious': agencies.
<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refdaily?pass=52fc6fbd5&id=552f5d4e5>; letöltés: 2016. 02.18.
- UNHCR: UNHCR 2015 budgets for Europe (USD).
<http://www.unhcr.org/pages/4a02d9346.html>; letöltés: 2016.02.18.
- UNODC: Transnational Organised Crime Threat Assessment, Chapter 3, Smuggling of Migrants. p.76. In: UNODC (2015): Issue Paper: Smuggling of Migrants by Sea. p. 12.
http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Migrant-Smuggling/Issue-Papers/Issue_Paper_-_Smuggling_of_Migrants_by_Sea.pdf; letöltés: 2016.02.18.
- UNODC: Transnational Organised Crime Threat Assessment, Chapter 3, Smuggling of Migrants. p. 35. In: UNODC: Issue Paper: Smuggling of Migrants by Sea, p.12.
http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Migrant-Smuggling/Issue-Papers/Issue_Paper_-_Smuggling_of_Migrants_by_Sea.pdf; letöltés: 2016.02.18.
- WHO: Migration and health: key issues.
<http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/migration-and-health/migrant-health-in-the-european-region/migration-and-health-key-issues>; etöltés: 2016.02.18.
- WHO: Public health aspects of migrant health: a review of the evidence on health status for undocumented migrants in the European Region. p. 10.
http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/289255/WHO-HEN-Report-A5-3-Undocumented_FINAL-rev1.pdf?ua=1; letöltés: 2016.02.18.
- Zsaru Magazin: Járányveszély kiiktatva.
<http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/zsaru-magazin/jaranyveszely-kiiktatva>; letöltés: 2016.02.18.

DR. FORGÁCS BALÁZS SZÁZADOS

**A NÉPPEL AZ URALKODÓÉRT.
AZ ELSŐ GERILLAELMÉLETEK**

Bevezetés

A gerilla-hadviselés elmélete a XIX. század elején született meg. Az irreguláris harc a kezdetek óta része a háborúk történetének, de ennek hadtudományi vizsgálata egészen a francia forradalmi és napóleoni háborúk korszakáig (1792–1815) várható magára. Az első teoretikusok maguk is részesei voltak az eseményeknek, ugyanis katonai problémákat ekkor még csak katonák vizsgáltak: vagy maguk is partizánok, vagy gerillák voltak, vagy a reguláris erő tagjaiként együtt harcoltak a gerillákkal, vagy mint hódítók elszenveték az irreguláris erők támadásait. A szakírók a francia forradalom példáján keresztül látták, hogy a felfegyverzett nép hogyan győzte le a forradalom leverésére induló reguláris seregeket, és látták azt is, hogy ebből az irreguláris erőből a franciák hogyan alakítottak ütőképes hadsereget. Ez volt az oka annak, hogy a kor katonai teoretikusai a hadügy e jelenségét tudományos igénnyel kezdték el vizsgálni. A felfegyverzett népben rejlő katonai lehetőségek és azok jellemzőinek általános bemutatásán túl e művek célja volt az is, hogy ezek a katonák a felkelők példáját egyrészt saját hazájukban is meghonosítsák, illetve elfogadtassák (pl. Gneisenau, Clausewitz). Emellett saját reguláris fegyveres erőknek a felkelők elleni harcra való felkészítését kívánták segíteni hadelméleti munkáikkal (pl. Le Mière de Corvey, Jomini). Megjegyzendő még, hogy Jomini és Clausewitz felismerték a népfelkelés hadügyre gyakorolt hatását is, és ennek megfelelően a háborúk jelenségét tárgyaló szintéziseikbe a hadügy szerves részeként illesztették be rendszerükbe az általuk nemzeti háborúnak, illetve népfelkelésnek nevezett háborús tünetet.

A XIX. század elején jelentkező hadügyi jelenség elméletének megszületése után a népfelkelés eszközként, reguláris és irreguláris formában is jelentkezett a történelemben. Szabályozott formában az európai államok törvényeiben rögzítették a népfelkelés intézményét mint az ország fegyveres erejének legutolsó, egyben legszélesebb pillérét. Hazánk törvényei közé a véderőről szóló 1868. évi XL. törvénycikk emelte be a népfelkelést, melynek 2. §-a alapján „*A fegyveres erőt képezik: a hadsereg, hadi tengerészet, honvédség és népfelkelés.*” Feladatát ugyanezen törvénycikk 9. §-a határozta meg: „*A népfelkelés háború idején a védelmi erőnek végső megfeszítése (sic!), a hadsereg és honvédség támogatására, az ellenség behatolásának megakadályozása, vagy az országba már benyomult ellenség leküzdése végett.*”¹ A népfelkeléssel kapcsolatos további, főleg szervezési és jogállási kérdéseket a népfelkelésről kiadott 1868. évi XLII. törvénycikk részletezte.² A népfelkelés irreguláris, vagyis az állam által nem ellenőrzött formája a formálódó baloldali

¹ 1868. évi XL. törvénycikk a véderőről.
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5362>; letöltés: 2015.09.29.

² 1868. évi XLII. törvénycikk a népfelkelésről.
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5364>; letöltés: 2015.09.29.

mozgalmak hadelméletét ihlette meg. A Négyes Szövetség és a Szent Szövetség ellen folytatott, főleg városi gerillaharcok példáját Engels egyesítette saját forradalmi elméletével, melyet a későbbiekben Lenin fejlesztett tovább. Hadtudományi munkásságukkal továbbgondolták a XIX. század elején megszületett gerillaelméleteket, erős ideológiai motivációval megtöltve alapozták meg a XX. század felkelésekkel foglalkozó, baloldali katonai teoretikusainak (Mao Ce-tung, Vo Nguyen Giap, Ernesto Che Guevara, Carlos Marighella) gondolatait.

Tanulmányunk két fő részből áll. A rövidebb első részben a francia forradalmi és a napóleoni háborúk időszakában kirobbant felkeléseket vettük számba, röviden bemutatva azok történetét és főbb jellegzetességeiket. A hosszabb második részben sorba vettük azokat a katonai szakírókat és teoretikusokat, akik elemezve ezeket a felkeléseket az idézett műveikkel megalkották a gerilla-hadviselés elméletét.

Tanulmányunkat alapvetően angol és magyar nyelven megjelentetett primer források felhasználásával készítettük el, a szélesebb körű felhasználhatóság érdekében arra törekedve, hogy a magyarul is megjelent műveket beemeljük forrásbázisunkba. Az angol nyelvű források legtöbbször a Walter Laqueur által szerkesztett „*The Guerrilla Reader. A Historical Anthology*” című szöveggyűjteményből, míg a magyar nyelven elérhető rövidebb szövegek „*A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*” című szemelvénygyűjteményből származnak. Jomini „*A hadművészet kézikönyve*” című szintéziséből csupán részletek jelentek meg magyarul, ezért a mű teljes angol fordítását is felhasználtuk tanulmányunk megírásához, míg Clausewitz „*A háborúról*” című munkájának a legfrissebb, Szabó Júlia által készített magyar fordítását vettük alapul. Secunder forrásokat igyekeztünk korlátozott számban felhasználni, így erősítve tanulmányunk célját, hogy alapvetően primer források bemutatásával és elemzésével felvázoljuk a gerilla-hadviselés elméletének megszületését, mert ezek nélkül nehezen érthető meg a XIX., a XX. század és napjaink hadügye.

A szövegben a gerilla, a partizán, valamint a felkelő kifejezések egymás szinonimájaként szerepelnek, természetesen a vizsgált teoretikusok forrásaiban említettek szerint.

Felkelések a forradalmi és a napóleoni háborúk időszakában

„A korszakok erényeit tehát sajátosságaik tükrében kell megítélni, mert csak az képes megérteni és értékelni azok hadvezéreit, aki minden kis körülmény aggályos stúdiuma nélkül és minden nagy összefüggés helyes felmérésével képzeli bele magát az adott korba.”³

(Clausewitz)

Vendée

A francia forradalom győzelme után, 1793 elején felkelés tört ki a Loire-től délre fekvő Vendée megyében. Az alapvetően mezőgazdasági régió katolikus parasztsága a forradalmi kormányzat brutális elnyomása, a terror fokozódása és a katolikus egyház üldözése után lázadt fel Párizs ellen. A felkelők fegyvereiket először munkaeszközöikből készítették, később az elfogott köztársasági katonáktól

³ CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. p. 654.

szerezték be, és megalakították a Királyi és Katolikus Hadsereget. 1793 tavaszán a felkelés leverésére a Közjóléti Bizottság csapatokat küldött a megyébe, ennek ellenére a Jacques Cathelineau vezette royalisták júniusban bevették Saumur, de Nantes nyári ostroma sikertelen volt, és parancsnokuk is meghalt a harcokban. A felkelők kihasználták a terep adottságait, a helyi lakosság támogatását, és gyakori rajtaütésekkel szétzilálták a kezdetben ellenük küldött gyenge kiképzésű és harcértékű köztársasági csapatokat.⁴

A párizsi kormányzat 1793 második felében több mint 100 ezer katonát vezényelt a régióba Louis Marie Turreau, Jean-Baptiste Kléber és Lazare Hoche tábornokok parancsnoksága alatt, akik brutális módszereikkel, a hátország pusztításával lassan visszaszorították a gerillaháborút vívó felkelőket. A felperzselt föld taktikáját alkalmazták a köztársaságiak: a lakosságot tömeges kivégzésekkel félemlítették meg, a terményt és az állatokat begyűjtötték, a helyi vezetőket túsul ejtették, a gyanús személyeket elfogták és deportálták.⁵ Kléber és Hoche csapatai fokozatosan ellenőrzésük alá vonták a vidéket, megerősített pontokat és kaszárnyákat állítottak fel, őrzáratokkal és különítményekkel fésülték át a régiót.⁶ A fenti taktika elfojtotta a felkelést. 1794 januárjában az új vezetőjét, Henri de la Rochejacquelint is kivégezték. A harcok azonban 1795-ben a britek és az emigrált royalisták segítségével kiújultak, kiterjedtek a Vendée-től északra és keletre fekvő vidékekre is, de a köztársaságiak lassan ismét fölénybe kerültek. A harcok csak 1796 nyarán fejeződtek be a megyében, de a huhogók mozgalmában még évekig élt tovább a felkelők szelleme. A vendée-i irreguláris harcok felkeltették a kor katonai teoretikusainak a figyelmét is (Clausewitz is foglalkozott a témával, de ez a kézirat elveszett), mert példát mutattak a hódítókkal szembeni sikeres fellépéshez, de arra is ráirányították a figyelmet, hogy a helyi lakosság védtelen a megszállók brutalitása ellen – becslések szerint a harcok során a lakosság ötöde veszett oda.⁷

Spanyolország

Laqueur véleménye szerint a spanyoloknak a franciák elleni irreguláris háborúja nemcsak a gerilla kifejezést adta a hadtudománynak, de sokáig a hódítókkal szembeni gerillaháború legjobb példája is volt.⁸ Az 1808 és 1814 között vívott félszigeti háborúban a spanyol és a portugál hadsereget a brit csapatok mellett egyre nagyobb létszámban segítették a spanyol gerillák is a franciák elleni harcban. A spanyol király 1808. májusi lemondatása és Joseph Bonaparte trónra léptetése által kiváltott felkelések első központjai Galícia és Aragónia voltak, de a későbbiekben az egész ország területére is kiterjedtek: az év decemberében a Spanyol Központi Junta kiadta a gerillacsapatok felállításáról szóló első rendeletét is.⁹

⁴ LAQUEUR, Walter: *Guerrilla Warfare: a Historical and Critical Study*. pp. 22–24.

⁵ Uo. p. 24.

⁶ BECKETT, Ian F.: *Encyclopedia of Guerrilla Warfare*. pp.251–252.

⁷ ASPREY, Robert B.: *War in the Shadows. The Guerrilla in History*. Vol. 1. p. 123.

BECKETT, Ian F.: *Encyclopedia of Guerrilla Warfare*. p. 252.

⁸ LAQUEUR, Walter: *Guerrilla Warfare: a Historical and Critical Study*. p. 29.

⁹ „Reglamento de Partidas y Cuadrillas”. („Csapatok és osztagok szabályozása”).

CHARTRAND, René: *Spanish Guerrillas in the Peninsular War 1808-14*. p. 7. és pp. 15–16.

Az egyre szervezettebb és sikeresebb ellenállás miatt 1809-ben maga Napóleon vezette a franciákat Spanyolországba, de madridi bevonulása csak rövid életű sikert hozott. A gerillák közül olyan tehetséges vezetők kerültek, mint Juan Diaz Porlier (El Maquesito – A Márki), Jean de Mendieta (El Capuchino – A Kapucinus), Juan Palarea (El Medico – Az Orvos), Juan Martin Diaz (El Empechinado – A Rettenthetetlen) és Francisco Espoz y Mina, akik a nép körében igazi legendákká váltak.¹⁰ Bár a franciák sorozatos győzelmeket arattak a spanyol hadsereg felett, a gerillák miatt a jelentős területű országot mégsem sikerült pacifikálni, és az európai események, valamint Wellington sikereinek hatására 1814 februárjában kénytelenek voltak kivonulni az országból.

A – Napóleon szavaival – „spanyol fekélyel” a franciák nem tudtak megbirkózni: az egyre szervezettebb és hatékonyabb gerillák sorozatos támadásai miatt a megszállók kénytelenek voltak szétszórni csapataikat, hogy a vidék ellenőrzése a kezükben maradjon. A francia lépések azonban sikertelenek voltak, a katonák morálja a saját sikertelenségek és a terepviszonyokat maximálisan kihasználó gerillák folyamatos rajtaütései miatt a mélypontra zuhant.¹¹ Fontos megjegyezni, hogy az irreguláris csapatok sikerei nagyban hozzájárultak a franciák kiűzéséhez a Pireneusi-félszigetről: Wellington reguláris erői felbecsülhetetlen értékű felderítési adattal rendelkeztek a franciák erőiről, a gerillák támadásai szétzilálták a franciák parancsnoki láncát és logisztikai rendszerét is. Ugyanakkor a reguláris csapatok támogatása nélkül a gerillák harcai sem lehettek volna olyan sikeresek, hiszen Wellington jelenléte miatt a franciák főerőiket ellene koncentrálták. A reguláris és az irreguláris csapatok együttműködésének hatékonysága ugyanolyan fontos tapasztalata volt a spanyolországi harcoknak, mint a gerillák sikerei által okozott katonai és pszichológiai hatások.¹² A spanyolországi gerillaháború a gerillahadviselés első teoretikusai számára az egyik legfontosabb vizsgálendő eseménnyé vált.

Tirol

Tirol az 1805-ös pozsonyi békeszerződés megkötése óta Bajorország részét képezte. A Bécshez húzó tiroliak 1809-ben, az ötödik koalíció háborújának kirobbanásakor lázadtak fel a bajorok ellen, elindítva ezzel a napóleoni háborúk időszakának egyik rövid és sikertelen népfelkelését. 1809 áprilisában Andreas Hofer vezetésével kezdődtek meg a harcok a bajorok és a francia szövetségeseik ellen, akiknek csapatait három ízben is sikerült kiűzni a tartományból. Tirol földrajzi viszonyai sok szempontból kedveztek a népfelkelőknek, akik megszállták a hegycsúcsokat, és ezek birtokában ütöttek rajta a völgyekben vonuló ellenséges reguláris csapatokon, de a tartomány viszonylag kis kiterjedése inkább a megszálló erőknek kedvezett.¹³

¹⁰ BECKETT, Ian F.: *Encyclopedia of Guerrilla Warfare.*, pp. 183–184.

¹¹ BECKETT, Ian F.: *Encyclopedia of Guerrilla Warfare.*, pp. 183–184.

PIEHLER, G. Kurt (ed.): *Encyclopedia of Military Science. Vol. 2.*, p. 600.

¹² PIEHLER, G. Kurt (ed.): *Encyclopedia of Military Science. Vol. 2.*, p. 601.

¹³ LAQUEUR, Walter: *Guerrilla Warfare: a Historical and Critical Study.* p. 42.

A fő hadszíntér francia sikerei (1809. július 5–6-án Napóleon legyőzte az osztrákokat Wagramnál) azonban a felkelők sorsát is előrevetítette: bár Hofér és csapatai augusztus közepére ismét felszabadították Tirolt, szeptemberben mégis kénytelenek voltak visszahúzódní a hegyekbe. Az osztrák csapatok veresége és a megkötött fegyverszünet megfosztotta a felkelőket a reguláris erők támogatásától, így azoktól sem lovassági, sem tüzérségi támogatást nem kaphattak.

Megjegyzendő az is, hogy a gyengén képzett és felszerelt felkelők szinte kizárólag a vidék lakosságából kerültek ki, a városi lakosság csupán szimpatizált velük.¹⁴ Az osztrákokkal 1809. október 14-én megkötött schönbrunni béke Tirolt ismét Bajorországhoz csatolta, a felkelők harca pedig egyre kilátástalanabbá vált. Hofért végül 1810-ben elárulták, és február 20-án kivégezték.¹⁵

Oroszország

Napóleon legnagyobb vereségét az Oroszország elleni hadjárata során szenvedte el, melyhez az orosz partizánok harcai is jelentősen hozzájárultak. A végzetes hadjárat 1812. június 24-én indult, amikor a franciák és szövetségeseik hadüzenet nélkül átkeltek a Nyeman folyón. A hódítók Vilnius elérése után Moszkva felé nyomultak, melyet a szmolenszki és a borogyinói csaták után szeptember közepén harc nélkül foglaltak el. A hosszú előrenyomulás, az orosz erőkkel és a partizánokkal való összecsapások hatására Napóleon csapatainak létszáma vésszenen apadt, Moszkvában erői már csak alig 100 ezer főt számláltak.¹⁶

A francia csapatok szárnyán és hátában az orosz partizánok tevékenysége már 1812 augusztusának végén megkezdődött, és az év hátralévő részében folyamatosan erősödött. A földrajzi tér ebben a hadjáratban is meghatározó volt, de itt nem a terep tagoltsága, hanem óriási kiterjedése hatott a hadműveletekre. A francia ellátási vonalak elnyúlása azok ellenőrizhetetlenségét okozta, melyek a lovas partizánok fontos célpontjaivá váltak.¹⁷ A Moszkvából visszavonuló francia csapatoknak így már nemcsak a hirtelen beállt tél és az ellátás nehézségei okoztak egyre nagyobb problémákat, hanem a kiváló és bátor parancsnokok, mint a Davidov, Seslavin vagy Dorohov vezette partizánkülönítmények is.¹⁸ A Kutuzov vezette reguláris orosz erők távolból követték csupán a visszavonuló franciákat, de ez is elegendőnek bizonyult, mert az orosz vidék, annak lakossága, az időjárás és a partizánok 1812 végére teljesen felmorzsolták a hódítókat.¹⁹ Az oroszországi kudarc

¹⁴ LAQUEUR, Walter: *Guerrilla Warfare: a Historical and Critical Study*. p. 44.

¹⁵ ASPREY, Robert B.: *War in the Shadows. The Guerrilla in History*. Vol. 1. pp. 135–136.
BÁNLAJKY József: *A magyar nemzet hadtörténelme*. 20. rész: *A francia háborúk időszaka (1792–1815)*: D. *A Napóleon elleni háborúk. 1805-től 1815-ig*. II. *Az 1809. évi háború*: 8. *A tiroliak fölkelése*.
<http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0020/1997.html>; letöltés: 2015.08.04.

¹⁶ ASPREY, Robert B.: *War in the Shadows. The Guerrilla in History*. Vol. 1. p. 140.

¹⁷ LAQUEUR, Walter: *Guerrilla Warfare: a Historical and Critical Study*. p. 47.

¹⁸ Uo.

¹⁹ ASPREY, Robert B.: *War in the Shadows. The Guerrilla in History*. Vol. 1. p. 144.
BÁNLAJKY József: *A magyar nemzet hadtörténelme*. 20. rész: *A francia háborúk időszaka (1792–1815)*: D. *A Napóleon elleni háborúk. 1805-től 1815-ig*. III. *Az 1812. évi háború*. 15. *A hadműveletek lefolyása*. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0020/2019.html>; letöltés: 2015.08.05.

után az 1806-ban legyőzött poroszok is Napóleon ellen fordultak, 1813. április 21-én királyi rendelettel meghirdetve az általános népfelkelést a franciák ellen, mely ediktumot Carl Schmitt a „partizánság egyfajta Magna Cartá-jának (sic!)” nevezett.²⁰

A forradalmi és a napóleoni háborúk időszakában kibontakozó irreguláris harcok sikerei nyomán a kor katonai gondolkodói vizsgálat alá vették a hadügy e jelenségét. Megállapították, hogy az irreguláris harcok legfontosabb feltétele a nép támogatása – nem véletlen, hogy a szerzők a legtöbb esetben népi háborúnak nevezték a hadügy e jelenségét. A sikeres harcok szempontjából hasonló fontossággal bír a kedvező, tagolt vagy nagy kiterjedésű földrajzi közeg is. A teoretikusok megvizsgálták az irreguláris harcok taktikai és stratégiai oldalát is: az előbbinél az ellenség hátában és szárnyain mért rajtaütésekre és meglepésekre, míg az utóbbinál a hosszú távú kifárasztásra és felmorzsolásra hívták fel a figyelmet. Néhányuknál komoly hangsúlyt kap az a tényező is, hogy a hódítókkal szembeni stratégiai siker a hazai vagy külföldi reguláris csapatok nélkül elképzelhetetlen. Mindegyik felkelés során feltűntek tehetséges vezetők is, akiknek személyisége nemcsak embereikre hatott lelkesítően, de a helyi lakosság szimpátiájának elnyerésében is nagy szerepet játszottak. Megjegyzendő, hogy ugyanilyen, csak ellentétes előjelű pszichológiai hatást értek el ellenségeik sorában, akik rettegték a partizánok vagy gerillák vezetőit. A fenti események hatására született meg a XIX. század elején a gerilla-hadviselés elmélete, mely napjainkig hatást gyakorol a hadtudományi gondolkodásra.

A korai gerillaelméletek

„Ha békét akarsz, értsd meg a háborút, különösen a gerilla- és a felforgató háborút.”²¹

(Liddell Hart)

Francisco Espoz y Mina

Francisco Espoz y Mina (1781–1836) a félszigeti háború időszakában harcolt a francia megszállók ellen. Navarrai földműves fiaként született. A francia megszállás után, 1809-ben csatlakozott az unokaöccse által vezetett gerillacsapathoz, akit azonban 1810 márciusában a franciák elfogtak, így a csapat vezetését ő vette át. Az Espoz y Mina vezette gerillák száma folyamatosan emelkedett: a 700 fős létszám 1813-ra elérte a 13 500-at, miközben vezetőjük Navarra katonai parancsnoka lett. Emlékiratait öt kötetben adták ki, melyek közül az elsőben írt a franciák elleni harcról.²²

Espoz y Mina a főleg a harcokat leíró memoárjában kiemelte, hogy a reguláris erők oldalán harcolva gerilláival nagyban hozzájárult a franciák legyőzéséhez. Navarra vidékein emberei 1812 nyarán 26 ezer franciát tartottak sakkban hidak és utak rombolásával, akiknek Marmont seregéhez kellett volna csatlakozniuk. A segédc csapatok elmaradása Espoz y Mina szerint közvetve járult hozzá a franciák Salamancánál elszenvedett vereségéhez (1812. július 22.). Hasonló módon nyújtott támogatást az 1813. június 21-i vittorai győzelemhez is, ugyanis

²⁰ SCHMITT, Carl: A partizán elmélete. p. 129.

²¹ LIDDELL HART, B.H.: Stratégia. p. 550.

²² BECKETT, Ian F.: Encyclopedia of Guerrilla Warfare. p. 156.

manővereivel megakadályozta Clausel és Foy tábornokok hadosztályainak egyesülését és a csatába való beérkezését.²³ A fenti példák jól bizonyítják, hogy az irreguláris csapatok közvetve elősegíthetik a reguláris csapatok sikereit is, vagyis a köztük való együttműködés kulcsfontosságú stratégiai cél.

A spanyol parancsnok beszámolt arról is, hogy csapatainak felszámolására a franciák több sikertelen kísérlet tettek. 1811-ben a hódítók bosszúhadjáratot indítottak a gerillák ellen, kivégezve minden elfogott katonát és tisztet, sőt azok barátait is Espoz y Mina emberei közül, míg sokuk családját Franciaországba hurcolták. A spanyolok hasonló módon válaszoltak a franciák brutalitására: Espoz y Mina 1811. december 14-én 23 cikkelyből álló ünnepélyes nyilatkozatot tett, melynek első pontjában irtóháborúra hívott fel a franciák minden katonája, parancsnoka és császára ellen. Ha a franciák megölték egyet a tisztjei közül, négy francia tisztet végeztek ki a gerillák. Ha megölték az egyik katonáját, akkor a spanyol gerillavezér 20 francia katonát öletett meg. Ezzel a brutális módszerrel nemcsak fizikailag, hanem pszichikailag is sikerült megtörni a hódítókat.²⁴

Espoz y Mina szervezőképességét bizonyítja, hogy saját erejéből szervezett meg egy kilenc gyalogezredből és két lovasezredből álló hadosztályt, melynek létszáma a hadjárat végére elérte a 13 500 főt. Hadosztálya 13 erődített helyet foglalt el, több mint 14 ezer foglyot ejtett, jelentős mennyiségben zsákmányolt tüzérségi eszközöket, fegyvereket, ruhát, muníciót és élelmet. A saját ötezer fős vesztesége mellett Espoz y Mina 40 ezerre becsülte a franciáknak okozott veszteségeket.²⁵ 1811-től a franciák vérdíjat tűztek ki fejére, és bár számtalanszor sebesült meg a harcok során, ezt sohasem kellett kifizetniük.

Espoz y Mina emlékiratának részletéből kiolvasható, hogy a gerillavezér fontosnak tartotta a reguláris csapatokkal való együttműködést, melynek fő formája az ellenség kifárasztása volt, akár brutális eszközökkel is. Az emlékirat helyenként kevésbé tárgyilagos, főleg azon részéről mondható ez el, ahol a szerző saját személyiségének erényeit emelte ki, illetve azok döntő hatását a harcok kimenetelére.

Jean Frederic Auguste Le Mière de Corvey

Jean Frederic Auguste Le Mière de Corvey (1770–1832) a spanyolországi harcokat a franciák oldaláról mutatta be. A korábban sikeres zeneszerzőként dolgozó Le Mière katonai pályafutása a vendée-i felkelés idején kezdődött, ahol hadnagyként szolgált, majd harcolt Belgiumban, a német területeken és Spanyolországban. A katonai pályafutása végét jelentő waterlooi csatában ezredesként vett részt. 1822-ben írta meg összefoglaló munkáját a gerilla-hadviselésről („*Des partisans et des corps irréguliers*”), mely Laqueur véleménye szerint az egyik első modern hadelméleti munkának számít a témában.²⁶

²³ ESPOZ Y MINA, Francisco: Fighting in Spain. p. 46.

²⁴ Uo. p. 47.

²⁵ Uo. pp. 47–48.

²⁶ LAQUEUR, Walter: Guerrilla Warfare: a Historical and Critical Study. p. 113.

Az emlékirat egyik részének címe igen beszédes: „*Un Peu de Fanatisme*”, vagyis „egy kis fanatizmus”. Le Mière három évet töltött Spanyolországban, ahol csodálattal töltötte el a spanyolok bátorsága, akik gyengén felszerelt és kevésbé fegyelmezett, hazájukat szerető és ismerő gerillákkal képesek voltak kiűzni országukból a franciákat. A spanyol gerillák hadviselése, a nemzeti ügyükhöz való ragaszkodása, bátorsága és türelme megdöbbentette a francia teoretikust. A gerillák tudatosan kerülték a franciákkal való nyílt összecsapásokat, a fő eszközük inkább abban állt, hogy minden lehetséges eszközzel, állhatatosan igyekeztek megakadályozni a franciákat saját terveik végrehajtásában. Ennek elérése érdekében minden kisebb francia helyőrséget, kevésbé erős járőrt, magányos katonát, futárt és főként ellátóoszlopot megtámadtak, lépésről lépésre gyengítve így a hódítókat. Becslése szerint 150–200 gerillacsapat harcolt országszerte a franciák ellen, melyek egyenként 30–40, összesen 6–8 ezer katonát öltek meg havonta.²⁷ Le Mière statisztikája szerint így adódik össze az évenkénti 72 ezres, a hétéves gerillaháború alatti 500 ezer fős francia veszteség.²⁸ A francia teoretikus ehhez a számhoz még hozzávette a nagy csatákban (Salamanca, Talavera, Vittoria), ostromokban, valamint a járványokban és betegségekben meghaltak becslött számát is, így becslése szerint Napóleon csapatai mindösszesen 800 ezer fős veszteséget szenvedtek el a félszigeti háború éve alatt.²⁹

Le Mière a spanyolországi események elemzéséhez figyelembe vette a Vendée-ban szerzett tapasztalatait is. A vendée-i felkelők taktikája ugyan hasonlóan csodálattal töltötte el, viszont csapataik szervezetében komoly problémákra hívta fel a figyelmet. A vallási kerületeken (püspökség, kantonok, plébániák) alapuló felkelőosztagok felett nem állt központi irányítás: a tábornokok felett nem volt egy főparancsnok, vagyis nem mutatkozott meg egy központi akarat, így stratégia sem – ezzel szemben a spanyolok kísérletet tettek a gerillák központi irányítására.³⁰ Megállapította, hogy mind Vendée-ban, mind Spanyolországban bátor és tettere kész parancsnokok voltak azok, akik a reguláris csapatok mellett harcoló irreguláris csapatokkal sikereket értek el. Bár közöttük kevés képzett katona vagy tekintélyes ember volt (molnárok, orvosok, pásztorok, egyházi emberek inkább), ők mégis megértették a gerillaharc lényegét, sajátos szabályait. Ez utóbbiakról azt írta Le Mière, hogy amennyiben ezeket sikerül feltérképezni, akkor az minden későbbi hódítónak hasznára válna, aki ellen egy megszállt országban népi ellenállás bontakozik ki.³¹

A részlet címében szereplő fanatizmus forrását Le Mière a bosszúban mutatta ki. Az egyszerű emberek közül csak kevesen ragadnak fegyvert országuk megszállásakor, hiszen professzionális katonák ellen kevés eséllyel szállhatnak harcba. Amikor azonban saját vagyoniuk semmisül meg, vagy elvesztik családjukat a harcokban, akkor gyökeresen megváltozik a hozzáállásuk, mindenkit az egyéni bosszú, fanatizmus kezd vezetni. E pszichológiai elem, a lelkesítő fanatizmus nélkül nem alakul ki irtóháború, melyet a népi háború egyik megnyilvánulásának tartott. A nép köréből származó gerillák számára ugyanis már nincs visszaút, az ellenség kegyelmében nem bízhatnak, ezért minden eszközt megragadnak a harcban.

²⁷ LEMIÈRE (sic!) DE CORVEY, J. F. A.: *Un Peu de Fanatisme*. p. 64.

²⁸ Uo. p. 62.

²⁹ Uo. pp. 64–65.

³⁰ Uo.

³¹ Uo. p. 63.

Minél több ellenséges katonát pusztítanak el a felkelők, annál közelebb kerülnek a sikerhez, vagyis az ország felszabadításához. Éppen ezért tartja fontosnak Le Mière, hogy a meghódított népeiséggel szemben igazságosan kell bánni a hódítóknak, mely gondolatot talán az egyik legfontosabb tanulságnak tartjuk a későbbi, felkelők elleni harcok szempontjából.³²

Le Mière a hódítók oldaláról vizsgálta a vendée-i és a spanyol irreguláris harcokat, mely során rámutatott arra, hogy a gerillák alapvetően más taktikával és stratégiával harcolnak a hódítókkal szemben. Ő is kiemelte a terep fontosságát, melyet a felkelők sokkal jobban ismernek ellenfeleiknél, így adottságait előnyükre tudják fordítani. A felkelők szervezettségét és központi vezetését külön hangsúlyozta, mely vezetés főleg akkor válik fontossá, amikor a megszállt ország reguláris hadserege megsemmisül. Végezetül megjegyzendő a pszichológiai elem fontossága a szemben álló felek mindegyikénél: a fanatizmus áthatja a felkelőket, így lelkesíti őket, míg a fizikai pusztulástól való félelem megrettentí a hódítókat, akik így elveszítik harci kedvüket.

Gyenisz Vasziljevics Davidov

Gyenisz Vasziljevics Davidov (1784–1839) orosz költő és katonai teoretikus az Oroszország elleni 1812-es francia hadjárat időszakában megszervezett partizánosztagok egyik parancsnoka volt. A francia inváziót megelőzően mint lovassági tiszt Bagratyion szárnysegédjeként szolgált. A franciák ellen 1807-től harcolt, Oroszország inváziójának kezdetén egy lovasdandárt irányított. 1812 szeptemberében megbízták egy lovas partizánegység felállításával, melynek feladataként a franciák hátában és szárnyain végrehajtott műveleteket szabták meg. Tettei miatt Davidov nemzeti hős lett, részt vett a felszabadító háborúban és ott volt 1814-ben Párizs elfoglalásakor. A napóleoni háborúk után többször nyugdíjazták, majd reaktiválták, így vett részt az orosz–perzsa háborúban és a lengyelországi felkelés elleni harcokban. Katonai szakírói tevékenysége a napóleoni háborúk befejezése után kezdődött: több írása foglalkozott a franciák elleni harcokkal, melyek közül az egyik legfontosabb volt „*A partizán-tevékenység elméletének tapasztalata*”³³, mely 1821-ben jelent meg.

A tanulmányunkban feldolgozott egyik forrás ez utóbbi műből származik, mely részlet tulajdonképpen a partizánháború rövid összefoglalását adja. Davidov meghatározása szerint „*a partizánháború teljes hosszúságukban átfogja és elvágja azokat az utakat, amelyek az ellenséges hadsereg hátszágától addig a területig húzódnak, amely a csapatokkal, élelemmel, lőszerrel való ellátására van kijelölve.*”³⁴ Ezzel ugyanis a partizánok elzárják az ellenség erejének és fennmaradásának a forrásait, vagyis Davidov az ellenség utánpótlásának pusztítását jelölte ki a partizánok fő céljává. A hódítók forrásainak elapadása együtt jár ugyanis erői fogyásával, csapatai lassan fegyvertelenné válnak, és felbomlik bennük a fegyelem.

³² LEMIÈRE (sic!) DE CORVEY, J. F. A.: Un Peu de Fanatisme. pp. 64–65.

³³ BECKETT, Ian F.: Encyclopedia of Guerrilla Warfare. p. 53.

GOTTREICH László et al. (szerk.): A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. p. 541.

TUCKER, Spencer C. (ed.): Encyclopedia of Insurgency and Counterinsurgency. pp. 141–142.

³⁴ DAVIDOV, Gyenisz Vasziljevics: A partizánháborúról. p. 542.

Véleménye szerint a partizánháború az ellenséget „...erejében megfogyatkoztatva, éhesen, fegyvertelenül, s a függélem óvó kötelekeitől megfosztva juttatja saját hadseregének csapásai alá”³⁵, tehát szükség van a reguláris erővel való együttműködésre is a hódítók legyőzéséhez.

Mint a fentiekből is kitűnik, Davidov a partizánháború legnagyobb hatékonyságát az ellenséges utánpótlás pusztításában látta. Felismerte, hogy a francia forradalom időszakában a létrejövő tömeghadseregek hatalmas mennyiségű élelmiszertől, lőszerből és katonától függenek, és azokat a gyéren lakott elfoglalt területekről beszerezni nem lehet, azokhoz hozzájutni és azokat szállítani csak a harcselekmények határain kívülről lehet. Ennek további magyarázatára kettéosztotta a hadszínteret harctérre és a tartalékok területére, mely utóbbi folyamatosan ellátja termékeivel (lőpor, újoncok és egyéb tartalékok) az előzőt. A partizánok tevékenységi területeként az e kettő között elhelyezkedő teret jelölte ki, ugyanis míg a harctér és a tartalékok területe az ellenséges hadsereg és az erődök jóvoltából jól védett, e köztes területen gyakorlatilag nincsenek akadályok, nincs védelem a felkelők előtt. Megerősített állomáshelyekről ugyan írt, melyek a térségen átvezető főútvonal egész hosszában szolgálnak a szállítmányok védelmére pihenőhelyként, de ezek sohasem képesek az egész hadsereg ellátmányát megvédeni. Minél nagyobb a távolság a harctér és a tartalékok területe között, annál nagyobbak vélte Davidov a partizánháború hatékonyságát.³⁶

Davidov tanulmányából az is kiolvasható, hogy a partizán csapatok tevékenységét a harc kezdetétől fogva igyekeztek összehangolni, központi irányítás alá vonni. Az összehangolt támadások elsődleges, alapvető célpontjaiként az embereket, a lőszer és a fegyvereket, valamint az élelmet jelölte meg. Emberek nélkül ugyanis nem valósítható meg a háború, lőszer nélkül nem lehet harcolni a tüzfegyverekkel, élelem nélkül pedig élni, így harcolni sem lehet. Az orosz teoretikus szerint ettől a „három alapvető életelemtől”³⁷ csak úgy fosztható meg az ellenség, ha „...ezeket megsemmisítjük a háterszágból a harctérre vezető útjuk folyamán, azaz a partizánháború eszközével.”³⁸ Ez nem más, mint az ellenség kifárasztása, indirekt eszközökkel történő térdre kényszerítése, hiszen e három hiányában megszűnik minden harctevékenység a harctéren.

Az ellenség számára léteznek másodlagos szükségletek is, úgymint a ruha, a lábbeli és az egyéb fegyverszállítmányok, sebészeti és kórházi felszerelési tárgyak, futárok és adjutánsok (parancsvivők), a sebesülteket és a betegeket szállító járművek, valamint a magas beosztású hivatali személyek. E szükségletektől megfosztva lerongyolódik az ellenséges sereg, a sérültek és a betegek ellátása ellehetetlenül, így nőnek a veszteségek is, míg az összeköttetésben fontos szerepet játszó futárok és adjutánsok, valamint a magas beosztású személyek elfogása megbontja az ellenséges hadsereg irányítási rendszerét.³⁹

³⁵ DAVIDOV, Gyenisz Vasziljevics: A partizánháborúról. p. 542.

³⁶ Uo. pp. 542–544.

³⁷ Uo. p. 545.

³⁸ Uo.

³⁹ Uo. p. 546.

Az orosz teoretikus kiemelte, hogy a reguláris erőkkel való együttműködés kulcsfontosságú a háború egészét tekintve, ugyanis a partizánok tevékenysége kihat az ellenséges hadsereg fő hadműveleteire is. Az irreguláris csapatok mesterséges akadályokkal, lerombolt átkelőkkal képesek akadályozni az ellenség erőinek átcsoportosítását, ezzel lehetőséget adnak saját főerőiknek a súlypontképzésre és a rajtaütésre. A partizánok által emelt akadályok nehezíthetik továbbá az ellenség visszavonulását is, így az üldöző még inkább szorongathatja az üldözöttet.⁴⁰ Davidov munkájának további érdeme, hogy a fizikai hatások mellett felhívta a figyelmet a partizánháború erkölcsi hatásaira is, mely véleménye szerint „...*aligha marad el az anyagi hatása mögött*”.⁴¹ A partizánháború egyrészt képes feltámasztani a megszállt területek lakosságának hanyatló lelkierejét, megszerezve így azok támogatását, képes elrettenteni az ellenséggel való együttműködéstől, képes buzdítani a saját reguláris hadsereget, másrészt képes megingatni, aláásni az ellenséges csapatok erkölcsi erejét, valamint képes rémületet kelteni az ellenség közlekedési útvonalain, minek következtében a fegyelem megbomlik, és az ellenséges hadsereg szétzúlik.⁴²

Az orosz teoretikus külön kiemelte, hogy az oroszországi viszonyok nagyban különböznek az európaiaktól. Az ország területi kiterjedése nem hasonlítható össze más európai országokéival, valamint az eltérő katonai hagyományok miatt az oroszok más típusú fegyveres erőt alakítottak ki. A partizánháború szempontjából ez utóbbi említett különbség leginkább a könnyűlovasságnál jelenik meg: az európai országok könnyűlovas alakulatai a reguláris hadsereg szerves részeit képezik, és Davidov véleménye szerint ezek a hadsereg fő részei nélkül önálló feladatok végrehajtására alkalmatlanok. Ezekkel a csapatokkal állította szembe országát a könnyűlovasságát, mely ugyan a reguláris harcban elmarad európai riválisaitól, viszont az önálló vállalkozásokban utánozhatatlan. A partizánháború legfontosabb eszközei ők: a kozákok az ellenséges hadsereg közlekedési útvonalainak támadásával hatalmas zűrzavart okoztak, nagy számban ejtettek foglyokat és zsákmányoltak hadianyagot az ellenség hátában és szárnyain.⁴³ Davidov reményét fejezte ki, hogy a zabolázhatatlan kozákok idővel képesek lesznek majd elérni „...*az állam hadereje más részeinek színvonalát*”, rávilágítva arra a szükségszerűségre, miszerint az irreguláris csapatok egy részének a harcok során reguláris csapatokká kell válniuk.⁴⁴

Egy másik írásában a Napóleon ellen harcoló partizánok mindennapi életét mutatta be.⁴⁵ Az írás az 1812 augusztusa utáni állapotokról számol be, amikortól Davidov maga is egy lovas partizánegység élén küzdött a hódítókkal. Az orosz teoretikus beszámolt az előrenyomuló franciák okozta hatalmas pusztításról, akiknek csapatai 30–40 verszta (1 verszta = 1066 m) hosszú menetvonalat alkottak a főváros irányába tartó előrenyomulásuk során. A reguláris csapatokat szekerek és martalócok sora követte, akik maguk mögött csak felégetett falvakat hagytak. Davidov parancsa

⁴⁰ DAVIDOV, Gyenisz Vasziljevics: A partizánháborúról. p. 546.

⁴¹ Uo. p. 547.

⁴² Uo.

⁴³ Uo. pp. 547–549.

⁴⁴ Uo. p. 549.

⁴⁵ DAVYDOV, Denis: Partisans Against Napoleon. pp. 49–53.

szerint csapatai elsőként az érintett terület lakosságával igyekeztek felvenni a kapcsolatot. Leírása alapján azonban ez nem is volt olyan egyszerű feladat, ugyanis amikor katonáival megközelítette az útba eső településeket, ott zárt kapuk és vasvillával, csákánnyal és fejszével felfegyverkezett, ellenséges szándékú lakókkal találkozott. Az előreküldött lovasok hiába mondták el a helyieknek, hogy a közeledő katonák oroszok, gyakran rájuk lőttek, és csak a vakszerencsén múlt, hogy nem sérültek meg.⁴⁶ Az ilyen incidensek után Davidov partizánjai fokozott óvatossággal közelítettek minden lakott településhez, lakóikat egy idő után azért sikerült meggyőzniük hovatartozásukról. Az orosz szakíró különös hangsúllyal emelte ki, hogy nagyon fontos volt a kapcsolatfelvétel a lakossággal, egyrészt hogy azok ne veszítsék el a reményüket az orosz hadsereg visszatérésében, másrészt a lakosság bizalmának elnyerésével információkat is gyűjthetett a francia csapatok mozgásáról és tevékenységéről.⁴⁷

Az orosz nép bizalmának megnyerését szolgálta az egyenruhák lecserélése is: a helyiek – nem ismervén a katonai egyenruhákat – az öltözkük miatt franciáknak hitték a partizánokat. Davidov és emberei saját maguk tapasztalták meg, hogy a partizánháborúban nem elég a nép nyelvén beszélni, át kell venni szokásaikat, és úgy is kell öltözni, mint ők. Ennek megfelelően a partizánok paraszti kaftánt öltöttek, szakállt növesztettek és a nép egyszerű nyelvén kezdtek el beszélni – maga Davidov is csak a Szent Anna-rend keresztjét és Szent Miklós ikonképét viselte ruházatán. A partizánok parancsnoka igyekezett felkészíteni a lakosságot a hódítók elleni harcra is: amellett, hogy fegyvereket és lőszeret osztott szét a lakosság között, konkrét akciókra buzdította őket, mely során akár a megtévesztést és a brutalitást is megengedhetőnek tartotta. Azt javasolta, hogy a faluba érkező franciákat fogadják barátságosan, étellel és főleg itallal. A lerészegedő katonáktól szedjék el fegyvereiket, majd öljk meg őket. Figyelmeztetett azonban arra, hogy a megölt ellenség holttesteit és felszerelési tárgyait titkos helyeken égessék is el, különben a hódítók más katonái bosszút állhatnak rajtuk. A feladatok végrehajtásával a falvak vezetőit bízta meg, szigorúan szóban, nehogy az esetlegesen ellenséges kézre jutó írásos parancsok a lakosság elleni harcra buzdítsák a hódítókat.⁴⁸

Az orosz lovas partizánok főleg az ellenséges szállítmányokat igyekeztek elfogni, és első sikereik után a franciák külön vadásztak rájuk. Sokszor apró dolgokon múlt a megmenekülésük, de egy idő után tudatosan alkalmazták a megtévesztést és a figyelemelterelést az ellenük küldött katonák ellen: a valódi szálláshelyüktől nagy távolságra gyűjtöttek tüzeket, folyamatosan változtatták pozíciójukat, és foglyul ejtettek mindenkit, akivel csak találkoztak. A rajtaütéseket előre eltervezték, a tervezett napon pirkadat előtt indultak, és a meglepetésszerű akcióik során igyekeztek minél nagyobb károkat okozni az ellenségnek, mind anyagban, mind pedig emberben – ez utóbbinál főleg foglyokat igyekeztek ejteni.⁴⁹ Davidov azt vallotta, hogy a lovas különítmények számára az a legbiztosabb pozíció, ha állandóan mozgásban vannak, hiszen ez bizonytalanságot kelt a

⁴⁶ DAVYDOV, Denis: *Partisans Against Napoleon*. p. 49.

⁴⁷ Uo. p. 50.

⁴⁸ Uo. p. 52.

⁴⁹ Uo. pp. 50–51.

franciákban, és erőik megosztására kényszeríti őket. Az orosz példa alapján pedig az „öld meg és tűnj el” taktikát tartotta a partizánok legfőbb módszerének.⁵⁰

Davidov felismerte, hogy a létrejövő tömeghadseregek elleni irreguláris harc egyik legfontosabb módszere az ellátórendszer folyamatos és a hadszíntér teljes területén való veszélyeztetése. Oroszország területi kiterjedése segítette a francia ellátási vonalak elleni harcot, melynek fő célpontjai az élelem-, a muníció- és az emberutánpótlás voltak. A támadások azonban nem lehettek volna sikeresek az orosz lakosság támogatása nélkül: az orosz katonai szakíró gondot fordított mind a lakosság megnyerésére, mind pedig annak a hódítók elleni harcra való felkészítésére is. Megjegyzendő, hogy az orosz partizánok sikeres harcai nemcsak emberi és anyagi veszteségeket okoztak Napóleon csapatainak, hanem katonáinak morálját is aláásták, míg ezzel párhuzamosan az orosz lakosság kitartását és harci szellemét erősítették.

Carl von Decker

Carl von Decker (1784–1844) porosz tábornok a francia forradalmi és a napóleoni háború után írta le tapasztalatait a partizán-hadviselésről. Egy porosz tábornok fiaként 13 évesen került be a porosz hadseregbe. Az 1806–1807-es háborúban hadnagyként szolgált a tüzérségnél, harcolt Eylaunál és Friedlandnál, ahol kitüntették a legmagasabb porosz kitüntetéssel, a Pour le Mérite-tel. 1815 után tovább szolgált a porosz hadseregben, 1835-ben ezredessé léptették elő. Termékeny katonai szakíró volt, a tüzérségi és a lovassági szabályzatok mellett írt a francia forradalmi háborúkról, Napóleon itáliai hadjárataról és a korábbi irreguláris harcokról is.⁵¹

Decker rövid értekezésében a partizán-hadviselés jellemzőit, sajátos szabályait és az ideális partizánt mutatta be.⁵² Véleménye szerint korának katonái könnyebbnek tartották az irreguláris hadviselést, mint amilyen az a valóságban, holott a hagyományos háborúhoz képest itt minden esetben különleges tulajdonságú parancsnokokra és rendkívüli kvalitású emberekre van szükség, nem elegendők az általános képességű katonák. A partizánakciókat mindig kis létszámú csoport hajtja végre, ezért van nagy felelőssége a parancsnoknak, akik az embereket válogatják, mert Decker szerint az ilyen akció sikere nem a létszámon, hanem az emberek ösztönös vitézségén múlik.⁵³ A siker másik kulcsában a lakosság meggyőzését, támogatásának elnyerését jelölte meg – ha ezt a célt a partizánok elérik, akkor folyamatosan mozoghatnak, nem kell egy helyben maradniuk, mégis mindenhol és mindenkor jelen lesznek.⁵⁴

⁵⁰ DAVYDOV, Denis: *Partisans Against Napoleon*. p. 51.

⁵¹ BECKETT, Ian F.: *Encyclopedia of Guerrilla Warfare*. p. 56.

TUCKER, Spencer C. (ed.): *Encyclopedia of Insurgency and Counterinsurgency*. pp. 143–144.

⁵² DECKER, Carl von: *On Partisan War*. pp. 58–61.

⁵³ Uo. p. 58.

⁵⁴ Uo. p. 59.

A porosz teoretikus nem próbált teljes alaposágú elemzést készíteni az irreguláris hadviselés módjairól és módszereiről, mert véleménye szerint egyszerűbb lenne azt leírni, hogy hogyan nem harcolnak a partizánok, mint azt, ahogyan valójában teszik. Mégis néhány példára, vagyis a hadtörténelemre, katonai teoretikusok (Ewald és Emmerich) munkáira hivatkozva a partizánharc 11 formáját különítette el.

„A partizánok által leggyakrabban végrehajtott vállalkozások az alábbiak:

- 1. Az ellenség municiójának, fegyvereinek és ruházatának megszerzése vagy elpusztítása;*
- 2. Az ellenség lótelepeinek vagy ellátóoszlopainak megszerzése;*
- 3. A katonai járművek, utánpótlási pontok és málhaszekerek megszerzése vagy elpusztítása (különösen ostromok idején);*
- 4. Az ellenség számára a hadszíntérről nem, csak a távoli háttéréből beszerezhető ellátmány megszerzése;*
- 5. A hadi és egyéb pénztárak megszerzése;*
- 6. A fegyver- és lőszergyártó üzemek és más katonai létesítmények pusztítása vagy a saját létesítményeink megóvása;*
- 7. A katonai építkezéshez fontos anyagok, mint a hidakhoz való faanyag vagy az erődítésekhez felhasználható eszközök elszállítása;*
- 8. Hadifoglyok kiszabadítása;*
- 9. Az ellenség tábornokainak, magas rangú civil személyek túsul ejtése, értük váltságdíj követelése;*
- 10. Az ellenség jelentéseinek elfogása;*
- 11. Az ellenséges hadtestekről, erődített helyekről stb. megszerzett fontos információk továbbítása. ...”⁵⁵*

A fenti vállalkozások célja egyértelmű: minél nagyobb, érezhető károkozás az ellenségnek nagyobb harcselekményekbe történő belebonyolódás nélkül, vagyis inkább indirekt stratégia alkalmazásával. Decker hangsúlyozta, hogy a partizánoknak kerülnie kell a közvetlen harcérinkezést az ellenséggel, ha céljai harc nélkül is elérhetőek, ugyanis a harcokban megsérült társai ellátására, valamint a veszteségei pótlására is kevés reménye van. Ha azonban nincs más út a céljaihoz, és nem tudja elkerülni a harcot, akkor azt a legnagyobb bátorsággal kell megvívnia. Mivel az ellenség számára ő törvényen kívüli, és így nem védi őt sem a hadijog, sem más, soha nem teheti le a fegyvert, vagyis végsőkig kell harcolnia. Kudarccs esetén a lehető leggyorsabban el kell hagyni a területet, az előre megbeszélte találkozási pont felé kell vonulni, vagyis minden lehetőséget meg kell ragadni a harcosoknak a csapat létének fenntartására, így a harc további folytatására. Különösen igaz ez a csapat vezetőjére, aki nélkül Decker szerint a partizánok elvesztek.⁵⁶

⁵⁵ DECKER, Carl von: On Partisan War. p. 60.

⁵⁶ Uo. p. 61.

Véleménye szerint a fent említett példák a partizán-hadviselés folyamatos fejlődése miatt számtalan variációban is megjelenhetnek a hadügyben, átfedés és keveredés is megfigyelhető közöttük. A reguláris hadviselésben létező szabályok itt nem jelentkeznek, hiszen a partizán és az ellenfele között mindig is aszimmetria áll fent. A partizán számára azonban a fortély, a meglepés, az erő kifejtés, a merészség, a kockázatvállalás és – mindenekfelett – a szerencse azok a tényezők, melyek megmutatják az utat az ellenség legyőzéséhez. *„Egyszer az egyik, egyszer a másik vezet a sikerhez. De ami ma megment, az holnap elveszejthet”* – írta a porosz teoretikus.⁵⁷

Decker külön részt szentelt az ideális partizán személyiségének is. Az emberek kiválasztásánál külön hangsúlyozta, hogy a lehető legnagyobb titokban kell a harcosokat toborozni, de a titoktartás eredményességétől függ a siker vagy a kudarc a későbbiekben, vagyis a partizán tevékenységek teljes ideje alatt is. A partizánparancsnokok figyelmét felhívta arra, hogy csekély számú, de bátor harcos csodákra képes, míg a gyávák tömegeivel nem lehet elérni semmit sem. Az igazi bátorság a feddhetetlen moralitásban rejlik – nem vak és gondolkodás nélküli, melyről azt tartotta Decker, hogy főleg az alkoholtól fakad. Hangsúlyozta, hogy a fegyelem minden felett áll az irreguláris csapatok körében is, ezért óvakodni kell a toborzás során az elbocsátott tisztoktól és a dezertőröktől, akik számára feldolgozhatatlan lesz az a tény, hogy itt új lappal kezdenek, vagyis nem számít a múltjuk, korábbi rendfokozatuk.⁵⁸

A porosz teoretikus úgy vélte, hogy az ideális partizán kellő eleganciával bír, ismeri a világ dolgait, határozott, meggyőző modorú és képes bármi áron maga mellé állítani az ellenséges kémeket, akármilyen társadalmi osztályból származzanak is. Fontos, hogy képes legyen hatni a nőkre, mert ők – a papsággal együtt – olyan dolgokat ismerhetnek, melyek sokszor a legtöbb és a legmegbízhatóbb információként szolgálnak a felkelők számára. A partizán számára a nép támogatása létfontosságú, amiért mindent meg kell tennie, vallotta Decker, így nem csoda, hogy akárhol tűnik is fel, mindenki üdvözli őt. Ezt a támogatást fegyelmezett magatartásával tovább erősítheti: eltérően a zsákmányoló martalócoktól, ha a partizánnak valamit le kell foglalnia a néptől, akkor az egyszerű embereknek biztosnak kell abban lenniük, hogy megkapják a lefoglalt anyagaikért az ellentételezést. A partizánt így a nép az ország felszabadítójának fogja tisztelni, akitől elvárja, hogy védje meg őt az ellenségtől.⁵⁹ Jól érzékelhető a szövegben, hogy Decker partizánjai inkább a középosztály tagjai, semmint egyszerű emberek, aminek magyarázatát származásában, valamint a porosz tiszteket jellemző elitista magatartásban látjuk.

Tanulmányában Decker a partizán-hadviselés és a partizán fontos jellemzőit emelte ki. Az irreguláris hadviselés egyik kulcsának a nagyfokú mobilitást tartotta, mely mind a győzelmek, mind pedig az esetlegesen bekövetkező vereségek idején a felkelőcsapat biztonságának fontos eleme. Felhívta a figyelmet arra, hogy a nép támogatása nélkül nem érhető el siker: bár a porosz teoretikus ideális partizánja

⁵⁷ DECKER, Carl von: On Partisan War. p. 61.

⁵⁸ Uo. p. 58.

⁵⁹ Uo. p. 59.

előkelőbb származású, a nép bizalmát mindenképp el kell nyernie és rá kell támaszkodnia a hódítók elleni küzdelemben. Ennek megfelelően – eltérően az átlagos katonákat kívánó reguláris hadviseléstől – a partizán-hadviselésben különleges személyekre és személyiségekre van tehát szükség, és a partizánok vezetőjének erre már a harcosok kiválasztáskor kiemelt figyelmet kell fordítania. A porosz szakíró élete későbbi szakaszában az 1830-as években zajló algériai felkeléssel is foglalkozott, ahol a franciák immár gyarmatosítóként szembesültek az Abd el-Kader vezette felkeléssel.⁶⁰

August Wilhelm Anton Neithardt von Gneisenau

August Wilhelm Anton Neithardt von Gneisenau (1760–1831) porosz tábornok az 1806-os porosz vereséget követő katonai reformok egyik vezéralakja, a népfelkelés eszméjének a hirdetője volt. Szász származású katonaként 1780-tól az osztrák hadseregben, majd 1782–1783 között brit parancsnokság alatt Észak-Amerikában szolgált. Itt ismerkedett meg az amerikai függetlenségi háborúban alkalmazott irreguláris hadviseléssel és a hazáját védő, felfegyverzett nép erejével. 1786-ban lépett porosz szolgálatba, végigharcolta a forradalmi és a napóleoni háborúkat. 1806 után Scharnhorsttal a Katonai Újjászervezési Bizottság élén együtt irányították a porosz hadsereg megreformálását. Az első katonai teoretikusok egyike, aki felismerte a felfegyverzett népben rejlő katonai potenciált: amikor az oroszországi kudarc után Poroszország hadat üzent Napóleonnak, a franciák elleni harcban Gneisenau kulcsszerepet szánt a népfelkelés csapatainak. 1815 után félreállították és nyugdíjba küldték. Az 1830-ban kitört lengyel felkelés miatt Poroszország egy hadsereget mozgósított keleti határain, melynek parancsnokává Gneisenaut nevezték ki. A parancsnokságán kitört kolerajárványban halt meg 1831-ben. Emlékiratai, javaslatai és tervezetei jelentős katonai szakírói munkák, tanulmányunkban két írását mutatjuk be.⁶¹

Gneisenau a népfelkelés eszméjéről írt röpiratában⁶² a felkelt nép harcát a hódítók elleni fegyveres küzdelem egyik ideális és magasstos típusaként mutatta be. A poroszok számára szégyenletes tiltsíti béke megkötése után az egyébként szász származású katona attól félt, hogy Napóleon Poroszország megmaradt önállóságát is megszünteti, ugyanis a 42 ezer főben maximalizált „...*jelenlegi katonai erőink legfeljebb azt teszik számunkra lehetővé, hogy a kedvező eredmény legkisebb valószínűsége nélkül becsülettel bukjunk el*”.⁶³ A csekély létszámú reguláris porosz hadsereg mellett azonban „*léteznek olyan ellenálló erők, amelyeket a kormányok ez ideig nem vettek figyelembe, vagy féltek tőlük, s amelyek a harc kedvező kimenetelével kecsegtetnek bennünket. Ez pedig: a nép felfegyverzése.*”⁶⁴ Véleménye szerint a nép felfegyverzésének ideje elérkezett, a megkezdett államreformok mellé mindenkinek fel kell sorakoznia, így biztosítva egyrészt az egységet, másrészt a politikai vezetés kontrollját. A röpirat kiállt a megkezdett

⁶⁰ LAQUEUR, Walter: *Guerrilla Warfare: a Historical and Critical Study*, pp. 114–115.

⁶¹ GOTTRICH László et al. (szerk.): *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*, p. 523.

PERJÉS Géza: *Clausewitz*, pp. 65–67.

⁶² GNEISENAU, August Wilhelm Anton Neithardt von: *A népfelkelés eszméjéről*, pp. 524–529.

⁶³ Uo., p. 524.

⁶⁴ Uo., Gneisenau kiemelése.

porosz újjáépítés eredményei mellett, melyek más német területeken is vonzóak lehetnek: kiemelte a városok önkormányzatiságát, az új alkotmányt, melyek által lehetővé válik egy távolabbi cél, a német egység megvalósítása is.

Az egyszerű nép fontos alkotóeleme ennek a folyamatnak: ösztönző erőt jelent majd számukra a megteremtett új haza, ezért „...*pajzsot ragad ügyünkért a betolakodókkal szemben*”.⁶⁵ A belső ösztönzés mellett külső erők is segítik a nép harcát, melyek közül elsőként Spanyolország példáját emelte ki Gneisenau. A franciák ellen a saját fegyverüket kell bevetni, ugyanis „*semmitől sem félnek jobban ellenségeink, mint a népfelkeléstől, de nem is hozza ilyen hihetetlen módon semmi más egy nemzet erőit felszínre.*”⁶⁶ A francia forradalom példája azt mutatta meg, hogy ha ellenség támad a hazára, akkor a hazaszeretettől fűtve mindenhol jelentős tömegek szállnak vele szembe. A katonai teoretikus szerint a porosz nép harci szellemét az elnyomókkal szembeni elkeseredés, a lojalitás az uralkodójához, az alkotmány nagyrabecsülése, a hazaszeretet és a bosszú táplálja majd. Gneisenau tisztában volt azzal, hogy a franciaországi példa nemcsak a nép erejét mutatta meg, hanem arra is rávilágított, hogy a felfegyverzett lakosság saját uralkodójára, vagyis a meglévő politikai vezetésre is veszélyes lehet. Éppen ezért a porosz katonai körökben a népfelkelést sokan elleneztek. Nekik szólhatott az alábbi megjegyzés: „*Ha ezeket az erőket megfelelően irányítjuk, kedvező eredményt kell elérniük*”,⁶⁷ vagyis a népfelkelést szigorú kontroll alatt kell tartani.

Gneisenau a népfelkelés néhány szabályára külön felhívta a figyelmet. Úgy vélte, hogy bár a felkelők létszámukban többszörösen felülmúlják a hódítókat, azokat képzett parancsnokoknak kell irányítani. Az ellenséget a szárnyakon szétszórt ütközetekkel kell lekötni és kifárasztani, így egy későbbi döntő csatában van esély a felkelők győzelmére. Érdekesség, hogy Gneisenau a kifárasztó harcok napszakaként a nappalt, míg a döntő csatánál az éjszakát jelölte meg ideálisnak.⁶⁸ Felismerve a tömeghadseregek logisztikájának sebezhetőségét, a porosz teoretikus az indirekt harcmódor fontos elemeként említette meg az utánpótlási vonalak elleni támadásokat, melyek az ellenségénél lőszer- és emberhiányhoz vezetnek az egyébként sem teljesen biztonságos hadszíntéren. „*Ki van zárva, hogy az ellenség sokáig bírja ezt a harcmódot*” – jelentette ki Gneisenau.⁶⁹ A felkelők sikerei nyomán az ellenség élőereje pusztul, ezzel párhuzamosan pedig egyre többen állnak a felkelők sorai közé, akik között a harci tapasztalat egyre csak nő.

A népfelkelés alapigazságai közül az elsőt abban látta a porosz teoretikus, hogy egy kisebb nemzet is legyőzheti a katonai értelemben túlerejű ellenséget, hiszen a hódítók mindig kevesebb embert képesek csak felvonultatni, mint az ellenük védekező nemzet. Gneisenau számadatokkal is igazolta fenti tételét: egy 15 milliós országban másfél millió 18–29 év közötti és egymillió 30–39 év közötti férfilakossal lehet számolni, akiknek csupán a harmada is elegendő erőt biztosíthat a hódítókkal szemben. Egy jó monarcha kormányzása egy ideális államban képes

⁶⁵ GNEISENAU, August Wilhelm Anton Neithardt von: A népfelkelés eszméjéről. p. 525.

⁶⁶ Uo. p. 526.

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ Uo.

ezeket az embereket fegyverbe szólítani, akik az uralkodójukért és az államukért harcolni is fognak.⁷⁰

A röpirat második alapigazsága szerint a népfelkelés segítségével a jelentős kiadásokkal járó állandó hadseregek létszámát jelentősen lehet csökkenteni. Gneisenau szerint az állandó hadsereg harci morálját és közösségi szellemét felül fogja múlni a népfelkelés ereje, így nemcsak anyagi, hanem katonai előnyökkel is jár a nép fegyverbe szólítása. Túlerőben támadó ellenséggel szemben könnyen alakulhat ki kedvezőtlen helyzet, „*ha viszont közvetlenül a népre ruházzák az otthon védelmét, azzal felébresztik, kiterjesztik s fenntartják benne a harci szellemet, s mindenkor biztosítják a nagyobb létszám fölényét.*”⁷¹ Poroszországban a fentebb említett okok miatt azonban jelentős volt a népfelkeléssel szembeni bizalmatlanság és félelem, ezért Gneisenau ókori példákkal is igyekezett meggyőzni a szkeptikusokat: Sertorius hispániai, Claudius Civilis belgiumi és Arminius germániai harcai is bizonyították a nép fölényét a reguláris erők felett. A siker, valamint a felkelők lojalitása mellett szólt továbbá III. Frigyes Vilmos porosz király közkedvelt személye, a jó alkotmány, valamint a magasztos ügy mellett való harc is.⁷² A szerző elkötelezettségét jelzi az is, hogy a felkelés tervét általánosságban felvázoló szöveget azzal zárta, hogy az „*balul nem üthet ki, a sikerért alulírott fejével felel.*”⁷³

Amíg a fent idézett szöveg egy népfelkelés elvi alapjait fektette le, addig Észak-Németország Franciaország elleni általános fegyveres felkelésének alaptörvénye a nép harcának gyakorlati oldalára koncentrált.⁷⁴ A szöveg – bár aláírás és keltezés nélkül maradt fent – Gneisenau keze írásával 1808 nyarán készült.⁷⁵ A dokumentum első sora rögzíti, hogy a haza védelme mindenki kötelessége, ugyanis „*...aki nincs velünk, ellenünk van*”, vagyis ellenség.⁷⁶ A honvédelem minden 17 év feletti férfira kötelezettséget ró, akiket fel kell fegyverezni, valamint kokárdával és azonosítószámmal kell ellátni. Ha valaki lóval rendelkezik, akkor a lovasságnál teljesít majd szolgálatot.

Mivel a haza védelme mindenkitől feltétel nélküli szolgálatot és együttműködést kíván, ezért aki azt bármilyen módon akadályozza, azt szigorú büntetéssel fenyegették. A sorozással kapcsolatos feladatokban az állami szervek mellett az egyház szerveire és lelkészeire is számítottak. A népfelkelés alapegységei a zászlóaljok voltak, melyek tisztjeit és altisztjeit – eltérően a reguláris hadseregben működő elvekkel – az ott szolgáló katonák maguk választották ki. A felkelők összességét a dokumentum nemzeti hadseregnek nevezte, ezzel is utalva arra, hogy alapvetően szabályozott fegyveres erőről van szó, mely azonban mégsem azonos az állandó hadsereggel.⁷⁷

⁷⁰ GNEISENAU, August Wilhelm Anton Neithardt von: A népfelkelés eszméjéről. pp. 526–527.

⁷¹ Uo. p. 527.

⁷² Uo. pp. 528–529.

⁷³ Uo. p. 529.

⁷⁴ GNEISENAU, August Wilhelm Anton Neithardt von: Kivonat Észak-Németország Franciaország elleni általános fegyveres felkelésének alaptörvényéből. pp. 530–532.

⁷⁵ GOTTRICH László et al. (szerk.): A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. p. 672., 423. számú jegyzet.

⁷⁶ Uo. p. 530.

⁷⁷ Uo.

A felfegyverzett nép feletti irányítás természetesen a politikai vezetés kezében összpontosult. A dokumentum rögzítette, hogy a fegyveres felkelés idején a tartományok élére „*ő-tartományfőnökök*”, két „*tartományfőnök*” és több „*helytartó*” kell állítani, akik korlátlan hatalommal, minden állami és magánvagyonnal rendelkeznek, és a honvédelem érdekében minden eszközt felhasználhatnak, ha azzal árthatnak a betörő ellenségnek. Minden polgári hatóságot a fent említett tisztségviselők alárendeltségébe utaltak, ők lettek a felfegyverezhető férfiak összeírásának, valamint a szükséges fegyverek, élelem, erődítési munkákhoz szükséges eszközök összegyűjtésének a felelősei is, de a tartományban tevékenykedő katonai egységek parancsnokaival is tanácskozhattak a tartomány védelmi feladatairól. Véleményünk szerint Gneisenau ezekkel a rendelkezésekkel is a korábban említett félelmeket igyekezett eloszlatni, bizonyítva, hogy a felfegyverzett nép mindenkor a kormányzat rendelkezéseit hajtja végre, és nem fenyegeti a fennálló politikai rendszert.⁷⁸

A haza védelmére kelő férfiaknak mentességet ígértek a telkük utáni szolgáltatások alól, amennyiben a függetlenségi harcban végig részt vesznek – a hazaszeretet mellett ez komoly motivációnak számított. Ezzel párhuzamosan a honvédelmet bármilyen módon akadályozók teljes vagyonek Kobzásra számíthattak, mely ingóságokat a háború sebesültjei, illetve a hadiárvák között osztottak volna szét.

A konkrét katonai kérdéseket tekintve elmondható, hogy a szövegben világosan elkülönülnek a harcászati és a hadászati kérdései. Megjelennek a hadszíntér-előkészítés körébe tartozó elemek is: az ellenség betörésekor a felhalmozott gabonát és a malmok legfontosabb darabjait el kellett szállítani, és a vidéket teljesen ki kellett üríteni, vagyis a felperzselt föld taktikáját kell alkalmazni a honvédő háború idején. A nők és a gyerekek biztonsága érdekében őket az északi körzetek felé kell irányítani, és a rendelkezés bizonyos városok megerődítését is előírta. A betörő ellenség mozgásának figyelését a határvidékektől kezdve szervezték volna meg, a megszerzett információkat pedig jelzőberendezéssel (a korban gyakori optikai távíróval) kellett továbbítani.⁷⁹ Gneisenau tervezetében rögzítette a fegyveres felkelés stratégiáját is. A betörő ellenséggel szemben azonnal fel kell venni a harcot, de a kor napóleoni hadászati elveinek megfelelő döntő csatát – hacsak a siker teljesen nem biztos – kerülni kellett. Ehelyett stratégiai célként az ellenséges erők kifárasztását jelölte meg, melynek eszközét a kisháború megvívásában látta, vagyis a felkelőknek az ellenséget folyamatos éjszakai harcokkal kellett fárasztani, a főerői elől való kitéréssel párhuzamosan a szárnyain és a hátában való tevékenységükkel. A szöveg végén az ellátás körébe tartozó kérdések is megjelennek: amennyiben a felkelés Berlinben törne ki, az ott folyó lőszergyártás zavarásával lőszerhiány is előidézhető az ellenség soraiban.⁸⁰ Kiemelte még, hogy az ország fojtópontjain, az „*erős szorosokban*”, ahol az ellenség túlereje nem érvényesülhet, makacs ellenállást kell kifejteni.⁸¹ A szövegben érezhető a korban megjelenő igény a német egység békés megteremtésére is, mely a felkelés mögött meghúzódó egyfajta ideológiának

⁷⁸ GOTTRICH László et al. (szerk.): A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. pp. 530–531.

⁷⁹ Uo. p. 531.

⁸⁰ Uo. p. 532.

⁸¹ Uo. p. 531.

is tekinthető. Az egység vezetőjeként Poroszország tűnik fel, mely a szabad alkotmányt és a haza szolgálatáért járó jutalmakat ígért mindenkinek, aki csatlakozik hozzá. A szöveg végén megismétlődik a korábban idézett gondolat: „*Ha teljes erővel munkához látunk, lehetetlenség, hogy az ellenség sokáig bírja ezt a harcmódot.*”⁸²

A Gneisenautól származó szövegekből a népfelkelés elmélete és gyakorlata is kiolvasható. A porosz katonai teoretikus Észak-Amerikából származó tapasztalatait igyekezett átültetni az 1806-os trauma utáni Poroszországba, megoldást kínálva a mindösszesen 42 ezer reguláris katonát fegyverben tartható, legyőzött európai nagyhatalom katonai problémáira. A népfelkelők motivációját a hazaszereteten, a királyukhoz való lojalitásban és a bosszúvágyban látta, melyek egyfajta ideológiai alapot is jelentettek a hódítók elleni harcokhoz. Az elitista porosz vezetés távolságtartással tekintett a népfelkelésre, ugyanis attól félt, hogy a felfegyverzett nép nemcsak a franciák, hanem a vezetők ellen is fel fog lépni. Erre válaszul Gneisenau aprólékosan mutatta be a felkelők feletti kormányzati kontrollt, mely biztosította az uralkodó és rezsimjének irányítását e fegyveres erő felett. A hódítók ellen (akiket nem nevez nevén, hiszen Poroszország hivatalosan nem állt hadban Napóleonnal) a kifárasztás stratégiáját hirdette, melyről azt tartotta, hogy az elhúzódó háború esetén győzelemre vezethet. A Gneisenau által írt két szöveg elemei később az 1813. április 21-i, a népfelkelésről szóló királyi rendeletben (Landsturmedict) is megjelentek.

Antoine Henri Jomini

Antoine Henri Jomini (1779–1869) svájci származású katonai teoretikust Clausewitz mellett a XIX. század legjelentősebb és legeredményesebb katonai szakírójaként említik. Mint a XIX. századi hadviselés kiváló történésze és elméleti szakírója már életében nemzetközi hírnevet szerzett magának. Francia, majd 1813-tól orosz szolgálatban harcolta végig a forradalmi és a napóleoni háborúkat, mely idő alatt bontakozott ki hadtudományi munkássága. Kezdetben Napóleon hadművészetét vizsgálta, majd a háborúk vége után a hadtörténelem példáit bemutatva az egész hadtudományt próbálta meg rendszerbe foglalni. Felismerte a hadműveleti művészet létezését a harcászat és a hadászat mellett. Orosz szolgálatban jelentős beosztásokat töltött be, de önálló parancsnokként sohasem tevékenykedett. A felkelők irreguláris harcáról Spanyolországban szerzett tapasztalatokat, melyek hatására később kutatta a forradalmi hadviselés jellemzőit is. Jomini „*A hadművészet kézikönyve*” című összefoglaló művét Clausewitz „*A háborúról*” című szintézisével együtt a XIX. századi katonai szakirodalom legjelentősebb alkotásának tartják.⁸³

„*A hadművészet kézikönyvéből*” csupán témánk, a felkelés elmélete szempontjából jelentős részekkel foglalkozunk. Jomini a művében világosan elkülönítette a hadművészetet mint a háborút meghatározó összes kombinációval és a végrehajtó hadműveletekkel foglalkozó tudományt alkotó területeket:

⁸² GOTTRICH László et al. (szerk.): A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. Uo. p. 532.

⁸³ GOTTRICH László et al. (szerk.): A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. pp. 566–567.

JOMINI, Antoine Henri: A hadviselés alapelveiről. pp. 3–8.

SHY, John: Jomini. pp. 209–245.

„A hadművészetet rendszeren öt tisztán katonai részre osztják: a stratégia, a magasabb taktika, a logisztika, a hadmérnökség és a kis taktika. Van azonban ennek a tudománynak egy lényeges része, amelyet igen helytelenül mindeddig kihagytak a felsorolásból, ez pedig a katonapolitika.”⁸⁴ A katonapolitika tartalmazza mindazon megfontolásokat, melyek alapján az államférfiak dönthetnek a háború megindításáról, valamint a hadműveletekről is, vagyis e terület határozza meg azt, hogy mikor lép hadba egy állam. A háborúk különböző fajtáit Jomini tíz cikkelyben különítette el, egyrészt a kitűzött célok megvalósításához szükséges hadműveletek természete, másrészt a kívánt hatás eléréséhez szükséges erőfeszítések nagysága, harmadrészt a tervezett vállalkozások méretei alapján, melyek mögött a katonapolitikai megfontolások fontos szerepet játszanak.⁸⁵ A népfelkelés a spanyolországi példán keresztül jelenik meg a francia teoretikus tipológiájában.

A „hódításvágytól sarkallt vagy más okból végrehajtott invázió” típusának leírásakor Jomini rögzítette, hogy a franciák 1808-as spanyolországi inváziója „...a spanyol nép létét fenyegette, és végzetessé vált elindítója.”⁸⁶ A Napóleon bukásához is hozzájárult hadjárat bebizonyította, hogy „kényes dolog inváziót indítani egy elkecsereedett és minden áldozatra kész nép ellen, amely ezenfelül még arra is számíthat, hogy hatalmas szomszédja katonával és pénzzel támogatja.”⁸⁷ Az itt bemutatott nemzeti ellenálláshoz hasonló jelenség mutatkozott meg Jomini szerint 1828-ban az orosz–török háború során is, amikor a görög lakosság nem támogatta a törököket az orosz invázió ellen.

Az ideológiai háborút, mely gyakran keveredik össze a nemzeti küzdelmekkel és a polgárháborúkkal, Jomini így jellemezte: „Katonai szempontból nézve a dolgot, ezek a háborúk azért rettenetesek, mert a támadó hadsereg nemcsak katonai erővel találja magát szemben, hanem elszánt tömegekkel.”⁸⁸ Vagyis a tömegek, más szóval a nép harcának háttérében komoly, meghatározó ideológia húzódik meg, melynek szerepe az egész háború alatt megmarad. A fentiek tükrében nem véletlen, hogy a műben később részletesebben tárgyalt nemzeti háború néhány szabálya is megjelent a szövegben. Az 1808-as spanyolországi, „teljes egészében nemzeti” háborút példaként idézve a hódítóknak el kell foglalniuk és meg kell hódítaniuk az egész országot, a várakat ostrommal be kell venniük és az összes tartomány le kell igazniuk a siker érdekében.⁸⁹ A kemény szavakkal leírt feladatok már előrevetítik, hogy Jomini a nemzeti háborút a fegyveres küzdelem különleges fajtájaként tartotta számon.

„A nemzeti háborúk ...a legfélelmetesebbek”, ugyanis ezek „...egy egész nép, vagy legalábbis a nép többsége ellen irányulnak, amelyet a függetlenség nemes tüze lelkesít.”⁹⁰ A VIII. cikkelyben Jomini saját és a francia hadsereg spanyolországi

⁸⁴ JOMINI, Antoine Henri: A hadművészet meghatározása. p. 569.

⁸⁵ A háborúk különböző fajtái: jogok érvényesítéséért indított háború; politikai szempontból védő, katonai szempontból támadó háború; érdekháború; szövetségeseikkel és szövetségeseik nélkül megvívott háború; intervenció háború; hódításvágytól sarkallt vagy más okból végrehajtott invázió; ideológiai háború; nemzeti háború; polgárháború és vallási háború; kettős háború. Uo. pp. 569–595.

⁸⁶ Uo. pp. 579–580.

⁸⁷ Uo. p. 580.

⁸⁸ Uo. p. 584.

⁸⁹ Uo. p. 585.

⁹⁰ Uo. pp. 586–587.

tapasztalatait írta le: a hódító hadsereg az ilyen országban csak a tábora területét birtokolja, élelmét csak fegyverrel szerezheti meg és szállítmányai folyamatos veszélyben vannak. Mindezekből az következik, hogy a hódítás csak időleges és bizonytalan, hiszen az invázió után az ország területének kis részét ellenőrzik, és a logisztikai problémák miatt ez a terület is csak időlegesen tartható. Ebben a háborúban az ellenség egyszerre van jelen mindenütt, az általános ellenséges hangulat, mely által még a nem harcolók is segítenek, elrejtik a felkelőket és megzavarja a támadókat.⁹¹

Kortársaihoz hasonlóan a svájci származású teoretikus szerint a nép a kormánya szavára ragad fegyvert, és urai állnak a mozgalom élére, akiket a felkelők uralkodójuk iránti hűségük és hazaszeretetük miatt követnek. A nemzeti háború így mindvégig az uralkodó osztály irányítása alatt marad, nem tör a meglévő hatalmi struktúrák átalakítására, csupán a hódítók kiűzését célozza, vagyis nem kell attól tartani, hogy az 1789-es franciaországi események megismétlődnek. Véleményünk szerint a fentiekkel Jomini is a nemzeti háború ügye mellé kívánta állítani a nemességet, arról próbálva meggyőzni őket, hogy egy jól működő állam lakói nem törnek az államot irányító uralkodó és uralkodó osztály ellen, tehát a népet bátran fegyverbe lehet szólítani.⁹²

A szövegben utalásokat találunk a nemzeti háború és a földrajzi tér kapcsolatára. Jomini szerint a tengerparttal bíró országok területén erős ellenállásra lehet számítani, ugyanis flottájuk vagy a velük szövetséges más tengeri hatalmak segítségével kimeríthetetlen utánpótlással rendelkeznek mind anyagilag, mind morálisan. Mégis a hegyi vagy a kiterjedt erdőségekkel rendelkező országokat, területeket (Ausztria, Burgundia, Kaukázus) tartotta a legveszélyesebbeknek, ahol a szorosok, az erdők, a cserjések és a zezugos vidékek számos veszélyt rejtnek az inváziós erők számára.⁹³ Ezek a veszélyek különösen akkor válhatnak végzetessé, ha a felkelőket, „...a lakosság ellenállását fegyvelmezett csapatokból álló tekintélyes mag támogatja.”⁹⁴ Jomini itt a gerilla-hadviselés valamennyi teoretikusának egyik meghatározó kérdésére, a reguláris erők kulcsfontosságú támogatására hívta fel a figyelmet, akik nélkül a népi felkeléseket könnyen le lehet verni.

Az országot védő nép taktikáját kis erőkkel végrehajtott, meglepetésszerű támadások jellemzik, a felkelők jó terepismeretük, a lakosság támogatása, kiváló hírszerzésük segítségével tudnak felülkerekedni az inváziós erőkön. Fentiekből fakadó mozgékonyság pedig lehetővé teszi az ellenség valamennyi tervének a megghiúsítását, az összeköttetési vonalainak elszakítását, szállítmányainak elfogását, raktárainak felégetését.⁹⁵ A sikertelen spanyolországi invázió tapasztalataival rendelkező Jomini szavaiba a kétségbeesés hangja is belevegyül: „Minden tervünkben csalódnunk kell, és amikor a legjobban összehangolt mozdulatok, a leggyorsabb és legfárasztóbb menetek után már azt hisszük, hogy erőfeszítéseink végéhez értünk és villámként lecsaphatunk, nyomát sem találjuk az ellenségnek,

⁹¹ SHY, John: Jomini. p. 232.

⁹² JOMINI, Antoine Henri: A hadművészet meghatározása. p. 587.

⁹³ Uo. pp. 587–588. és p. 609.

⁹⁴ Uo. p. 588.

⁹⁵ JOMINI, Antoine Henri: The Art of War. p. 38.

*legfeljebb táborainak visszamaradt bűzét.*⁹⁶ A szövegből kitűnik, hogy a felkelők az ellenséges erők fizikai pusztítása mellett komoly lélektani hatásnak is kiteszik azokat, vagyis direkt és indirekt módon is küzdenek a hódítók ellen. Bizonytalan a teoretikus akkor, amikor a nemzeti háború elleni hatékony módszert keresi: véleménye szerint a hatékony fellépéshez egy mindent ellenőrizni tudó, mindent fedező és biztosító, óriási katonai erőre van szükség, amely mellett egy külön kikülönített csoportosítás is harcol a felkelők ellen.

A nép ellenállásának csökkentéséhez a meghódított ország lakosságának lecsillapítására, ehhez pedig jó politikára, fegyelmezett csapatokra és igazságosságra van szükség, ami hosszú idő elteltével lassan biztosíthatja a sikert. A legjobb mégis az, állapítja meg végül, ha el sem indul egy ilyen háború, mert az nagy valószínűséggel irtóháborúba torkollik. Ha mégis szükség van a nép ellenállására, akkor annak legbiztosabb formája egy vegyes rendszer, a hadsereg népi tartalékainak előkészítése, azaz a regularizált nemzetőrség lehet, mely nem más, mint középút a regularis hadsereg és a népfelkelés között.⁹⁷ Véleményünk szerint Jomini, aki katonaként egész életében regularis hadseregek soraiban szolgált, tartott a könnyen ellenőrizhetetlenné és irányíthatatlanná váló nemzeti háborúktól, és emiatt – számos kortársához hasonlóan – távolságtartással közelített a kérdés felé.

„*A hadművészet kézikönyvének*” további cikkelyeiben is találunk megjegyzéseket a nemzeti háborúról, melyek azt bizonyítják, hogy a svájci származású teoretikus a kor hadviselésének fontos tünetét, megjelenési formáját látta benne. Az ellátólerakatok és a -menetek kapcsolatáról szóló XXV. cikkelyben rögzítette, hogy a nemzeti háborúban a hódítók ellen küzdő lakosság mindenre rátámad és mindent elpusztít, ezért az előretörés – hacsak nincsenek a műveletek közelében katonai erővel biztosított élelmezési szállítmányok és ellátóbázisok – szinte lehetetlen.⁹⁸ A hegységekben zajló hadászati műveleteket elemző XXVIII. cikkelyben megjegyezte, hogy „...*a hegyvidéki jellegű országokban a védelem különösen előnyös, ha az a háború nemzeti jellegű: ekkor a teljes nép felkel otthonaik védelmében, magasztos okok által lelkesedve, konokul. Ilyenkor minden előretörés drága.*”⁹⁹ A diverziókat leíró XXXVI. cikkelyben megjelenik a partizán személyisége is: az ideális felkelőt kevésbé jellemzi a hideg, számító merészség, mint inkább az ügyesség és a lélekjelenlét, melyek megóvják őt a felesleges veszélytől.¹⁰⁰

A menetből vagy téli szállásra vonuláskor történő beszállásolásról szóló XXXIX. cikkely szövegéből kiolvasható, hogy a korábbi időszakban (értsd XVII. – XVIII. század) október végén a hadviselők táborba szálltak, és a téli időszakban a szemben álló felek csupán kis erőkkel, előőrsöt alkotó előretolt csapatokkal harcoltak. Taktikai szempontból tekintve ezekre a vállalkozásokra elmondható volt, hogy ezek a partizánok műveleteihez hasonló, rajtaütéseken alapuló katonai akciók voltak.¹⁰¹ A felderítést és az ellenség manővereiről való információszerzést vizsgáló

⁹⁶ JOMINI, Antoine Henri: A hadművészet meghatározása. pp. 588–589.

⁹⁷ Uo. p. 592.; SHY, John: Jomini. p. 233.

⁹⁸ JOMINI, Antoine Henri: The Art of War. p. 131.

⁹⁹ Uo. p. 152.

¹⁰⁰ Uo. p. 205.

¹⁰¹ Uo. p. 225.

XLII. cikkelyben Jomini leírta, hogy bár az orosz kozákok és partizánok 1812-ben sokat segítettek az orosz hadvezetésnek az elfogott francia levelekkel és az ellenséges csapatok mozgásáról figyelmeztető információkkal,¹⁰² mégsem tartotta hasznosnak a felkelők e területen történő alkalmazását. Úgy gondolta, hogy bár a partizánok az ellenség műveleti vonalain való működésük során képesek lehetnek információt szerezni az ellenség tevékenységeiről és manővereiről, de ezeknek az információknak a saját parancsnokságra történő eljuttatása – a nehézkes kommunikáció miatt – szinte lehetetlen. Erre a feladatra ezért a partizánok helyett felderítők és kémek alkalmazását javasolta.¹⁰³

Jomini fő művének a XLV. cikkelye a lovasság kérdéskörét vizsgálja. A teoretikus itt több helyen megemlítette az irreguláris lovasság jelentőségét: a szemből támadó ellenséges lovasság szárnyai ellen vezetett támadásokat hatékonyabbnak tartotta, mint a reguláris lovasságét, de úgy vélte, hogy főként a szórványos összecsapások során mutatkozik meg igazi erejük. Véleménye szerint ezekből az irreguláris lovasokból kiváló partizáncsoportokat lehetne szervezni. Példaként az orosz irreguláris lovasokat, a kozákokat állította, akik saját hazájuk területén a logisztikai útvonalak veszélyeztetésével komoly problémákat okoztak a francia csapatoknak.¹⁰⁴

„*A hadművészet kézikönyve*” hasonló céllal íródott, mint Clausewitz nagy szintézise, vagyis Jomini is a kor hadügyének átfogó elemzését kívánta elvégezni. A francia, majd orosz oldalon szolgáló teoretikus saját élményein is alapuló művében fontos szerepet kapott a nemzeti háború témája mint a kor hadviselésének egyik jellegzetes tünete. Kortársaihoz hasonlóan a katonai szakmára hivatásként tekintő Jomini kellő távolságtartással írta ezt a jelenséget, így nem véletlen, hogy a nép háborúját ő is csak a politikai vezetés szigorú kontrollja alatt tartotta megvalósíthatónak. Fontos tényezőként emelte ki a népet, a nemzetet mozgósító ideológiát, mely egyrészt a hódítókkal szembeni ellenszemből, másrészt a hazaszeretéből és az uralkodójuk iránt érzett lojalitásból fakadt.

A kor hadseregeit jól ismerő Jomini számára is nyilvánvaló volt, hogy a fegyveres erők hatékony tevékenységéhez biztos logisztikára van szükség, melyet az ellenséges területen leginkább a felkelt nép tömegei veszélyeztetnek. A felkelők harcának elemzésekor a svájci származású teoretikus a harc földrajzi terét is górcső alá vette, és felhívta a figyelmet arra, hogy nem mindegyik terület alkalmas a partizánküzdelmek számára. A potenciális ellenség vizsgálata, leírása mellett Jomini választ keresett arra is, hogy a felfegyverzett népet hogyan lehet a leghatékonyabban felhasználni a politikai célok eléréséhez: véleménye szerint a már említett politikai kontroll mellett a regularizált nemzetőrség mint szervezeti forma biztosíthatja ezt a mindenkori állam számára.

¹⁰² JOMINI, Antoine Henri: *The Art of War*. p. 249.

¹⁰³ Uo. p. 246.

¹⁰⁴ Uo. p. 287.

Carl von Clausewitz

Carl von Clausewitz (1780–1831) porosz katonai teoretikust a világ legnagyobb hatású katonai gondolkodójának tartják. Clausewitz 12 éves korában került a porosz hadsereg állományába, porosz és orosz oldalon végigharcolta a forradalmi és a napóleoni háborúkat. Berlini tanulmányi alatt megismerkedett Scharnhorsttal és Gneisenauval, akik mellett részt vett az 1806-ban induló katonai reformok kidolgozásában és végrehajtásában. 1812-ben Clausewitz orosz szolgálatban harcolt, ahol közeli és alapos képet kapott a franciák ellen küzdő orosz partizánok tevékenységéről. A hadjáratokban szerzett tapasztalatait, az azokkal kapcsolatban kialakult gondolatait folyamatosan rögzítette, melyeket a háborúk után egy összegző munkában kezdett összefoglalni. E szintetizáló, a modern hadügyet áttekintő alkotáson haláláig dolgozott, de befejezni nem tudta. Halála után, 1832-ben felesége és barátai adták ki „*A háborúról*” című befejezetlen művét, mely mind a mai napig meghatározza a katonai gondolkodást.¹⁰⁵

Clausewitz hatalmas életművet hagyott az utókorra, számtalan feljegyzés, vázlat és egyéb szöveg formájában, melyek közül csupán „*A háborúról*” című munkájának a felkelések elméletével kapcsolatos részeit kívánjuk részletesen bemutatni, mely életműve összegzésének tekinthető. Fontos megemlíteni, hogy személye óriási hatást gyakorolt a XIX. és a XX. század felkeléseméleteire, ezért e témájú munkásságát a korábban citált szerzők bemutatásához képest bővebben vizsgáljuk. Így röviden szólnunk kell azokról a korábbi műveiről is, melyek a népfelkelésről írt fejezet előzményeként szolgáltak a munkásságában. Christopher Daase és Werner Hahlweg tanulmányaikban rögzítették, hogy Clausewitz 1810–1811-ben a berlini Hadiakadémián a kisháborúkról tartott kurzusa keretében már elemezte a vendée-i, a tiroli és a spanyolországi felkeléseket, mely kurzus alapul szolgált a felkelésekről szóló később körvonalazódó elméletéhez. Az „*Előadások a kisháborúkról*” című művében a létszámok közötti eltérésekben határozta meg a legfontosabb különbséget a reguláris háború és a kisháború között. Ezt a XIX. században jelentkező hadügyi jelenséget Johann von Ewald, Andreas Emmerich és Scharnhorst munkáin keresztül mutatta be, részletesen és módszeres vizsgálva a harcászati és a szervezési kérdéseket is.¹⁰⁶

„*A zászlóalj a csatában*” című rövid írásában Clausewitz a kisháborúk során jelentkező gyakorlati problémákat vizsgálta meg.¹⁰⁷ A kisháborúkban érdekes jelenség, hogy a reguláris csapatok egyébként merész és bátor katonái sokkal jobban félnek az aktuális veszélyektől, mint ha egy hagyományos háborúban harcolnának. A vállalkozó szellemű huszárok vagy lövészek viszont – akiknek rengeteg tapasztalatuk van a különböző jellegű küldetések végrehajtásából – a kisháború során sokkal nyugodtabbak és összeszedettebbek, mint a sorgyalogság katonái. Clausewitz ennek okát a könnyűcsapatok jellegzetes karakterével magyarázta meg: az itt harcolók képesek okosan váltani a nagy merészség és az óvatos figyelem között, és

¹⁰⁵ TUCKER, Spencer C. (ed.): Encyclopedia of Insurgency and Counterinsurgency. pp. 108–110.

¹⁰⁶ DAASE, Christopher: Clausewitz and Small Wars. p. 183.

HAHLWEG, Werner: Clausewitz and Guerrilla Warfare. pp. 127–128.

¹⁰⁷ CLAUSEWITZ, Carl von: A Battalion in Battle. pp. 29–30.

tudják kezelni a háborúban jelentkező félelmet is.¹⁰⁸ Az itt leírt egyéni kezdeményezőkézség később a felkelők egyik fontos tulajdonságaként jelenik majd meg a fő művében. A félelem minden harcoló emberben jelentkezik, ám azt a reguláris erőknél valaki mindig elnyomja, a könnyűcsapatoknál viszont a természetes ösztön tanítja meg erre a katonát. A reguláris háborúban és a kisháborúban is fontos szerep hárul a katona egyéni okosságára és merészségére, de az utóbbiban ennek sokkal nagyobb a jelentősége.¹⁰⁹ A porosz teoretikus felhívta a figyelmet arra, hogy a reguláris műveletek során az eszesség és a koordináció elengedhetetlenül fontos a csapatok vezetésének megtervezéséhez, viszont az ellenség mögöttes területein vívott kisháborúban a nagy energiának és a veszélyek elleni bátor fellépésnek kell dominálnia. Clausewitz szerint ugyanez igaz a leleményességre és az improvizációra is, melyeket a merészség és az óvatosság tudatos kombinációinak tartott.¹¹⁰

Az 1812-ben írt „*Bekanntnisdenschrift*”-ben (állásfoglalás, hitvallás) már konkrét javaslatokkal állt elő a teoretikus: a korábban említett francia és spanyol harcokat példaként említve vázolta fel egy franciaellenes poroszországi felkelés tervét, melyben az irreguláris alakulatok felállításáról, azok szervezetéről, harcászataról és stratégiai céljairól is értekezett. A három részből álló állásfoglalásában amellet érvelt, hogy egy 1812-ben esetlegesen kirobbantott franciák elleni háború sikeres lehet, ha a reguláris porosz hadsereggel együtt a sebtében kiképzett és felfegyverzett nép is küzd a hódítók ellen. A siker egyik fontos előfeltételét a hadjárat elindítását, ezzel együtt a nép felfegyverzését elrendelő politikai akaratban látta.¹¹¹

Clausewitz később az oroszországi hadjárat során, immáron orosz szolgálatban látta, hogy mennyire sikeres az orosz partizánok küzdelme Napóleon csapatai ellen. Vizsgált témánk szempontjából nézve az események történetét feldolgozó „*Az 1812-es oroszországi hadjárat*” című munkájára is előtanulmányként tekinthetünk.¹¹² Hahlweg szerint Clausewitz már fő műve megírása előtt világos képpel bírt „...a nép átfogó és hatásos ellenállásának alapvető megnyilvánulásáról”,¹¹³ vagyis a gerillaháborúról, annak szervezési és harcászati kérdéseiről, a felkelők harcában rejlő lehetőségekről és annak korlátairól, valamint a kibontakozó népfelkelés társadalmi és politikai fontosságáról.¹¹⁴

A franciák elleni felkeléseket elemző elméleti munkák és a megtapasztalt események beépültek élete fő művébe, „*A háborúról*” című munkájába is. E könyv megírásának egyik célja az volt, hogy a napóleoni időszak korának háborúit filozófiai mélységű modern rendszerbe foglalja, ezért a vizsgált időszakban

¹⁰⁸ CLAUSEWITZ, Carl von: *A Battalion in Battle*. p. 29.

¹⁰⁹ Uo. pp. 29–30.

¹¹⁰ Uo. p. 30.

¹¹¹ HAHLOWEG, Werner: *Clausewitz and Guerrilla Warfare*. pp. 129–130.

PARET, Peter: *Clausewitz and the State*. pp. 216–218.

PERJÉS Géza: *Clausewitz*. pp. 51–52.

STOKER, Donald: *Clausewitz. His Life and Work*. pp. 96–98.

¹¹² CLAUSEWITZ, Carl von: *The Campaign of 1812 in Russia*.

¹¹³ HAHLOWEG, Werner: *Clausewitz and Guerrilla Warfare*. p. 130.

¹¹⁴ Uo. pp. 129–130.

jelentkező összes hadügyi tünetet, így a gerillaháború témakörét is vizsgálta. A műben a védelemről szóló hatodik könyv népfelkelésről szóló 26. fejezete mellett számos helyen feltűnik e jelenség, mely részeket az alábbiakban külön-külön tárgyaljuk és elemezzük. Fontosnak tartjuk azonban kiemelni, hogy a jelenség vizsgálata – Clausewitz saját szavaival – „...inkább az igazság kitapintását, mint objektív elemzést jelent, mert tárgya tulajdonképpen még új és a szemtanúk is kevéssé ismertették.”¹¹⁵

A hadászatot tárgyaló 3. könyv 4. fejezetében a szerző a főbb erkölcsi tényezők vizsgálatakor kiemelte, hogy a katonák (és így a felkelők) harci szellemére hat a harc megvívásának a terepe, melyek közül különösen a hegyvidék növeli azt.¹¹⁶ Ugyanezen könyv 5. fejezetében a hadsereg harci erényének vizsgálatakor rögzítette, hogy egy háborúra készülő nép természetes tulajdonságai – a bátorság, az ügyesség, az edzettség és a lelkesedés – pótolhatják a harci szellemet és viszont, de a harci erény csak az állandó hadseregek sajátja. A népfelkelésnél ezt a fent említett tulajdonságok helyettesíthetik, vagyis a népfelkelés és a reguláris haderő közötti különbség jelentős ugyan, de az előbbit is komoly tulajdonságok erősítik a harcban.¹¹⁷ A kora háborúinak jellegéről írt 17. fejezetben Clausewitz a spanyolok iránt érzett csodálatának adott hangot: „A spanyolok hosszan tartó harcban mutatták meg, hogy önmagában – gyengeségei és rendezetlensége ellenére – milyen sokra képes a nemzeti felfegyverkezés és a népi felkelés.”¹¹⁸ Clausewitz szeme előtt már 1812-ben is a spanyol példa lebegett, amikor megírta a „Bekanntnisdenschrift”-et: Spanyolország elhúzódó háborújában a poroszok által követendő példát látta, ugyanakkor felismerte a gerillák tevékenységének a korlátait is.

A haderőt tárgyaló 5. könyv 14. fejezetében az ellenséges országban megjelenő hadseregről szólva a porosz teoretikus felhívta a figyelmet arra a jelenségre, hogy a hódítók megjelenése már önmagában elegendő lehet a lakosság ellenállásának vagy rosszindulatának a kivívására, vagyis a népfelkelés akár spontán is kibukkanhat.¹¹⁹ Az összekötő vonalak témakörét tárgyaló 16. fejezetben leírta, hogy a népi ellenállás kibontakozása komoly veszélyt jelent az idegen hadsereg összekötő vonalaira (vagyis a hadsereg és az ellátást, az utánpótlást jelentő pontok közötti utakra) és egyben visszavonulási útjaira. A népfelkelés, mely „...mindenütt és minden pillanatban támadásra kész”, különösen az ellenséges hadsereg szárnyain okozhat jelentős problémát.¹²⁰ A tájat és a terepet elemző 17. fejezetben Clausewitz hangsúlyozta, hogy „...a táj és a terep igen közeli és mindig is meglévő kapcsolatban áll a háborús tevékenységgel, ugyanis döntő hatással bír az ütközet előkészítésére, lefolyására és kiaknázására egyaránt.”¹²¹ A teoretikus szerint a táj három módon térhet el a nyílt, szabad síkság fogalmától: lehet hegyvidék vagy erdős terület, valamint az emberi kultúra által átalakított (pl. megművelt terület, település)

¹¹⁵ CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. p. 526.

A témáról magyarul lásd BAKOS Csaba Attila: Clausewitz „újrátöltve”; és JOBBÁGY Zoltán: Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett nép ereje.

¹¹⁶ CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. pp. 177–178.

¹¹⁷ Uo. p. 181.

¹¹⁸ Uo. p. 220.

¹¹⁹ Uo. p. 355.

¹²⁰ Uo. pp. 364–367.

¹²¹ Uo. p. 368.

– ezek a különbözőségek pedig a hadviselést és a hadvezetést is alkalmazkodásra kényszerítik, ahol a katonai vezetőre kulcsszerep hárul. Az említett terepviszonyok közepette a népfelkelés fölénybe kerülhet a reguláris erőkkel szembeni harcban, ugyanis az átszegdelt terepen a vezér nem tudja vezetési képességeit kibontakoztatni.¹²² Itt már megjelenik a népfelkelő személye is: „...a nemzeti háborúk, népi felkelések – ahol az egyén mindig nagyon lelkes, még ha a bátorságot és az ügyességet tekintve nincs is éppen fölényben – előnyre tesznek szert az erők túlzott felaprózódásánál és erősen átszegdelt terepen. Azonban csakis ilyen terepen állhatnak helyt, mivel hadseregeikből rendszerint mindazok a tulajdonságok és erények hiányoznak, amelyek már egy közepesen erős csapat egyesítésénél is nélkülözhetetlenek.”¹²³ Clausewitz kiemelte, hogy a reguláris hadseregek jellegükből fakadóan összpontosítással, összpontosított erejükkel kerekednek felül az ellenséges hadseregen, az átszegdelt terep azonban e törekvések ellen hat és a népfelkelés sikerét támogatja, mint ahogyan azt Spanyolország példája mutatta.¹²⁴

A védelemről írt 6. könyvnek a támadás és a védelem viszonyát vizsgáló 3. fejezetében Clausewitz a népfelkelések egyik legfontosabb szabályát rögzítette, amikor felhívta a figyelmet arra, hogy a felkelés csak a reguláris erőkkel együtt érhet el hadászati sikert, önmagában nem.¹²⁵ A védelmi eszközöket tárgyaló 6. fejezetben a nép, az ország lakóinak háborúra gyakorolt hatását jelentősnek írta le, különösen ha az megnyilvánul az ellenséggel szembeni ellenállásban, valamint a saját erők támogatásában (pl. felderítés). Clausewitz mondataiból szinte árad a spanyol példa iránt érzett csodálat: „Ha mármost ezekről az általános, mindig fennálló összefüggésekről áttérünk a különleges esetekre, amikor az ország maga is bekapcsolódik a küzdelembe, és vizsgálódásunkat a legmagasabb szintig folytatjuk – amikor is mint Spanyolországban, a nép maga viseli a harc súlyát –, akkor megérthetjük, hogy itt nem pusztán a nép fokozott támogatásáról, hanem egy valóban új tényező keletkezéséről van szó.”¹²⁶ Nem véletlen, hogy később így fogalmaz: „**A fegyveres nép** vagy a népfelkelés a védelem sajátos eszköze.”¹²⁷

Az ellenállás módjait tárgyaló 6. könyv 8. fejezetében már megemlíti a porosz teoretikus, hogy a védő felet a terep mellett az erődítmények és a nép is támogatja.¹²⁸ A 10. fejezetben az előbbieket 11 funkcióját vette sorra.¹²⁹ Véleménye szerint a népfelkelés központjaként az erődítmény az ott felhalmozott készletekkel (élelmiszer, fegyverek, lőszer) olyan bázist jelenthet a felkelőknek, mely azok harcát segíti, az ellenállás egészét pedig erősebbé, rugalmassá, összefüggővé és sikeresebbé teszi. Az erődítmény így a tulajdonképpeni ellenállás központi magja is lehet, ahol a

¹²² CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. pp. 369–370.

¹²³ Uo. p. 370.

¹²⁴ Uo. p. 371.

¹²⁵ Uo. p. 386.

¹²⁶ Uo. p. 397.

¹²⁷ Uo. p. 398. Clausewitz kiemelése.

¹²⁸ Uo. p. 407.

¹²⁹ Az erődítmény(ek) rendeltetései lehetnek: „1. Biztosított raktárak”; „2. Nagy és gazdag városok biztosítása”; „3. A tulajdonképpeni várak”; „4. Harcászati támpontok”; „5. Hadiállomások”; „6. Gyenge vagy vereséget szenvedett hadtestek menedékhelyei”; „7. Tulajdonképpeni pajzs támadás ellen”; „8. Kiterjedt szállások fedezése”; „9. Meg nem szállt országrész fedezése”; „10. A népfelkelés központja”; „11. Folyamok és hegységek védelme” Uo. pp. 421–429.

felkelés vezető szervei is helyet kaphatnak, de ugyanakkor a sebesültek ellátásának is helyszíne lehet, valamint a nagyobb vállalkozások előtti gyülekezőhelyként is funkcionálhat.¹³⁰ A 16. fejezetben tárgyalt hegyi védelem kapcsán Clausewitz e tájformában az ellenség támadásának akadályát látta, ahol a hódítók összekötő vonalait el lehet vágni. Úgy gondolta, hogy ezen a terepen az átjárók megerősítésével, a reguláris erők és a felkelők együttes tevékenységével akár visszavonulásra is lehet kényszeríteni a túlerejű ellenséget, mert a terep nem teszi lehetővé számára erői koncentrációját, sőt pont ellenétes módon, csapatainak felaprózására kényszeríti.¹³¹ Ennél a pontnál pedig az elfoglalt, de a felkelőktől hemzsegő hegyvidék immár inkább hátrány a támadó számára, mint előny.¹³² Hasonlóan vélekedett Clausewitz az erdőkről is: az itt folytatott védelmet elemző 21. fejezet felhívta a figyelmet arra a tényre, hogy a „sűrű, járhatatlan, vadul burjánzó erdőknön” át csak bizonyos utak vezetnek, melyek a fentiek miatt könnyen sebezhetőek. A támadó számára ez akkor jelent igen komoly problémát, ha összekötő vonalait ezeken az utakon át vezetnek, és az erdőben felkelők veszélyeztetik azokat.¹³³

Az oldalhatást elemző 24. fejezetben Clausewitz ismét felhívta a figyelmet a korábban említett összekötő vonalakra, és írt az azokat fenyegető veszélyekről is: egy olyan országban, ahol a lakosság fegyvert ragadott, olyan helyzet állhat elő, mintha a vonal teljes hosszában egy ellenséges hadsereg vonult volna fel.¹³⁴ Úgy gondolta, hogy bármennyire is gyenge ez az erő, bármennyire is szervezetlen, jelentős problémákat okozhat az ellátásban, ezért is írhatta később ezt: „Vizsgálódásunkat összefoglalandó azt mondhatjuk, hogy az oldalhatás a következő esetekben a leghatékonyabb: 1. a védelemben; 2. a hadjárat vége felé; 3. elsősorban az ország belsejébe való visszavonuláskor, illetve 4. szövetségben a felfegyverzett néppel.”¹³⁵ A 25. fejezetben az ország belsejébe történő visszavonulásról szólva Clausewitz elismerte, hogy a reguláris hadsereg visszavonulása mint védelmi módszer két jelentős hátránnyal jár: „Az egyik az a veszteség, amit az előrenyomuló ellenség okoz az országnak, a másik az erkölcsi hatás.”¹³⁶ Ez utóbbi kapcsán ezert megjegyzi, hogy ellensúlyozható ez a hatás, ha az ellenség ízelítőt kap „...a nép véres bosszúért kiált véres lelkiületéből”,¹³⁷ vagyis a nép felfegyverzése és harca pozitív erkölcsi hatást okoz a saját lakosság körében, míg negatív az ellenséges csapatok körében. A felkelők megnehezíthetik az ellenség ellátását, nehezen megoldhatóvá teszik az utánszállítást, valamint sok, a szállítmányokat kísérő alegység kikülönítését kényszeríthetik ki. Mindezek a védő fél számára előnyökkel járnak, hiszen felerősíthetik a fentebb említett oldalhatást. A porosz teoretikus az oroszországi hadjárat eseményeinek leírásával állított hadtörténelmi példával igazolta az országba történő visszavonulás előnyeit, ahol is a népfelkelés különösen fontos volt. A fejezetet – egyben felvezetve a népfelkelésről szóló 26. részt – így

¹³⁰ CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. p. 429.

¹³¹ Uo. p. 460.

¹³² Uo. p. 462.

¹³³ Uo. p. 492.

¹³⁴ Uo. p. 505.

¹³⁵ Uo. p. 507.

¹³⁶ Uo. p. 513.

¹³⁷ Uo. p. 514.

zárta: „Oroszországban ... úgy állt be fordulat, hogy a háború tetőfokán nem következett be a csata szerencsés kimenetelű eldöntése. Am ahol nem is várhatunk ilyen hatást, ott elég fontos marad, hogy ezen ellenállási mód olyan erőviszonyt hozzon létre, amely lehetővé teszi a győzelmet, amivel pedig – mint első lökéssel – olyan mozgást indítson el, amely a maga pusztító hatásaiban, a szabadesés törvényeinek megfelelően, felerősödik.”¹³⁸

A 6. könyv 26. fejezetében¹³⁹ Clausewitz önálló részt szentelt a népfelkelésnek, melynek kettős jelentőségére külön is fel kell hívnunk a figyelmet. Egyrészt e hadügyi jelenség hatása kora hadügyében olyan fontos volt, hogy immáron önállóan is szólni kellett róla, másrészt az önálló fejezet beillesztésével elismerte a modern hadügy részeként. Kiemelendő az is, hogy a mű nyolc része közül a védelem kérdéseit tárgyaló könyvbe helyezte el ezt a témakört, így is utalva arra a későbbiekben bővebben is tárgyalt meggyőződésére, miszerint a népfelkelést a hadászati védelem fontos összetevőjének tartotta. A porosz katonai teoretikus szerint a népfelkelésnek mind politikai, mind pedig katonai oldalon voltak ellenzői. Az előbbiek mint forradalmi eszközt az anarchia törvényessé nyilvánított állapotát a társadalmi rendre túlságosan veszélyesnek tartották, a katonák pedig az erőfeszítés és az eredmény diszharmoniját hirdették. Hivatásos katonaként Clausewitz a politikai oldallal nem foglalkozott, viszont a katonai bírálók felé fordulva azt írta, hogy a népfelkelés nem más, mint a háború bővülése és megerősödése, egy olyan áttörés, amelyet a háborús elem önmaga régi, mesterséges korlátain (ti. állandó hadseregek kora) végzett el. Nem lévén filozófus, a porosz katonai teoretikus arra nem kereste a választ, hogy az emberiségnek üdvös-e a népfelkelés, katonaként inkább azt vizsgálta, hogy ennek *milyen hatásai* lehetnek, *melyek a feltételei*, illetve *hogyan alkalmazható* ez az eszköz a háborúban.

Clausewitz művének jellegzetessége, hogy mondanivalóját kifejező hasonlatokkal magyarázta el az olvasónak. Az ilyen stílusú leírás később általános gyakorlattá vált a gerilla-hadviselés elméleti szakíróinak körében, ugyanis az egyszerű népek is szánt elméleti műveik megérhetőségét a hasonlatok és a metaforák használata megkönnyítette. Véleménye szerint a megosztott ellenállás, vagyis a népfelkelés hatása az ellenséggel való érintkezés felületétől, pontosabban e felület nagyságától függ, mert olyan ez, mint a párolgás fizikai folyamata a természetben: „Minél nagyobb ez a felület, minél jobban érintkezik az ellenséges hadsereggel, vagyis minél inkább kiterjed, annál nagyobb a népi felkelés hatása.”¹⁴⁰ Másként fogalmazva: a felkelés „...csendben terjedő, parázsló tűz módjára emészti az ellenséges hadsereg alapjait”, melyet helyenként ugyan elfojtanak, másutt kioltanak, de ismét máshol akár általános tűzvész is kerekedhet belőle, melynek hatására az ellenség elhagyja az országot.¹⁴¹

A népfelkelés feltételeit kutatva a porosz teoretikus elsőként arra kereste a választ, hogy önmagában sikeres lehet-e a népfelkelés. Ahogyan az 1. könyv 1. fejezetében a háborús erőszak végletekre törését az elmélet és a valóság

¹³⁸ CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. p. 521.

¹³⁹ Uo. pp. 522–527.

¹⁴⁰ Uo. p. 523.

¹⁴¹ Uo.

szembeállításának módszerével magyarázta meg,¹⁴² ebben a fejezetben is ugyanezt a metodikát követte. Elméleti oldalról nézve a felkelők önmagukban csak akkor győzhetnek, ha az adott ország területe Oroszországhoz hasonló kiterjedésű, illetve ha a betörő ellenség és az elfoglalt terület nagysága között túlzottan nagy az aránytalanság. A valóságot tekintve a felkelők sikerének feltétele a reguláris erőkkel való szoros, közös irányítás alatt történő tevékenység. E feltétel után további öt olyan feltételt fogalmazott meg Clausewitz, melyek a mai felkelések számára is létfontosságúak. Eszerint a népfelkelés hatékonyságához az alábbiakra van szükség: „1. a háborúnak az ország belsejében kell folynia; 2. ne egy katasztrófát követő döntés következménye legyen; 3. a hadszíntér területe legyen nagy; 4. a népnek támogatnia kell az intézkedéseket, valamint 5. az országnak erősen átszegteltnek és – hegyek, erdők, mocsarak vagy a földművelés jellege révén – nehezen járhatóknak kell lennie.”¹⁴³ További szükséglet, hogy a felkelők a lakossággal jó viszont ápoljanak. Az adott terület lakóinak száma, vagyoni helyzete ugyan nem döntő, de megjegyezte a teoretikus, hogy a szegényebb néptömegek harciasabbak és erősebbek – úgy véljük, hogy ez a gondolat Engels és Lenin számára adott komoly motivációt elméletük kidolgozásakor. A feltételek között utolsóként a felkelés és a településföldrajzi viszonyok elemzése következett a műben. Clausewitz Németország néhány vidékére utalva az egymástól viszonylag távolra épített házakból épített településeket alkalmasabbnak látta a harcra, ugyanis ez az elrendezés növeli az átszegteltséget, az ország fedettségét, és nehezíti az ellenséges csapatok esetleges elszállásolását is.¹⁴⁴

A népfelkelés alkalmazását tekintve Clausewitz óva intett a felkelőknek az ellenséges főerőkkel, jelentős hadtestekkel szembeni alkalmazásától. Metaforái igen szemléletesen segítik gondolatai megértését: „ők ne a magot öröljék, hanem csak a szélekre összpontosítsanak”, és ezeknek az „oldalt feltornyosuló viharfelhőknek” az ellenség hátában kell haladniuk annak előrenyomulásakor.¹⁴⁵ Úgy gondolta, hogy az ellenállást olyan területen kell kirombantani, ahol még egyáltalán nincs jelen az ellenség, ugyanis itt a lakosoknak van bátorsága felfegyverkezni ellenük, mely példaként állhat más országrészek lakói előtt. Ez a láng mint „...a pusztán terjedő tűz” a szomszédos lakosságot is bevonja a fegyveres ellenállásba, és végül ezek a lángok a támadó hadműveleti alapját is elérhetik, előidézve összekötő vonalainak elvágását, majd később hadműveleteinek ellehetetlenítését. Bár a porosz katona nem hirdette a népfelkelés mindenhatóságát, kimeríthetlenségét vagy leküzdhetlenségét, de hangsúlyozta, hogy igen veszélyes eszköz, mely bizonyos földrajzi körülmények között (különösen hegysekben, erdőkben) nagyon veszélyes lehet a hódítóknak. A felkelés ellen kontraproduktívnak ítélte a szállítmányok védelmére, katonai állomások megóvására vagy a hidak és a hágók védelmére kikülönített kis alegységeket, mert úgy tartotta, hogy ezek inkább erősítik az ellenállást.¹⁴⁶

¹⁴² CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. pp. 40–45.

¹⁴³ Uo. p. 523.

¹⁴⁴ Uo. p. 524.

¹⁴⁵ Uo.

¹⁴⁶ Uo. p. 525.

Clausewitz felhívta a figyelmet arra, hogy az ellenség elleni küzdelem során a felkelők csoportjait ritkán szabad csak nagy tömegben összevonva alkalmazni. Ennek a „...*köd- és felhőszerű képződménynek*” azonban néhol, főként az ellenség szárnyain tömörödni kell, és „...*ez a köd bizonyos pontokon gomolyaggá sűrűsödve fenyegető felhővé váljon, amelyből egyszer csak hatalmas villám csaphat le.*”¹⁴⁷ Ezekon a pontokon a reguláris erőkkel együtt mért direkt csapások az ellenséges erők pszichológiai, vagyis indirekt megingatásával is járhatnak, hiszen a szervezetlen felkelők látszata is szertefoszlik. A reguláris csapatok nélkülözhetetlenségét ismét kiemelte ezen a ponton a porosz teoretikus: bár csak kevés erőre van szükség a felkelők mellé, ezek a felkelés előidézését és kifejlődését is segíthetik.¹⁴⁸

Bár a népfelkelés a hadászati védelem eszköze, a harcászati védelemben soha nem szabad alkalmazni, ugyanis annak jellege olyan lenne, mint a rosszabb csapatok által vívott védelmi ütközet. Clausewitz szerint viszont a felkelők harca a hadászati védelemben kiválóan elhelyezhető, akár egy „...*vesztes csata utáni utolsó segítő eszközként*”, akár a „...*döntő csata előtti természetes támogatásként.*”¹⁴⁹ Az utóbbi területről a teoretikus sommásan azt írta, hogy e támogatás a már korábban említett (vö. 6. könyv. 8. és 24. fejezet) oldalhatásokban jelentkezik. A vesztes csaták utáni állapotokat viszont már sokkal bővebben tárgyalta, hiszen 1806-ban hasonló jelenséggel szembesültek a poroszok a Jéna és az Auerstädt mellett elszenvedett vereségek után. Ebben a helyzetben a népfelkelés jelenti az ellenállás utolsó lehetőségét, mely az erődítményekre támaszkodva elhúzódó küzdelemben kezdhet, megteremtve a lehetőséget a megvert sereg újjászervezésére és az ellentámadás megindítására.¹⁵⁰

A haditerv címet viselő 8. könyvben a 3. fejezet a háborús cél és erőfeszítés nagyságáról szóló B alfejezetében Clausewitz a francia forradalmi hadviselésnek az egyetemes hadügyre gyakorolt hatásait mutatta be: „...*1793-ban egy, a képzeletünket felülmúló hadsereg tűnt fel. A háború hirtelen a nép, méghozzá 30 millió ember ügyévé vált.*”¹⁵¹ a nép a háború valódi részese lett, és ezzel együtt szükségszerűen átpolitizálódott. Ennek következményeként óriási változások indultak el a hadügyben: „*többé nem volt biztos hatása az eszközöknek és az erőfeszítéseknek; a hadviselés energiáját már semmi sem ellensúlyozta, tehát az ellenségre váró veszély szinte határtalan volt.*”¹⁵² vagyis a felfegyverzett nép megjelenése miatt a hadviselés közelített az abszolút háború kategóriájához.¹⁵³ A porosz teoretikus rámutatott arra a tényre, hogy bár Napóleon valamennyi ellene küldött reguláris sereg felett képes volt győzelmet aratni, a felkelt nép Spanyolországban és Oroszországban legyőzte az addig győzhetetlennek hitt csapatait. A poroszok számára e két ország mellett a tiroli felkelést állította példának, hiszen ezeken a területeken a létszámukban, felszerelésükben, harci tapasztalatban

¹⁴⁷ CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. p. 525.

¹⁴⁸ Uo. pp. 525–526.

¹⁴⁹ Uo. p. 526.

¹⁵⁰ Uo.

¹⁵¹ Uo. p. 652.

¹⁵² Uo.

¹⁵³ Uo. p. 653.

hátrányban lévők voltak képesek legyőzni a franciákat. A népfelkelések háttérben vagy a lakosság spontán mozgalma, vagy az állam szervező ereje állt – kortársaihoz hasonlóan Clausewitz is ez utóbbit tartotta kívánatosnak, ugyanis így biztosítani lehetett a felkelők feletti állami kontrollt és a hódítók ellen lehetett összpontosítani a felkelők erejét. A 8. fejezet áttételesen említette meg a népfelkelést: „*A szűkebb cél. A védelem*” címet viselő fejezetben Napóleonnól úgy írt, mint aki 1812-ben „*erejét végsőkig megfeszítette, Spanyolországban egy pusztító háború kötötte le...*”, ahol tudjuk, hogy a spanyol, a portugál és a brit csapatok mellett főleg a helyi gerillák okoztak hatalmas veszteségeket a francia csapatoknak.¹⁵⁴ „*A háborúról*” című műben utoljára a 8. könyv 9. fejezetében említette a felkelőket Clausewitz, amikor az ellenség megsemmisítését célzó haditerv kapcsán újra kiemelte, hogy „*...a milíciát, a fegyveres népet, az összeszedett csőcseléket, a fiatal vállalkozó szellemű vezéreket erdőkben, hegyekben és szorosokban ... célszerű alkalmazni.*”¹⁵⁵

Clausewitz összefoglaló művében a népfelkelés számos helyen előbukkant az általa vizsgált témák körében, az olvasó számára meglepő módon sokszor ugyanazokat a jellemzőket többször is megemlítve. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy „*A háborúról*” című szintézis befejezetlen formájában került kiadásra, mely magyarázatul szolgál ezekre az ismétlésekre. A porosz katonai teoretikus a felfegyverzett népről írt soraiban, metaforáival és hasonlataival számos olyan fontos elemét fogalmazta meg a felkelő nép harcának, mely a későbbi korok katonai teoretikusai számára módszertani és stilisztikai kiindulópontot jelentettek, így közvetlenül és közvetve is hatást gyakoroltak a gerilla-hadviselés később kibontakozó elméletére, valamint a következő korok háborúiban megjelenő gyakorlatára.

A 6. könyv 26. fejezete alapvetően a felkelők okozta hatásokat, a felkelések feltételeit (kvázi szabályait) és a felkelések alkalmazásának témáit vizsgálta meg mint a hadászati védelem fontos összetevőjét. A szöveg más pontjain említést találunk a felkelők bázisainak fontosságáról, mely erődítmények támpontként és menedékként is szolgáltak. Clausewitz az oldalhatást elemezve is több helyen rávilágított arra, hogy a felfegyverzett nép óriási veszély jelenthet a hódító sereg ellátására. A terep és a felkelés kapcsolatáról írt részek szemléletes példákkal emelik ki a hegyvidék és az erdős terep előnyeit az irreguláris csapatok számára. Fontos megjegyeznünk azt is, hogy a porosz teoretikus az ideális felkelő személyét is ábrázolta, akiben a lojalitás és az elszántság jelenik meg a hódítókkal szemben folytatott harc fő motívumként. Werner Hahlweg szerint a felkelések elméletét és gyakorlatát közvetítő részek beillesztése a modern háborúról alkotott nagy szintézisben rámutatott arra, hogy nem elszigetelt jelenségről van szó, a gerillaháborúknak tehát helyük van a hadelmélet rendszerében.¹⁵⁶

¹⁵⁴ CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. p. 680.

¹⁵⁵ Uo. pp. 700–701.

¹⁵⁶ HAHLWEG, Werner: Clausewitz and Guerrilla Warfare. p. 132.

Összegzés

A XVIII. és a XIX. század elejének fegyveres konfliktusai alapvetően változtatták meg a hadügyet. A francia forradalom és Napóleon háborúi jelentős hatást gyakoroltak a hadművészetre, és ez a hatás a reguláris fegyveres erők által vívott küzdelmekben egészen az első világháborúig érezhető volt. A vizsgált periódusban megjelenő felkelések hatásai még ennél is nagyobbak voltak: megszületett az irreguláris harcok elmélete, melynek fejlődése napjainkig folyamatosságot mutat a katonai gondolkodásban. A vendée-i, a spanyolországi, a tiroli és az oroszországi felkelések eseményei bebizonyították, hogy a motivált és vezetett felkelők képesek sikert aratni a velük szemben felvonuló, az országukban hódítóként megjelenő reguláris csapatokkal szemben, és ezek a sikerek akár hozzájárulhatnak a betolakodók végső vereségéhez is. Ezek a harcok lenyűgözték a kor katonáit, akik félelemmel vegyes csodálattal tekintettek a felfegyverzett népre.

Tanulmányunk célja az volt, hogy a hazánkban kevésbé ismert, illetve klasszikusnak számító korai teoretikusok munkáit bemutassuk, melyekkel ezek a gondolkodók megalapozták a későbbi hadügyi gondolkodók gerillaelméleteit. Az idézett szerzők közös jellemzője, hogy mindegyiküknek személyes tapasztalatai voltak a felkelésekről, hiszen vagy együtt harcoltak az irreguláris erőekkel, vagy ellenük küzdöttek.

A spanyol Francisco Espoz y Mina egy gerillacsapat élén harcolt a francia hódítókkal szemben. A saját maga felé elfogult emlékiratában kiemelte, hogy gerillái a spanyol, a portugál és a brit reguláris erők oldalán harcolva nagyban hozzájárultak Napóleon csapatainak a legyőzéséhez. Felhívta a figyelmet a közlekedési hálózat rombolásának és az irtóháborúnak a fizikai és a pszichológiai hatásaira is. Megjegyzendő, hogy az előbbi az ellenséges logisztika, az utóbbi a harci szellem szempontjából bírt különös jelentőséggel.

Jean Frederic Auguste Le Mière de Corvey a hódítók oldaláról vizsgálta meg a gerillákat, azzal a céllal, hogy a későbbi felkelések elleni műveleteket segíteni tudja. A francia teoretikus a spanyol felkelők legfőbb célját abban látta, hogy bármilyen eszközzel akadályozzák a franciákat saját terveik végrehajtásában, vagyis a cél szentesítette az eszközt. A francia teoretikus az ellenállás mozgatórugójaként a bosszúból és a hazaszeretetből fakadó fanatizmust jelölte meg.

Az orosz Gjenisz Vasziljevics Davidov 1812-ben egy lovas partizánegységet vezetve jutott arra a megállapításra, hogy a partizánháború lényege az ellenséges utánpótlás pusztítása: az alapvető életelek, vagyis az ember, a lőszer és a fegyver, valamint az élelem hiánya ugyanis a hódítók kifáradását, azaz vereségét idézi elő. Azt vallotta, hogy ehhez szükség van még a saját reguláris erőekkel való együttműködésre, valamint a nép támogatására is.

Carl von Decker porosz tábornok elemzésében leírta az ideális partizán személyiségjegyeit, melyek kiemelték őt az egyszerű nép soraiból. A partizánháború jellemzőit vizsgálva ő is hangsúlyozta a helyi lakossággal való jó kapcsolat jelentőségét, és leírta a partizánok vállalkozásainak 11 formáját is, melyek mindegyikének célja a lehető legnagyobb károkozás.

August Wilhelm Anton Neithardt von Gneisenau az 1806-ban indított porosz katonai reformok egyik vezéralakjaként állt ki a nép felfegyverzése mellett, mely Poroszország katonai problémáira kínált újszerű megoldást. Véleménye szerint a felfegyverzett nép szereti a hazáját és az uralkodóját, akikért harcolni is fog. Vallotta, hogy az állam által szervezett és ellenőrzött keretek között küzdő felkelők harcát hadászati szinten a kifárasztásnak, míg harcászati szinten a megsemmisítésnek kell jellemeznie.

Antoine Henri Jomini a nemzeti háborúkat tartotta a legfélelmetesebb fegyveres konfliktusoknak, mert ezekben a harcokban a nép a saját függetlenségéért harcol. A svájci származású katonai teoretikus kiemelte, hogy a felkelések szempontjából a földrajzi viszonyok döntő jelentőségűek. Katonaként ugyan elismerte a nemzeti háborúk jelentőségét, azonban inkább annak továbbfejlesztését, vagyis regularizált nemzetőrséggé való átalakítását javasolta.

A porosz Carl von Clausewitz a francia forradalom egyik hatását látta a felfegyverzett nép hadügyi tünetében, ugyanis a franciaországi események átpolitizálták a tömegeket, és hatalmas katonai erőt szabadítottak fel. A hadművelési bázis, a belső háború, a győzelmek, a kiterjedt hadszíntér és az átszegdelt terep, valamint a népi támogatás mint alapfeltételek megfogalmazásával a porosz teoretikus a népfelkelések olyan szükségszerűségeit írta le, melyek a későbbi korok gerillaelméleteinek alappillérei lettek. Az utóbbi két szerző jelentős szerepet játszott abban is, hogy a gerilla-hadviselés elméletét beillesztették a modern hadügy rendszerébe.

A vizsgált felkelések sikerei a későbbi évtizedekben példaként szolgáltak a fegyveres forradalmakhoz, melyek a XIX. század után a XX. és a XXI. században is jelentkeztek. A tanulmányunkban bemutatott katonai szakíróknak a gerilla-hadviselésről írt munkái voltak az első elméleti művek a témában, melyek mindegyikében jelentős hangsúlyt kapott a felkelések sikeréhez szükséges népi támogatás, valamint a felkelők és a földrajzi tér szoros kapcsolata. Ezek a művek azonban nemcsak a későbbi fegyveres népi mozgalmak számára jelentettek elméleti kiindulópontot, hasznosak voltak a felkelések ellen küzdő oldal számára is, ugyanis az irreguláris küzdelem mögött meghúzódó elméletet megértve a felkelők ellen folytatott harc is sikeresebb lehet.

Az idézett teoretikusok hivatásos katonákként tartottak a könnyen ellenőrizhetetlenné váló felkelésektől, ezért mindegyikük hangsúlyozta az irreguláris csapatok feletti szoros állami ellenőrzést és irányítást. Véleményünk szerint így valósulhatott meg ezeknek a felkeléseknek – a szövegek sorai mögé rejtett – jelmondata: a néppel az uralkodóért!

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1868. évi XL. törvénycikk a véderőről.
http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5362_1 letöltés: 2015.09.29.
- 1868. évi XLII. törvénycikk a népfelkelésről.
http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5364_1 letöltés: 2015.09.29.

- ASPREY, Robert B.: War in the Shadows. The Guerrilla in History. Vol. 1. Garden City (NY): Doubleday & Co., 1975. ISBN 0385034709
- BAKOS Csaba Attila: Clausewitz „újratöltve”. In: Hadtudomány, 2015/1–2. szám. pp. 99–104.
- BÁNLAJKY József: A magyar nemzet hadtörténelme. [számítógépes dokumentum]. Arcanum, Budapest, 2001. ISBN 963 86118 7 1 <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/index.html>; letöltés: 2015.08.04.–05.)
- BECKETT, Ian F.: Encyclopedia of Guerrilla Warfare. Checkmark Books, New York (NY), 2001. ISBN 0 8160 4601 8
- CHARTRAND, René: Spanish Guerrillas in the Peninsular War 1808-14. Osprey Publishing Ltd., Botley, 2004. ISBN 1-84176-629-1
- CLAUSEWITZ, Carl von: A Battalion in Battle. In: LAQUEUR, Walter: The Guerrilla Reader. A Historical Anthology. Temple University Press, Philadelphia (PA), 1977. pp. 29–30.
- CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013. ISBN 978 963 327 599 3
- CLAUSEWITZ, Carl von: The Campaign of 1812 in Russia. John Murray, London, 1843.
- DAASE, Christopher: Clausewitz and Small Wars. In: STRACHAN, Hew – HERBERG-ROTHER, Andreas: Clausewitz in the Twenty-First Century. Oxford University Press, New York (NY), 2007. pp. 182–195.
- DAVIDOV, Gyenisz Vasziljevics: A partizánháborúról. In: GOTTRICH László et al. (szerk.): A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1974. pp. 542–550.
- DAVYDOV, Denis: Partisans Against Napoleon. In: LAQUEUR, Walter: The Guerrilla Reader. A Historical Anthology. Temple University Press, Philadelphia (PA), 1977. pp. 49–53.
- DECKER, Carl von: On Partisan War. In: LAQUEUR, Walter: The Guerrilla Reader. A Historical Anthology. Temple University Press, Philadelphia (PA), 1977. pp. 58–61.
- ESPOZ y MINA, Francisco: Fighting in Spain. In: LAQUEUR, Walter: The Guerrilla Reader. A Historical Anthology. Temple University Press, Philadelphia (PA), 1977. pp. 46–48.
- GNEISENAU, August Wilhelm Anton Neithardt von: A népfelkelés eszméjéről. In: GOTTRICH László et al. (szerk.): A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1974. pp. 524–529.
- GNEISENAU, August Wilhelm Anton Neithardt von: Kivonat Észak-Németország Franciaország elleni általános fegyveres felkelésének alaptörvényéből. In: GOTTRICH László et al. (szerk.): A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1974. pp. 530–532.

- HAHLOWEG, Werner: Clausewitz and Guerrilla Warfare.
In: HANDEL, Michael I. (ed.): Clausewitz and Modern Strategy.
Frank Cass, London, 1986. pp. 127–133.
- JOBBÁGY Zoltán: Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett nép ereje.
In: Honvédségi Szemle, 2013/3. szám. pp. 28–31.
- JOMINI, Antoine Henri: A hadviselés alapelveiről. Részletek.
Szemelvények a XIX. század burzsoá katonai teoretikusainak és szakíróinak műveiből. I.
ZMKA, Budapest, 1973. (vál. és bev. Ölvedi Ignác)
- JOMINI, Antoine Henri: The Art of War.
Greenwood Press, Westport (CT), é. n.
- JOMINI, Antoine Henri: A hadművészet meghatározása.
In: GOTTRICH László et al. (szerk.): A hadművészet középkori és újkori klasszikusai.
Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1974., pp. 568–622.
- LAQUEUR, Walter: Guerrilla Warfare: a Historical and Critical Study.
Transaction Publishers, Piscataway (NJ), 2009. ISBN 978-0-7658-0406-8
- LEMIERE (sic!) DE CORVEY, J. F. A.: Un Peu de Fanatisme.
In: LAQUEUR, Walter: The Guerrilla Reader. A Historical Anthology.
Temple University Press, Philadelphia (PA), 1977. pp. 62–65.
- LIDDELL HART, B. H.: Stratégia.
Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002. ISBN 963 07 7243 4
- PARET, Peter: Clausewitz and the State. The Man, his Theories and his Times.
Princeton (NJ): Princeton University Press, 2007. ISBN 978 0 691 13130 6
- PERJÉS Géza: Clausewitz.
Magvető Kiadó, Budapest, 1983. ISBN 963 14 0012 3
- PIEHLER, G. Kurt (ed.): Encyclopedia of Military Science. Vol. 2.
Sage Publications Ltd., London, 2013. ISBN 978 1 4129 6933 8
- SHY, John: Jomini.
In: VESZPRÉMY László (szerk.): A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok.
Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. pp. 209–245.
- SCHMITT, Carl: A partizán elmélete.
In: SCHMITT, Carl: A politikai fogalma.
Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor, Budapest, 2002. pp. 103–173.
- STOKER, Donald: Clausewitz. His Life and Work.
Oxford University Press, New York (NY), 2014. ISBN 978 0 19 935794 9
- TUCKER, Spencer C. (ed.): Encyclopedia of Insurgency and Counterinsurgency.
A New Era of Modern Warfare.
ABC-CLIO, Santa Barbara (CA): LLC, 2013. ISBN 978 1 61069 279 3

Bevezetés

Afrika északnyugati szegletében, az Atlanti-óceán partján, egy halban rendkívül gazdag tengerrész szomszédságában terül el Nyugat-Szahara. A sivatagos, gyéren lakott térség foszfátban gazdag területének kétharmad részét ma Marokkó tartja megszállás alatt. Az őslakos szaharavik szabadságáért küzdő Polisario Front és a marokkói hadsereg közötti összecsapásokat a rabati kormány által épített fal némiképpen felfüggesztette, de meg nem szüntette. A konfliktus rendezése érdekében az ENSZ 1991-ben felállított egy békemissziót. A MINURSO¹ azonban békét nemigen tudott teremteni. Sőt fennáll a veszélye annak, hogy tevékenysége a marokkói kormányzat aknamunkája miatt jelentéktelenné válik, esetleg idővel meg is szűnik. Amennyiben ez bekövetkezne, az egyet jelenthet a kialakult status quo de facto nemzetközi elismerésével. Ha a nemzetközi közösség hallgatólagosan elismeri Nyugat-Szaharát Marokkó részeként, a terület függetlenségéért harcoló Polisario Front könnyedén radikalizálódhat és átalakulhat egyfajta nyugat-szaharai terrorszervezetté. Jelen dolgozat arra törekszik, hogy a legfrissebb nyugat-szaharai fejleményeket összegyűjtve felvázolja az események lehetséges irányát, amelyek egyre inkább Marokkó törekvéseinek kedveznek.

1. A marokkói–szaharavi szembenállás gyökeréről dióhéjban

A Száhel övezet szomszédságában fekvő Nyugat-Szahara a nemzetközi közösség megítélése szerint azon ritka területek egyike, amely még ma is gyarmati sorban létezik.² A térséget az ősi nomád berberek lakják, akik törzsszövetségekbe tömörülnek.³ Az arab nyelvet és az iszlám vallást azután vették át, hogy az arabok meghódították a Magreb térséget.

Az első kapcsolatok az európai népekkel a 14–15. századokban jöttek létre, amikor spanyol és portugál hajósok uralmuk alá vonták a Kanári-szigeteket, illetve Madeirát.⁴ Mivel a terület látszólag jelentéktelen volt, ezért csak későn, 1727-ben került idegen uralom alá, amikor a spanyolok és a marokkói Sidi Mohamed ben Abdallah Marrákesben megegyeztek a nyugat-szaharai területek egymás között történő felosztásáról, a part menti kalózzokkal szembeni fellépésről és a halászat kérdéseiről.⁵

¹ United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara.

² Non-Self-Governing Territories.
<http://www.un.org/en/decolonization/nonselvgovterritories.shtml>; letöltés: 2016.04.10.

³ MÉSZÁROS Zsolt: A Maghreb palesztinjai – a nyugat-szaharai konfliktus a világpolitikai érdekek árnyékában. Grotius folyóirat, 2009.
http://www.grotius.hu/doc/pub/IFXJVR/2009_119_meszaros_zsolt.pdf; letöltés: 2016.04.10.

⁴ BESENYŐ János: A nyugat-szaharai spanyol népszámlálás és az ENSZ.
Afrika Tanulmányok folyóirat, 2. évfolyam 2. szám, 2008. p. 22.

⁵ BESENYŐ János: Colonisation of Western Sahara – Études Sur La Région Méditerranéenne. Szegedi Tudományegyetem, 2011. pp. 97–102.

Az Afrika birtoklásáért vívott hosszú küzdelemben kialakult érdekszférákat a gyarmatosító országok az 1884-es berlini konferencián szentesítették.

Ekkor a szerződő felek több kérdés mellett azt is tisztázták, hogy a területi folytatólagosság elve alapján a tengerparti területeket elfoglaló állam a szárazföld belsejében további területekre terjesztheti ki az uralmát. Ennek alapján a spanyolok a szaharái törzsfőnökökkel kötött szerződések alapján védelmükbe vették Spanyol-Szahara területét.⁶ A térségben nemcsak a spanyolok voltak érdekeltek, hanem a franciák is. A két hatalom 1900-ban Párizsban állapodott meg a tartományhatárok kijelöléséről.⁷ A terület pacifikálása lassan haladt, csak 1938-ra lett teljes.

A 20. század elhozta annak a lehetőségét, hogy a gyarmati sorban élő népek az önállóság útjára lépjenek. E hullám Spanyol-Szaharát is elérte, az őslakók törekvései azonban e ponton összeütközésbe kerültek a szomszédos hatalmak érdekeivel és követeléseivel. A spanyolok ígéretet tettek arra, hogy a terület lakói egy népszavazáson dönthetnek el, hogy szeretnék-e továbbra is spanyol fennhatóság alatt maradni, vagy pedig elszakadnak. A madridi időhúzásnak az lett az eredménye, hogy a türelmét vesztett lakosság 1967-ben létrehozta a Szaharai Felszabadítási Mozgalmat. A forrongásokkal párhuzamosan az északi szomszéd Marokkó igyekezett nyomást gyakorolni Spanyolországra, hogy tartsák meg végre a népszavazást. A gyarmatosítók azonban inkább egy olyan megoldást szorgalmaztak, amely szerint Spanyol-Szahara maradt volna az uralmuk alatt, de autonómiával felruházva.⁸

A gyéren lakott, ám természeti erőforrásokban gazdag terület lakossága sem az autonómiát, sem pedig a Marokkóval való egyesülést nem kívánta, ők az önrendelkezési joguk kiteljesítését szerették volna elérni.⁹ A marokkói szándékokat jelzi, hogy II. Hasszán király egészen a Nemzetközi Bíróságig ment annak érdekében, hogy a legmagasabb szintű nemzetközi bírói fórum döntse el a nyugat-szaharai területek hovatartozásának kérdését. A fórum azonban nem Rabat szája íze szerint döntött amikor kimondta, hogy Nyugat-Szaharának joga van az önrendelkezéshez, mivel a területen a törzsfőnökök korábban is bizonyos szuverenitást gyakoroltak, és e szuverenitásukkal élve léptek kapcsolatba a spanyolokkal is. A Bíróság tanácsadó véleményében ugyancsak kifejtette, hogy a Marokkó által állított korábbi birtoklás nem megalapozott, hiszen a fennhatóság nem volt megszakításoktól mentes, hanem sokkal inkább névleges volt. Ezen felül Marokkó az állami lét semmilyen formáját nem terjesztette ki a nomád törzsekre. A marokkói uralkodó nem szedett adót, nem alakított ki közigazgatást és nem védte meg a tartományt fegyveres erővel a behatolókkal szemben.¹⁰

⁶ HARKAI István: Négy konfliktus – négy mandátum. A nyugat-szaharai, az angolai, a namíbiai és a közép-afrikai ENSZ békemissziók mandátumainak összehasonlító elemzése. Szakmai Szemle, 2015/3. szám. p. 36.

⁷ BESENYŐ János: A nyugat-szaharai spanyol népszámlálás és az ENSZ. Afrika Tanulmányok folyóirat, 2. évfolyam 2. szám, 2008. p. 22.

⁸ BESENYŐ János: Nyugat-Szaharai konfliktus – az önállósodási küzdelem kezdete, a Nemzetközi Bíróság döntése és a „Zöld menet”. Kül-Világ folyóirat, 6. évfolyam 2. szám, 2009. p. 43.

⁹ Uo. p. 41.

¹⁰ Western Sahara – Advisory Opinion of 16 October. 1975. <http://www.icj-cij.org/docket/files/61/6197.pdf>; letöltés: 2016.04.10.

A Bíróság döntése után a rabati vezetés nem várt tovább, hanem cselekvésre szánva el magát az intervenció egy sajátos formáját választotta. A Nyugat-Szaharába bevonuló 350 ezer „önkéntes” „zöld menetét” kihasználva megszállta a területet.¹¹ A burkolt agresszióval szemben a spanyol helyőrségek nem vették fel a harcot, hanem 1975 novemberében a Fecske-művelet keretében kivonultak a területről.¹² A spanyol haderő nem tett kísérletet a terület visszafoglalására. Ehelyett a helyzetet elfogadva a Madridi Szerződésben lemondott Nyugat-Szaharáról, de azért kikötötte, hogy Ceuta és Melilla továbbra is spanyol fennhatóság alatt marad.

A szaharávik felvették a harcot a spanyolokat felváltó új gyarmatosítókkal szemben. Ebben a küzdelemben a Mauritániában 1973-ban alapított Polisario Frontra támaszkodtak. 1976-ban kikiáltották a Szaharávi Arab Demokratikus Köztársaságot.¹³ A harcban – ahogy az ilyen jellegű konfliktusoknál lenni szokott – a felek külső segítséget is igénybe vettek. Marokkót a mai napig leginkább Franciaország támogatja, míg a Polisario Algériától kapott segítséget.

A Polisario a nagy létszámú és jól felszerelt marokkói hadsereggel szemben nem sok eséllyel harcolhatott, de a betolakodó mauritániai megszállóknak érzékeny veszteségeket okozott. Ezzel végül elérte, hogy 1979-ben Mauritánia kivonta csapatait Nyugat-Szaharából. A siker azonban pillanatok alatt szertefoszlott, mivel a kiürített területekre marokkói csapatok vonultak be.¹⁴ A sivatagos területeken azonban – a helyismeretüknek és mozgékonyságuknak köszönhetően – továbbra is a külföldi megszállás ellen harcoló milíciák voltak előnyben, ezért Marokkó előbb-utóbb felhagyott az üldözésükkel, és inkább berendezkedett a lakott területek és a foszfátbányák vidékén. Ezek védelmére egy falat épített, amelynek térségét nemcsak a jól felszerelt hadsereg és a nyugati hatalmaktól szerzett haditechnikára támaszkodva, hanem jelentős mennyiségű akna telepítésével is védi.¹⁵

A fal 1980-ban történt felépítését nyolc év patthelyzet követte, majd 1988-ban megkezdődtek a béketárgyalások. 1991-ben az ENSZ kezdeményezésében is sor került egy rendezési terv elkészítésére. A MINURSO-t – United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara – azért hozták létre, hogy a szaharávi népet hozzásegítsék az önrendelkezési jog gyakorlásához.

¹¹ BESENYŐ Janos: The Occupation of Western Sahara by Morocco and Mauritania. Periodical of the Scientific board of Military Security Office. Special Issue, 2010. pp. 76–94.
http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2010_1_spec.pdf; letöltés: 2016.04.10.

¹² MÉSZÁROS Zsolt: A Maghreb palesztinjai – a nyugat-szaharai konfliktus a világpolitikai érdekek árnycáiban. Grotius folyóirat, 2009. p. 6.
http://www.grotius.hu/doc/pub/IFXJVR/2009_119_meszaros_zsolt.pdf; letöltés: 2016.04.10.

¹³ BESENYŐ János: A nyugat-szaharai spanyol népszámlálás és az ENSZ.
Afrika Tanulmányok folyóirat, 2. évfolyam 2. szám, 2008. p. 22.

¹⁴ MÉSZÁROS Zsolt: A Maghreb palesztinjai – a nyugat-szaharai konfliktus a világpolitikai érdekek árnycáiban. Grotius folyóirat, 2009. p. 8.
http://www.grotius.hu/doc/pub/IFXJVR/2009_119_meszaros_zsolt.pdf; letöltés: 2016.04.10.

¹⁵ LOVAS István: Az eltitkolt gyarmat. Francia, izraeli és spanyol támogatás a marokkói gyarmatnak, Nyugat-Szaharának.
http://magyarhirlap.hu/cikk/49183/Az_eltitkolt_gyarmat; letöltés ideje: 2016.04.10.

Az ENSZ BT 690. számú határozata (1991) alapján az ENSZ és az Afrikai Egység Szervezetének feladata, hogy a terület önrendelkezésére vonatkozó népszavazást lebonyolítsa.¹⁶

A technikai kivitelezés egy békefenntartó misszióra hárul, amely:

- megszervezi és felügyeli a referendumot;
- megfigyeli, hogy a felek betartják-e a kialakított tűzszünetet, valamint azt, hogy a marokkói csapatok megfelelő ütemben hajtják-e végre a létszámcsökkentést;
- figyelemmel kíséri, hogy a megállapodásban foglaltak szerint kerüljön sor a marokkói és a nyugat-szaharai csapatok kijelölt helyre való összevonására;
- lépéseket tesz annak előmozdítására, hogy a marokkói fogságba került politikai foglyok visszanyerjék szabadságukat, amely fogolycserét a Vöröskereszt segítségével kell végrehajtani;
- végrehajtja a menekültek hazatérését segítő UNHCR-programot;
- végül pedig azonosítja és összeírja az összes szavazásra jogosult saharávi lakost.¹⁷

A misszió létrehozása valóban dicséretes, ám hiányzik belőle egy igen fontos elem, nevezetesen az emberi jogok védelme, valamint az azok helyzetét a felektől függetlenül monitorozó mechanizmus. Igen sajnálatos, hogy ez az elem az utóbbi 25 évben végrehajtott több mint negyven módosítás¹⁸ és kiegészítés ellenére sem került bele a mandátumba.

2015 áprilisában a mandátumot ismét egy évvel, 2016. április 30-ig meghosszabbították. A dokumentumban egyértelmű utalások találhatók az emberi jogok védelmének szükségességére. A döntéshozók felhívják a feleket arra, hogy működjenek együtt egymással és a nemzetközi közösséggel az emberi jogok helyzetének előmozdításáért Nyugat-Szaharában és a határ közelében lévő, algériai Tindouf menekülttáborában, különös tekintettel a véleménynyilvánítás és az egyesülés szabadságára.¹⁹

A nemzetközi közösség magasztos eszméi és iránymutatásai a helyi politikai viszonyok között szinte semmit sem érnek. Szinte a mandátum meghosszabbításával egy időben további atrocitások zajlottak a megszállt területeken, miközben a marokkói kormány vesztegetésekkel és más eszközökkel „lobbizzik” azért, hogy a

¹⁶ HARKAI István: Négy konfliktus – négy mandátum. A nyugat-szaharai, az angolai, a namíbiai és a közép-afrikai ENSZ békemissziók mandátumainak összehasonlító elemzése. Szakmai Szemle, 2015/3. szám. p. 45.

¹⁷ The Mandate of Minurso.
<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minurso/mandate.shtml>; letöltés: 2016.04.10.

¹⁸ United Nations Documents on Minurso.
<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minurso/resolutions.shtml> letöltés: 2016.04.10.

¹⁹ Resolution 2218 (2015).
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2218\(2015\);](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2218(2015);) letöltés: 2016.04.10.

nemzetközi közösség személt hunyjon a megszállt területeken történt emberi jogi jogsértések felett. Ezeket a feltételezéseket a marokkói kormánykörök természetesen tagadták.²⁰ A kiszivárogtatott jelentések valóban súlyos vádakat fogalmaznak meg. Az ilyen jellegű konfliktusok sajátja, hogy a megszálló hatalom akár az erőszaktól sem riad vissza annak érdekében, hogy a hatalma alá hajtott területet megtartsa, és lehetőség szerint pacifikálja. A szaharavik kitartását és elszántságát dicséri, hogy a híradások szerint VI. Mohamed marokkói király hajlandó lenne autonómiát biztosítani a nyugat-szaharaiaknak, ugyanakkor jelezte, hogy a szuverenitás teljes átruházására nem kerülhet sor.²¹

A helyzet rendezése még messze van a nyugvóponttól, mi több, inkább újabb indulatok korbácsolódnak. Ban Ki Mun ENSZ-főtitkár térségben tett látogatása során elhangzott nyilatkozata – az ENSZ első embere megszállásnak minősítette a marokkói jelenléte – annyira felbőszítette a marokkói kormányzatot, hogy az kiutasította az országból a MINURSO 84 polgári alkalmazottját, majd felszólította a katonai kontingenst is a távozásra.²²

Talán eredményre vezetne végre, ha valóban megvalósulhatna egyfajta autonómia, ezt azonban a Polisario továbbra is elutasítja, pedig a sokat szenvedett lakosság érdekeit inkább a kompromisszum szolgálná. A helyzeten a marokkói kormány viselkedése csak ront, hiszen a harcias Polisario Frontot a harcok hevesebb folytatására sarkallhatja. Az eskaláció elkerülése érdekében a függetlenségért küzdők más módszerekkel is próbálkoznak. Mivel az ENSZ-ben a francia vétő Marokkó mögött áll, ezért a szaharavik megpróbálták ügyüket az Európai Unió elé vinni. Azt szeretnék elérni, hogy az EU tiltsa ki a piacairól a marokkói termékeket. Törekvésük sikert hozott, az Európai Unió Bírósága kimondta,²³ hogy nem alkalmazhatók a Marokkóval kötött mezőgazdasági-kereskedelmi megállapodások azokra a termékekre, amelyek a megszállt területekről származnak. A gazdasági harc nemcsak a Nyugat-Szaharában termelt paradicsomon keresztül zajlik, hanem a halban gazdag területeken is. Bár nem EU-tag, de Norvégia bírsággal sújtja azokat a hajókat, amelyek norvég zászló alatt nyugat-szaharai vizeken halásznak.²⁴

²⁰ CLARKE, Joe Sandler – PURVIS, Katherine: Leaked cables: Morocco lobbied UN to turn blind eye to Western Sahara in 'House of Cards' operation.

<http://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/jun/17/leaked-cables-morocco-united-nations-western-sahara-house-of-cards>; letöltés: 2016.04.10.

²¹ Morocco's king rules out compromise over Western Sahara.

<http://www.aljazeera.com/news/2015/11/morocco-king-rules-compromise-western-sahara-151107134232662.html>; letöltés: 2016. 04.10.

²² UN accuses Morocco over actions on Western Sahara mission.

http://www.richmond.com/news/national-world/ap/article_38146899-a920-583e-b45d-c6ab1e9ecbd2.html; letöltés: 2016.04.10.

²³ T-512/12 - Front Polisario v Council; C-104/16 P - Council v Front Polisario and Commission.

²⁴ CONNET, David: Western Sahara: Africa's last colony takes struggle for self-determination to European courts.

<http://www.independent.co.uk/news/world/africa/western-sahara-africas-last-colony-takes-struggle-for-self-determination-to-european-courts-a6830216.html>; letöltés: 2016.04.10.

2. Elismert, függetlenségért küzdő szervezetből a terrorszervezetek közé?

A konfliktus sajátossága, hogy a Polisario sok területen hasonlóságokat mutat a közel-keleti terrorszervezetekkel. Ahogyan a Hamász Gázában vagy a Hezbollah Libanonban, úgy a Polisario is betölt bizonyos politikai funkciókat. A szervezet de facto kormányként működik a szabad területeken, illetve az algériai szaharávik lakta menekülttáborokban, sőt ilyen minőségében az ENSZ is elismerte, 78 másik állam társaságában. Mivel a spanyol kivonulást ismét idegen megszállás követte, a szaharávik pedig továbbra sem tudták gyakorolni az őket jogosan megillető önrendelkezési jogot, ezáltal továbbra is gyarmati függésben állnak, az ENSZ felhatalmazta a Polisario Frontot arra, hogy az önrendelkezési jogát akár erőszakkal is kiharcolja.²⁵

A Polisario tehát egyelőre inkább tekinthető *nem állami fegyveres csoportnak*, amely céljának elérésére erőszakot alkalmaz és nincs állami ellenőrzés alatt. Sőt, ha a fentiekből indulunk ki, akkor a marokkói faltól keletre eső szabad szaharai területeken ő maga az, amely bizonyos állami funkciókat gyakorolni igyekszik.²⁶

Csak hogy ebből a sajátos és elismert jogi státuszról a függetlenségért harcoló csoport – a radikális iszlám eszmék terjedése esetén – igen könnyen a nyugat-afrikai térség legújabb terrorszervezetévé válhat. A radikalizálódás nemcsak a szaharávik ügyét teszi még inkább nehezebbé, már-már lehetetlenné, hanem kiterjesztheti a terrorcselekményeket egy eddig kevésbé érintett térségre.

A megszállt területeken elkövetett atrocitások, a menekülttáborok nyomora és a hadakozáshoz hozzászokott generációk magukban hordozzák a modern kori iszlám radikalizmus valós veszélyét. A revánsra vágyó szaharávik meglehetősen közel vannak az olyan terrorszervezetekként nyilvántartott radikális csoportokhoz, mint az al-Kaida az Iszlám Maghreb Földjén²⁷ – amely már megvetette a lábát Maliban, Nigerben és Mauritániában is – és az Ansar al-Sharia, amely Líbiában töltötte be a hatalmi vákuumot bizonyos tartományokban. Rajtuk kívül délről a Boko Haram jelent biztonsági kockázatot, és Marokkó maga is tart a Szíriából hazatérő dzsihadistáktól. 2012-ben három spanyol segélymunkást elraboltak az algériai menekülttáborokban, akik később arról számoltak be, hogy számos szaharávi vett részt a mali harcokban. További vélekedések szerint a Polisario már régen elveszítette a kontrollját az események felett, ahogyan híján van a józanságnak is, amennyiben nem hajlik az autonómiára. Egy esetleges független Nyugat-Szahara önmagában életképtelen lenne, hiszen rá van utalva a marokkói tőkebefektetésre a

²⁵ MÉSZÁROS Zsolt: A Maghreb palesztinjai – a nyugat-szaharai konfliktus a világpolitikai érdekek árnycékában. Grotius folyóirat, 2009. p. 8.
http://www.grotius.hu/doc/pub/IFXJVR/2009_119_meszaros_zsolt.pdf; letöltés: 2016.04.10.

²⁶ HARKAI István: Humanitárius és emberi jogi jogsértések, valamint a menekültek helyzete Afrika utolsó „gyarmatán”. Afrika Tanulmányok folyóirat, 9. évfolyam 1. szám, 2015. p. 68.

²⁷ AQIM – al-Qaeda in the Islamic Maghreb.

nyersanyagok kiaknázásához, ezek hiányában pedig bukott államként még nagyobb terrorkockázatot jelenthetne.²⁸

További aggodalomra adnak okot azok a híradások, amelyek szerint a Nyugat-Afrikán át futó kábítószercsempész hálózatok is együttműködnek a Polisario bizonyos tagjaival, sőt a csempészek jelentős része a Polisario menekülttáboraiból érkezik, sokuk pedig a szervezet vezetőihez köthető. A drogon kívül a térségen át fegyvereket és cigarettát is csempésznek, a Nyugat-Szahara és Mauritánia határainál húzódoó útvonalakon. A fentebb említett három spanyol önkéntes elrablásáért bizonyos források Omart, a „Szaharávit” tették felelőssé, aki az al-Kaidának dolgozott.²⁹

Noha fentebb azt állítottuk, hogy az ENSZ maga is felhatalmazta a Polisario Frontot, hogy harcoljon Nyugat-Szahara függetlenségéért, 1976 és 1985 között több olyan támadás történt a térségben, amelyek áldozatai spanyol állampolgárok voltak. A támadások következtében a spanyol hatóságok 1985-ben bezárták a Polisario spanyolországi képviselőtét, munkatársait pedig kiutasították. 2011-ben egy, a terrorizmus kanári-szigeteki áldozatainak tiszteletére rendezett megemlékezéssel kapcsolatban a spanyol belügyminiszter elismerte, hogy tudomásuk és bizonyítékaik vannak arról, hogy a Polisario egyes tagjai kapcsolatban állnak a Magreb térségben aktív terrorszervezetekkel, vagy egyenesen tagjai azoknak.³⁰ Az Imarat Al-Sahraa (Szaharai Emírátus) dél-algériai terrorcsoportot például a Polisario egykori harcosai alapították.³¹

Összegzés

A Polisario negyvenéves küzdelme Nyugat-Szahara függetlenségéért lassan a végéhez közeledik, hiszen a nemzetközi közösség hallgatólagosan már elfogadta Marokkó nyugat-szaharai uralmát, még akkor is, ha a szabadságharcosok és az értük tevékenykedő nem kormányzati szervezetek értek is el békés úton eredményeket, akár még az Európai Unió Bíróságán is. A rendezés legrealisabb formája az autonómia biztosítása lenne, amelyre a marokkói kormányzat is hajlana. Ez azonban a Polisario számára elfogadhatatlan. A sikertelen küzdelem és a táborokban, fegyverek közelében felnőtt, kilátástalan helyzetű generációk minden bizonnyal fogékonyak lehetnek a radikális iszlám által kínált válaszokra.³²

²⁸ PER Liljas: There's a New Terrorist Threat Emerging in Western Sahara, and the World Isn't Paying Attention.

<http://time.com/3085464/theres-a-new-terror-threat-emerging-in-western-sahara-and-the-world-isnt-paying-attention/>; letöltés: 2016.04.10.

²⁹ TISSERON, Antonin: Western Sahara's Polisario: Crime and Terrorism.

http://www.atlantic-community.org/index.php/Open_Think_Tank_Article/Western_Sahara's_Polisario%3A_Crime_and_Terrorism; letöltés: 2016.04.10.

³⁰ Spain finally admits Polisario committed acts of terrorism.

<http://northafricapost.com/9756-spain-finally-admits-polisario-committed-acts-of-terrorism.html>; letöltés: 2016.04.10.

³¹ The Polisario Front and the development of terrorism in the SAHEL. 2010. p. 13.

<http://www.esisc.org/upload/publications/analyses/the-polisario-front-and-the-development-of-terrorism-inthesahel/6.%20THE%20POLISARIO%20FRONT%20AND%20THE%20DEVELOPMENT%20OF%20TERRORISM.pdf>; letöltés: 2016.04.10.

³² Uo. p. 12.

Ezt a vélekedést támasztja alá, hogy a menekülttáborokban tett erőfeszítések ellenére vonzó megélhetési formát kínál a különböző termékek csempészete, valamint az emberrablás. Az ilyen környezetben szocializálódott fiatalok körében pedig nemcsak az al-Kaida, hanem más terrrorszervezetek is újabb tagokat, híveket toborozhatnak, aláásva immár az elsőszámú potenciális célpont Marokkó, de akár Spanyolország vagy Franciaország biztonságát is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CLARKE, Joe Sandler – PURVIS, Katherine: Leaked cables: Morocco lobbied UN to turn blind eye to Western Sahara in 'House of Cards' operation.
<http://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/jun/17/leaked-cables-morocco-united-nations-western-sahara-house-of-cards>; letöltés: 2016.04.10.
- BESENYŐ János: A nyugat-szaharai spanyol népszámlálás és az ENSZ. Afrika Tanulmányok folyóirat, 2. évfolyam 2. szám, 2008. p. 22.
- BESENYŐ János: Colonisation of Western Sahara – Études Sur La Région Méditerranéenne. Szegedi Tudományegyetem, 2011. pp. 97–102. ISSN: 02388308.
- BESENYŐ János: Nyugat-Szaharai konfliktus – az önállósodási küzdelem kezdete, a Nemzetközi Bíróság döntése és a „Zöld menet”. Kül-Világ folyóirat, 6. évfolyam 2. szám, 2009. p. 43.
- BESENYŐ János: The Occupation of Western Sahara by Morocco and Mauritania, Periodical of the Scientific board of Military Security Office. Special Issue, 2010. pp. 76–94.
http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2010_1_spec.pdf; letöltés: 2016.04.10.
- CONNET, David: Western Sahara: Africa's last colony takes struggle for self-determination to European courts.
<http://www.independent.co.uk/news/world/africa/western-sahara-africas-last-colony-takes-struggle-for-self-determination-to-european-courts-a6830216.html>; letöltés: 2016.04.10.
- HARKAI István: Humanitárius és emberi jogi jogsértések, valamint a menekültek helyzete Afrika utolsó „gyarmatán”. Afrika Tanulmányok folyóirat, 9. évfolyam 1. szám, 2015. p. 68.
- HARKAI István: Négy konfliktus – négy mandátum. A nyugat-szaharai, az angolai, a namíbiai és a közép-afrikai ENSZ békemissziók mandátumainak összehasonlító elemzése. Szakmai Szemle, 2015/3. szám. p. 36.
- LOVAS István: Az eltitkolt gyarmat. Francia, izraeli és spanyol támogatás a marokkói gyarmatnak, Nyugat-Szaharának.
http://magyarhirlap.hu/cikk/49183/Az_eltitkolt_gyarmat; letöltés ideje: 2016.04.10.

- MÉSZÁROS Zsolt: A Maghreb palesztinjai – a nyugat-szaharai konfliktus a világpolitikai érdekek árnyékában. Grotius folyóirat, 2009.
http://www.grotius.hu/doc/pub/IFXJVR/2009_119_meszaros_zsolt.pdf;
letöltés: 2016.04.10.
- Morocco's king rules out compromise over Western Sahara.
<http://www.aljazeera.com/news/2015/11/morocco-king-rules-compromise-western-sahara-151107134232662.html>; letöltés: 2016. 04.10.
- PER, Liljas: There's a New Terrorist Threat Emerging in Western Sahara, and the World Isn't Paying Attention.
<http://time.com/3085464/theres-a-new-terror-threat-emerging-in-western-sahara-and-the-world-isnt-paying-attention/>; letöltés: 2016.04.10.
- Spain finally admits Polisario committed acts of terrorism.
<http://northafricapost.com/9756-spain-finally-admits-polisario-committed-acts-of-terrorism.html>; letöltés: 2016.04.10.
- The Polisario Front and the development of terrorism in the SAHEL. 2010. p. 13.
<http://www.esisc.org/upload/publications/analyses/the-polisario-front-and-the-development-of-terrorism-inthesahel/6.%20THE%20POLISARIO%20FRONT%20AND%20THE%20DEVELOPMENT%20OF%20TERRORISM.pdf>; letöltés: 2016.04.10.
- Non-Self-Governing Territories.
<http://www.un.org/en/decolonization/nonselfgovterritories.shtml>;
letöltés: 2016.04.10.
- Resolution 2218 (2015).
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2218\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2218(2015));
letöltés: 2016.04.10.
- The Mandate of Minurso.
<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minurso/mandate.shtml>;
letöltés: 2016.04.10.
- United Nations Documents on Minurso.
<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minurso/resolutions.shtml>;
letöltés: 2016.04.10.
- TISSERON, Antonin: Western Sahara's Polisario: Crime and Terrorism.
http://www.atlantic-community.org/index.php/Open_Think_Tank_Article/Western_Sahara's_Polisario%3A_Crime_and_Terrorism; letöltés: 2016.04.10.
- UN accuses Morocco over actions on Western Sahara mission.
http://www.richmond.com/news/national-world/ap/article_38146899-a920-583e-b45d-c6ab1e9ecbd2.html; letöltés: 2016.04.10.
- Western Sahara – Advisory Opinion of 16 October. 1975.
<http://www.icj-cij.org/docket/files/61/6197.pdf>; letöltés: 2016.04.10.

SIMON LÁSZLÓ ALEZREDES

A TITOK SPECIÁLIS ÉRTELMEZÉSE AZ ELMÚLT 25 ÉV KIHÍVÁSAINAK, KOCKÁZATAINAK ÉS FENYEGETÉSEINEK TÜKRÉBEN

A 21. század kezdetén Magyarország történelmi jelentőségű időszakot élt át. A szovjet birodalom felbomlása után 25 évvel hazánk és közvetlen környezete folyamatosan a stratégiaalkotás és a reformok útján jár. Ebben a szűk negyed évszázadnyi időtartamban a hon- és a rendvédelem területén több jelentős kihívással és különböző természetű válsággal, fenyegetéssel kellett szembenézni. Az Amerikai Egyesült Államok által vezetett észak-atlanti térség ebben a korszakban ünnepelte a szabad világ¹ ideológiai, politikai, társadalmi és gazdasági győzelmét. A hidegháború vége olyan békés világot festett elénk, amely a demokrácia és a szabad gazdasági verseny „exportjával” a Föld bármely közössége számára megalapozhatta volna a jólétet. Ezzel párhuzamosan a minden értelemben egyeduralmukodóvá váló Amerikai Egyesült Államok² e folyamatok kiteljesítésére és támogatására digitális hálózatok kiépítését kezdeményezte. Az adatok széleskörű alkalmazása nemcsak a globalizációt szolgálta, hanem felgyorsította az információs társadalmak térnyerését is. Ebben az időszakban senki sem számolt világméretű fenyegetésekkel, minden állam és szervezet a helyi konfliktusok kezelésében gondolkodott.

A bizakodva várt békés fejlődés azonban nem következett be. Ma már azzal is tisztában vagyunk – a 2001. szeptember 11-i (9/11) amerikai terrortámadást követően –, hogy a globalizációnak nevezett folyamat és az amerikai külpolitika sorra érleli ki az újabb és újabb konfliktusokat, illetve egyre összetettebb biztonsági problémát, valamint eddig még nem látott bonyolultságú védelmi kérdést vet fel. A cikkemben elsősorban arra mutatok rá, hogy a biztonságunkat érintő kihívások, kockázatok és fenyegetések terén milyen szerepet tölt be a titok, illetve a titkos információ, továbbá hogyan változott az értelmezése a már említett folyamatok kapcsán. Olyan körülményekre és összefüggésekre mutatok rá, amelyek jelzik, hogy mennyire fontos az érdekek érvényesítésére szolgáló, esetenként minősített információk köre. Ma már az információs társadalmak korában is teljesen elfogadott, hogy a tudás hatalom. Ezt továbbgondolva és a korunknak megfelelő kifejezéseket használva megállapíthatjuk, hogy az adatbázisokban és a különböző hálózatokban tárolt információk tömege miatt mindenki számára felértékelődik a hatalom birtoklásához szükséges valósídejű és megbízható tudás. Ehhez a tudáshoz

¹ BÍRÓ Gáspár szerint: a „szabad világ kifejezés 1989 előtt általában minden nem kommunista befolyás alatt álló országra vonatkozott, amelyben a demokrácia formális szabályainak minimuma érvényesült: parlamentarizmus, vallás-, szólás-, gyülekezési és egyesülési szabadság, valamint az emberek, eszmék és áruk szabad mozgása”. In: BÍRÓ Gáspár: Bevezetés a nemzetközi politikai viszonyok tanulmányozásába. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1998. p. 170.

² Egypólusú időszak, angolul: the unipolar moment. KRAUTHAMMER, Charles: The Unipolar Moment Revisited. In: The Council on Foreign Relations, 2003.
http://www.cfr.org/content/publications/attachments/Krauthammer_347.pdf; letöltés: 2015.11.30.

bizonyítottan elengedhetetlen a titok ismerete. Révész Béla³ felvetése szerint a történelem során a titok mint „a fordított, azaz „negatív kommunikáció”, esetleg „tudatos elrejtés” volt magának a hatalomnak is a forrása. A demokráciák korában ez ugyan nem érvényes már, de Almási Miklós⁴ filozófussal egyetértve magam is vallom, hogy a „titok korunk legfontosabb fogalma és problémája is egyben”.

A titok szerepének bemutatása, illetve jelentőségének változása értékelésem szerint a 21. században a kihívások, a kockázatok és a fenyegetések tükrében értelmezhető leginkább. A hatalmat a demokráciákban a nép- vagy közhatalomból eredeztetően az állam megosztott formában gyakorolja. Ezt a hatalmat az ország biztonságos működése, továbbá a más országokhoz fűződő viszonya, a szuverenitásának a védelme garantálja. Az államok biztonságos működését érintő problémák – az elmúlt 25 év tapasztalatai alapján – az alábbi három csoportba sorolhatók be. Hankiss Elemér akadémikus a már említett 9/11 eseményét követően 2002-ben vázolta fel modelljét.⁵

A business globalizáció útja, amely során az üzleti érdekek mentén épülnek hálózatok. Ezek a rendszerek sok társadalmi problémát vetnek fel. Ez hosszú távon előnyös lehet mindenkinek, és a legszegényebbek is javukhoz juthatnak majd. A társadalmi globalizáció, amely során az üzleti hálózatok mellett, azzal rendre szembekerülve helyi, regionális és globális társadalmi intézményeknek hálóját épül ki. Az informatika támogatásával megszervezi és biztosítja az alapvető állampolgári jogokat, és megvédi az embereket, társadalmakat a globalizálódó gazdaság erőivel szemben. A harmadik út a globális anarchia lehet, ahol nem tud fenntarthatóan kiépülni a már említett két irány egyensúlya, és „*elkerülhetetlenül kiéleződnek a nyertesek és a vesztesek közötti érdekellentétek és ellenérzések*”.⁶

A lehetséges forgatókönyvek ugyanakkor arra is felhívják a figyelmünket, hogy a globalizációt nem vizsgálhatjuk csak egy szemszögből. Ahogy arra 2007-ben rámutattam,⁷ a társadalmi folyamatokat nem igazíthatjuk csak a gazdasági törvényszerűségek fenntarthatóságához. Tértől és időtől függetlenül megjelenhetnek olyan egyéni érdekek, magukat „forradalmi erőnek” tituláló közösségek (legyenek azok radikális vallási, etnikai, nemzeti vagy egyéb csoportok), amelyek megakadályozhatják az ésszerűsítés lépéseit, különböző szintű konfliktusokat okozhatnak, szélsőséges esetekben elsöpörhetnek minden eddigi hagyományt és modern vívmányt.

³ RÉVÉSZ Béla: A titok mint politika – A titkoszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei (Doktori értekezés), Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Politológiai Tanszék, 2007. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/eforras/tananyag/polit/abjegyzet.pdf>; letöltés: 2015.11.15.

⁴ PÁLÓS Máté: Most megtudjuk, mi vár ránk a 21. században. Origo.hu, 2015. <http://www.origo.hu/kultura/kunszt/20150429-nemcsak-az-e-mailjeit-hanem-a-billentyuk-lenyomasat-is-figyelik.html>; letöltés: 2015.11.30.

⁵ HANKISS Elemér: 2001. szeptember 11.: fordulópont? In: Globalizáció és civilizációk. Vendégszerkesztő: ROSTOVÁNYI Zsolt. Beszámoló az MTA 2002. májusi közgyűléséről. Magyar Tudomány, 2002. 6. sz. pp. 775–784. <http://www.matud.iif.hu/2002-06.pdf>; letöltés: 2015.11.30.

⁶ Uo. p. 781.

⁷ SIMON László: A Nemzetbiztonsági Stratégia katonai oldalának összefüggései. Magyar Hadtudományi Társaság által befogadott, lektorált pályázat 2007.

A Hankiss Elemér által megfogalmazott jövőkép azóta több pontban kiegészült. Az utóbbi időben tapasztalt politikai, gazdasági és társadalmi események kapcsán 2016-ban már multipoláris (többpólusú) világrendről⁸ beszélünk. Ez azt jelenti, hogy az akadémikus által említett első két folyamat következtében az Amerikai Egyesült Államok mellett más stratégiai szereplők – államok és szövetségeik, gazdasági világszervezetek, valamint szélsőséges csoportok – követelik „megérdemelt helyüket” a világ különböző földrajzi régióiban és egyéb szegmenseiben. E közösségek a saját érdekeik érvényesítése kapcsán újabb és újabb konfliktusokat okoznak.

A globalizáció folyamata, illetve annak egyik alapja miatt – a konfliktusok vonatkozásában – kiemelten kell foglalkozni a technikai fejlődéssel is. A számítástechnika, a média és az internet bővülő alkalmazása a kommunikáció és az együttműködés területén gyökeres és nem kevésbé veszélyes változásokat eredményezett. Az informatika forradalma felemelte az információt a hatalom forrásai és eszközei közé. Ebből adódóan a valós és esetként titkos információkból fakadó tudás lehet csak képes az egyensúly és a biztonság megteremtésére. Ez nyújthat megoldásokat a már említett multipoláris világrend negatív átrendeződésének és a vizionált globális anarchiának az elkerülésére is.

A felvetésemet a kihívások, a kockázatok és a fenyegetések terén végzett válságkezelés tapasztalataira és eredményeire alapoztam. Az elmúlt 25 évben keletkezett és esetenként hosszan elnyúló helyi, regionális és globális konfliktusokban Magyarországnak is aktív, több esetben proaktív szerepet kellett vállalnia. A NATO és az Európai Unió tagjaként válságkezelő missziókban és békeműveletekben vettek részt honfitársaink, barátaink, családtagjaink a Honvédség és a Rendőrség állományából. A nemzetközi szervezetek felhatalmazása alapján katonai, illetve fegyveres erőket kell felállítani és alkalmazni. A biztonságunk növelése érdekében folytatott tevékenység – a nemzetközi és a hazai jogrendszerben rögzített törvények és megállapodások alapján – rendszerint katonai, rendészeti, katasztrófavédelmi és nem utolsósorban terrorelhárítási feladatok végrehajtását követeli a részt vevő államoktól. Egy adott ország szuverenitásának és polgárainak védelmében a közvetett és a közvetlen célok elérését számos polgári szervezetnek és egyre több hivatásrendnek, így a titkosszolgálatoknak is támogatnia kell.

A válsághelyzetek és azok kezelése, támogatása során jellemzően nem csak a közvetlenül bennünket érintő konfliktusokról kapunk ismereteket. A kötelezettségünktől és az „érdeklődésünktől” függetlenül a digitális hálózatok és a média korlátlan mennyiségben és változó minőségben árasztanak el bennünket információval. Sajnos ezek közül a legnagyobb érdeklődésre pont azok a híradások számíthatnak, amelyek az erőszakról, a gazdaságilag vagy szociálisan szélsőséges cselekményekről szólnak. Akaratunk ellenére egyre tudatosabban használják fel és

⁸ Barry BUZAN, Ole WEAVER és Jaap DE WILDE a „Security: A New Framework for Analysis” című 1997-es könyvükben arra utaltak, hogy az Amerikai Egyesült Államok egyedül nem lesz képes a világ globális folyamataiban egyensúlyt teremteni. A hidegháborút követően a nemzetközi biztonsági rendszer struktúráját az 1+4+11 felosztásban dolgozták ki, ahol az Amerikai Egyesült Államok mellett az Európai Unió, Oroszország, Kína és Japán válhat szuperhatalommá. Ezen túl 11 regionális hatalmi központot vázoltak fel, amelyek között a hatalom felosztásra kerül. In: VIDA Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára. Hadtudomány, 2007. 1. sz. pp. 30–40.

alkalmazzák az információt véleményünk formálására, illetve cselekedeteink befolyásolásra. A terrorizmus ezeken az elektronikus rendszereken keresztül például tüéles képekkel fokozza félelemérzetünket, és az érdekeinkkel ellentétes politikai célokat érhetnek el. A szélsőségeket érvényre juttató csoportok ezen felül a nyilvános hálózatokat alkalmazzák cselekedeteik megszervezésére, de még a kegyetlen és precíz végrehajtására is.

Bár az erőszakos, illetve fegyveres támadásokra elsősorban a Közel-Keleten, az Amerikai Egyesült Államokban és Európa nyugati részén⁹ került sor. A különböző korai fenyegetések – mint például politikai visszarendeződés a volt szocialista országokban, a többnemzetiségű balkáni és a kaukázusi régióban önálló sodó nemzetek sérelmekkel terhes együttélése – mára jelentősen kiegészültek. A sokat emlegetett veszélyérzetünket naponta sokkoló terrorizmus mellett híreket kapunk olyan bűncselekményekről (tömegpusztító fegyverekhez és technológiákhoz kapcsolódó anyagok, illegális fegyver-, kábítószer- és emberkereskedelméről, továbbá illegális migrációról), amelyekben nemzetközi bünszervezeteket és szervezett bűnözői csoportok képesekké váltak az állam működésében hosszú távú zavarokat okozni. A korábban említett fenyegetésekkel kiegészítve e hatások akár egy időben, egy szűk térben és egyszerre jelentkezhetnek. A szélsőséges szereplők és a bűnelkövetők egy és ugyanazon személyi és kapcsolati körből¹⁰ kerülhetnek ki.

A fentebb leírtak mellett azt sem kell külön bizonyítani, hogy az információk és adatok kellőképpen át nem gondolt kinyilvánítása, vagyis a hírek felelőtlen bemutatása akár zűrzavart, esetenként újabb válságokat is okozhat. A szakszerűtlen, meg nem alapozott értékelések és elemzések mindennapossá teszik a sok esetben káros összeesküvés-elméletek megszületését. Az álhírek és a dezinformáció¹¹ pedig szándékosan gátolja a valós megoldások kialakítását, ezáltal a biztonságérzet növelését. Az egyén nem tud eligazodni az információk tömegében, keresi a hiteles, megbízhatóbb, esetenként titkos forrásokat.

A titok és a titkos információ

Ahhoz, hogy a titok milyen módon jutott el az értékelt időszakban az eligazodni szándékozókhoz, illetve hogyan lehet felhasználhatóbb a későbbiekben, több elméleti megközelítés létezik. Minden kor és hatalom ismérve a titkokhoz fűződő kevésbé népszerű és egyáltalán nem misztikus kapcsolata. A titok az emberi

⁹ SIMON László: A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására. KNBSZ Szakmai Szemle, 2015. 2. sz. pp. 145–150.
http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf; letöltés: 2015.11.30.

¹⁰ Például a francia Charlie Hebdo újság elleni terrortámadásban köztörvényes bűncselekményekért elítélt börtönviselt személyek is részt vettek, a börtönök alatt radikalizálódhattak.
In: SIMON László: A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására. KNBSZ Szakmai Szemle, 2015. 2. sz. pp. 145–150.
http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf; letöltés: 2015.11.30.

¹¹ Philippe BRETON „meghatározása szerint a dezinformáció olyan akció, amelyben a félrevezetni kívánt befogadóval úgy fogadtatják el a valóságnak a kibocsátó szempontjából kedvező leírását, mintha az biztos és ellenőrzött hír lenne”. In: ACZÉL Petra: A hír mint értékrend reprezentáció. Eszterházy Károly Főiskola: „A média hír mint rítus” című 2007. évi konferencia.
http://media.ektf.hu/rendezvenyek/konferencia/mediahir_mint_ritus_konferenciakotet_2007.doc;
letöltés: 2015.11.30.

élet és érintkezés egyik alapvető interaktív folyamatának „terméke”. Egy ösztönökön alapuló cselekvés, amely a titkot birtokló és a titkot megismerni szándékozók kommunikációját, illetve nem annak tudatos tagadását jelenheti. A fent említett időszak titokfogalmának vizsgálatához Révész Béla megközelítését választottam alapnak. A professzor 2007-ben történelmi és a gyakorlati példákon keresztül megmutatta, hogy bizonyos esetekben maga a hatalom megszerzése is csupán a titok birtoklásán alapult. Az *„uralkodói tekintély pedig azon a meggyőződésen, hogy az adott személy valami többet vagy valami olyasmit tud, ami fontos, de elérhetetlen a többiek számára”*.¹² Révész Béla kutatása alapján az is kijelenthető, hogy a mai demokratikus társadalmi felfogásunk alapján a titok a választott és a felhatalmazott hatalom szükséges kísérője, de a hatalom megszerzésének már nem közvetlen eszköze.

Révész eredményei szerint a demokráciák esetében a titok egyre kevésbé tekinthető a hatalom forrásának, ugyanakkor a biztonság politikai megközelítésénél az egyik legerősebb pillérré vált: a *„titokgazda azon törekvését, hogy valamely információ elterjedését engedje vagy megakadályozza, általában a feltételek és a kölcsönhatások meghatározott komplexumának biztonságáról kialakult meggyőződése határozza meg”*.¹³ Ebből az egyén és a közösség szintjén szükségszerűen az információk rejtésének igénye jelenik meg, ami elsősorban az értékek védelmét, így a biztonsági érdeket szolgálja. Ha az érdekek ütköznek, akkor ellenérdekről, az ellenség kialakulásáról beszélünk. A titkot birtokló és a titkot megismerni szándékozók ellentétes megközelítéséből adódóan a biztonság és a titok összefüggésében nem vitathatjuk a felderítésnek és annak elhárításának a szükségességét sem.

Révész Béla megfogalmazásában a *„biztonság és a titok közötti kapcsolat érvényes mind az egyén, mind a különböző emberi közösségek viselkedésére. De amíg az egyén esetében a titok megőrzése vagy megosztása egy személyi magatartás, addig társadalmi méretekben ezt a funkciót többnyire a titkosszolgálati szervek teljesítik”*.¹⁴ Az állam biztonságos működését szolgáló szervezetek ugyanakkor végrehajtják a minősítéssel védendő közérdekhez kapcsolódó állami feladatokat. A tevékenység egyik legfontosabb alapelvét a dokumentáltságot is figyelembe véve így az államhoz kötődő titok mint titkos információ értelmezhető. Ebben a levezetésből már adódik az az összefüggés is, hogy a már említett kihívásokkal, kockázatokkal és fenyegetésekkel szemben az állam szervezetei közül a titkosszolgálatok léphetnek fel a legszélesebb hatókörben.

¹² RÉVÉSZ Béla: A titok mint politika – A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei. Doktori értekezés. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Politológiai Tanszék, 2007. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/eforras/tananyag/polit/abjegyzet.pdf>; letöltés: 2015.11.15.

¹³ Uo.

¹⁴ Mai szóhasználatlaltal élve: nemzetbiztonsági. „A jogalkotó tehát 1990-ben egyértelmű terminológiát bevezetve, kifejezetten a *titkosszolgálat=nemzetbiztonsági szolgálat* megoldást választotta.” In: IZSA Jenő: Javaslatok a nemzetbiztonsági/titkosszolgálati stratégia kidolgozásához. Hadtudomány, 2007. 17. évf. 1. sz. p. 19.

Ezt a megközelítést a titkos adatok informatikai vizsgálata is erősíti. A titok mint a kommunikáció hiánya információelméleti szempontból csak akkor értelmezhető, ha a titok megosztásra kerül. A titok birtokosa (az adó) eljuttatja egy adott közegen (csatornán) keresztül az adatokat, amely információként megjelenik a titkot fogadónál (vevőnél). A titkos információ „technikai és matematikai természete” így csak a titokmegosztás¹⁵ során értelmezhető. Az átadás révén létrejövő kapcsolatok mérete és bonyolultsága miatt a titkos információk megosztásának jelenlegi és későbbi folyamata így egyértelműen gráfelméleti alapokon¹⁶ kutatható. Ez a matematikai tudás a mai hálózatalapú társadalmak és gazdasági rendszerek problémáinak kezelésére és megoldására irányuló modellezés legfőbb alapja.

Az elmúlt 25 év vizsgálatok a titkos információk és azok megosztása esetében a technikai környezet fejlődését is figyelembe kell venni. Az információ társadalom¹⁷ fizikai életterét (hardverét) az állami és a nem állami szervek, valamint a velük közvetlen – ma leginkább elektronikus – kapcsolatban álló állampolgárok hálózata alkotja. Ahogy azt korábban megfogalmaztam,¹⁸ az új társadalom „idegrendszere” az informatikai, hírközlési infrastruktúra, az immunrendszere pedig az informatikai biztonság és adatvédelem. A társadalom folyamatainak irányítását és vezetését (szoftverét) pedig azon stratégiák jelenthetik, amelyek képesek a közösség érdekei szerint megvédeni az értékeket, továbbá garantálják az életter fenntartását és a társadalom különböző szegmenseinek biztonságos működését.

Visszatulva a cikkem bevezetőjére, a reformok és a stratégiák alkotásának korábban a titkos információgyűjtéshez kapcsolódó állami területeken nem készült még szakági, nemzetbiztonsági stratégia. Jelenleg ennek elengedhetetlen szükségességére pontosan azért vitatható,¹⁹ mert az informatikai forradalom eseményeinek gyorsasága, illetve előre nem jelezhető eredményei kiszámíthatatlanná teszik a titkokhoz kapcsolódó módszerek és eszközök fejlődésének, fejlesztésének az irányait. Ebből a tárgyalásból is egyértelműen következik, hogy a rendszerekben továbbított adatok biztonsága, titkossága, továbbá az abban irányított feladatok végrehajtása esetenként a minősítéssel védendő közérdek egyszerre párosul egy többretegű és bonyolult

¹⁵ Jelenleg hazánkban Dr. Csirmaz László folytat a témában kutatásokat a Magyar Tudományos Akadémia Rényi Ágoston Matematikai Kutatóintézetében.
<http://www.renyi.hu/~csirmaz/>; letöltés: 2015.11.15.

¹⁶ A 2007-ben Bolyai-díjas Dr. Lovász László óriási hálózatok elemzése során azt kutatta, hogyan lehet az átláthatatlan méretű gráfokból „olyan adatokat kinyerni, amelyek alapján mindazok a tulajdonságok, amik érdekelnek, legalább közelítőleg kiszámíthatók”.
In: STÖCKERT Gábor: Mi lesz, ha az internet a végtelenségig nő.
www.index.hu, 2007. <http://index.hu/tudomany/11071011/>; letöltés: 2015.11.15.

¹⁷ Információs társadalom: A társadalmi együttélés egy új módja, ahol az információ hálózatba szervezett tárolása, előállítása, áramlása stb. játssza a központi szerepet.
In: Az információs társadalom – Az elmélettől a politikai gyakorlatig. Tankönyv. Szerkesztette: PINTÉR Róbert. Gondolat – Új Mandátum. Budapest, 2007. p. 241.
<http://mek.oszk.hu/05400/05433/05433.pdf>; letöltés: 2015.11.15.

¹⁸ SIMON László: Az információs társadalomba való átmenet hatása a korszerű felderítésre.
KNBSZ Szakmai Szemle, 2009. 3. sz. p. 60.

¹⁹ További lehetséges magyarázatokkal szolgált Izsa Jenő 2007-ben a nemzetbiztonsági stratégia megalkotásához szükséges jövőképelemzése kapcsán. Bővebben: IZSA Jenő: Javaslatok a nemzetbiztonsági/titkosszolgálati stratégia kidolgozásához. Hadtudomány, 2007. 1. sz. pp. 23–25.

technikai kérdéskörrel. Anélkül, hogy a cikk keretein belül ismertetném a nemzetbiztonsági szolgálatok közrendszerét és az alkalmazható titkosszolgálati módszereket, mindenki számára elfogadható, hogy 1990-től az informatika egyszerre jelentett alapot új, védendő titkos technikai fejlesztésekhez és az ellenük történő védelem megszervezéséhez is.

A titkos információk védelméről és megismeréséről alkotott szerteágazó magyarországi felfogást az előbbi kettős megközelítéshez kapcsolódóan a jogelmélet ötvözheti. Az alaptörvényben rögzített állampolgári jogokkal összefüggő adatok, valamint a társadalom biztonságát fenyegető, illetve veszélyeztető titkok, titkos információk megismerését, megszerzését szolgáló tevékenység szabályait, módszereit, illetve eszközeit speciális törvények rendszere tartalmazza. Ez a rendszer a már említett politika- és információelméleti kérdéseken túl leképezte a stratégiaalkotási folyamatot is.

Az elmúlt 25 évben a diktatúra titkosszolgálatát felváltotta egy három miniszter²⁰ által felügyelt és irányított, de belső együttműködésre kötelezett jogrend. A titkosszolgálatok megosztása polgári-katonai, illetve hírszerző-elhárító irányvonal mentén szerveződött egy ötödik, támogató szolgálat megerősítésével. Mivel a szovjet típusú hatalmi ideológia és a kétpólusú világ megszűnt, az azt biztosító katonai titkok jelentősége elenyészett. Többek között ezt a változást követte le a nemzetbiztonsági törvény megalkotása 1990–1995 között. A demokratikus államberendezkedésnek is megfelelő az ország függetlensége és a törvényes rend védelme érdekében alkották meg az öt szolgálatból álló új, immáron „nemzetbiztonsági” struktúrát.

A korábban említett globális folyamatok miatt az ezredfordulón újra kellett gondolni a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységét. A szolgálatoknak bizonyítaniuk kellett, hogy szakítottak a „ködbe burkolózó, lefüggönyözött, fekete autós” hagyománnyal, és képesek megfelelni az új kihívásoknak. Ezt a folyamatot már elkezdni is nehéz volt, hiszen a megújulásra kész és szakmai értelemben magasan képzett állomány a Dunagate-ügy²¹ kapcsán egyáltalán nem számíthatott széles körű társadalmi támogatásra. A függetlenedett országunk szuverenitásának védelme érdekében ugyanakkor jelentősen felértékelődött a saját hírszerző és elhárítórendszer működtetése. Kimondatlanul is a délszláv válság kezelése, a magyar szélsőséges, valamint a volt szovjet térségben erősödő szervezett bűnözői csoportok titkosszolgálati ellenőrzése eredményezte az akkori magyar elképzelés hazai és nemzetközi elfogadását. Közvetkeztetésem szerint pontosan a már említett kockázatok kezelésének demokratikus politika- és információelméleti megközelítése járult hozzá az akkori struktúra kialakításához és a későbbi feladatrendszer aktualizálásához is.

²⁰ KIS-BENEDEK József: A nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködése. Hadtudomány, 2013. 8. évfolyam. 1–2. sz. pp. 100–114.

²¹ A Dunagate-ügy vagy Dunagate-botrány: 1990. január 5-én nyilvánosságra került, hogy az állambiztonsági szolgálatok a rendszerváltás előtti törvények alapján az ellenzéki politikusok és szervezetek vonatkozásában folytatták tevékenységüket a „harmadik köztársaság” kikiáltását követően is.

A több miniszter útján irányított nemzetbiztonsági rendszer ez idő alatt egy versengő modellé alakult. A mostani tárgyalásom szerint ennek egyik oka pontosan a titkos információk birtoklására vezethető vissza, mivel a megosztott hatalom biztosításának ez lehetett a legfőbb eszköze. A másik oka pedig az lehetett, hogy a hírszerző-elhárító funkció és az illetékességi területek szétbontása sem az együttműködést, sem a titokmegosztás sikerét nem növelhette.

Több történelmi lehetőség adódott e szűk negyed évszázadban is a változtatásra,²² de ez – a szervezett bűnözéshez, illetve a terrorizmushoz köthető belügyi,²³ taktikai szintű felderítés és elhárítás specializálódásán túl – egészen 2012. január 1-jéig, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) megalakulásáig nem valósult meg. Az általam felvázolt elméleti megközelítéseket alkalmasnak tartom a további stratégiai elképzelések kialakításához is. A biztonság átfogó értelmezéséből kell kiindulni ahhoz, hogy mindenki számára elfogadható eredményeket érhessünk el. Az ország szuverenitását leginkább fenyegető események, jelenségek, illetve a szélsőséges csoportok szerteágazó tevékenységének összefüggéseit egyszerre kell elemezni és értékelni, valamint az ellenük történő védelmet szolgáló válaszokat megadni.

Kihívásokra, kockázatokra és fenyegetésekre adható válaszok

A titok fogalmának mindennapi jelentősége közérthető módon a gyakorlatban szemléltethető leginkább. A biztonságunkat veszélyeztető és bennünket közvetve vagy közvetlenül érintő problémák megértése közös ügy. Röviden tekintsük át, hogy hazánk csatlakozási szándéka a NATO és az Európai Unió szövetségi rendszeréhez – majd csatlakozása – 1999-től milyen változásokat eredményezett ezen a területen a lakosság számára. A már említett biztonsági problémák kezelését, illetve megelőzését, elhárítását²⁴ az ENSZ és egyéb szövetségi rendszerek hagyományosan katonai műveletek és missziós feladatok végrehajtása keretében folytatják. A széleskörű politikai, társadalmi és gazdasági erőfeszítések ellenére egyes folyamatok mégis eljutnak a válságig, de esetenként még fegyveres összecsapásokhoz is. A válságok csúcspontján, a konfliktus eszkáliciója után minden esetben megjelenik a határokat nem ismerő fegyveres erőszak.

A válság fogalma és a válságkezelés elmélete²⁵ – a szükségszerűen megjelenő fegyverhasználat miatt – hazánkban tradicionálisan a hadtudomány területén értelmezhető. A multipoláris világrend válságokkal terhes időszakában

²² IZSA Jenő: Nemzetbiztonsági reform – átmenetileg elhalasztva, Nemzet és Biztonság, 2009. január. http://www.nemzetbiztonsag.hu/cikkek/izsa_jen_nemzetbiztonsagi_reform_atmenetileg_elhalasztva.pdf; letöltés: 2015.11.15.

²³ Magyarország területén a titkosszolgálatok mellett titkos információgyűjtést, pontosabban titkos adatgyűjtést folytathat még – igazságügyi miniszteri vagy bírói engedéllyel és büntetőeljárás során – az Ügyészség, az Országos Rendőr Főkapitányság, a Nemzeti Védelmi Szolgálat, a Terrorrelhárítási Központ és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal.

²⁴ MEZEY Gyula: Válságkezelés nemzetközi gyakorlata. In: Nemzetvédelmi Egyetem Fórum, 2004. 4. sz. http://www.zmne.hu/Forum/04negyedek/valsag_.htm; letöltés: 2015.11.30.

²⁵ RESPERGER István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű, fegyveres válságok kezelése során. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2002. Doktori (PhD) értekezés. pp. 34–59. <http://docplayer.hu/5999686-A-fegyveres-erok-megvaltozott-feladatai-a-katonai-jellegu-fegyveres-valsagok-kezelese-soran.html>; letöltés: 2016.05.11.

éppen azért folytathatjuk kutatásainkat, mert a tudományos alapokon működő és katonai közegben alkalmazott megoldások,²⁶ rendszerek,²⁷ és egyéb eszköztárak széles köre már rendelkezésre²⁸ állt. Az általam vizsgált időszakban a katonai és a rendészeti feladatok végrehajtásában is részt vevő katonai nemzetbiztonsági szolgálat(ok) feladatrendszerén keresztül az is bemutatható, hogy ez a szolgálatoknál meglévő tudásbázis finomhangolását jelentette.

A jogelméleti megközelítés alapján igazolható még, hogy jelenleg a KNBSZ képes a legtágabb értelemben reagálni a biztonságunkat érintő 21. századi kihívásokra. A katonai területen a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.) alapján folytatott titkos információgyűjtés mind stratégiai, műveleti, mind taktikai szinten²⁹ jelenít meg felderítési (hírszerzési és elhárítási) adatokat.³⁰ Ezek az információk – az alkalmazott módszerek, illetve eszközök miatt – minősítettek (titkosak), ugyanakkor közvetlenül, vagy nemzetbiztonsági elemzést és értékelést követően³¹ közvetve használhatóak fel az említett konfliktusok kezelésében. A KNBSZ a jelenlegi szabályozással minden döntéshozói szinten jogosult az információk megosztásra, továbbá felhatalmazása van bármilyen hazai és nemzetközi együttműködésre. Ezt rávetítve a válságkezelésre, a részt vevő reagáló erők helyi, regionális, valamint globális szintű vezetése is támogatást kaphat. Egyetértve Dr. Vida Csaba kutatási eredményével, ennek hiányában „a biztonság garantálásában részt vevő szervezetek csak a károk felszámolására szorítkozhatnak”.³²

Az Nbtv-ben meghatározott feladatrendszerükből adódóan a magyar titkosszolgálatoknak – 1995-től demokratikusan átalakulva – egyszerre kellett válaszolniuk a globális, a regionális és a helyi kihívásokra. Izsa Jenő 2007-ben az országban folyó államigazgatási reform kapcsán adott jövőképében már pontosan leírta, hogy a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységében egyre hangsúlyosabb lesz az ország nemzetközi kötelezettségeinek teljesítése és az ahhoz

²⁶ VIDA Csaba: A biztonság és a biztonságpolitika katonai elemei. Nemzetbiztonsági Szemle, 2013. 1. évf. 1. sz. pp. 87–105. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/a-biztonsag-es-a-biztonsagpolitika-katonai-elemei.original.pdf; letöltés: 2015.11.30.

²⁷ HOLNDONNER Hermann: Zászlóalj-harcsoport erejű kötelék felderítő támogatásának aktuális kérdései, Hadtudományi Szemle, 2013. http://uninke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2013/2013_4/2013_4_hm_holndonner.pdf; letöltés: 2015.11.30.

²⁸ VIDA Csaba: A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban. Hadtudomány, 2015. Elektronikus sz. pp. 231–233. http://mhht.eu/hadtudomany/2015/2015_elektronikus/19_VIDA_CSABA.pdf; letöltés: 2015.11.30.

²⁹ A különböző szintű felderítések a katonai műveletek szintjeihez igazodnak. Bővebben: NAGY József – TURCSÁNNÉ SEIDNER Katalin: Az antant hatalmak titkosszolgálatai az I. világháború kitörésekor. KNBSZ Szakmai Szemle, 2014. 3. sz. pp. 6–15. http://www.kfh.hu/hu/letoltes/szsz/2014_3_szam.pdf; letöltés: 2015.11.30.

³⁰ HOLNDONNER Hermann: A hadműveleti és műveleti szintű felderítőrendszerek tervezése a nem háborús katonai műveletek végrehajtásában (ZMNE, Doktori értekezés 2009.)

³¹ Ezeket az információkat nevezzük nemzetbiztonsági terméknek. In: VIDA Csaba: A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban. Magyar Hadtudományi Társaság, 2015. p. 228. http://mhht.eu/hadtudomany/2015/2015_elektronikus/19_VIDA_CSABA.pdf; letöltés: 2015.11.30.

³² VIDA Csaba: A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban. Magyar Hadtudományi Társaság, 2015. p. 233. http://mhht.eu/hadtudomany/2015/2015_elektronikus/19_VIDA_CSABA.pdf; letöltés: 2015.11.30.

szükséges feladatok biztonsági feltételeinek a szavatolása:³³ „elemi szükségletté válik a nemzetközi együttműködésre, kommunikációra, az információcserére, az interoperabilitásra való képesség, mivel a külföldi missziók, békefenntartó erők, netán harcoló csapatok biztonsági feltételeinek megteremtése a szakmai munka egyik állandó elemévé válik”.

A NATO és az EU biztonsági stratégiáiból táplálkozó magyar nemzeti biztonsági és katonai stratégiák pontosan kijelölik az országunk védelmi és a biztonsági szegmensének ezen belül katonai hírszerzés és elhárítás működésének területeit. Az akkori reagálási mátrixot³⁴ (1. ábra) veszélyeztetettség szintjei³⁵ szerint is elemezve jól látható, hogy az elmúlt hat évben hogyan váltak a globális kockázatok regionálissá, esetenként közvetlen fenyegetéssé 2015-re (2. ábra):

A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok törvény szerinti reagálási mátrixa és a kihívások 2007-ben		Katonai Felderítő Hivatal	Katonai Biztonsági Hivatal
Globális kihívások	Terrorizmus	6.§/d	7.§/c,j
	Tömegpusztító fegyverek elterjedése	6.§/d,e	7.§/d,f,l,k
	Instabil régiók, működésképtelen államok	6.§/a	7.§/a
	Illegális migráció		7.§/k
	Gazdasági instabilitás		7.§/k
	Az információs társadalom kihívásai	A nemzetbiztonsági szolgálatok adatkezelése, titkos információgyűjtése 1995. évi CXXV. törvény 38.§-62.§	
	Globális természeti, civilizációs és egészségügyi veszélyforrások		
Regionális kihívások	Közép-Európa biztonsági helyzete	6.§/a,b,c	7.§/a,b
	Délkelet-Európa biztonsági helyzete	6.§/a,b,c	7.§/a,b
	A FAK-országok biztonsági helyzete	6.§/a,b,c	7.§/a,b
	A mediterrán térség, a Közel- és Közép-Kelet biztonsági helyzete	6.§/a,b,c	7.§/a,b
	Szervezett bűnözés		7.§/d
Belső kihívások	Feketegazdaság és korrupció		7.§/k
	A kábítószer terjedése		7.§/d
	Politikai és vallási szélsőségek		7.§/k
	Demográfiai kihívások		

1. ábra. A Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiája³⁶
Szerk.: Simon László

³³ IZSA Jenő: Javaslato a nemzetbiztonsági/titkoszolgálati stratégia kidolgozásához. Hadtudomány, 2007. 17. évf. 1. sz.

³⁴ SIMON László: A Nemzetbiztonsági Stratégia katonai oldalának összefüggései. Magyar Hadtudományi Társaság által befogadott, lektorált pályázat 2007.

³⁵ Jelen esetben öt szintet határoztam meg: kék = kockázatmentes, zöld = alacsony kockázat, sárga = közepes kockázat, narancssárga = magas kockázat, piros = extrém kockázat, katasztrófa.

³⁶ A 2073/2004. Korm. határozat alapján. A tervezett katonai stratégiában szereplő veszélyforrások dőlt betűvel kerültek megjelenítésre.

Kihívások 2015-ben az NBS felosztása alapján		Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Nbtv. szerinti feladati
Globális kihívások	NBS 26. és 27./ <i>Instabil régiók, működésképtelen államok</i>	6.§/a,b,c,e,f
	NBS 28./ <i>Tömegpusztító fegyverek elterjedése</i>	6.§/a,b,c,d,e,f,i,j,n,o
	NBS 29./ <i>Terrorizmus</i>	6.§/e,h,m
	NBS 30./ <i>Pénzügyi biztonság</i>	6.§/c,e,n
	NBS 31./ <i>Kiberbiztonság (információs és kommunikációs rendszerek védelme és biztonságos működtetése)</i>	6./e,g,n,q,r,s A nemzetbiztonsági szolgálatok adatkezelése, titkos információgyűjtése 38.§-62.§
	NBS 32./ <i>Energiabiztonság</i>	
	NBS 33./ <i>Globális éghajlat- és környezetváltozás, civilizációs és egészségügyi veszélyforrások</i>	
	NBS 37./ <i>Migráció, illegális migráció</i>	6.§/a,b,c,d,e,f,h,i
Regionális kihívások	MBS 27./ <i>Közép-Európa biztonsági helyzete</i>	6.§/a,b,c,d,e,f
	MBS 27./ <i>Nyugat-Balkán, keleti és déli szomszédországok biztonsági helyzete</i>	
	MBS 27./ <i>A posztszovjet térség biztonsági helyzete</i>	
	MBS 27./ <i>Az észak-afrikai térség, a Közel-Kelet biztonsági helyzete</i>	
Belső kihívások	NBS 34./ <i>Természeti és ipari katasztrófák</i>	
	NBS 35./ <i>Szervezett bűnözés</i>	6.§/g,h,i,j,k,l,m,n,o,p,q,r,s
	NBS 35., 39./ <i>Feketegazdaság és korrupció</i>	6.§/g,h,i,j,k,l,m,n,o,p,q,r,s
	NBS 36./ <i>A kábítószert terjedése</i>	6.§/i,n,o,p,q,r,s
	NBS 38./ <i>Szélsőséges csoportok</i>	6.§/d,g,h,i,j,l,m,n,o,p,q,r,s
	NBS 37., 40./ <i>Demográfiai kihívások</i>	

2. ábra. A Magyar Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról³⁷
Szerk.: Simon László

³⁷ Az NBS-ről szóló 1035/2012. Korm. határozat alapján. A Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájában (2012) szereplő veszélyforrások dőlt betűvel kerültek megjelenítésre.

Az elvégzett összehasonlító vizsgálatból levezethető, hogy a katonai szolgálatok összevonása egy korszerű, hatékony és egységes katonai felderítés alapjait teremtette meg. A parlament ezzel növelni tudta az ország összetett reagálásra kötelezett rendvédelmi és honvédelmi képességeit. A Katonai Biztonsági Hivatal és a Katonai Felderítő Hivatal integrációja – az Nbtv. módosítása³⁸ – egyértelműen tükrözte a biztonság átfogó értelmezését,³⁹ a globális, a regionális és a belső kihívások, valamint a törvényes működést fenyegető aszimmetrikus fenyegetések egységes megközelítését is. Ezzel párhuzamosan az integrációt követően megindult a titkok és a védendő katonai adatok fúziója. Azonnali feladatként ezeket felhasználták a válságok megértésében és kezelésében. A NATO tagságunkból adódó katonai feladatok végrehajtása miatt fokozatosan felértékelődtek a „nemzetbiztonsági termékek”. Az összevonás ezen a területen egyszerre tudta növelni a döntéstámogató titkos adatok minőségét, valamint a titokmegosztásban érintett emberi erőforrások védelmét.

A nemzetbiztonsági információk katonai oldalának a felhasználhatósága, a katonai titkok megosztása

A hidegháború során a végső győzelem elérése és a fegyverkezési verseny megnyerése jelentős mértékű titkos tudást halmozott fel. Az adatok védelme és megszerzése közel negyven év alatt a kémkedést és a kémelhárítást a legjelentősebb fegyvernemek közé emelte. Mivel a Szovjetunió felbomlását követően az akkori felderítés elvi alapja megszűnt, az állami titkok köre csökkent, a katonai célú titkos információgyűjtéséhez kötődő feladatokat újra kellett szabályozni. Ezt a folyamatot később még az is árnyalta, hogy Európa biztonságára hivatkozva több demokratizálódott – korábban ellenséges – posztszovjet állam a NATO tagországa lett. Bár a titkosszolgálati eszközök és módszerek elvi rendszere alapvetően nem változott, a működtetésük és az alkalmazásuk feltételrendszere, illetve az ellenőrzés az említett okok miatt gyökeres változáson ment keresztül. A tevékenység valós tartalommal történő kialakítását elsősorban az unipoláris világrend, a világbéke jövőképe, továbbá Magyarország közvetlen biztonságának garantálása jellemezte. Ahhoz, hogy a jelentőséggel bíró katonai információk rendelkezésre állhassanak, elemezni kell felhasználhatóságukat is, hiszen a bemutatott terület jellemzően védendő közérdeknek minősül.

A katonai fenyegetés megszűnése kapcsán az ország demokratikus berendezkedését jogsértő módon veszélyeztető csoportok ellenőrzése volt a fő prioritás. Az új szuverén állam külső biztonságát több értelemben sem veszélyeztette közvetlen fenyegetés, így a főbb problémák csak a határainkon belül jelentkeztek. A titkosszolgálatok felderítése során nőtt a rendészeti szempontú megközelítés jelentősége. Például a nyitott gazdaságban és a demokratikus intézményrendszerben a növekvő szervezett bűnözés elleni fellépés közös rendvédelmi és rendészeti

³⁸ A 2011. évi CLXXI. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény katonai nemzetbiztonsági szolgálatok összevonásával kapcsolatos módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvénymódosításokról.

³⁹ A biztonság átfogó értelmezését lásd még: az 1035/2012. (II.21.) Korm. határozat a Magyar Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról és a 656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának elfogadásáról dokumentumokban.

adatbázis létrehozását is szükségessé tette.⁴⁰ A bűncselekmények rendvédelmi célú, taktikai szintű felderítésével, akadályozásával, illetve megelőzésével párhuzamosan továbbra is el kellett látni a biztonságpolitikai és a katonai döntések támogatását. E stratégiai szintű elemzések-értékelések és tájékoztatók iránt az elvárások szintén növekedtek, és Magyarország szövetségi tagságával összhangban integrálni kellett a nyugati típusú minősített információk védelmének és felderítésének katonai feladatait is.

Az új típusú fogalomrendszer integrálása ugyanakkor nemcsak a katonai szolgálatoknak, hanem a társadalom és más hivatásrendek számára is kihívást jelentett, illetve jelent még ma is. Az angolszász katonai terminológia⁴¹ alkalmazása túlmutatott a korábbi klasszikus kettős felosztáson. A modernizáció, valamint a specializáció a hírszerzés és az elhárítás jól elkülönülő módszerei újabb katonai fogalmakkal egészültek ki. A nyugati felfogás (a katonai doktrínarendszer) meghonosítása új közös felderítési, illetve védendő katonai területeket alakított ki a titkos információk gyűjtésében. A modern hálózatalapú információs társadalmak olyan problémák elé állították az állam katonai szegmensét, amelyek következményeként egységes felderítőrendszereket⁴² kellett kialakítani, valamint fokozni kellett a belső és a nemzetközi együttműködést is. Értékelésem szerint a válságkezelés kapcsán jelentkező biztonsági feladatok végrehajtása a katonai nemzetbiztonsági információkat – két és fél évtized után – ismét a figyelem középpontjába állította.

Ezt erősítette a lakosság és a média részéről megjelenő kommunikációs igény és speciális tudásvágy. A közérthetőségre, a megbízhatóságra és a jobb lényegi megértésre hivatkozva a sajtó egyre bizalmasabb és csak szűk körben megosztott, esetenként védendő katonai adatokat és információkat megismerésére, illetve átadására koncentrált. Bár a híradásoknak bevallottan nem az volt a célja, hogy „önjelölt kémeket” inspiráljon kutakodásra, mégis a hírek piacán újabb és újabb káros titkomegosztások jelentek meg. A nyitott hálózatokon továbbított, biztonsági szempontból is érzékeny adatok megismerésére önkéntes „felderítőcsapatok”, hackerek szerveződtek. A virtuális térnek nevezett digitális közegben egyes nemzetek, illetve esetenként szélsőséges csoportok számos harcoló csapatot hoztak létre. A modern digitális infrastruktúrával rendelkező országok és multinacionális

⁴⁰ A 2000. évi CXXVI. törvény a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról rendelkezik arról, hogyan kell gyűjteni, illetve kezelni a törvényben megjelölt – szervezett bűnözéshez kapcsolódó – bűncselekmények megelőzésének, megszakításának, felderítésének elősegítése céljából az együttműködő szervek adatait.

⁴¹ A hírszerzés, felderítés (angolul: intelligence) és elhárítás (angolul: counterintelligence) katonai fogalmai mellett alkalmazásra kerültek, illetve bővülnek más specializációkkal is, mint például az emberi felderítés (angol rövidítése: HUMINT), a térgeometriai felderítés (GEOINT), méret- és formafelderítés (MASINT), a technikai felderítés (TECHINT), a nyílt információ felderítése (OSINT), a kibernetikus felderítés (CYBINT), a gazdasági felderítés (FININT) stb.

⁴² SIMON László: Az információs társadalomba való átmenet hatása a korszerű felderítésre. KBNSZ Szakmai Szemle, 2009. 3. sz. p. 65. http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2009_3_szam.pdf; letöltés: 2015.11.30.

cégek ellen rendszeresen be is vetik harcosaikat.⁴³ Egyre többen gondolják, hogy a geopolitikai érdekeik érvényre juttatását, illetve egyéb problémáik kezelését az információs műveletek, valamint a kiberhadviselés⁴⁴ megszervezése segíti.

Filozófiai értelemben megszületett az információs társadalom és a titkok korának új embereszménye,⁴⁵ az etikus hacker. Mégis kijelenthető, hogy ez a személy a bűnözés – kevésbé virtuális – új alanya lett egyben. Edward Joseph Snowden például olyan védett amerikai titkosszolgálati dokumentumokat hozott nyilvánosságra,⁴⁶ amelyek többek között a NATO-szövetségesek közötti titkos információgyűjtésre utaltak. A „felvilágosult polgárok” és az adófizetők részéről ugyan egyesek pozitívan értékelték az eredményt, de Snowden az amerikai törvények alapján is bűncselekményt követett el. Ezt a cselekményt összességében elemezve az is belátható, hogy a jelenség minden érintett biztonságérzetét egyszerre sértette meg.

A jogszerűtlen titokmegosztás – a titkosszolgálatok hiányosságainak, illetve működésük specialitásának feltárása – kimondva-kimondatlanul a szélsőséges csoportok fenyegető szándékát erősítheti. A „járulékos” hatásként leszervezett és beszüntetett technikai eszközök alkalmazása a titkosszolgálati ellenőrzés hatékonyságának csökkenését és a fürkésző figyelem megosztását eredményezte. Hasonló negatív példaként említhetem meg még azokat a napi 24 órás híradásokat is, amelyek az Európát érintő migrációról és ahhoz feltehetően köthető szélsőséges dzsihadisták⁴⁷ franciaországi terrortámadásáról⁴⁸ szóltak. A cikkem megírása közben Párizsban 2015. november 13-án éjjel összehangolt merényleteket, öngyilkos támadásokat követtek el ártatlan, szórakozni vágyó civilek ellen. A média és az internetszolgáltatók az elfogulatlan tájékoztatás jegyében – a hírfogyasztók már említett jogos tudásvágyát, illetve titokéhségét kiszolgálva – az adatok

⁴³ Pl. az Anonymus mozgalom. „Internetes fórumról indultak, mára egész világot behálózó mozgalommá váltak. Az Anonymus hackercsoport a térfoglaló tüntetők oldalán harcol a hatalom és a pénzvilág képviselői ellen.” In: HALÁSZ Áron: Ők az Anonymous – interjú a hackermozgalom magyar csoportjával. Mohaonline.hu, 2012.

http://www.mohaonline.hu/eszme/anonymous_hacker_mozgalom_magyar_interju; letöltés: 2015.11.30.
Kim Heung-Kwang Észak-Koreából menekült professzor szerint az ázsiai országnak hatezer képzett katonai hackere van, akik képesek súlyos károkat okozni, de még emberi életet is veszélybe sodorni. Dave LEE – Nick KWEK: North Korean hackers 'could kill', warns key defector. BBC.com, 2015, <http://www.bbc.com/news/technology-32925495>; letöltés: 2015.11.30.

⁴⁴ Az információs dimenzióban megvalósuló hálózati hadviselés értelmezése – illetve a kibertér hálózatos rendszerekre való értelmezése – alapján a kibertérben megvalósuló műveletek összessége. In: HAIG Zsolt – VÁRHEGYI István: A cybertér és a cyberhadviselés értelmezése. Hadtudomány, 2008. Elektronikus sz. p. 6.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_2.pdf; letöltés: 2015.11.30.

⁴⁵ SIMON László: Az információs társadalomba való átmenet hatása a korszerű felderítésre. Szakmai Szemle, 2009. 3. sz. pp. 59–67.
http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2009_3_szam.pdf; letöltés: 2015.11.30.

⁴⁶ Edward Snowden az amerikai Nemzetbiztonsági Ügynökség (National Security Agency – NSA) volt szerződéses munkatársa. 2013 májusában szivárogtatott ki szigorúan titkos dokumentumokat az NSA-tól. SG.hu. Snowden: az NSA ipari kémkedést is folytat, MTI, 2015.01.26.
<http://sg.hu/cikkek/102902/snowden-az-nsa-ipari-kemkedest-is-folytat>; letöltés: 2015.06.09.

⁴⁷ KIS-BENEDEK József: Az Iszlám Kalifátus és a globális dzsihad új tendenciái. Hadtudomány, 2014.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2014/3_4/2014_3_4_2.pdf; letöltés: 2015.11.30.

⁴⁸ Híradó.hu: Félelem és könnyek Párizsban. MTI/BBC, <http://www.hirado.hu/2015/11/13/lovoldozes-volt-egy-parizsi-etteremben-halottak-is-vannak/>; letöltés: 2015.11.30.

megosztásával, a reagáló erők tevékenységének bemutatásával – akaratlanul is segíthették számtalan leplezett és káros törekvés kivitelezését, áttételesen a terrorakció végrehajtóit.

Amennyiben elfogadjuk azt, hogy a biztonság és azon belül semmilyen titok, illetve titokmegosztás nem elemezhető a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége és az információs műveletek megértése nélkül, akkor a hírszerzés és az elhárítás katonai területén egyre több ellenőrzött és nyílt lehetőségeket kell bemutatni. Ezzel a kijelentéssel nem kívánom legalizálni az előzőekben leírt etikus hackerek tevékenységét. Ellenkezőleg, szükségtelennek ítélem meg.

Felhasználhatóság szerint legális eljárás lehet a titkos dokumentumok minősítésének feloldását követő kutatás. Ez hazánkban szervezett keretek között például az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában⁴⁹ végezhető. Egy másik nyílt lehetőség adódhat olyan katonai felderítőrendszer⁵⁰ megismerése révén, amelynek működési elvei között például a válságkezelés is szerepel. E példák ismertetése az eligazodáson túl, meggyőződésem szerint, egyszerre segíti elő a tudatos nemzetbiztonsági gondolkodásmód fejlesztését, valamint a nemzetbiztonsági információk (titkok) felhasználhatóságának és a modern titkosszolgálatok működésének a megértését is.

1. A magyar eredmények eléréséhez történelmi példák is rendelkezésre állnak. Zrínyi Miklós költő és hadvezér „Vitéz hadnagy” című művében megfogalmazta például, hogy a „vitézség sikeréhez”⁵¹ elengedhetetlen a titkos információk megszerzése. A kémkedés és az ellene irányuló kémvédelem⁵² a biztonság garantálásának egyik katonai módszere volt az első világháborúban is. Az Osztrák–Magyar Monarchiában például az Evidenzbüro (Nyilvántartási Iroda) szervezetében hajtottak végre hasonló feladatokat.

A már említett jövőbeli kutatásoknál nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a hadtörténelem során a politikai és a fegyveres konfliktusok megoldásában, illetve kezelésében rendre katonai és titkosszolgálati módszereket alkalmaztak. Így könnyen belátható, hogy egy történelmi időszak, illetve történelmi szereplő titkos tevékenységének feltárásával, a feloldott minősítésű dokumentumok elemzésével olyan tudást és megoldási modelleket ismerhetünk meg, amelyek az adott jelenkori kihívások, kockázatok és fenyegetések előrejelzését, megelőzését és kezelését is szolgálhatják. Például az Evidenzbüro parancsnokhelyettese, Albert Redl ezredes

⁴⁹ A kutatás feltételeiről, illetve a kutatható és feloldott minősítésű dokumentumokról a <http://www.abtl.hu/honlapon> lehet tájékozódni.

⁵⁰ BALOGH Péter: A magyar honvédség ISTAR (ISR) képességei, a fejlesztés lehetséges irányai, különös tekintettel az elektronikai hadviselésre, Hadmérnök – Műszaki tudományok online, 2012. pp. 75–94. http://hadmernok.hu/2012_4_balogh.pdf; letöltés: 2015.11.30.

⁵¹ Zrínyi Miklós: „...nincsen költség, nincsen adomány hasznosabb, mint a jó kémekre való ... Ez a módja a vitézség sikerének, ez nélkül botlik, elakad és nem jár egyiránt...”.

In: HAJMA Lajos: A katonai felderítés és hírszerzés története, ZMNE Egyetemi jegyzet, 2001. p. 14. <http://www.zmne.hu/tanszkek/Hadtortenelem/tematika/spy/hirszerzes.doc>; letöltés: 2015.11.30.

⁵² SZABÓ Károly: Hogyan dolgoznak a kémek? A hadsereg felkészítése a kémvédelemre. KNBSZ Szakmai Szemle, 2014. 3. sz. pp. 16–33.

http://www.kfh.hu/hu/letoltes/szsz/2014_3_szam.pdf; letöltés: 2015.11.30.

titkosszolgálati dokumentumok alapján feldolgozott és elemzett története⁵³ egyszerre szolgálja az első világháborús magyar veszteségek megértését, valamint azt is, hogy egy áruló leleplezéséhez milyen információk állhatnak a környezete rendelkezésére. Egy tudatos szemlélet kialakításával, illetve a kockázatok elemzésével bizonyíthatóan megelőzhető lett volna az a katasztrófa, amely óriási magyar katonai veszteséget okozott. Kaiser Ferenc 2015-ös előadásában⁵⁴ korábban titkos orosz levéltári adatokra hivatkozva rámutatott: a Redl által szolgáltatott titkos katonai információk hozzájárultak a szerbek vártnál szervezettebb ellenállásához a Monarchia csapataival szemben 1914-ben, illetve ahhoz is, hogy az orosz hadsereg egész Galíciát elfoglalta.

A hasonló esetek, illetve valós kémtörténetek tapasztalatainak más irányú értékelésével olyan szabályok és eljárások (rendszeres szabályok) is kialakíthatók, amelyek a jövőben a megelőzést és az elhárítást erősíthetik. Ez legérthetőbben egy közeli esemény, a már említett 9/11-et követő légügyi közlekedési szabályok változásával szemléltethető. A terrortámadás után a repülőtereken a személyek és a csomagok ellenőrzését is szigorították. A vizsgálatokat úgy alakították, hogy kiszűrjék a szélsőséges cselekményekre törekvő utasokat, továbbá a fegyverként vagy robbanóanyagként felhasználható anyagokat és eszközöket. A repülőgépek pilótafülkéjét kívülről nyithatatlaná alakították át, illetve fedett biztonsági személyek utaznak fegyverrel például az Amerikai Egyesült Államok repülőjára.

2. A már említett nyílt lehetőségek legjelentősebb tudásbázisát a magyar hadtudomány eredményei, kutatásai, illetve a katonai doktori értekezések alkotják. Jól elemezhetőek még más nyilvános katonai dokumentumok is, mint például a NATO összhaderőnemi,⁵⁵ illetve a különböző hadseregek hadászati felderítési koncepciói⁵⁶ is. Ebben a tárgyalási témakörben – a teljesség igénye nélkül – az alábbi magyar kutatásokkal összefüggő írásművekre hívnám fel még a figyelmet:

- Fenyves Péter: A rádióelektronikai felderítés és az elektronikus célobjektum-tervezés hatékonyságának növelését biztosító fúziós elven alapuló adatfeldolgozási technológia vizsgálata⁵⁷ – kandidátusi értekezés, 1994;
- Resperger István: A fegyveres erők megváltozott feladatai, a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során⁵⁸ – ZMNE, doktori értekezés, 2002;

⁵³ In: KAISER Ferenc: Redl ezredes árulása katasztrófát okozott. <http://www.mediaklikk.hu/2014/10/13/szaz-eve-tortent-redl-ezredes-arulasa-katasztrofat-okozott/>; letöltés: 2015.11.30.

⁵⁴ KAISER Ferenc: Az igazi Redl ezredes, az Osztrák–Magyar Monarchia legnagyobb árulója. Kutatók éjszakája 2015, NKE Nemzetbiztonsági Intézet http://www.kutatokejszakaja.hu/2015/esemenynaptar/esemeny.php?id=389&menu_id=4; letöltés: 2015.11.30.

⁵⁵ NATO AJP 2 – ALLIED JOINT DOCTRINE FOR INTELLIGENCE, COUNTER-INTELLIGENCE AND SECURITY, <http://standards.globalspec.com/std/9872614/nato-ajp-2>; letöltés: 2015.11.30.)

⁵⁶ U.S Army JP 2-0 – JOINT INTELLIGENCE, http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp2_0.pdf; letöltés: 2015.11.30.

⁵⁷ NKE LUDITA, <http://ludita.uni-nke.hu/repozitorium/handle/11410/9453>; letöltés: 2015.11.15.

⁵⁸ NKE Hadtudományi Doktori Iskola. http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/doktori/phd/Resperger_Istvan.pdf; letöltés: 2015.11.15.

- Ferenczy Gábor: Internet alapú nyílt információszerzés elvi rendszertechnikai megvalósulása⁵⁹ – ZMNE, doktori értekezés, 2007;
- Béres János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításuknak lehetőségei⁶⁰ – ZMNE, doktori értekezés, 2008;
- Holndonner Hermann: A hadműveleti és műveleti szintű felderítő rendszerek tervezése a nem háborús katonai műveletek végrehajtásában⁶¹ – ZMNE, doktori értekezés, 2009;
- Kenedli Tamás: Elemzőközpontú információfeldolgozás a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni harcban⁶² – ZMNE, doktori értekezés, 2012.

Összegezve: ezekben a hadtudományi kutatásokban rendre a társadalom minden szintjén megjelenő kérdések, a biztonsági és a védelemi igény alapján megfogalmazott hipotézisek és azok kifejtései szerepelnek. A megalkotott elméleti modellek a polgárok és a különböző – esetenként multinacionális – csoportok vonatkozásában megjelenő veszélyes eseményeket, kockázatokat, kihívásokat is ismertetnek, továbbá válaszokat adnak azok kezelésére. Többek között olyan alkalmazásokat, katonai hálózatokat, felderítő- és elemző-értékelő rendszereket mutatnak be, amelyeket a részt vevő állami hivatásrendek, illetve nem állami szereplők is felhasználhatnak.

* * *

A mögöttünk álló 25 év fokozott össztársadalmi elvárást alakított ki, hogy a kihívások, a kockázatok és a fenyegetések terén eligazodjunk. Megállapításom szerint az időszakot jellemző elhúzódó válságok kezelésében korszerű és hatékony megoldásokat kell találnunk. Cikkemmel arra szerettem volna felhívni a figyelmet, hogy a hazánkat érintő fenyegetések és a szélsőségek olyan biztonsági, illetve katasztrófa helyzeteket eredményezhetnek, amelyek megértésében, megelőzésében, akadályozásában, elhárításában és normalizálásában a katonai területen jelen lévő titkos információk kulcsszerepet töltenek be. A titkok, azaz a védett adatok úgy oszthatók meg, illetve használhatók fel, ahogy azt tradicionálisan, valamint korszerűen a KNBSZ szervezete is végrehajtja.

Az előző részekben tárgyalt politika-, információ- és jogelméleti megközelítéssel egyértelműen kijelenthető, hogy az értékelt időszakban a titkok értelmezésében a kihívások, a kockázatok és a fenyegetések újszerű dimenziói voltak a legnagyobb hatással. A cikk második részében ugyanakkor arra mutattam rá, hogy nem vagyunk fegyvertelenek. A folyamatok kezelésében, illetve előrejelzésében pontosan a titkos és katonai információk egységes szemlélete jelenthet megoldást.

⁵⁹ NKE LUDITA, <http://ludita.uni-nke.hu/repozitorium/handle/11410/9795>; letöltés: 2015.11.15.

⁶⁰ NKE Hadtudományi Doktori Iskola, http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2008/beres_janos.pdf; letöltés: 2015.11.15.

⁶¹ NKE LUDITA, <http://ludita.uni-nke.hu/repozitorium/handle/11410/9453>; letöltés: 2015.11.15.

⁶² NKE LUDITA, <https://ludita.uni-nke.hu/repozitorium/handle/11410/9824>; letöltés: 2015.11.15.

Éppen ezért a bonyolult és az egymásra ható összefüggések miatt a jövőben a felelős hivatásrendeknek még inkább készen kell állniuk a helyes válaszok megadására. Ezt mind stratégiai és taktikai szinten, mind pedig az előrejelzésben és a károk felszámolásában is meg kell tenni. A szükséges reagálások elmaradása az élet minden paraméterében újabb és újabb válságokhoz vezethetnek, amelyek veszélyeztetik a mindenki által hön áhitott békét és a fenntartható növekedést. Ha rossz válaszokat adunk, illetve elhúzódo értékeléseket, elemzéseket folytatunk, vagy helytelen tájékoztatásokat adunk, akkor szélsőséges és radikális esetekben azok magát az életet is lehetetlenné fogják tenni. A már említett folyamatokban „*az egyensúly hiánya, a felerősödő ellentétek olyan aktív reakciókat indítanak meg, amelyek természetükből adódóan a kiegyenlítésre törekuszenek. Minél nagyobb különbségek vannak jelen (szegénység-gazdagság, fejlettség-elmaradottság, tájékozottság-tájékozatlanság, műveltség-tudatlanság stb.), annál hevesebb válasz érkezik rá, ezért az egyensúly fenntartása mindenki számára indokolt*”.⁶³

Hazánkban is egyre többen látják, hogy a bemutatott fenyegetések többrétegűsége, többdimenziós jellege és a szélsőséges eszmék természete más, nem állami szereplők megoldásait és munkáját is igénylik. Magyarország az EU és a NATO tagjaként – az állami szervekkel és más polgári szereplőkkel együtt – már eddig is sok feladatot oldott meg a válságoktól terhelt területeken. Az eddigi aktivitás alapján feltételezhető, hogy az ország lakossága továbbra is részt fog venni az instabil régiók és más országok, szövetségeseink problémáinak a felszámolásban. Hazánk mindezt szűkös erőforrásai ellenére is meg fogja tenni. Meggyőződésem szerint a már említett területeken tevékenykedők pontosan értik és tudják, hogy az ország védelmét folyamatosan megújulva, a legjobb tudásuk alapján együttműködve kell folytatni. A biztonság növelése érdekében kiemelt fontossággal fognak figyelni a rájuk bízott, valamint az általuk megszerzett és védett információkra. Abban is biztos vagyok, hogy a titkok az arra jogosult döntéshozóknak időben, szakszerűen kerülnek átadásra. Indokolt esetekben, például válságok kezelése során ezek a titkok – körültekintően megosztva – minden állampolgár számára a hiteles tájékoztatás alapját fogják adni. Reményeim szerint a következő negyed évszázadban mindenki számára érhető közös gondolkodás, nemzetbiztonsági fogalomkör és az indokolatlan kockázatvállalást ellensúlyozó, előrelátó nemzetbiztonsági tudatosság fog teret nyerni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A 1035/2012. (II.21.) Korm. határozata Magyar Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.
- A 2000. évi CXXVI. törvény a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról.
- A 2011. évi CLXXI. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény katonai nemzetbiztonsági szolgálatok összevonásával kapcsolatos módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvényt módosításokról.

⁶³ SIMON László: A Nemzetbiztonsági Stratégia katonai oldalának összefüggései. Magyar Hadtudományi Társaság által befogadott, lektorált pályázat 2007.

- A 656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának elfogadásáról.
- ACZÉL Petra: A hír mint értékrend reprezentáció. Eszterházy Károly Főiskola: „A médiahír mint rítus” című 2007. évi konferencia.
http://media.ektf.hu/rendezvenyek/konferencia/mediahir_mint_ritus_konferenciakotet_2012.doc; letöltés: 2015.11.30.
- Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára.
<http://www.abtl.hu/>; letöltés: 2015.11.30.
- BALOGH Péter: A magyar honvédség ISTAR (ISR) képességei, a fejlesztés lehetséges irányai, különös tekintettel az elektronikai hadviselésre. Hadmérnök – Műszaki tudományok online, 2012. pp. 75–94.
http://hadmernok.hu/2012_4_balogh.pdf; letöltés: 2015.11.30.
- BÍRÓ Gáspár: Bevezetés a nemzetközi politikai viszonyok tanulmányozásába. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1998. p. 170.
- HAIG Zsolt – VÁRHEGYI István: A cybertér és a cyberhadviselés értelmezése. Hadtudomány, 2008. Elektronikus sz. p. 6.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_2.pdf; letöltés: 2015.11.30.
- HAJMA Lajos: A katonai felderítés és hírszerzés története. ZMNE Egyetemi jegyzet, 2001. p. 14.
<http://www.zmne.hu/tanszkek/Hadtortenelem/tematika/spy/hirszerzes.doc>; letöltés: 2015.11.30.
- HALÁSZ Áron: Ők az Anonymous – interjú a hackermozgalom magyar csoportjával. Mohaonline.hu, 2012.
http://www.mohaonline.hu/eszme/anonymous_hacker_mozgalom_magyar_interju; letöltés: 2015.11.30.
BBC.com, 2015, <http://www.bbc.com/news/technology-32925495>; letöltés: 2015.11.30.
- HANKISS Elemér: 2001. szeptember 11.: fordulópont? In: Globalizáció és civilizációk. Vendégszerkesztő: ROSTOVÁNYI Zsolt. Beszámoló az MTA 2002. májusi közgyűléséről. Magyar Tudomány, 2002. 6. sz. pp. 775-784. <http://www.matud.iif.hu/2002-06.pdf>; letöltés: 2015.11.30.
- Híradó.hu: Félelem és könnyek Párizsban. MTI/BBC,
<http://www.hirado.hu/2015/11/13/lovoldozes-volt-egy-parizsi-etteremben-halottak-is-vannak/>; letöltés: 2015.11.30.
- HOLNDONNER Hermann: A hadműveleti és műveleti szintű felderítő rendszerek tervezése a nem háborús katonai műveletek végrehajtásában – ZMNE, doktori értekezés, 2009.
- HOLNDONNER Hermann: Zászlóalj-harccsoport erejű kötelék felderítő támogatásának aktuális kérdései. Hadtudományi Szemle, 2013.
http://uninke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2013/2013_4/2013_4_hm_holndonner.pdf; letöltés: 2015.11.30.
- IZSA Jenő: Javaslatok a nemzetbiztonsági/titkosszolgálati stratégia kidolgozásához. Hadtudomány, 2007. 17. évf. 1. sz. p. 19.
- IZSA Jenő: Javaslatok a nemzetbiztonsági/titkosszolgálati stratégia kidolgozásához. Hadtudomány, 2007. 1. sz. pp. 23–25.

- IZSA Jenő: Nemzetbiztonsági reform – átmenetileg elhalasztva. Nemzet és Biztonság, 2009. január. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/izsa_jen_-_nemzetbiztonsagi_reform___atmenetileg_elhalasztva.pdf; letöltés: 2015.11.15.
- KAISER Ferenc: Az igazi Redl ezredes, az Osztrák–Magyar Monarchia legnagyobb áruháza. Kutatók éjszakája 2015, NKE Nemzetbiztonsági Intézet. http://www.kutatokejszakaja.hu/2015/esemenynaptar/esemeny.php?id=389&menu_id=4; letöltés: 2015.11.30.
- KAISER Ferenc: Redl ezredes árulása katasztrófát okozott. <http://www.mediaklick.hu/2014/10/13/szaz-eve-tortent-redl-ezredes-arulasa-katasztrofat-okozott/>; letöltés: 2015.11.30.
- KIS-BENEDEK József: A nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködése. Hadtudomány, 2013. 8. évf. 1–2. sz. pp. 100–114.
- KIS-BENEDEK József: Az Iszlám Kalifátus és a globális dzsiháid új tendenciái. Hadtudomány, 2014. http://mhtt.eu/hadtudomany/2014/3_4/2014_3_4_2.pdf letöltés: 2015.11.30.
- KRAUTHAMMER, Charles: The Unipolar Moment Revisited. In: The Council on Foreign Relations, 2003. http://www.cfr.org/content/publications/attachments/Krauthammer_347.pdf; letöltés: 2015.11.30.
- LEE, Dave – KWEK, Nick: North Korean hackers 'could kill', warns key defector. BBC.com, 2015. <http://www.bbc.com/news/technology-32925495>; letöltés: 2015.11.30.
- Magyar Tudományos Akadémia Rényi Ágoston Matematikai Kutatóintézete. <http://www.renyi.hu/~csirmaz/>; letöltés: 2015.11.15.
- MEZEY Gyula: Válságkezelés nemzetközi gyakorlata. In: Nemzetvédelmi Egyetem Fórum, 2004. 4. sz. http://www.zmne.hu/Forum/04negyedek/valsag_.htm letöltés: 2015.11.30.
- NAGY József – TURCSÁNNÉ SEIDNER Katalin: Az antant hatalmak titkosszolgálatai az I. világháború kitörésekor. KNBSZ Szakmai Szemle, 2014. 3. sz. pp. 6–15. http://www.kfh.hu/hu/letoltes/szsz/2014_3_szam.pdf; letöltés: 2015.11.30.
- NATO AJP 2 – ALLIED JOINT DOCTRINE FOR INTELLIGENCE, COUNTER-INTELLIGENCE AND SECURITY, <http://standards.globalspec.com/std/9872614/nato-ajp-2>; letöltés: 2015.11.30.
- NKE Hadtudományi Doktori Iskola, http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/doktori/phd/Resperger_Istvan.pdf; letöltés: 2015. 11. 15.
- NKE Hadtudományi Doktori Iskola, http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2008/beres_janos.pdf (Letöltés ideje: 2015. 11. 15.)
- NKE LUDITA – A Nemzeti Közszerzési Egyetem repozitórium rendszere és tudományos katasztere. <https://ludita.uni-nke.hu/ludita>; letöltés: 2015. 11. 15.
- PÁLOS Máté: Most megtudjuk, mi vár ránk a 21. században. Origo.hu, 2015. <http://www.origo.hu/kultura/kunszt/20150429-nemcsak-az-e-mailjeit-hanem-a-billentyuk-lenyomasat-is-figyelik.html>; letöltés: 2015.11.30.

- PINTÉR Róbert (szerk.): Az információs társadalom – Az elmélettől a politikai gyakorlatig. Tankönyv. Gondolat – Új Mandátum, Budapest, 2007. pp. 241., 246. <http://mek.oszk.hu/05400/05433/05433.pdf>; letöltés: 2015.11.15.
- RESPERGER István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű, fegyveres válságok kezelése során. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2002. Doktori (PhD) értekezés. pp. 34-59. file:///C:/Users/user/Documents/Resperger%20-%20doktori%20tervezet.pdf; letöltés: 2015.11.30.
- RÉVÉSZ Béla: A titok mint politika – A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei (Doktori értekezés). Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Politológiai Tanszék, 2007. <http://www.bibl.uszeged.hu/bibl/eforras/tananyag/polit/abjegyzet.pdf>; letöltés: 2015.11.15.
- SG.hu: Snowden: az NSA ipari kémkedést is folytat. MTI, 2015.01.26. <http://sg.hu/cikkek/102902/snowden-az-nsa-ipari-kemkedest-is-folytat> letöltés: 2015.06.09.
- SIMON László: A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására. KNBSZ Szakmai Szemle, 2015. 2. sz. pp. 145–150. http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf; letöltés: 2015.11.30.
- SIMON László: A Nemzetbiztonsági Stratégia katonai oldalának összefüggései. Magyar Hadtudományi Társaság által befogadott, lektorált pályázat 2007.
- SIMON László: Az információs társadalomba való átmenet hatása a korszerű felderítésre. Szakmai Szemle, 2009. 3. szám pp. 59–67. http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2009_3_szam.pdf; letöltés: 2015.11.30.
- STÖCKERT Gábor: Mi lesz, ha az internet a végtelenségig nő. www.index.hu, 2007. <http://index.hu/tudomany/11071011/>; letöltés: 2015.11.15.
- SZABÓ Károly: Hogyan dolgoznak a kémek? A hadsereg felkészítése a kémvédelemre. KNBSZ Szakmai Szemle, 2014. 3. sz. pp. 16–33. http://www.kfh.hu/hu/letoltes/szsz/2014_3_szam.pdf; letöltés: 2015.11.30.
- U.S Army JP 2-0 – JOINT INTELLIGENCE, http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp2_0.pdf; letöltés: 2015.11.30.
- VIDA Csaba: A biztonság és a biztonságpolitika katonai elemei. Nemzetbiztonsági Szemle, 2013. 1. évf. 1. sz. pp. 87–105. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/a-biztonsag-es-a-biztonsagpolitika-katonai-elemei.original.pdf; letöltés: 2015.11.30.
- VIDA Csaba: A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban. Hadtudomány, 2015. Elektronikus sz. pp. 231-233. http://mhtt.eu/hadtudomany/2015/2015_elektronikus/19_VIDA_CSABA.pdf letöltés: 2015.11.30.
- VIDA Csaba: A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban. Magyar Hadtudományi Társaság, 2015. p. 228. http://mhtt.eu/hadtudomany/2015/2015_elektronikus/19_VIDA_CSABA.pdf; letöltés: 2015.11.30.
- VIDA Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára. Hadtudomány, 2007. 1. sz. pp. 30-40.

**NEMZETI HÍRSZERZŐ ELEMENK DÖNTÉSHOZATALI
RENDSZERE ÉS JELLEGZETESSÉGEI**

Bevezető

Napjaink válságkezelő műveleteiben a részt vevő nemzetek felismerték, hogy az információszerzésben érintett szervezetek jelentősége felértékelődött, mert a gyorsan változó helyzet megértéséhez és kezeléséhez sokkal több információra van szükség, mint a hagyományos konfliktusok során. A hagyományos jellegű hadviselésben a felderítés/hírszerzés támogató szerepet (kiemelten fontosat) töltött be, míg az aszimmetrikus konfliktusokban egyre inkább központi szerep jut ezeknek a szervezeteknek.¹

A nemzetközi műveletek felderítőtörzsei mellett megjelentek a nemzetek által létrehozott és delegált hírszerző szervezetek, amelyeket nemzeti hírszerző elemeknek (NIC²) nevez a szakirodalom.³ A NIC-ek alapvető feladata a nemzeti hírszerzési vonal képviselése, a nemzeti információigények kielégítése, és ezzel a hazai döntéshozók és a műveleti területre telepített nemzeti kontingensek tevékenységét támogatják. Feladataikat természetesen a nemzetközi közösséggel összhangban, a partnerekkel szoros együttműködésben és az adott művelethez vonatkozó hazai és nemzetközi szabályokban foglaltak szerint hajtják végre.

A NIC legalapvetőbb és legfontosabb feladata a felhasználók által megfogalmazott információigények kielégítése, ezt a feladatot viszont a hírszerző ciklus működtetésével lehet eredményesen végrehajtani.

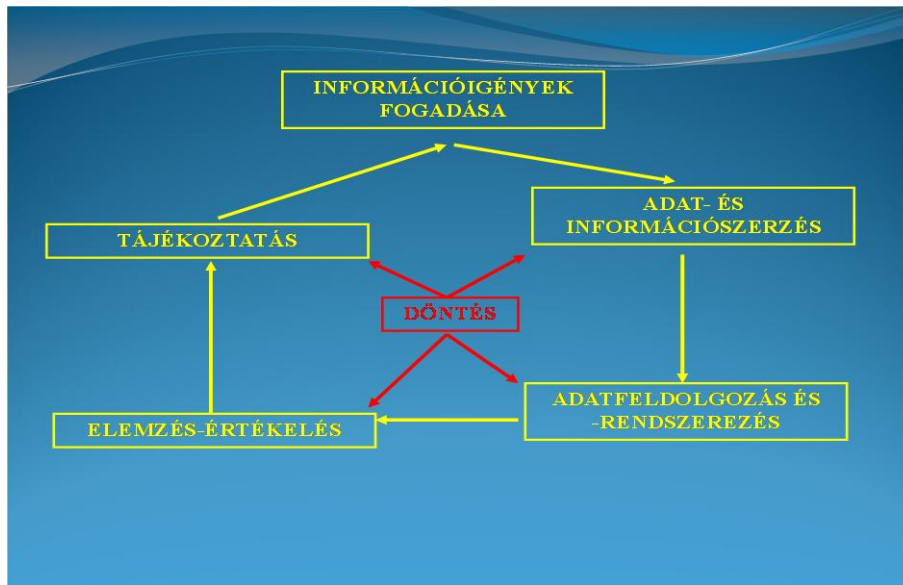
Tanulmányomat igyekeztem vezetélméleti szemzőből összeállítani. A szervezet rövid ismertetésénél is erre fókuszáltam. A NIC döntéshozatali rendszerét a hírszerzési cikluson keresztül tervezem bemutatni, ugyanis döntési helyzetek alakulnak ki a ciklus adat- és információszerző, adatfeldolgozó és -rendszerző, elemző-értékelő és tájékoztató részénél egyaránt. Mindegyiknek megvan a sajátossága, mindet befolyásolja az előjárói, az ellenséges, az együttműködő és az egyéb környezet. A döntéshozatali rendszer bemutatásához a döntési helyzeteket a ciklus részeinél külön-külön, illetve egységben is elemezni fogom.

¹ COIN operations and intelligence collection and analysis. Military Review 2006.
<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/zeytoonian.pdf>; letöltés: 2015.02.08.

² National Intelligence Cell.

³ KOVÁCS Zoltán: Békeműveletek hírszerző támogatása.
In: Felderítő Szemle, 13. évfolyam 2. szám, 2014. július. p. 59.

A NIC-ek tevékenységének alapját a hírszerző ciklus jelenti, amelynek részei:⁴

1. ábra. A hírszerző ciklus
Szerk.: Károly László

1. A szervezet bemutatása

1.1. A szervezet felépítése

A válságkörzetekben működő NIC-ek felállítása, felszerelése és működtetése nemzeti feladat és felelősség. A szervezeti felépítésre nincsen egységesen előírt séma, abba a nemzetközi közösség (NATO, EU, a nemzetközi művelet vezetése) nem avatkozik bele és ajánlatokat is ritkán tesz. Az adott ország katonai vagy nemzetbiztonsági vezetése dönti el, hogy a NIC hány fős legyen, tagjait kik és milyen állománykategóriájú személyek alkossák, milyen legyen a katonák és a civil alkalmazottak aránya stb. A szervezeti felépítésnél mindig a funkció a lényeg, vagyis az alaprendeltetéséből adódó feladatokat – amelyek a nemzeti információigények kielégítése – ellássák. A szervezeti felépítését befolyásolja, hogy a NIC egy katonai szervezet. A NIC szakmai irányítását minden esetben hazai bázisról az adott állam katonai vezetése vagy katonai nemzetbiztonsági szolgálata látja el. A továbbiakban egységesen irányító szervezetnek fogom őket nevezni.

⁴ DOBÁK Imre (szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014. p. 120. www.opac.uninke.hu/webview?infile=&sobj=8964&source=webvd&cgimime=application%2Fpdf%OD%OA; letöltés: 2015.02.25.

A gyakorlati életben a NIC-ek szervezeti felépítése eléggé hasonló, létszámuk egy és tíz fő közé tehető.⁵

Egy többfős NIC áll egy parancsnokból, adatszerzőkből, elemző-értékelőkből és támogatókból. A parancsnok felelős a NIC tevékenységéért, az állomány szakmai feladatának maradéktalan ellátásáért, a beosztottak fegyelmi és erkölcsi helyzetéért, a minősített információk védelméért, az együttműködőkkel történő közös tevékenység végrehajtásáért és a konspirációs szabályok betartásáért.

Az adatszerzők felelnek az információigények vonatkozásában megszerzendő adatok összegyűjtéséért.

Az elemzők feladata a megszerzett, illetve a különböző helyekről megkapott információk feldolgozása, elemzése-értékelése, rendszerezése és a tájékoztatók vagy jelentések elkészítése.

A támogatók alapvető funkciója a szakmai feladatokat végrehajtó állomány tevékenységének mindenoldalú biztosítása, beleértve logisztikai, nyilvántartási, karbantartási és tolmácsolási feladatokat.

A műveleti terület földrajzi kiterjedése vagy a művelet bonyolultsága szükségessé teheti a NIC alárendelt szervezetének nemzeti hírszerző támogató csoport(ok) (NIST⁶) felállítását is. A NIST a műveleti területen egy olyan földrajzi területért felel, ahol a nemzeti kontingens is tevékenykedik, vagyis a kontingens mellé telepítik. Alapvető feladata az adott támogatandó kontingens felderítőbiztosításának a hírszerző támogatása. Szervezeti felépítése megegyezhet a NIC-ével, de a gyakorlati életben egy-négyfős NIST-eket telepítenek a nemzetek, ahol nem jellemző tagjainak funkcionális elkülönülése. Egy hadszíntéren egy nemzet minden esetben egy NIC-et, de több NIST-et telepíthet. Ez szintén az adott nemzet felelőssége és feladata.

A NIC-ek vonatkozásában a stratégiaalkotás egy részletesen szabályozott folyamat, amelyet hazai és nemzetközi utasítások és szabályzók mentén kell véghezvinni. Nagyon fontos, hogy az ezekben foglaltakat követni kell, mert ellenkező esetben nemzetközi bonyodalmak léphetnek fel, ami a legrosszabb esetben a kiküldő nemzet vagy a műveletben részt vevő nemzetközi közösség számára is problémát jelenthet. A tervezési folyamat felelőse a NIC-parancsnok, akinek kidolgozói munkáját a beosztottak segítik. A beosztottak kiválasztására jellemző a funkcióspecifikusság, és ez segíti a vezető elgondolásának gyakorlati végrehajtását. A kidolgozott stratégia pontosan meghatározott célokat tartalmaz, amelyeknek az alapfeladattal összhangban kell lenniük.

⁵ A NIC-ek létszámát nagymértékben befolyásolja, hogy az adott nemzet milyen erővel vesz részt az adott válságkezelő műveletben. A nagy létszámú és több kontingensbe tagolt szerepvállalás természetesen nagyobb NIC felállítását eredményezi. Szinten befolyásolja a létszámot, hogy az adott nemzet „mennyire veszi komolyan” az adott műveletet, vagyis mennyire van érdekében a részvétel, vagy csak szövetségi kötelezettségének tesz eleget.

⁶ National Intelligence Support Team.

1.2. A NIC feladatrendszere

A NIC alapvető feladata, hogy kielégítse a nemzeti információigényeket, amelyek érkehetnek a hazai irányító szervezettől. Az információigények e csoportja elsősorban hadászati vagy hadműveleti jellegű, mert a hazai politikai és katonai vezetés döntéshozóit támogatja. A nemzeti kontingensektől olyan információigények érkeznak, amelyek a napi tevékenységük során a biztonságos feladatvégrehajtáshoz szükségesek. Ha a kontingens mellett van NIST, akkor az igények kielégítése rajta keresztül történik, ha nincsen, akkor a NIC közvetlenül végrehajtja azt. Ha a kontingens rendelkezik saját felderítőrésszel, akkor a NIC vagy a NIST a kontingens felderítőbiztosításának hírszerző támogatását látja el, de ha nincsen felderítőrésszel, akkor az egész felderítőbiztosítás a NIC feladata.

A NIC nemzetközi környezetben tevékenykedik, és szorosan együttműködik a művelet felderítőtorzsával és a többi nemzet NIC-jeivel. Információigények érkeznak a nemzetközi környezetből is, amelyek kielégítése szintén feladat, de annak végrehajtása nem történhet a nemzeti igények megválaszolásának a rovására. Minden NIC-parancsnok elemi érdeke a nemzetközi partnerekkel való jó és együttműködő viszony kiépítése, mert irratlan szabály, hogy csak akkor kap információkat, ha ad is, ezért a lehetőségekhez mérten meg kell válaszolni a nemzetközi információigényeket is.

1.3. Technológiai szint

A technológiai szint megegyezik az adott nemzet technológiai fejlettségével. A NIC nem használ semmilyen különleges technikai eszközt vagy informatikai rendszert, hanem csak olyant, amilyen rendszeresítve van. Az egyéni felszerelés, a védőeszközök és a fegyverzet is az adott haderőben használt. Ha a haderőben fejlesztés történik, akkor az kihatással van a NIC-re is.

A NIC-nek lehetősége van a nemzetközi közösség által használt fejlett szoftverek és adatbázisok használatára. Ezek a megfelelő hozzáférések megigénylése után a nemzetközi minősített informatikai hálózatokon elérhetőek és használhatóak. Ilyen például a hadszíntéren használt informatikai hálózatra feltelepített IGEOSIT elnevezésű térképészeti program, amelynek segítségével a rendelkezésre álló digitális térképekre lehet kiegészítéseket felhelyezni, mint például: láthatósági vázlat, incidensek földrajzi elhelyezkedése stb.

1.4. A vezetés hierarchikus megosztásának elve és gyakorlata

A NIC egyszemélyi vezetője annak parancsnoka. A hazai irányító szervezet elég széles jogkörökkel felruhazza a mindennapi tevékenységét illetően, amelynek gerince az együttműködésben, az információmegosztásban és a pénzügyi kérdésekben nyilvánul meg. A NIC-parancsnok tevékenységét szabályozó utasításokban egyértelműen le vannak fektetve ezek a jogkörök és hatáskörök, amelyek vonalvezetőként segítik a parancsnok tevékenységét. Ezek tekintetében viszonylag önállóan vezetheti a beosztottait.

A NIC-parancsnok vezetési jogköröket ruház át a NIST-parancsnok(ok)nak. Szándékosan nem feltételes módban írom, mert ezeket a jogköröket – az utasításokban szabályozott mértékig – át kell adnia a NIST parancsnokának a következő okok miatt:

- aszimmetrikus konfliktusokban általános törekvés, hogy a döntési szint minél közelebb legyen a problémához, mert annak megoldása annál hatékonyabb lehet, és a NIST-parancsnok van ott a kontingensnél, vagyis ő rendelkezik a legtöbb és legaktuálisabb információval;
- a döntési időnek minél rövidebbnek kell lennie, emiatt pedig nincs mindig elég idő az információt végigfuttatni a parancsnoki láncon.

A NIC esetében csak abban az esetben beszélhetünk két vezetési szintről, ha alárendelt NIST is része a szervezetnek.

A gyakorlati életben a vezetés hierarchiája nem ennyire egyértelmű. Az továbbra is igaz, hogy a NIC-parancsnok felelős mindenért. A NIC szervezeti struktúrájában helyet foglaló elemző-értékelő szakember van azonban legjobban tisztában a hazai információigények kielégítésének részleteivel, illetve ennek a szakmának a rejtelmével, ezért a NIC-vezető delegálja részére azt a jogkört, hogy szakmailag vezesse a beosztott NIST-ben lévő elemzéssel-értékeléssel foglalkozó kollégát, mert ő tudja a legjobban elmagyarázni számára a munka részleteit. Ez nem kötelező és nincsen semmilyen utasításban meghatározva, hanem a NIC parancsnokának az egyedi döntése nyomán jön létre. Vagyis ezzel egy NIC-en belüli funkcionális, de informális vezetési lánc jön létre, amely akár eretnek gondolat is lehet egy katonai szervezetben.⁷

A NIC stratégiai vezetésének alapját az képezi, hogy a műveleti területen a biztonsági és a működési környezet folyamatosan változik. Ezért folyamatos környezetelemzés szükséges, hogy feltáruljanak az erős és a gyenge oldalak, így a változásokra időben reagálni lehet, vagy ami még jobb, elébük lehet menni. A környezet folyamatos elemzése figyelmeztethet a változás bekövetkezésére és ez alapján lehet a vezetői módszereket változtatni.

1.5. A vezetői munkamegosztás elve és működési hatékonysága

A vezetői munkamegosztásnak működnie kell, az minden NIC-parancsnok elemi érdeke. Ő nem tudna minden részfeladatot egyedül elvégezni, mert az eleve nem férne bele az idejébe. A feladatokat szét kell osztani a szakemberek között, és a vezetőnek tervezni, dönteni, szervezni, koordinálni és ellenőrizni/értékelni kell.

Egy nagyon fontos feladat van, amelyet a vezetőnek magának kell elvégeznie, ez pedig a vezetői reprezentációs munka. Mind a nemzetközi, mind a magyar együttműködők felé a NIC-parancsnoknak kell képviselnie a szervezetet. Ehhez kell a beosztás és a pozíció. Például egy nemzetközi NIC-parancsnoki munkamegbeszélésen a parancsnokot várják, nem pedig az egyik beosztottját.

⁷ Én is hasonlóan jártam el NIC-parancsnokként Kabulban, mert egy elemző az elemzőnek könnyebben el tudta magyarázni a feladatokat, ezért nem láttam értelmét, hogy rajtam, vagyis még egy kézen keresztül menjen az információáramlás. Természetesen az irányelveket én határoztam meg az elemző beosztottam számára.

Visszatetszést vált ki, ha nem a parancsnok jelenik meg ezeken a fórumokon, ami a NIC negatív megítélését vonja maga után.

A NIC állománya eleve úgy van kijelölve és felkészítve, hogy az adott szakbeosztást magas szinten el tudja látni. Az adatszerző, az elemző-értékelő és az admin beosztott is szakmájának kiemelkedő tudású képviselője, rájuk a vezető támaszkodhat. Ennek megfelelően kell neki a feladatokat megszervezni és elosztani.

Többször történhet olyan eset, hogy az egyik szakembert valamilyen ok miatt bizonyos ideig nélkülözni kell. Ilyen ok lehet szabadság, megbetegedés, szakmai út. A NIC-parancsnoknak gondoskodnia kell a helyettesítés megszervezéséről, amire előre fel kell készülni. Késő a feladatokat betanítani akkor, amikor az egyik kolléga kiesett a munkából. Kiutazás előtt már készülni kell erre, és a műveleti területen pedig be kell gyakoroltatni. Két olyan terület van, ahol a helyettesítést nem lehet, illetve nem célszerű bevezetni. Az egyik a tolmács, mert senki sem képes ilyen rövid idő alatt megtanulni egy nyelvet. A másik az az adatszerző, aki a helyiekből álló kapcsolati körrel foglalkozik. Ha ő kiesik a munkából, akkor nem célszerű másik kollégát is bemutatni a kapcsolatoknak, mert felesleges, hogy még egy NIC-kollégát megismerjenek. Ilyenkor úgy kell megszervezni a munkát, hogy a releváns információk személyes kapcsolat nélkül is eljussanak a NIC-hez.

2. A szervezet döntéshozatali rendszere

2.1. A vezetési szintek stratégiai, taktikai és operatív döntéshozatali tevékenységeinek az aránya

A NIC sajátossága, hogy mindkét vezetési szinten (NIC és ha van, akkor NIST) is lehet stratégiai, taktikai vagy operatív döntéshozatal. Itt visszakanyarodnék a hírszerzési ciklushoz, amely mindkét szinten megjelenik. Ahogyan már említettem, a legfontosabb stratégia a hírszerző ciklus működtetése, és ha ez azt kívánja meg, hogy egy stratégiai döntés szülessen bármelyik szinten, akkor annak meg kell születnie. Például: a NIST-parancsnok önállóan kezdeményezhet együttműködést egy másik nemzeti bármilyen felderítő/hírszerző szervezetével.

Jelentős többségben azonban a taktikai szintű döntések vannak. Ezek megjelennek a hírszerző ciklus elemeinél, mert e döntések hiányában nem lehetne azt működtetni. Ennek részleteit a 3. fejezetben fogom kifejteni.

2.2. A szervezeti főtevékenységet támogató döntéshozatali folyamatok

A szervezeti főtevékenység a hírszerző ciklus működtetése. A döntéshozatal minőségét befolyásolja annak bonyolultsága. Szerencsére ez nem jellemzi a NIC-et. A döntéshozatal nem bonyolult, ami annak köszönhető, hogy a döntési szint közel van a problémához. Segíti a folyamatot a vezető kompetenciája. A hazai irányító szervezet csak olyan kollégát küld ki NIC-vezetőnek, aki rendelkezik azokkal a képességekkel, tapasztalattal és szakmai tudással, amelyek segítik az önálló tevékenységben. Tovább könnyíti a döntéshozatalt a beosztott kollégák funkcionális szakmai tudása. Ez azt jelenti, hogy a kapcsolatkezelő, elemző-értékelő, logisztikai szakemberek és a tolmács egymáshoz fizikailag is közel van, és a parancsnok kikérheti véleményüket és tanácsukat is kérheti.

A döntéseket támogatják a kifinomult és biztonságos informatikai rendszerek, amelyekkel mind a hazai irányítókkal, mind a beosztott NIST-tel is azonnali kapcsolatot lehet teremteni.

A stratégiai döntéshozatalt a normatív modellen⁸ keresztül mutatom be, amely tevékenységek sorozatát jelenti, és azok végrehajtásával tudja a döntéshozó a problémát megoldani. Ez racionális döntést jelent, ami egy válságkörzetben létfontosságú. Feltételként megvan az, hogy a szervezetnek egyértelmű célja van (információigények kielégítése). Ebből származnak azok a kritériumok, amelyek mutatják a cél elérését (például: jelentések időbeli elkészítése). A kritériumok megmutatják, hogy a cél és a jelenlegi helyzet között van-e eltérés. Ha van, akkor a probléma feltárásra került. A probléma feltárása után cselekvési alternatívákat kell kidolgozni, amelyek közül ki kell választani a legmegfelelőbbet. Elméletileg a kiválasztott megoldást tesztelni kellene, de a műveleti környezetben erre nem nagyon van idő, ezért jóval nagyobb felelősség van a vezető vállán a megfelelő cselekvési változat kiválasztásakor.

2.3. A döntéshozatal szervezeti helye és a problémák felmerülésének helye közötti hierarchikus szintkülönbségek

A döntéshozatal szervezeti helye és a felmerülő problémák között nincs nagy távolság. Ennek oka, hogy viszonylag nagy döntési szabadságot élvezhetnek a NIC- és a NIST-parancsnokok, mert általános törekvés jellemzi a hazai irányító szervezetet, hogy a döntések minél közelebb szülessenek a problémákhoz.

Természetesen a döntési hatáskört meghaladó problémák esetén a végső szót mindig a hazai irányító szervezet mondja ki. Ezt azonban szinte minden esetben megelőzi a NIC parancsnokának javaslattevétele, mert ő látja át legjobban a helyzetet, gyakran ő rendelkezik a legtöbb információval. A hazai irányító szervezet érdeke is, hogy bevonja a döntés előkészítésébe a NIC-parancsnokot, mert csak így lehet meghozni a legmegalapozottabb döntést.

A NIC-ekben meghozott stratégiai döntésekre⁹ jellemző, hogy a döntések ritkán rutinszerűek, és az ismétlődésük nem megszokott. A felvetődött problémák komplex megközelítést igényelnek, mert a szervezet több funkcióját is érintik. Emiatt a szervezet tevékenységére, a benne zajló munkafolyamatokra is hatással lehet. A műveleti helyzet és az ehhez kapcsolódó szervezeti stratégia folyamatos változása miatt jellemző, hogy a döntést megelőzően nincsen lehetőség hatástanulmányok elkészítésére, vagyis a döntés utáni folyamat fogja megmutatni a döntés helyességét. Itt tényleg igaz a mondás: „a puding próbája az evés”.

⁸ ZOLTAYNÉ Paprika Zita: A stratégiai döntéshozatal módszertani kérdései. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Gazdálkodástani Phd., 1999. április. pp. 29–31. <http://phd.lib.uni-corvinus.hu/236/>; letöltés: 2015.04.02.

⁹ Uo. pp. 25–26.

2.4. *Érdekérvényesítés lehetősége a döntéshozatalban*

A döntéshozatalban mindig a szervezet érdekeinek az érvényesítése élvez elsőbbséget. Az egyéni érdekeknek nincsen helye. Ennek alapvetően két oka van:

- Az egyik ok, hogy a NIC tevékenységéből adódóan a döntéseknek túl nagy a tétje. A hírszerzés mindig is kényes terület volt, a legalitás és az illegálitás között vékony határvonal húzódik. Egy rossz döntés jobb esetben nemzetközi bonyodalmakhoz vezet, rosszabb esetben meghal valaki. Egy ilyen szituáció pillanatok alatt lerombolhatja évek munkáját, ami az egész ország negatív megítélését vonhatja maga után.
- A másik ok, hogy a NIC tevékenységét rengeteg hazai és nemzetközi utasítás szabályozza, amelyek célja az előbbi pontban részletezett hibák és bonyodalmak elkerülése.

Ezek miatt az egyéni érdekek nem lehetnek befolyással a szervezet döntéshozatali folyamatára.

2.5. *A főtevékenységet támogató döntés előkészítésben alkalmazott alternatívakereső és -elemző módszerek alkalmazása*

A probléma felmerülésekor a döntéshozatali folyamatot (beleértve az alternatíva keresését és az elemző módszerek alkalmazását is) az alábbi tényezők nehezítik:

- általában kevés idő áll rendelkezésre;
- a döntésekhez nincsenek kialakított sablonok;
- a döntést meghozó személy gyakran nem találkozott még ezzel a problémával (folyamatosan ki kell lépni a vezetési komfortzónából);
- rendkívül gyorsan változó környezet (a döntés jó egy jelenlegi állapothoz, de nem biztos, hogy hatékony lesz a közeljövőben is).

E tényezők miatt már a probléma felismeréséhez is szükséges a döntéshozó vezetői képessége és stratégiai szemlélete. Elsőnek azt az elhatározást kell meghozni, hogy dönteni kell a felmerülő problémáról. Ezután a NIC-ek esetében is követni kell a vezetői tevékenységet a tervezés, a döntés, a szervezés, a végrehajtás irányítása és az ellenőrzés-értékelés vonatkozásában. Ezeknek az egyik legfontosabb feladata a cselekvési változatok kidolgozása, amelyek közül ki lehet választani a legmegfelelőbbet, vagyis meg kell hozni a döntést.

Megjegyzés:

Az előbbieken felsorolt hátráltató tényezők miatt a legkívánatosabb az, ha a vezető elé tud menni a problémának, és már annak megjelenése előtt meg tudja kezdeni a felkészülést a kezelésére. Ezt csak a környezet folyamatos és részletes elemzésével lehet elérni. Ezzel nagyon sok időt takarít meg, ami csökkentheti az elhamarkodott vagy nem megfelelően előkészített döntések számát. Természetesen ritkán valósítható meg, mert a környezeti változásokra a parancsnoknak nincsen befolyása, vagyis a változásokra történő reagálás a jellemzőbb.

Véleményem szerint – az előzőekből kiindulva – legjobban a SWOT-elemzés¹⁰ használatával lehet a NIC tevékenységét befolyásoló hatásokra kellőképpen felkészülni. A SWOT-elemzéssel a saját szervezetünk erős és gyenge pontjaira tudunk választ kapni, amelyek folyamatosan módosulnak az eljárói, az ellenséges, az együttműködő és egyéb környezet folyamatos változásai következtében.

3. A döntéshozatali folyamat részletes bemutatása

A döntéshozatali folyamatot a hírszerző cikluson keresztül tervezem ismertetni. Első lépésként röviden bemutatom, hogy a ciklus egyes fázisai milyen feladatokat jelentenek a szervezet részére.

Információigények fogadása

A hírszerző ciklus első elemében érkezik a NIC-hez az az információigény, amelyet meg kell válaszolnia. Ez érkezik a hazai irányító szervezettől, a műveleti területen lévő nemzeti kontingensektől vagy egyéni beosztást ellátó személyektől, illetve a nemzetközi közösségtől. Az információigény az alapja a NIC munkájának és megérkezése után minden tevékenység ennek kielégítése érdekében történik.

Adat- és információszerzés

A következő lépés az igény megválaszolásához szükséges adatok és információk összegyűjtése. Ez történhet a már meglévő adatbázisokból, igénylések útján szakközegtől, illetve a saját információszerző képesség igénybevételével. Megkezdése előtt adatgyűjtési és igénylési terv készül, amely vezérelvként szolgál a folyamat során. Alapelv, hogy minden lehetőséget ki kell használni a folyamat során.

Adatfeldolgozás és -rendszerzés

A hírszerző ciklus előző részénél a nyers adatok nagy mennyiségben érkeznek be a szervezethez. Ezeket először fel kell dolgozni, mint például: lefordítani, a SIGINT-tevékenység során megkapott jelekből adatokat előállítani, dekódolni stb., vagyis érthető és elemezhető formába kell önteni. A nagy mennyiség miatt ezeket adatbázisban rendszerezni kell, amelynek lényege, hogy kereshető legyen. Erre adatbázisprogramokat, megfelelő könyvtárszerkezeteket kell használni, mert azok segítségével hajtható végre a megbízható tárolás és a későbbi felhasználás.

Elemzés-értékelés

A hírszerző ciklus ezen részén az adatok egy minőségi és pozitív változáson esnek át, amely során egy hozzáadott értéket kap, így képes lesz előrejelzéseket meghatározni és a jövő különböző változatait felvázolni.¹¹ A nyers adatból információ lesz, amely egy többlettudást ad a felhasználója számára.

¹⁰ KOC SIS Lilla: A kereskedelmi kisvállalkozásunk fejlesztésének kulcselemei. Budapesti Gazdasági Főiskola, Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest, 2007. p. 34. www.elib.kkf.hu/edip/D_13776.pdf; letöltés: 2015.04.03.

¹¹ DR VIDA Csaba: Egyszerű nemzetbiztonsági elemző-értékelő módszerek I. – Minták alkalmazása az elemzés-értékelés során. In: Felderítő Szemle, 13. évfolyam 2. szám, 2014. július. pp. 48–58.

Tájékoztató

A hírszerző ciklus utolsó lépéseként a szervezet elkészíti az a produktumot, amely választ ad az igénylő kérdésére. Formája lehet jelentés, tájékoztató, összefoglaló, módja szóbeli vagy írásbeli. Ennek minősége mutatja meg a NIC tevékenységének az értékét. **Amikor a tájékoztató elérte célját és a felhasználó elégedett, akkor lehet kijelenteni, hogy a NIC a stratégiai célt elérte.**

A döntéshozatali rendszer szorosan kapcsolódik a hírszerző ciklus fázisaihoz (1. ábra). A folyamat egésze alatt (kivéve az információigény fogadásakor) döntéseket kell meghozni, amelyek befolyásolják a tevékenységet és ezáltal annak végeredményét. A tanulmányom folytatásában bemutatom, hogy a fázisok milyen formában vesznek részt a szervezet döntéshozatali folyamatában.

Adat- és információszerezés

Az adatszerezés megkezdése előtt el kell készíteni a gyűjtési és az igénylési tervet. Ezt megelőzően végig kell gondolni, hogy az információigényre honnan lehet adatokat szerezni.

A saját adatgyűjtési lehetőségek adottak, azok közül kell eldönteni, hogy a hatékony erő- és eszközfelhasználás érdekében melyeket és milyen sorrendben veszik igénybe. Többször említettem már az időtényezőt. Műveleti területen nem engedhető meg, hogy olyan feladatot szabjanak egy adatgyűjtő szervnek, amelyet nem képes kielégíteni, mert azzal csak az idő telik, de a célhoz közelebb nem került a szervezet. Ez pazarlás! A szervezet parancsnokának ismernie kell a lehetőségeket és az adatgyűjtők képességeit, hogy hatékony döntéseket hozzon a feladatszabások során.

Hasonló a helyzet a szakközegek részére történő igénylések megfogalmazásakor is. A rossz helyre eljuttatott igények nemcsak felesleges munkát jelentenek a szakközegeknek, de a NIC szakmai megítélését is rontja.

Ezen okok miatt a NIC parancsnoka csak szakmailag megalapozott döntések alapján szabhat feladatot a vezetése alatt álló adatgyűjtőknek, illetve készíthet igényléseket az együtműködő szakközegek részére.

Adatfeldolgozás és -rendszerezés

A hírszerző ciklus e fázisánál viszonylag egyszerű a helyzet. Az alkalmazott adatbázisprogramok alapvetően megadják az adatok tárolásához szükséges lehetőségeket és paramétereiket, így ezzel kapcsolatban sok befolyás nincsen. Ezt a fázist alapvetően az elemző-értékelő vagy a támogató funkciót betöltő személy végzi a parancsnok irányítása és útmutatásai szerint.

Ettől függetlenül kialakulhatnak döntési helyzetek, mert a parancsnoknak lehetősége van eldönteni, hogy melyik adatbázisprogramot használja, illetve milyen könyvtárstruktúrát készíttessen el a beosztottjaival. Ezek elég fontos és stratégiai szintű döntések, mert egy adatbázis beszerzése elég költséges és nem megfelelő működése pedig időkiesést okoz, ami nem megengedhető a folyamatos időhiány miatt.

Ráadásul figyelembe kell venni az adatbázis „kezelőbarát” tulajdonságait is, mert a parancsnok a későbbiekben dolgozhat együtt egy informatikailag kevésbé képzett kollégával is, aki nem lesz képes hatékonyan dolgozni a programmal.

Az adatgyűjtés során rengeteg helyi nyelvű anyag is beérkezik a szervezethez, de az összes lefordíttatása lehetetlen. Ezért megfelelően el kell igazítani és irányítani a tolmácsot, hogy csak a feladat szempontjából relevánsakat fordítsa le, mert a feleslegesek feldolgozásához sem idő, sem energia nem áll rendelkezésre. Ezek eldöntése megint a szervezet parancsnokának a felelőssége.

Elemzés-értékelés

Az elemzés-értékelést a szervezet e funkcióját betöltő kollégák végzik a parancsnok irányítása mellett. E tevékenység során döntési pontok¹² jönnek a felszínre. Az elemzés elérkezik egy ilyen ponthoz, akkor a parancsnoknak kell a döntést meghoznia, hogy „merre tovább”. Nem tudom eléggé hangsúlyozni ezeknek a döntéseknek a fontosságát, mert ha rossz irányban halad tovább a folyamat, akkor annak súlyos következményei lehetnek.

Tájékoztató

A tájékoztató vagy jelentés megtétele előtt a parancsnoknak meg kell hoznia a döntési folyamat legnehezebb és legfontosabb döntését. Elegendő információ gyűlt-e össze ahhoz, hogy választ adjon a felhasználó által megfogalmazott kérdésre, vagyis megtehető-e a jelentés, végleges formába lehet-e önteni a tájékoztatót? Vagy nincsen elegendő információ ehhez, és újra kell kezdeni a hírszerző ciklust (természetesen már csak a hiányzó információmozaikokra fókuszálva)? A döntés felelőssége kizárólag a parancsnoké.

Ha elegendő információ összegyűlt és a felhasználó elégedett, akkor a szervezet elérte a stratégiai célját, vagyis eredményes működtette a hírszerző ciklust, amelynek alapján végrehajtotta a feladatot.

4. Tapasztalatok elemzése

A döntéshozatali folyamat során megszerzett tapasztalatokat szeretném három oldalról elemezni:

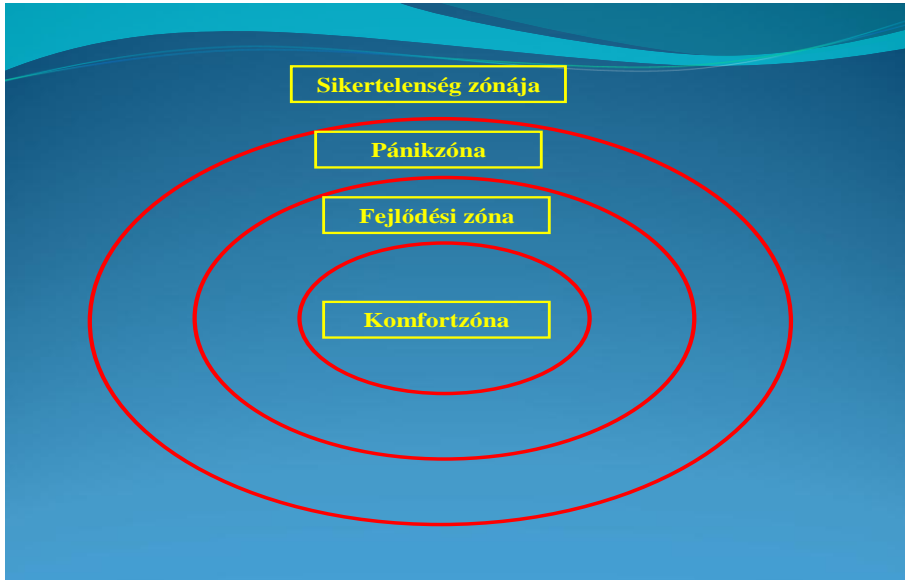
- a vezető szakmai tevékenysége;
- a döntési komfortzóna és az abból történő kilépés;
- a vízió és a misszió közötti különbség.

Tapasztalatom szerint az elmélet és a gyakorlat közötti távolság általában a vezető szakmai tevékenységétől (tapasztalat, elméleti és gyakorlati tudás, vezetői képességek, motiválóképesség stb.) függ. Az elméleti tudás a tevékenységet szabályozó utasításokban le van fektetve, és a vezető részletes felkészítést kap a műveleti területre történő kiutazás előtt. A tevékenységének eredménye a gyakorlati életben azonban a legnagyobb mértékben tőle függ. Természetesen kap segítséget és

¹² Ezek a döntési pontok nem egyeznek meg például egy kontingensparancsnok parancsnoki munkájához kapcsolódó döntési pontjaival.

iránymutatást a hazai irányító szervezettől, annak megvalósítása azonban már az ő feladata.

A döntési komfortzónát és az abból történő kilépést Dr. Porkoláb Imre komfortzóna-elméletén¹³ keresztül szeretném bemutatni. Dr. Porkoláb Imre szerint megkülönböztetünk komfort-, fejlődési, pánik- és sikertelenségi zónákat.

2. ábra. A döntési zónák felosztása¹⁴
Szerk.: Károly László

A döntési komfortzóna az a terület, ahol a döntéseket kényelmesen, képességeink határán belül hozzuk meg, vagyis a jelenlegi tudásunk elegendő hozzá, illetve ismerünk olyan személyt vagy szervezetet, ahol már találkoztak a problémával, és segítséget lehet kérni tőlük. A fejlődési zónában olyan döntéseket kell hozni, amelyekkel még nem találkoztunk és nem is létezik rá kialakult megoldás. Ez azt jelenti, hogy nekünk kell kidolgozni a döntést, vagyis a megfelelő innováció szükségessé válik. A pánikzónában meghozott döntések hasonlóak a fejlődési zónában meghozottakkal, kevés idő van azonban a kidolgozásukra. A sikertelenség zónája pedig a kudarc, amikor nem sikerült a helyzetet megoldani, vagy a döntésig el sem jutottunk. A zónákra jellemző, hogy a parancsnok minél több döntést hoz meg a komfortzónán kívül, annál jobban kitágul az, és fejlődése lesz tapasztalható. A műveleti területen lévő NIC-parancsnoknak erre fel kell készülnie, mert a döntések túlnyomó része kívül esik a komfortzónán.

¹³ PORKOLÁB Imre: Új kihívások az aszimmetrikus hadviselésben.
In: Honvédségi Szemle, 141. évfolyam, 2013/4. szám. pp. 2–4.

¹⁴ Uo. p. 3.

A vízió és a misszió közötti különbséget minden esetben el kell határolni egymástól. Sajnos a gyakorlati életben ez nem mindig sikerült, mert néha a NIC-parancsnokok összekeverik. A misszió maga a stratégiai cél, amelyet el kell érnie a szervezetnek, vagyis az információigényt ki kell elégíteni. Minden tevékenységnek ezt kell szolgálnia. Ezzel szemben a vízió a szervezet egy kívánt állapota, amely a vezető tudatában alakul ki. Volt rá példa, hogy a vezető ezt a víziót szerette volna minden áron elérni, ami a misszió rovására ment.

Nem szeretném lekicsinyíteni a vízió szerepét, mert azzal a vezető motivációt nyújthat a szervezet állománya részére, amellyel jobb teljesítményre ösztönözheti őket, de meg kell találni az egészséges középutat. A vízióval is a missziót kell szolgálni.

Összegzés

A nemzeti hírszerző elemek egy válságövezetbe telepített, a nemzeti információigények kielégítésére létrehozott szervezet. Feladata a hazai politikai és katonai döntéshozók, illetve a műveleti területre telepített nemzeti kontingensek, illetve egyéni beosztású katonák információigényeinek a kielégítése. Feladatához az információkat saját erőből, vagy a hivatalos együttműködők segítségével szerzi meg.

A szervezet stratégiai célja az információigények kielégítése, amelyet a hírszerző ciklus működtetésével hajtja végre.

A döntéshozatali folyamat a hírszerző ciklus folyamán jól értelmezhető, mert döntési helyzetek annak fázisaiban folyamatosan jelen vannak. A szervezet parancsnokának mindegyik fázisban olyan döntéseket kell hoznia, amelyek befolyással vannak a végállapot elérésére, vagyis befolyásolják a szervezet stratégiáját.

Általánosságban jellemző, hogy a döntéseket a döntési komfortzónán kívül kell meghozni, mert azok általában nem ismétlődő jellegűek, hanem egy új szituáció, illetve probléma során jelentkeznek. Emiatt fontos a vezető szakmai tudása, tapasztalata, mert csak így tudja a helyes döntéseket általában gyorsan meghozni.

A vezetőtől függ, hogy milyen messze kerül egymástól a szervezet vezetésének elmélete és gyakorlata. Pont ettől lesz azonban egy kihívásokkal teli beosztás, amely minden hírszerző tiszt számára lehetőséget teremt a bizonyításra és vezetői, szakmai képességeinek a fejlesztésére. Minden parancsnokot büszkeséggel tölti el a műveleti területen végrehajtott feladatvégrehajtás, mert ezeket a tapasztalatokat hazai bázison nem lehet megszerezni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- COIN operations and intelligence collection and analysis. Military Review 2006.
<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/zeytoonian.pdf>; letöltés: 2015.02.08.
- DOBÁK Imre (szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete.
Nemzeti Közszerzői Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014.
www.opac.uninke.hu/webview?infile=&soj=8964&source=webvd&cgimime=application%2Fpdf%OD%OA; letöltés: 2015.02.25.
- KOCSIS Lilla: A kereskedelmi kisvállalkozásunk fejlesztésének kulcselemei.
Budapesti Gazdasági Főiskola, Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest, 2007.
www.elib.kkf.hu/edip/D_13776.pdf; letöltés: 2015.04.03.
- KOVÁCS Zoltán: Békeműveletek hírszerző támogatása.
In: Felderítő Szemle, 13. évfolyam 2. szám, 2014. július, p. 59. ISSN 1588-242X.
- PORKOLÁB Imre: Új kihívások az aszimmetrikus hadviselésben.
In: Honvédségi Szemle, 141. évfolyam 2013/4. szám. pp. 2–4. ISSN 2060-1506.
- VIDA Csaba: Egyszerű nemzetbiztonsági elemző-értékelő módszerek I. –
Minták alkalmazása az elemzés-értékelés során.
In: Felderítő Szemle, 13. évfolyam 2. szám, 2014. július. pp. 48–58. ISSN 1588-242X.
- ZOLTAYNÉ Paprika Zita: A stratégiai döntéshozatal módszertani kérdései.
Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Gazdálkodástani Phd., 1999. április.
<http://phd.lib.uni-corvinus.hu/236/>; letöltés: 2015.04.02.

MAKAY VIKTOR ALEZREDES
IN MEMORIAM LAKATOS ZSOLT...

Tisztelt Olvasó!

2015. december 27-én gyors lefolyású, súlyos betegség következtében elhunyt Lakatos Zsolt alezredes, a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal, majd a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat aktív, rendkívül értékes, köztiszteletnek örvendő tagja, a Felderítő Szemle rendszeres publikálója.

Volt katonatársunk 1966. március 17-én, Pápán született. Középiskolai tanulmányait befejezve 1984-ben jelentkezett a Kossuth Lajos Katonai Főiskolára. A főiskolát 1987-ben fejezte be csapafelderítő tisztként, és hadnagyi rendfokozattal kezdte meg 31 évig tartó hivatásos tiszti pályáját Szombathelyen, a 42. felderítő zászlóalj szakasziparancsnokaként, majd századparancsnok-helyetteseként.

Már az első pillanattól kezdve kitűnt a hagyományostól pozitív értelemben eltérő gondolkodásával, parancsnoki mentalitásával, valamint kiváló kommunikációs és problémamegoldó képességével, ezért két év csapatszolgálat után felvételt nyert a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia általános felderítő tagozatára. Akadémiai tanulmányai végeztével a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal Hírszerző Igazgatóságán kezdte meg haláláig tartó szakmai tevékenységét.

Sokoldalúságát mi sem jellemzi jobban, minthogy 1997-ben a Külkereskedelmi Főiskolán közgazdász diplomát, illetve az évek során angol, román, olasz, valamint később francia nyelvből is felsőfokú nyelvvizsgát és valós, munkája során is használható nyelvtudást szerzett.

Kiemelkedő munkájával Zsolt nem csak itthon, hanem külföldön is aktívan öregbítette a Magyar Honvédség hírnevét. Több sikeres külszolgálatot is a tarsolyában tudhatott, mind a rövid, de annál intenzívebb hadszíntéri, mind a hosszabb, de sokkal alaposabb elmélyülést megkívánó törzsbeosztásokban is sikeresen teljesített. Hadszíntéri tapasztalatait Bosznia-Hercegovinában és Horvátországban a Magyar Katonai Műszaki Kontingens nemzeti hírszerző részleg parancsnokaként szerezte 1998-ban. Tartós külföldi szolgálatait Belgiumban teljesítette: először 1999–2002 között Mons-ban, a Szövetséges Erők Európai Főparancsnokságán (SHAPE), a Hírszerző és Elhárító Főcsoportfőnökségen hadászati elemző főtiszt, majd 2008–2012 között Brüsszelben az Európai Unió Külügyi Szolgálat, Katonai Törzs Hírszerző Igazgatóság – kiemelt hírszerző főtiszt, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat nemzeti összekötői beosztásokat.

2014 augusztusától egészen haláláig újra Brüsszelben a NATO Főparancsnokság, Politikai és Tervező Csoportfőnökség, Védelem- és erőtervezési osztály törzstisztjeként teljesített szolgálatot.

Természetesen a külszolgálatok közötti itthon töltött időben sem tétlenkedett. Elmélyült, igényes és mindig feszített tempójú szakmai munka, alezredesi előléptetés és osztályvezetői beosztás a Katonai Felderítő Hivatal állományában, valamint az újabb komoly, felelősségteljes szakmai és emberi kihívást jelentő „szenvedély”, a hazai és külföldi tapasztalatokra épülő tudományos munka. Lakatos Zsolt alezredes érdeklődési körét eleinte leginkább a terrorizmus, a transznacionális veszélyek-fenyegetettségek és az ezekre a kihívásokra adandó nemzetbiztonsági válaszok, majd az EU hírszerzésének aktuális kérdései jelentették.

2004 óta publikált rendszeresen, haláláig 11 cikke jelent meg a Felderítő Szemlében, illetve kilenc alkalommal jelentetett meg cikkeket egyéb tudományos fórumokon.

2012-ben nagy fába vágta a fejszéjét. A brüsszeli négy év felhalmozott tapasztalatai, a Szolgálatnál, majd a NATO Parancsnokságon végzett munkája melletti szabadidejében tudományos munkába kezdett, doktori értekezés megírását tűzte ki, mint következő célt. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusz hallgatójaként „Az EU felderítő-információs rendszer kihívásai és szerepe a válságkezelésben” címmel írt doktori (PhD) értekezést. Témavezetője műhelyvitára alkalmasnak találta az értekezést, de halála miatt sem arra, sem a doktori védésre nem kerülhetett sor.

Lakatos Zsolt alezredes tudományos munkájának eredménye, doktori értekezése nem jelenhetett meg a megszokott hivatalos formában. Annak érdekében, hogy tudományos tevékenységének eredményét méltóan megőrizzük, a Felderítő Szemle Szerkesztőbizottsága úgy döntött, hogy 2016. évi kiadványainkban kollégánk, barátunk, katonatársunk, bajtársunk értekezését közzétesszük.

AZ EU FELDERÍTŐ-INFORMÁCIÓS RENDSZER KIHÍVÁSAI ÉS SZEREPE A VÁLSÁGKEZELÉSBEN¹

*„Szándékukat jól tudja a király
Oly úton, melyet meg sem álmodának.”
Shakespeare: V. Henrik király
(Fordította: Lévay József)*

Bevezetés

Az Európai Unió a világ politikai színpadán vitathatatlanul globális szereplő, hiszen – Horvátország csatlakozását követően – a 28 tagállam mintegy 450 millió fővel a világ bruttó nemzeti termékének a negyedét állítja elő. Globális szereplőként azonban az EU nem elégedhet meg azzal, hogy csupán gazdasági erőt mutat, ezért a belülről saját magát is feszítő gazdasági és politikai jellegű problémákon és konfliktusokon felülemelkedve – súlyához mérten határain kívül is – szerepet kell vállalnia az őt közvetlenül vagy közvetve érintő problémák megoldásában. Az EU közös biztonság- és védelempolitikája által meghatározott feladatokat azonban olyan körülmények között kell végrehajtania, amikor magát is külső és belső megoldatlan problémák feszítik. A görög pénzügyi válság, Nagy-Britannia esetleges távozása az Unióból, a nemzeti függetlenséget egyre jobban védelmező tagállamok, a leszakadó déli országok jól jellemzik azokat a belső problémákat, feszültségeket, amelyekkel az EU-nak napjainkban meg kell küzdenie. Az EU közös biztonság- és védelempolitikájának sikerét tovább hátráltatják az egyre csökkenő európai védelmi kiadások, a tagállamok nézetkülönbségei a biztonság- és védelempolitikai feladatokat illetően, legyenek azok szervezeti kérdések, esetleg döntések meghozatala polgári vagy katonai műveletek indításáról. A feszítő európai belbiztonsági problémák között a terrorizmus, az Afrika és Ázsia irányából érkező és egyre erősödő migrációs nyomás, a szervezett bűnözői csoportok megerősödése jelenti a legnagyobb kihívást. Paradigmaváltásra, a politikai, a gazdasági és a biztonsági problémák kezelésének új módszereire van szükség, mielőtt a problémák örvényében az Európai Unió végleg megszűnik létezni. Az egyik út a tagállamok lazább szövetsége lehet vámunióval, a pénzügyi unió esetleges megszűnésével (néhány, arra érett országra vonatkozó korlátozással), a nemzeti határok részleges visszaállításával, a személyek és a javak szabad mozgásának eseti, részleges korlátozásával. A másik út az előremenekülés, a föderalista Unió megszületése, még szorosabb együttműködéssel, közös európai költségvetéssel és a tagállamokra kötelezően vonatkozó, nem konszenzusos, hanem többségi döntésekkel. A harmadik út a kétsebességes Európa létrejötte, ahol az új típusú gazdasági és szociális unió az arra politikailag és gazdaságilag is érett és alkalmas országok részvételével működhetne csak. Ez az új Európai Egyesült Államok erősebb irányító, ellenőrző szerepet és felhatalmazást kapna a pénzügyi folyamatok és

¹ Doktori (PhD-) értekezés tervezete – I. rész. Az anyag műhelyvitára készült, de azt a szerző halála miatt nem sikerült megszervezni. A téma fontossága és aktualitása miatt is indokoltnak tartjuk az értekezéstervezet megjelentetését (Dr. Kis-Benedek József témavezető).

a nemzeti költségvetések ellenőrzésére, így erősítve meg az eurózóna magországait.² Ma még nem lehet megítélni, milyen irányban fejlődik az Unió, a közös európai álmom, aminek mindenekelőtt azt köszönhetjük, hogy Európából 70 éve nem indult olyan háború, amely megrengette a világot.

A tudományos probléma megfogalmazása

Az EU közös biztonság- és védelempolitikai dokumentumai világosan megfogalmazzák az EU ambíciószintjét mind a polgári, mind a katonai képességeket illetően. Az elmúlt időszakban számtalan területen történtek jelentős változások, amelyek közül az egyik legfontosabb a Lisszaboni Szerződés alapján az Európai Külügyi Szolgálat (EKSZ) megalakítása, továbbá a szolgálaton belül a válságkezeléssel kapcsolatos intézményrendszer kialakítása, működtetése. Az EU valós védelmi képességei, a képességfejlesztés irányai, a válságkezelő platform működtetése pontosan megmutatja, hogy milyen irányban kíván az EU fejlődni a közös biztonság- és védelempolitika területén.

Az EKSZ megalakításával az elmúlt időszakban jelentős változások történtek a felderítő-információs rendszer kialakítása és működtetése területén is, a brüsszeli politikai/stratégiai szintű hírszerzéstől egészen a válságkezelési műveletekben hadműveleti-harcászati szinten folytatott hírszerző tevékenységig. A hírszerzési szervezetek, eljárások, módszerek, technikai lehetőségek elemzése-értékelése ugyanakkor képes arra, hogy feltárja és megfogalmazza a hírszerzés jövőbeni legfontosabb kihívásait.

Kutatási irányok, célok

A fentiek alapján a kutatási hipotézisek a következők:

1. A közös biztonság- és védelempolitika ambíciószintje és az EU-tagállamok védelmi képessége együttesen képessé teszi az Uniót a közös védelmi és válságkezelési feladatok sikeres végrehajtására.

2. A közös biztonság- és védelempolitika területén – az átfogó megközelítés elvének megfelelően – elkerülhetetlen a polgári és a katonai tervezési-irányítási rendszerek integrációja, többek között olyan állandó stratégiai parancsnokság létrehozása, amely a polgári és katonai műveletek együttes tervezését és vezetését is végrehajtja.

3. A politikai/stratégiai hírszerzés hatékonyságának növelése érdekében szükséges az EU polgári és katonai hírszerző szervezeteinek a további integrációja.

4. Az EU válságkezelési műveleteinek sikere döntő mértékben függ a hírszerzés, a megfigyelés, a célmeghatározás és a felderítés (ISTAR³) fejlesztésétől, különös tekintettel az adatszerzésre (emberi erőforrással végrehajtott hírszerzés, képfelderítés, rádiófelderítés) és az információ komplex feldolgozására (elemző-értékelő tevékenység).

² TRAYNOR, Ian: German and French ministers call for radical integration of eurozone. In: The Guardian. <http://www.theguardian.com/business/2015/jun/03/german-and-french-ministers-call-for-radical-integration-of-eurozone>; letöltés: 2015.06.11.

³ Intelligence, Surveillance, Targeting, Reconnaissance – ISTAR.

Kutatási módszerek

A Honvédelmi Minisztérium által kiadott irányelv szerint „a tudományos kutatás az a tervszerű, a tudományos ismereteken alapuló emberi tevékenység, amelynek célja új, az eddigi ismeretekhez kapcsolódó, azt kiegészítő, általánosító, pontosító, helyesbítő ismeret, általános érvényű adat, összefüggés, hatás vagy kölcsönhatás felfedése, létrehozása.”⁴ A tervszerűség előtérbe helyezésével kutatásom elején tanulmányi és kutatási tervet készítettem, a kutatási tervben rögzített célokat a kutatómunka teljes időszakában igyekeztem pontosan követni. A kutatási tervnek megfelelően az egyes témakörökben elért tudományos eredményeket, az elméleti háttér rendszerezésével szerzett előzetes tapasztalataimat feldolgoztam, dokumentáltam, publikáltam, továbbá a hazai tudományos fórumokon, konferenciákon több alkalommal közzétettem. Kutatásom során egyszerű formális logikai eljárásokkal, megfigyeléssel, analízissel, összehasonlítással és szintézissel elemeztem az európai biztonsági környezet és biztonságpolitika fejlődését, a nemzetközi szinten jelentkező válságokra adott uniós válaszokat, az EU polgári és katonai válságkezelési mechanizmusait. A különös tudományos módszerek közé tartozó matematikai statisztikai modelleket, összehasonlító és grafikonos modelleket is alkalmaztam az európai védelmi kiadások elemzése és a fejlesztési trendek előrejelzése során. Folyamatmodell alkalmazásával elemeztem az EU felderítő-információs rendszerének eljárásbeli és szervezeti működését, valamint speciális hozzájárulását a válságok és a nemzetközi konfliktusok kezeléséhez. Elemeztem a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok hozzájárulását az EU közös védelem- és biztonságpolitikai céljaihoz, továbbá az EU előtt álló legfontosabb biztonsági kihívások kezeléséhez.

A tudományos kutatás során irodalomtanulmányozással, dokumentumok elemzésével, az EU Katonai Törzs, a NATO, az Európai Védelmi Ügynökség törzstisztjeivel, szakértőivel készített interjúkkal, riportokkal, konzultációkkal, kutatások másodelemzésével, illetve saját – az EU Katonai Törzsében és különböző NATO-beosztásokban szerzett – tapasztalataim felhasználásával meghatároztam, kiegészítettem, módosítottam az egyes kutatási kérdésekre kapott válaszokat. Munkám során tanulmányoztam a témával kapcsolatos tudományos publikációkat, cikkeket és a doktori értekezés készítése során részletesen kutattam az érvényben lévő hivatalos EU-dokumentumokat. Áttekintettem a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, a MK KNBSZ és a brüsszeli NATO-főparancsnokság könyvtárában lévő tudományos munkákat, szakkönyveket, jegyzeteket és kiadványokat, továbbá kutattam a témával foglalkozó PhD- és egyetemi doktori értekezéseket. Figyelemmel kísértem és összehasonlítottam a témában megjelenő magyar, angol és francia nyelvű tanulmányokat, hivatalos közleményeket, védelmi minisztériumi kiadványokat. Részt vettem EU-konferenciákon, EU–NATO közös megbeszéléseken, megbeszélést folytattam az Európai Védelmi Ügynökség szakértőivel. A rendszerezett ismeretek, a részkövetkeztetések, a feltárt összefüggések és sajátosságok figyelembevételével tanulmányoztam az Európai Unió válságkezelő műveleteihez kapcsolódó határozatokat és intézkedéseket, a műveletekből levont tapasztalatokat. Az adatok gyűjtését és a szakirodalom feltárását 2015-ben zártam le.

⁴ 556/598. HM Irányelv: A Magyar Köztársaság honvédelmi miniszterének irányelvei a honvédelmi tárca szervezeteinél végzendő tudományos tevékenységre. In: HK 19/2001(2001) Bp.: Honvédelmi Minisztérium.

A doktori értekezés felépítése, kutatási kérdések

A bevezetőben bemutatom a kutatásommal összefüggő tudományos problémát, megindokolom a témaválasztásomat. Itt szerepel a kutatási célok és hipotézisek, valamint az alkalmazott kutatási módszerek ismertetése. A doktori értekezés első fejezetében feltárom az európai biztonságpolitika alakulását a II. világháborútól napjainkig, a Nyugat-európai Unió megalakulásától az EU Külügyi Szolgálat⁵ létrejöttéig. Bemutatom és elemzem a közös biztonság- és védelempolitika főbb szereplőit, kiemelve az egymáshoz való viszonyukat. Bemutatom az EU polgári és katonai ambíciószintjét, elemzem az EU közös védelmi és válságkezelési képességét, különös tekintettel a képességfejlesztésekre, a képességhiányokra, illetve az EU-tagállamok védelmi költségvetésére. A fejezet további részében elemzem az EU Külügyi Szolgálat feladatait, szervezeti struktúráját és az EKSZ irányítása alatt működő válságkezelő platform működését. A közös biztonság- és védelempolitika keretében folyó polgári és katonai műveletek bemutatása mellett részletesen elemzem a tervezési folyamatokat, továbbá összehasonlítom a polgári és a katonai műveletek tervezésében részt vevő szervezeteket, bemutatom és értékelem a polgári és katonai válságkezelés gyakorlati megvalósítását. A levont következtetések mellett javaslatot teszek a polgári és a katonai tervezési rendszerek fejlesztésére, a közös polgári-katonai műveletek hatékonyabb tervezése és irányítása érdekében.

A második fejezetben a hírszerzés alapfogalmainak bemutatását követően az EU hírszerzési struktúráját elemzem, külön kiemelve a politikai/stratégiai, a stratégiai és a hadműveleti-harcászati szintek főszereplőit, feladatukat, hozzájárulásukat a különböző szintű politikai/katonai döntéshozatali eljárásokhoz. Az EU hírszerző struktúrájának irányításán kívül elemzem és bemutatom a Hírszerző Elemző Központ,⁶ a Katonai Törzs Hírszerző Igazgatóság, az Európai Műholdközpont⁷ működését, továbbá értékelem az Egységes Hírszerző Elemző Képességet. Részletesen bemutatom az EU polgári és katonai hírszerző szervezeteinek együttműködését, vázolom a további integráció szükségességét és lehetőségeit.

A harmadik fejezet tárgya a válságkezelés hírszerző-biztosításának elemzése, a szervezetszerű és a nemzeti alárendeltségben lévő hírszerző szervezetek és azok interakciójának bemutatása, a hírszerzés, a megfigyelés, a célmeghatározás, a felderítés (ISTAR) felépítése, valamint a nemzeti hírszerző részlegek működése. A hadműveleti-harcászati szinten a legfontosabb adatszerző erők közül elemzésre kerülnek az emberi erőforrással végzett hírszerző erők, a rádiófelderítő, a képfelderítő, a csapat- és mélységi felderítő, továbbá a különleges erők. Az EUFOR TCHAD/RCA esettanulmány és más EU válságkezelő műveletekből levont következtetések kiemelik és rávilágítanak a válságkezelő műveletek hírszerző hiányosságaira, egyben meghatározzák a jövőbeni képességfejlesztések főbb irányait.

⁵ European Union External Action Service – EEAS.

⁶ Intelligence Centre – INTCEN.

⁷ EU Satellite Centre – EU SATCEN.

A negyedik fejezetben az új tudományos eredmények, az ajánlások, a függelék, az értekezésben használt angol nyelvű rövidítések, továbbá a felhasznált irodalom, a publikációs jegyzék és az önéletrajz kapnak helyet. A táblázatok, ábrák, fényképek a szövegben találhatóak.

Kutatásom fő tárgyát képezte:

- az EU közös biztonság- és védelempolitika fejlődése;
- az EU politikai/stratégiai, stratégiai, hadműveleti-harcászati szintű hírszerző struktúrájának felépítése, működése;
- az EU közös biztonság- és védelempolitika keretében folytatott katonai válságkezelés mindenoldalú hírszerző-biztosítása.

Nem végeztem mélyreható elemzéseket, nem tekintettem a kutatás tárgyának a következőket:

- a tagállamok biztonsági szolgálatainak hírszerzési hozzájárulása az EU belső biztonságához;
- az EU-tagállamok rendőrségi, bünyügyi, vám stb. hírszerzési együttműködése.

1. AZ EURÓPAI BIZTONSÁGPOLITIKA ALAKULÁSA A II. VILÁGHÁBORÚTÓL NAPJAINKIG

1.1. A Nyugat-európai Unió megalakulása és tevékenysége

A második világháború pusztítását követően a nyugat-európai országok közül azok, amelyek a náci agressziót elsősorban elszenveték – Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Hollandia és Luxemburg – úgy érezték, hogy a bizonytalan biztonságpolitikai környezetben, az egyre jobban elmélyülő hidegháború viszonyai között biztonságukat, területi integritásukat csak egy kölcsönös segítségnyújtást is magában foglaló biztonsági szerződés tudja szavatolni. Az elképzelést a Nyugat-európai Unió⁸ (NYEU) néven megalakult szervezet váltotta valóra, amely elsősorban azért jött létre, hogy a tagállamok katonai segítséget nyújtsanak egymásnak az őket érő agresszió esetén. A NYEU elődje az 1948-ban alapított Gazdasági, Szociális, Kulturális Együttműködés és Kollektív Védelemi Szerződés,⁹ más néven Brüsszeli Szerződés volt. 1954 októberében a Brüsszeli Szerződés átalakult és új néven, mint Nyugat-európai Unió folytatta tovább a tevékenységét. A szervezet új tagokkal bővült Németország és Olaszország csatlakozásával. A NYEU alapfeladatának tekintette a nyugat-európai gazdaság II. világháborút követő újjáépítését, külső agresszió esetén segítségnyújtást a tagállamoknak, illetve az európai integráció és egység támogatását.

⁸ Western European Union – WEU.

⁹ Treaty on Economic, Social, and Cultural Collaboration and Collective Self Defence.

A tagállamoknak külső agresszió esetén nyújtott segítségnyújtás, azaz a kollektív védelmet illetően a Brüsszeli Szerződés V. cikkelye kimondta, hogy a tagállamok szolidaritásukat kifejezve katonai és nem katonai jellegű támogatást nyújtanak az agressziót elszenvedett tagállam részére, összhangban az ENSZ 51. cikkelyével. Az évtizedek során a NYEU gazdasággal és integrációval kapcsolatos alapfeladatait fokozatosan átadta az Európai Tanácsnak és más újonnan alakuló európai szervezeteknek, majd kizárólag védelmi jellegű és biztonságpolitikai kérdésekkel foglalkozott. A NATO 1949-es létrejötte fokozatosan szűkítette a NYEU feladatait, hiszen a NATO létrejöttének alap gondolata, esszenciája az alapszerződés V. cikkelye, amely a kollektív védelem kötelezettségét rója az aláíró felekre, azaz az egyik tagállamot ért támadást a tagállamok úgy tekintik, mintha az országuk elleni támadás lenne. A kollektív védelem átvállalása a NATO részéről azt jelentette, hogy a NYEU feladatai és szerepe átalakult, az 1980-as évek közepéig elsősorban konzultációs fórumot biztosított biztonságpolitikai kérdésekben, és tevékenységével nagymértékben hozzájárult az egységes európai álláspont kialakításához. Az 1984-ben Rómában tartott közös védelmi- és külügyminiszteri értekezletet követően a NYEU határozatot adott ki, amelyben kifejezte szándékát, hogy a belső európai védelmi kérdéseken túl az európai biztonságot érintő, de Európán kívüli válságövezetekkel is foglalkozni kíván. 1991-ben Maastrichtban a NYEU-tagállamok meghívták a nem EU-tag európai országokat, hogy csatlakozzanak a szervezethez tagként vagy megfigyelői státusban. Görögország lett a szervezet tizedik tagja, majd később az EU bővülésével Írország és Ausztria, Finnország, Dánia és Svédország nyert megfigyelői státust. A nem EU-tagállamok közül Izland, Törökország és Norvégia szintén megfigyelői státust nyert, majd az 1994-ben létrehozott Társult Partner¹⁰ státust tíz közép- és kelet-európai ország kapta meg, köztük Magyarország is. 1989-ben a NYEU döntést hozott a Biztonsági Tanulmányok Intézetének¹¹ megalakításáról. A NYEU új hírszerzési képességre tett szert, amikor az 1991-ben hozott döntés eredményeként a spanyolországi Torrejonban létrejött a NYEU Műholdközpontja,¹² amely a dolgozat későbbi részében részletesen elemzésre kerül. A NYEU műveletei az 1980-as évektől a válságkezelés széles spektrumát felölelték. A tisztán katonai műveteken túl rendőri és vámellenőrző missziók is kezdődtek, melyek közül a legfontosabbak a következők:

- Operation Cleansweep (1987–1988), a Hormuz-i szoros aknamentesítése;
- Operation Sharp Guard (1993–1996), közös haditengerészeti művelet a NATO erőivel az Adriai-tengeren;
- közös rendőrségi és vámművelet az OSCE erőivel a Dunán (1993–1996);
- rendőri kontingens Bosznia-Hercegovinában, Mosztárban (1994–1996);

¹⁰ Associate Partner.

¹¹ Institute for Security Studies – ISS.

¹² WEU Satellite Centre.

- Töbfnemzeti Rendőrségi Tanácsadó Részleg¹³ Bosznia Hercegovinában (1997–2001);
- Horvátországi Aknamentesítő Támogató Misszió¹⁴ (1999–2001);
- Koszovói Biztonsági Ellenőrző és Felügyelő Misszió (1998–1999).

A NYEU vezetői 2000-ben úgy döntöttek, hogy a szervezet funkcióit és képességeit átadják az Európai Uniónak. A Biztonsági Tanulmányok Intézete és a Műholdközpont átkerült az EU alárendeltségébe, és 2004-ben megalakult az Európai Védelmi Ügynökség.¹⁵ A NYEU ezt követően érdemi döntést nem hozott, az EU fokozatosan átvette szerepét és feladatait. A szervezet létjogosultsága a lisszaboni szerződés életbe lépésével okafogyottá vált, ezért 2011. június 30-án megszűnt.

1.2. Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikájának fejlődése

Mint ahogyan azt Mario Monti volt olasz miniszterelnök, korábban az Európai Unió belső piacáért, később versenypolitikájáért felelős biztosa mondta, *„úgy vélem, a régi és az új tagállamok egyaránt meg vannak győződve arról, hogy érdekükben áll az Európai Unió megszilárdítása és fejlődése. Eredményeket azonban e téren is csak folyamatos erőfeszítések árán lehet elérni. Az elkövetkező 50 évben az EU fejlődése szempontjából számomra két terület tűnik kiemelkedően fontosnak. Az egyik egy olyan közös külpolitika kialakítása, amely lehetővé teszi az Unió számára, hogy nemzetközi kérdésekben képviselje álláspontját és érvényesítse érdekeit. A másik a védelem területe: az Európai Uniónak, amennyiben azt szeretné, hogy komolyan vegyék, fel kell szerelkeznie a védelméhez nélkülözhetetlen eszközökkel. Ezen a két területen – melyek csakúgy, mint a monetáris unió kialakítása, elsősorban a tagállamok szuverenitását érintik – kizárólag az elkötelezett politikai szándék és folyamatos erőfeszítések vezethetnek jelentős eredményekhez. Számomra ezekből az elemekből állna össze az 'európai Európa, amelyben szívesen élnék'.”*¹⁶ Az Európai Unió – Monti által is kifejtett – ambícióját jelzi, hogy 1999-ben Kölnben a tagországok vezetői a következőképpen fogalmaztak: *„Az EU a nemzetközi szinten teljes jogú szereplő kíván lenni. Ezért szándékunkban áll, hogy felruházzuk az Uniót mindazon eszközökkel és képességekkel, amelyek lehetővé teszik számára a szerepvállalást a közös európai biztonság- és védelempolitikában... Az Uniónak képesnek kell lennie a nemzetközi válsághelyzetek kezelésére, megfelelő katonai erő által támogatott önálló műveletek tervezésére és végrehajtására...”*¹⁷ Ennek érdekében az EU létrehozta azokat a szükséges szervezeteket és mechanizmusokat, amelyek biztosítják számára a nélkülözhetetlen információkat. Természetesen sem a szervezetek, sem a mechanizmusok nem állandóak, statikusak, hanem szükséges, hogy változzanak és módosuljanak a döntéshozói követelmények és elvárások függvényében. Az európai védelmi kezdeményezés igazán nagy impulzust az 1998. decemberi francia–brit

¹³ Multinational Advisory Police Element – MAPE.

¹⁴ Demining Assistance Mission to Croatia – WEUDAM.

¹⁵ European Defence Agency – EDA.

¹⁶ Gondolatok Európa múltjáról és jövőjéről – ahogyan a hajdani biztosok látják. 2008.06.07. http://europa.eu/50/news/interview/070608_hu.htm; letöltés: 2012.10.08.

¹⁷ Presidency conclusions of Cologne, European Council, 1999. 2006.03–04.

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/kolnen.htm; letöltés: 2012.10.08.

csúcstalálkozót¹⁸ követően kapott, amikor Jacques Chirac francia elnök és Tony Blair brit miniszterelnök közös álláspontot alakított ki az európai védelmi kezdeményezést illetően. A megegyezés azért volt rendkívüli jelentőségű, mert a két ország korábban eltérően értékelte Európa szerepét a biztonságpolitikában. Franciaország elkötelezett volt Európa szerepének növelésében, míg Nagy-Britannia – az Amerikai Egyesült Államok legfontosabb szövetségeseiként – nem kívánta elérni a NATO szerepének a gyengítését Európa védelmi ambíciójának növelése árán. A találkozót követően a két politikus közös közleményében hívta fel a tagállamokat, hogy „*gyors ütemben fejlesszék a képességi célkitűzéseket az irányítás és vezetés, a hírszerzés és a stratégiai szállítás területén*”.¹⁹ Döntés született arról is, hogy a két ország egy-egy parancsnokságot ajánl fel az EU-vezetésű műveletek számára. A két vezető találkozóját követően 1999. júniusban Kölnben tartották az Európai Tanács ülést, ahol szintén jelentős döntések születtek. A közös biztonság- és védelempolitika²⁰ érdekében szükségessé vált mindazon szervezeti döntések meghozatala, amelyek lehetővé tették az európai ambíciószint megnövelését, az EU nemzetközi szintre való kilépését a biztonságpolitika területén is. A találkozó legfontosabb döntései a következők voltak:

- a védelmi miniszterek rendszeres találkozókat tartanak az aktuális kérdések megvitatása céljából;
- a Biztonsági és Politikai Bizottság²¹ megalakítása;
- az EU Katonai Tanácsának²² létrehozása;
- az EU Katonai Törzs²³ megalakítása;
- az EU-tagállamok polgári hírszerző szolgálatait képviselő Joint Situation Centre létrehozása;
- az EU Műholdközpont és az EU Biztonsági Tanulmányok Intézete átvétele a NYEU-tól.

2001 novemberében Londonban újabb csúcstalálkozót tartott a francia elnök és a brit kormányfő. A találkozó egyik legfontosabb eredményeként világossá tették, hogy a két ország „*minden tőlük telhetőt megtesz annak érdekében, hogy az EU az Unió külpolitikai céljai elérése érdekében végrehajthasson olyan válságkezelési műveleteket, amelyekben a NATO teljes egészében nem érintett, főként pedig ahol egy integrált civil/katonai/rendőri megközelítésre van szükség.*”²⁴

¹⁸ A találkozó érdekessége, hogy a német kancellárt nem hívták meg a találkozóra.

¹⁹ PÓTI László – TÁLAS Péter (szerk.): Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikai dokumentumai II. In: Charta Press Kft.2004/2005 346 p.

²⁰ Common Security and Defence Policy – CSDP.

²¹ Political and Security Committee – PSC.

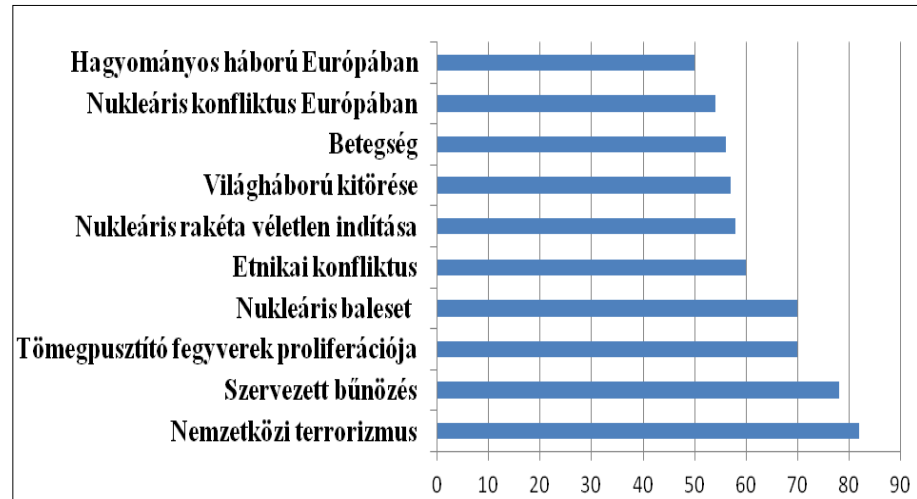
²² EU Military Committee – EUMC.

²³ EU Military Staff – EUMS.

²⁴ PÓTI László – TÁLAS Péter (szerk.): Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikai dokumentumai II. In: Charta Press Kft 2004/2005 p. 353.

1.3. Az Európai Uniót fenyegető veszélyek és kockázatok, ezek kezelésének módjai

2003-ban megszületett az Európai Biztonsági Stratégia,²⁵ az Unió kül- és biztonságpolitikája fejlődésének mérföldköve, amely világosan megfogalmazta azokat az EU-t kívülről és belülről érő fenyegetéseket, kockázatokat, amelyek elhárítására fel kell készülni. A legfontosabb veszélyforrások – a teljesség igénye nélkül – a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek elterjedése, a regionális konfliktusok, a kudarcállamok és a szervezett bűnözés. Az Eurobarometre 2002-es felmérése kísértetiesen hasonló veszélyeket és kockázatokat mért, mint az egy évvel később megszületett Európai Biztonsági Stratégia.

1. ábra. Mitől félnek az európai állampolgárok?²⁶
Szerk.: Lakatos Zsolt

Az Európai Biztonsági Stratégia végrehajtásáról 2008-ban készült jelentés²⁷ megerősítette az Európai Biztonsági Stratégia megállapításait, ugyanakkor ki is egészítette azokat. A jelentésben olyan új veszélyeket és kockázatokat fogalmaztak meg, mint pl. a számítógépes biztonság, az energiabiztonság, az éghajlatváltozás, a kalózkodás és a kézfegyverek elterjedése. Ha megvizsgáljuk a Biztonsági Stratégia és az annak végrehajtásáról szóló jelentésben megfogalmazott veszélyeket és kockázatokat, nyilvánvalóvá válik, hogy az EU értékelése szerint a nagy, nemzetek közötti fegyveres konfliktusok veszélye csökkent, viszont az újonnan megjelent

²⁵ Az Európai Biztonsági Stratégia.

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568HUC.pdf; letöltés: 2013.04.23.

²⁶ Eurobarometre, sondage No. 58.1 2002. október/november.

²⁷ Jelentés az európai biztonsági stratégia végrehajtásáról. In: S407/08 Brüsszel, 2008. december 11. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/HU/reports/104644.pdf; letöltés: 2013.04.23.

kihívásokra új megoldásokat kell találni. Az Európai Biztonsági Tanulmányok Intézete szerint²⁸ az EU-nak a következő helyzetek elhárítására kell felkészülnie:

- az EU területi védelmének biztosítása külföldről érkező hagyományos, továbbá atom, biológiai, radiológiai és vegyi támadás esetén; a támadás bekövetkezhet EU-tagállammal határos vagy nem határos ország vagy nem állami szereplő részéről is;
- a tengeri útvonalak és a stratégiai kommunikációs infrastruktúra (kikötők, energiaszállító vezetékek, számítógépes rendszerek) védelme;
- az EU határán kívüli, de az EU szempontjából kritikus fontosságú energia- és nyersanyagellátási rendszerek, központok biztosítása;
- a regionális erőegyensúly fenntartásának biztosítása a nemzetközi jog és az ENSZ Alapokmánya alapján.

2. ábra. Elképzelt jövőbeni scenáriók 2025-ben²⁹
Szerk.: Lakatos Zsolt

²⁸ MISSIROLI, Antonio (szerk.): Enabling the future (European military capabilities 2013-2025: challenges and avenues) In: Issue report No.16 p. 17. May 2013.

²⁹ MISSIROLI, Antonio (szerk.): Enabling the future (European military capabilities 2013-2025: challenges and avenues) In: Issue report No.16-32 p. 26. May 2013.

A scenáriók alapján az EU-nak fel kell készülnie a határain kívüli előretolt jelenlét biztosítására, amely a regionális biztonság megerősítése céljából magában foglalja a tengeri jelenlétet, illetve a tengeri kereskedelmi útvonalak védelmét.³⁰ Offenzív jellegű (pl. békekikényszerítő) műveletek indulhatnak polgárháborús helyzetekben humanitárius katasztrófa megelőzése céljából Közép-Afrikában vagy más térségekben, továbbá agresszív közel-keleti rezsim megfékezésére. Az EU védelmi jellegű műveletet indíthat számítógépes támadás elhárítására, illetve ballisztikusrakéta-támadás elhárítására. Védelmi jellegű művelet lehet az EU-tagállamok európai határain túli területeinek védelme vagy a kritikus infrastruktúrák (pl. a Szezi-csatorna) biztosítása.

3. ábra: Az EU-műveletek jellemzői³¹
Szerk.: Lakatos Zsolt

1.4. A közös biztonság- és védelempolitika főbb szereplői

1.4.1. Az Európai Tanács³²

Az Európai Tanács 1974-ben jött létre azzal a céllal, hogy az állam- és kormányfők informális találkozási előbbre tudják vinni azokat az ügyeket, amelyekben nincs egyetértés, konszenzus. A Tanács 1992-ben, a Maastrichti Szerződés alapján hivatalos szerepet kapott az európai ügyek legmagasabb szintű rendezésében, majd a Lisszaboni Szerződés életbe lépésével, 2009. december 1-jei hatállyal az Európai Unió egyik hivatalos szervezetévé vált. A Tanács elnökét az állam- és kormányfők választják meg többségi szavazással két és fél éves

³⁰ Lásd EUNAVFOR Atalanta kalózkodás elleni művelet.

³¹ Uo.

³² Council of the European Union.

időtartamra, az elnök megbízatása egyszer meghosszabbítható. Az EU-tagállamok állam- és kormányfői mellett a Tanács elnöke, az Európai Bizottság elnöke, továbbá az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselője tagja a testületnek, amely félévente legalább kétszer ül össze a brüsszeli Justus Lipsius épületben. A Tanács stratégiai döntéseket hoz, döntéseinek túlnyomó többségét konszenzussal határozza meg. A Tanács fő testületei közé tartozik³³ a Külügyek Tanácsa,³⁴ a Politikai és Biztonsági Bizottság, az Állandó Képviselők Bizottsága,³⁵ a Politikai Katonai Csoport,³⁶ az Európai Unió Katonai Bizottsága és a Válságkezelés Polgári Aspektusainak Bizottsága.³⁷

1.4.2. Az Európai Bizottság³⁸

A Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével és az EU Külügyi Szolgálat³⁹ megalakulásával a Bizottság elvesztette korábbi szerepét a közös kül- és biztonságpolitika formálásában, az átfogó megközelítés⁴⁰ elvét azonban szem előtt tartva a Bizottság számos lehetőséggel rendelkezik a közös biztonság- és védelempolitikai műveletek támogatására. A polgári és a katonai missziók megindítását követően a Bizottság elsősorban a humanitárius és a polgári védelmi problémák kezelésében aktív, ugyanakkor továbbra is fontos szerepe van a közös kül- és biztonságpolitika költségvetési kérdéseinek meghatározásában, az egyes missziók költségvetésének az ellenőrzésében. Az EU belbiztonsági stratégiájának kialakításáért továbbra is a Bizottság felelős. A 2010–2014-re szóló belbiztonsági stratégia⁴¹ felváltására, korszerűsítésére a Bizottság az új európai belső biztonsági stratégiában⁴² határozta meg Európa legfontosabb belbiztonsági kihívásait, kidolgozta az együttműködés alapjait, továbbá a belső biztonság növelésére irányuló fejlesztés fő irányait. Ennek alapján az Európai Unió fő belső kihívásai, kockázatai és fenyegetettségei a következők:

– Szervezett bűnözői csoportok, beleértve az illegális migrációt szervező, emberkereskedelemmel foglalkozó, hamis és hamisított árut forgalmazó, különböző csalásokra specializálódott és fegyverkereskedelemben érintett csoportokat. A korrupciós tevékenységben és a pénzmosásban érintett csoportok különös figyelmet igényelnek, hiszen tevékenységükkel az európai és a világgazdaság biztonságos működését veszélyeztetik.

³³ WEISSERECHE, Hans-Bernhard: Overview of the main Council bodies. In: CSDP Handbook p. 32.

³⁴ Foreign Affairs Council – FAC.

³⁵ Comité des Représentants Permanents – COREPER.

³⁶ Politico-Military Group – PMG.

³⁷ Committee for Civilian Aspects of Crisis management – CIVCOM.

³⁸ European Commission.

³⁹ European External Action Service – EEAS.

⁴⁰ Comprehensive Approach.

⁴¹ Council Conclusions of 25.2.2010 on the Internal Security Strategy for the European Union: Towards a European Security Model. COM (2014) 154 final of 11.3.2014.

⁴² EU Justice and Home Affairs Council meeting: Development of a renewed European Union Internal Security Strategy (2014).

http://www.Consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/pressdata/en/jha/146042.pdf; letöltés: 2015.05.18.

– Terrorista csoportok, radikalizáció, toborzás és a terrorizmus pénzügyi támogatása. A bizottság értékelése szerint a terrorizmus továbbra is súlyosan veszélyezteti az EU belső biztonságát. A terrorista csoportok mellett különös figyelmet kell fordítani a magányos elkövetőkre és a válságtérsegekbe utazó, ott kiképzett, majd Európába visszatérő terroristákra.

– Számítógépes bűnözés. Európának fel kell lépnie a számítógépes bűncselekményekkel szemben, különös tekintettel a számítógépes csalások, a számítógépes támadások és a gyermekek online szexuális kizsákmányolása, zaklatása ellen.

– Új, eddig nem ismert kockázatok és veszélyek, új technológiák megjelenése, válságok és katasztrófák. Az EU-nak figyelemmel kell kísérnie mindazon jövőbeli eseményeket, amelyek kockázatot, veszélyt jelenthetnek Európa belső biztonságára. A kellő időben történő reagálás nagymértékben csökkenti a negatív hatásokat.

A kockázatok és a veszélyek meghatározása csak az első lépés, a stratégia számos konkrét intézkedést is meghatároz. Az Unió tagállamai széleskörűen használják a Schengeni Információs Rendszert,⁴³ amely körözött, eltűnt személyek, továbbá gépjárművek felkutatására, azonosítására is szolgál. 2015 elejétől a rendszer alkalmas terroristagyanús személyek azonosítására is, sőt képes az utazási okmányait érvényteleníteni mindazoknak, akik utazásaik során nemzetközi terrorista csoporthoz kívánnak csatlakozni. Az Európai Rendőrségi Hivatal⁴⁴ adatbázisa is kibővült az ellopott és az elveszett utazási okmányok⁴⁵ kutatási lehetőségével. A Bizottság szakemberei a jövőben kidolgozzák az ún. közös kockázati indikátorokat,⁴⁶ amelyek segítségével azonosítani lehet a terrorista személyeket. Az EUROPOL és az Európai Határőrizeti Ügynökség⁴⁷ feladata lesz a kockázati indikátorok folyamatos naprakésszé tétele. A DNS-profilok, az ujjlenyomatok és a gépjárművek regisztrációs adatainak cseréje a PRÜM rendszer keretében történik, a tagállamok azonban még csak korlátozottan használják ki a rendszer nyújtotta lehetőségeket. Az EUROPOL adatcserélő rendszere, az EUROPOL Biztonságos Adatcsere Hálózat⁴⁸ lehetővé teszi a tagállamok bűnüldöző szervei, illetve az együttműködésben részt vevő országok részére a gyors és hatékony adatcserét. A légi utasok személyi adatainak adatbázisa⁴⁹ már a foglalás során lehetővé teszi a potenciálisan veszélyes utasok kiszűrését.⁵⁰ További segítséget jelent a bűnüldöző szervek részére a 26 EU-ország számára elérhető európai bűnügyi információs rendszer,⁵¹ amely jogerősen elítélt bűnözők adatait tartalmazza. Az Unió tagállamok rendőrségi adatbázisainak összekapcsolásával az európai rendőrségi

⁴³ Schengen Information System – SIS.

⁴⁴ European Police Office – EUROPOL.

⁴⁵ Stolen and Lost Travel Documents – SLTD.

⁴⁶ Common Risk Indicators – CRI.

⁴⁷ European Agency for the Management of operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union – FRONTEX.

⁴⁸ EUROPOL Secure Information Exchange Network Application – SIENA.

⁴⁹ EU Passenger Name Record – PNR.

⁵⁰ Az adatbázishoz az Amerikai Egyesült Államok, Kanada és Ausztrália hatóságai is hozzáférnek.

⁵¹ European Criminal Records Information System – ECRIS.

adatbázis⁵² kölcsönös lekérdezhetőséget biztosít. A tengeren működő szervezett bűnözői csoportok felderítésére használható a közös tengeri információegyesztő hálózat,⁵³ amely segít a kalózkodó, a tengeri útvonalakat használó terroristák, a fegyver- és kábítószer-kereskedők azonosításában, ugyanakkor az információs rendszer adatai környezetvédelmi és polgári védelmi feladatokra is felhasználhatóak. A nemzeti bűnüldözői szervezetek műveleti együttműködését segíti a belső biztonság területén a műveleti együttműködés állandó bizottsága,⁵⁴ amely hírszerző irányultságú metodológiai megközelítéssel segíti a bűnüldöző szervek munkáját. A határokon átnyúló bűnüldözői műveleti együttműködést segíti a közös nyomozócsoportok⁵⁵ megalakításának a lehetősége. A tagállami vámszervek számára a közös vámműveletek⁵⁶ adnak lehetőséget a határon átnyúló vámbűncselekmények nyomozására. Az EU határain összpontosuló határrendészeti és vámellenőrzési feladatokat segíti a rendőrségi és a vám együttműködési központok⁵⁷ létrehozása.

A már létező együttműködési fórumok, szervezetek fejlesztése, jobb kihasználása mellett új szervezetek, együttműködési formák létrehozása is szükségessé vált.⁵⁸ A Bizottság javaslata szerint az EUROPOL keretén belül megalakul az Európai Terrorellenes Központ.⁵⁹ A központ magában foglalja a pénzügyi hírszerző egységet,⁶⁰ az EUROPOL külföldi harcosok és terrorszervezetek adatait tartalmazó adatbázisát, az EU és az Amerikai Egyesült Államok közös, terroristák pénzügyi tranzakcióit feldolgozó programját,⁶¹ továbbá az EUROPOL tűzfegyvereket és robbanóanyagokat felderítő képességét. Az új központ munkáját segíti az EU Igazságügyi Együttműködési Egysége⁶² a tagállamok nemzeti nyomozó hatóságai és ügyészségei munkájának hatékonyabb koordinálásával, különös tekintettel a határokon átvívelő, szervezett bűncselekmények ügyeiben. A központ része lesz a 2015 júliusában alakult internetfigyelő, -felderítő és -elhárító egység,⁶³ melynek feladata a tagállamok felderítőmunkájának segítése az interneten fellelhető szélsőséges és erőszakos internetes honlapok és online tartalmak kiszűrésében és eltávolításában. A radikalizmus terjedésének megelőzésére a Bizottság 2011-ben létrehozta a radikalizmust figyelő hálózatot⁶⁴ és 2015-ben áll fel a Radikalizmust Figyelő Kiválósági Központ⁶⁵ is. A kiválósági központ szoros kapcsolatok

⁵² European Police Record Index System – EPRIS.

⁵³ Maritime Common Information Sharing Environment – CISE.

⁵⁴ Standing Committee on Operational Cooperation on Internal Security – COSI.

⁵⁵ Joint Investigation Team – JIT.

⁵⁶ Joint Customs Operations – JCO.

⁵⁷ Police and Customs Cooperation Centre – PCCC.

⁵⁸ European Commission: Communication from the Commission to the EU Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions. The European agenda on Security (2015) COM (2015) 185 final. pp. 2–15.

http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/basic-documents/docs/eu_agenda_on_security_en.pdf; letöltés: 2015.05.18.

⁵⁹ European Counter-terrorism Centre – ECT.

⁶⁰ Financial Intelligence Unit – FIU.

⁶¹ EU-US Terrorist Financing Tracking Programme – TFTP.

⁶² EUROJUST.

⁶³ EU Internet Referral Unit – EU IRU.

⁶⁴ Radicalism Awareness Network – RAN.

⁶⁵ Radicalism Awareness Network Centre of Excellence – RANCE.

kiépítésére törekszik – többek között – Törökországgal, a nyugat-balkáni, a közel-keleti és az észak-afrikai országokkal is. A kiberbűnözés elleni küzdelemben az EUROPOL feladata, hogy egyfajta információs központként adjon segítséget a tagállamok bűnüldöző szerveinek. Fontosak a különböző kezdeményezések, úgymint az EU és az Amerikai Egyesült Államok közös kiberbiztonsági és kiberbűnözés munkacsoportja,⁶⁶ valamint a globális szövetség a gyermekek online szexuális abúzus ellen⁶⁷, és mutatják a nemzetközi együttműködés szükségességét ezen a téren.

1.4.3. Az Európai Parlament

Az Európai Parlamentnek nincs aktív szerepe a közös kül- és biztonságpolitika, valamint a közös biztonság- és védelempolitika alakításában. Az utóbbi időszakban ugyanakkor megfigyelhető a parlament szerepének az erősödése, hiszen a parlament tagjait a tagállamok lakossága közvetlenül választja, míg ez nem mondható el a Bizottság, az Európai Külügyi Szolgálat tagjaira vagy az Európai Tanács elnökére. Az Európai Parlamentnek szerepe van ugyanakkor a közös kül- és biztonságpolitikát érintő költségvetés elfogadásában, és meghatározott időpontokban meghallgatja, beszámoltatja az EKSZ vezetőjét is.

1.4.4. A Külügyek Tanácsa

A Külügyek Tanácsa „felelős az Európai Unió külső tevékenységéért, amely számos területet ölel fel a kül- és a védelempolitikától a kereskedelemig, a fejlesztési együttműködésig és a humanitárius segítségnyújtásig. Az Európai Tanács által kidolgozott iránymutatások alapján a Külügyek Tanácsa határozza meg és hajtja végre az EU kül- és biztonságpolitikáját.”⁶⁸ A Külügyek Tanácsának (KT) ülésein az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviseleje elnököl, aki egyben az EKSZ vezetője. A főképviselelő a KT döntéseit – többek között – hírszerzési információkkal tudja segíteni.

1.4.5. Politikai és Biztonsági Bizottság

Az 1999-es helsinki csúcstalálkozón született döntés a Politikai és Biztonsági Bizottság létrehozásáról. A PSC a közös kül- és biztonságpolitika és a közös biztonság- és védelempolitika alakításának meghatározó szervezete.⁶⁹ A PSC hetente kétszer ülésezik, figyelemmel kíséri a nemzetközi biztonságpolitikai helyzetet, állásfoglalásokat készít az Európai Tanácsnak és figyelemmel kíséri a Tanács határozatainak betartását. A Katonai Bizottság részére iránymutatást ad és döntéseinél figyelembe veszi a Katonai Bizottság véleményét, ajánlásait. A PSC felelős továbbá a katonai képességfejlesztések politikai iránymutatásának kidolgozásáért. A Tanács felhatalmazása alapján a PSC politikai ellenőrzést gyakorol és stratégiai iránymutatást ad a válságkezelésre, azaz a PSC döntése szükséges egy-egy adott polgári vagy katonai válságkezelő művelet megindításáról,

⁶⁶ EU-US Working Group on Cybersecurity and Cybercrime.

⁶⁷ Global Alliance against Child Sexual Abuse Online – GACSAO.

⁶⁸ Külügyek Tanácsa. <http://www.consilium.europa.eu/council/council-configurations?lang=hu#fac>; letöltés: 2014.12.29.

⁶⁹ Council decision 2001/78/CFSP in OJ L 27 of 30.1.2001.

és a művelet teljes időtartama alatt gyakorolja annak politikai ellenőrzését.⁷⁰ Ennek érdekében tájékoztatja a Tanácsot a kialakult válságról, annak következményeiről, és ajánlást tesz a válság kezelésének módjára. A PSC-ülések elnöki feladatainak ellátása az EKSZ vezetőjének a feladata, a PSC tagjai a tagállamok nagykövetei, továbbá az Európai Bizottság, az EU Katonai Bizottság, a Tanács és a jogi részleg képviselői.

1.4.6. Az Európai Unió Külügyi Szolgálata (EKSZ)

Az utóbbi időszak kétségtelenül legnagyobb vívmánya az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviseleti poszt és a főképviselet irányítása alatt álló Európai Külügyi Szolgálat létrehozása, ami a 2009. december 1-jén életbe lépett Lisszaboni Szerződés egyik legjelentősebb újítása. Az EKSZ legfőbb feladata az Unió külső tevékenységének az összehangolása.⁷¹ A név magyar fordítása nem pontos, nem felel meg pontosan az EKSZ valós tevékenységét. Az angol névben megjelenő „Action” szó, melynek jelentése akció, tevékenység, művelet, a hivatalos magyar névben nem jelenik meg. Ez sajnálatos, ugyanis így a magyar elnevezésben csak a Szolgálat egyik fő feladatköre, a klasszikus külügyi tevékenység jelenik meg, míg a többi tevékenység, a válságkezelés, a polgári és a katonai műveletek tervezése és végrehajtása rejtve marad. Az EKSZ fő feladata, hogy összehangolja és hatékonyabbá tegye az EU fellépését a közös határain kívül, és így növelje az Unió befolyását a világban. Az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviseletje a következő feladatokat látja el:

- közös kül- és biztonságpolitikai mandátumot lát el a Tanácsban;
- a Bizottság külügyekért és külkapcsolatokért felelős alelnöke;
- az Európai Védelmi Ügynökség vezetője;
- az Európai Műholdközpont elnöke;
- a Külügyek Tanácsának elnöke;
- az Európai Külügyi Szolgálat vezetője;
- az EKSZ Hírszerzési Irányító Bizottság elnöke;
- az Európai Biztonsági Tanulmányok Intézetének vezetője;
- nemzetközi szinten képviseli az Uniót a közös kül- és biztonságpolitika területén.

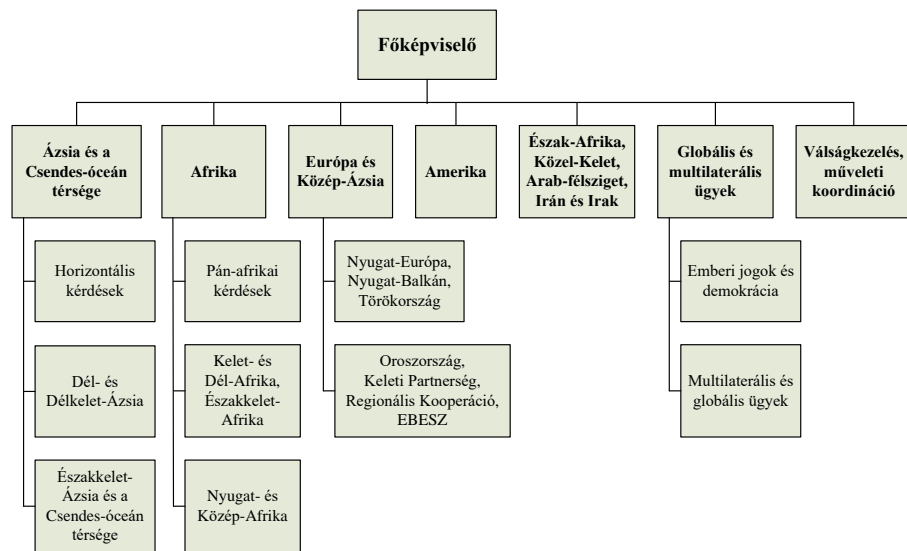
A főképviselet munkáját a Tanács és a Bizottság tisztviselőiből, valamint a nemzeti diplomáciai szolgálatok tagjaiból álló Európai Külügyi Szolgálat segíti.⁷² Az EKSZ az EU védelmi és külügyminisztériumaként számos feladatot lát el,

⁷⁰ LAKATOS Zsolt: Az Európai Unió hírszerzésének jelenlegi helyzete és jövőbeni kihívásai. In: Hadtudomány 2013/1–2. p. 14.

⁷¹ Az Európai Külügyi Szolgálat. http://www.eeas.europa.eu/background/docs/organisation_en.pdf; letöltés: 2012.05.23.

⁷² LAKATOS Zsolt: Az Európai Unió hírszerzésének jelenlegi helyzete és jövőbeni kihívásai. In: Hadtudomány 2013/1–2. p. 14.

többek között a főképviseelő kabinetjének alárendelve működnek a világ különböző régióit, illetve a horizontális problémákat lefedő különböző területi igazgatóságok,⁷³ illetve a válságkezelés hatékony kezeléséhez szükséges szervezetek.⁷⁴ Az EKSZ az EU közös kül- és biztonságpolitikáján⁷⁵ belül a közös biztonság és védelmi politikáért is felel, ami magában foglalja az EU polgári és katonai műveleteit is. A Külügyi Szolgálat eredményes munkájához elengedhetetlen, hogy a döntéseket, állásfoglalásokat megbízható, ellenőrzött információkra alapozza, ezért az EKSZ része a polgári és a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok tagjaiból álló EU Hírszerző Elemző Központ és az EU Katonai Törzs Hírszerző Igazgatósága⁷⁶ is, amelyek biztosítják a szükséges információkat. Az EKSZ munkáját segíti, hogy az Európai Bizottság világszerte több mint 140 delegációból álló hálózatra támaszkodik,⁷⁷ amelyek folyamatosan tájékoztatják a Külügyi Szolgálatot a világban zajló eseményekről. A delegációk kizárólag nyílt forrásból származó információkat terjesztenek fel a brüsszeli központba.

4. ábra. Az EKSZ Területi Igazgatóságainak felépítése
Szerk.: Lakatos Zsolt

⁷³ Managing Directorate – MD.

⁷⁴ EU Crisis Platform.

⁷⁵ Common Foreign and Security Policy – CFSP.

⁷⁶ EU Military Staff Intelligence Directorate.

⁷⁷ EU-küldöttségek. http://eeas.europa.eu/delegations/index_hu.htm; letöltés: 2014.12.28.

Az Európai Külügyi Szolgálat létszáma 3500 fő, ebből 1500 fő szolgál a brüsszeli központban, míg 2000 fő az EU-delegációkban külföldön. Az EKSZ az elmúlt időszakban folyamatosan fejlődött, de mint minden új szervezetnél, itt is elengedhetetlen, hogy időről-időre átvilágítsák és újrhangolják annak működését. A megalakulást követő kezdeti nehézségeket legyőzve az EKSZ egyre hatékonyabban tölti be feladatát, ez azonban csak akkor lehetséges, ha a tagállamok egységes álláspontot képviselnek egy-egy válság kezelésében, illetve egy-egy fontos külpolitikai kérdésben. Napjainkban az orosz–ukrán konfliktus rámutatott az európai országok közötti nézetkülönbségekre az Oroszországgal szemben alkalmazott külpolitikai és gazdasági lépéseket illetően. Az EKSZ működési hatékonysága rendkívüli módon lecsökken, ha nincs tagállami konszenzus a vitás kérdésekben.

1.4.7. Az Európai Unió Katonai Bizottsága

Az Európai Unió Katonai Bizottsága az Európai Tanács legfőbb katonai testülete, melynek legfontosabb feladata az EU-tagállamokkal történő katonai konzultáció és együttműködés a válságmegelőzés és a válságkezelés területén. Az Európai Tanács 2001. január 22-én kelt határozatában döntött a Katonai Bizottság létrehozásáról.⁷⁸ A Katonai Bizottság tagja az EU-tagállamok vezérkari főnökei, akik meghatározott időszakonként, évente legalább négyszer tanácskoznak. A köztes időszakban a tagállamok vezérkari főnökeit reprezentáló katonai képviselők⁷⁹ általában hetente – szükség esetén gyakrabban – üléseznek. A tanácskozást a Katonai Bizottság elnöke vezeti, akit a vezérkari főnökök javaslatára az Európai Tanács nevez ki hároméves időtartamra. Az elnök általában valamelyik tagállam korábbi vezérkari főnöke, négycsillagos tábornok, aki a Katonai Bizottságot képviseli a Politikai és Biztonsági Bizottságban, valamint elnököl a Katonai Bizottság ülésein. A Katonai Bizottság fő feladatai a következők:

- ajánlások megtétele a Politikai és Biztonsági Bizottságnak a különböző válságkezelési koncepciók katonai kérdéseiben;
- tanácsok és ajánlások felterjesztése a Politikai és Biztonsági Bizottság részére a műveletek stratégiai irányításának katonai jellegű kérdéseit illetően;
- ajánlások a Politikai és Biztonsági Bizottság részére potenciális kockázatok, válsághelyzetek értékelésében;
- ajánlások a Politikai és Biztonsági Bizottság részére válsághelyzetek katonai kérdésében;
- ajánlások haderő-fejlesztési tervek, célok kijelölésében, értékelésében, esetleges felülvizsgálatában;

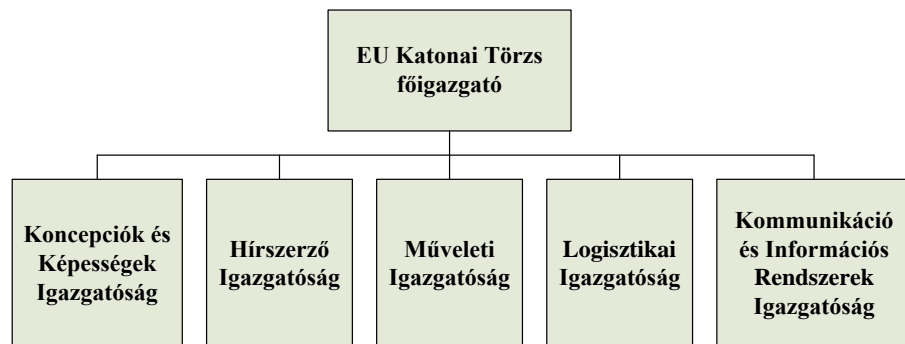
⁷⁸ 1999-ben Helsinkiben az Európai Tanács jóváhagyta új politikai és katonai szervezetek létrehozását – köztük a Katonai Tanácsét is – az Európai Tanács szervezetén belül.

⁷⁹ Military Representative – MILREP.

- előrejelzés a műveletek és a gyakorlatok pénzügyi vonzatait illetően;
- ajánlás a Politikai és Biztonsági Bizottság részére a katonai együttműködés irányainak meghatározására a tagjelölt országokkal, harmadik országokkal és nemzetközi szervezetekkel.

1.4.8. Az Európai Unió Katonai Törzse

A Katonai Bizottság létrehozásával egy időben született az Európai Tanács döntése az Európai Unió Katonai Törzsének megalakításáról. A Katonai Törzs az EU közös katonai szakértelmét testesíti meg, amelynek segítségével a korai előrejelzés, a valós idejű helyzetértékelés és a későbbiekben részletesen kifejtésre kerülő petersbergi feladatok teljes spektrumának stratégiai tervezése végrehajtható. A Katonai Törzs tagjai az EU-tagállamok haderőinek tagjaiból kerülnek ki, a tagállamok jellemzően három-, esetenként négyéves időtartamra „kölcsonzik”⁸⁰ a szakértőiket az EU-nak. A Katonai Törzs, mint a neve is mutatja, elsősorban kidolgozó feladatokat végez a Katonai Bizottság részére, annak érdekében, hogy elősegítse és megkönnyítse annak döntését. A Katonai Törzs közvetlenül a főképviselő alárendeltségében működik, vezetője főigazgató, háromcsillagos tábornok. A főigazgató irányítása alatt az alábbi igazgatóságok állnak:

5. ábra. Az EU Katonai Törzs felépítése⁸¹
Szerk.: Lakatos Zsolt

⁸⁰ Seconded.

⁸¹ IMPETUS Magazine of the EU Military Staff, EEAS, Brussels. Spring / Summer 2014 Issue #17. http://eeas.europa.eu/csdp/structures-instruments-agencies/eu-military-staff/images/impetus_springsummer_14.pdf; letöltés: 2014.12.29.

A Koncepciók és Képességek Igazgatóság legfontosabb feladata az EU védelmi tervezése, a hiányosságok és a fontosabb képességfejlesztések kijelölése, szoros együttműködésben az Európai Védelmi Ügynökséggel. A Katonai Törzs Hírszerző Igazgatóság szakértői az EU Hírszerző Elemző Központtal együttműködve már a válságok kitörése előtt figyelik a világ gócpontjait, hogy a korai előrejelző képesség segítségével felhívják a döntéshozók figyelmét a cselekvési lehetőségekre. A Műveleti Igazgatóság elsősorban a műveletek stratégia tervezésével járul hozzá a sikeres válságkezeléshez.⁸² A Logisztikai Igazgatóság feladata a Katonai Törzs logisztikai koncepcióinak és doktrínáinak a kidolgozása, a Katonai Törzs tervezési és válságkezelési feladataihoz kapcsolódó logisztikai szakértelem biztosítása. A Kommunikációs és Információs Rendszerek Igazgatóság feladata stratégiai iránymutatások és koncepciók kidolgozása, a válságkezelő tevékenység kommunikációs és informatikai tervezésében való részvétel.⁸³

1.5. Az EKSZ válságkezelő platformja⁸⁴

Az EKSZ a veszélyek és a kockázatok előrejelzésére, nyomon követésére és a válságok kezelésére létrehozta a válságkezelő platformot.⁸⁵ A platform összefogja a válságkezelésben bármilyen formában részt vevő szervezeteket. A platform a főképviselő révén jelentési kötelezettséggel bír a Tanács, a Parlament és a PSC irányába. A platform munkáját információkkal segíthetik a nemzetközi szervezetek (ENSZ, NATO stb.), a nem EU-tagállamok és az EU-delegációk is. Az EKSZ alábbi szervezetei tagjai a válságkezelő platformnak.⁸⁶

- Válságkezelő és Tervező Igazgatóság;⁸⁷
- Katonai Törzs;
- Polgári Tervező és Irányító Képesség;⁸⁸
- Hírszerző Elemző Központ;
- Válságkezelés Területi Igazgatóság;
- EU Helyzetértékelő Központ.

A válságkezelő platform első alkalmazására az arab tavasz időszakában került sor 2011-ben. Az észak-afrikai országokban kitört felkelések, forradalmak közül különösen a líbiai válság mutatta meg, hogy a Külügyi Szolgálat újonnan létrehozott válságkezelő platformja jól működik, a válságkezelő szervezetek hatékonyan tudnak együttműködni, az információmegosztás és a koordináció rendszeres és hatékony a különböző szervezetek között. A válságkezelő platform egyes elemeinek részletes bemutatása a későbbi fejezetekben, a válságkezelési eljárások elemzése során történik.

⁸² A műveletek indítását követően a Katonai Törzs összekötő szerepet játszik a műveleti parancsnokság és az EU között.

⁸³ Tasks of the EU Military Staff. http://eeas.europa.eu/csdp/structures-instruments-agencies/eu-military-staff/organization/index_en.htm; letöltés: 2015.08.06.

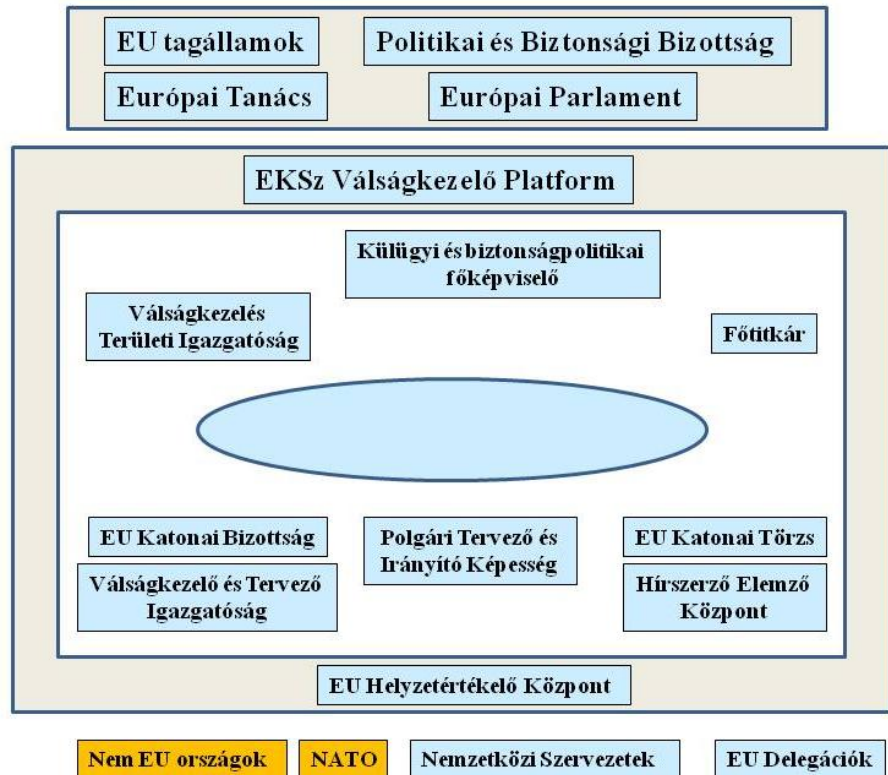
⁸⁴ EEAS Crisis Platform.

⁸⁵ http://eeas.europa.eu/crisis-response/what-we-do/crisis-platform/index_en.htm; letöltés: 2015.02.23.

⁸⁶ A válságkezelő platform egyes szervezeteinek részletes bemutatása a későbbi fejezetekben történik.

⁸⁷ Crisis Management and Planning Directorate – CMPD.

⁸⁸ Civilian Planning and Conduct Capability – CPCC.

6. ábra. Az EU válságkezelő platformja
Szerk.: Lakatos Zsolt

1.6. A közös biztonság- és védelempolitika a gyakorlatban

Annak érdekében, hogy az EU a biztonságpolitika területén nemzetközi szereplővé váljon, a politikai szándékának megvalósításához erőket, eszközöket és szervezeteket is társítania kell. Az állam- és kormányfők ezt belátva szükségesnek tartották a megfelelő katonai erő és a hozzá tartozó parancsnoki struktúra létrehozását. A műveletekben részt vevő erők lehetnek az EU-tagállamok nemzeti felajánlásai, esetenként ez kiegészülhet nem EU-tagállamok felajánlásaival is, illetve a Berlin Plusz egyezmény alapján az EU igénybe veheti a NATO kijelölt képességeit is. A Berlin Plusz egyezmény a NYEU és a NATO között korábban kötött egyezmény folytatásaként született megállapodás, melynek célja, hogy a két szervezet által végrehajtott válságkezelési (EU), illetve válságreagálási (NATO) műveletek során biztosított legyen a szükséges konzultáció, együttműködés és átláthatóság.

Az egyezmény többek között az alábbi fontosabb pontokat rögzítette:

- NATO–EU biztonsági megállapodás megkötése, ami lehetővé teszi a minősített információk cseréjét;
- az EU-műveletekhez szükséges műveleti tervezői kapacitás biztosítása, az EU igénye alapján;
- az EU vezetette katonai-polgári műveletek végrehajtásához szükséges hiányzó képességek biztosítása a NATO részéről;
- az EU-művelethez igényelt NATO-erők irányítását a Szövetséges Hatalmak Európai Legfelsőbb Parancsnoksága főparancsnok-helyettese⁸⁹ hajtja végre;
- az EU védelmi tervezési folyamatához, a műveletek tervezéséhez az EU felhasználhatja a NATO védelmi tervezési rendszerének⁹⁰ adatait.

A Berlin Plusz egyezmény első alkalmazására Macedóniában, az EU Concordia⁹¹ műveletben került sor. A NATO Stabilisation Force⁹² művelet befejezését követően az EUFOR Althea művelet irányítása a Berlin Plusz egyezmény alapján folyik napjainkban is Bosznia-Hercegovinában. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a művelet az EU elvi irányítása alatt folyik, a művelet gyakorlati vezetését azonban a NATO végzi, a művelet parancsnoka pedig a Szövetséges Hatalmak Európai Legfelsőbb Parancsnokság főparancsnok-helyettese. Az EU katonai műveleteinek sajátosságait és formáit a petersbergi feladatok, míg ambíciószintjét az ún. helsinki fő célkitűzések⁹³ határozzák meg. A petersbergi feladatok néven meghatározott műveleti típusokat először a NYEU hagyta jóvá 1992 júniusában a németországi Bonnban tartott értekezleten. Az elfogadott műveleti típusok a következők:

- humanitárius és kimenekítési feladatok;
- válságkezelési, békefenntartó műveletek, beleértve a béketeremtő műveleteket is.

A béketeremtés a harcoló erők részvételével végrehajtott békekikényszerítést is magában foglalta. A petersbergi feladatokat később az EU Szerződése⁹⁴ is átvette az Amszterdami Szerződésen keresztül. A 2009-es Lisszaboni Szerződés a műveleti típusokat kibővítette, így az EU a következő műveletek végrehajtását határozta meg:

- humanitárius feladatok;
- kimenekítési feladatok;
- válságmegelőző és békefenntartó feladatok;

⁸⁹ Deputy Supreme Allied Commander Europe – DSACEUR.

⁹⁰ NATO Defence Planning Process – NDPP.

⁹¹ 2003. december.

⁹² SFOR.

⁹³ Helsinki Headline Goals – HHG.

⁹⁴ Treaty of the European Union.

- harcoló erők részvétele válságkezelési műveletben, beleértve a béketeremtést;
- szemben álló felek szétválasztására irányuló művelet;
- katonai tanácsadó és segítségnyújtó művelet;
- konfliktust követő stabilizációs és újjáépítési művelet.

A NATO műveleti típusaival összehasonlítva az a legfontosabb következtetés vonható le, hogy a kollektív védelem a NATO kizárólagos feladata, az EU ambíciója kizárólag humanitárius feladatokra és különböző válságkezelési feladatokra koncentrálódik. A NATO – többek között – többfajta terrorizmusellenes műveletet is megkülönböztet, illetve a szankciók és az embargó kikényszerítése is szerepel a műveletek között, míg az EU megközelítésében a fent felsorolt feladatok mindegyike hozzájárulhat a terrorizmus elleni harchoz. A közös védelmet illetően az EU alkotmányos szerződésének I-16. cikke kimondja, hogy „*az Unió közös kül- és biztonságpolitikára vonatkozó hatásköre a külpolitika minden területére és az Unió biztonságát érdeklő valamennyi kérdésre kiterjed, ideértve egy közös védelempolitika fokozatos kialakítását, amely közös védelemhez is vezethet*”.⁹⁵

Az Európai Bizottság elnöke, Jean-Claude Juncker 2015. március 8-án a Welt am Sonntag újságban kifejtette, hogy mivel a NATO nem jelent elégséges védelmet Európa részére, az EU-nak saját, közös hadsereget kellene felállítania, mely Oroszországgal és más veszélyekkel szemben is védelmet jelentene. A közös EU-hadsereg által az EU nagyobb felelősséget vállalhatna a világpolitikában, és visszaállítaná a közös kül- és biztonságpolitika tekintélyét is. A föderalista Juncker kijelentése jelentős médiavisszhangot váltott ki. A német védelmi miniszter, Ursula von der Leyen kijelentette, hogy támogatja az ötletet, de a közös európai hadsereg kialakítása csak hosszabb távon képzelhető el.

A brit álláspont a némettel ellentétes. A Juncker-cikket közlő, nem túlságosan konzervatív The Guardian lap online kiadása két nappal a Juncker-interjút követően több mint 2400 kommentet tartalmazott. A kommentek kb. 98%-a egyöntetűen elítéli és kivitelezhetetlennek tartja a közös hadsereg gondolatát. A brit politikai pártok szintén egyöntetűen utasítják el a közös európai hadsereg létrehozásának ötletét. 2015. május 7-én Juncker a korábbiaknál erősebben fogalmazott, amikor azt mondta, hogy „*Még egy rakás csirke is harci alakzatnak tűnik az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájához képest. Hosszú távú tervként továbbra is egy európai hadsereg létrehozását szorgalmazom*”.⁹⁶ Juncker elképzelésének gyakorlati megvalósítása, az állandó európai haderő létrehozása rendkívüli nehézségekbe ütközne, ennek a témának a további elemzése azonban nem célravezető, hiszen a politikai nézetkülönbségek miatt a közös európai hadsereg létrehozása napjaink politikai viszonyai között halva született gondolat.

⁹⁵ PÓTI László – TÁLAS Péter (szerk.): Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikai dokumentumai II. In: Charta Press Kft 2004/2005 p. 32.

⁹⁶ MTI: Egy csapat csirke is erősebb az EU-nál. 2015. május 7. http://hvg.hu/vilag/20150507_Katonailag_egy_csapat_csirke_is_erosebb_az_eu-nal; letöltés: 2015.05.07.

Érdemes megfigyelni az EU és a NATO fejlődését a védelmi feladatokat illetően. A NATO létrejöttének esszenciája és a szervezet létjogosultsága az V. cikkely szerinti kollektív védelem. A bipoláris világrend megszűnését követően a NATO új feladatokat vállalt, és az új, a békefenntartással vagy a humanitárius akciókkal kapcsolatos műveletek a szervezet létjogosultságát hivatottak igazolni a hidegháború utáni időszakban. Napjainkban a NATO három fő feladata következő:⁹⁷

- kollektív védelem;
- válságreagálással kapcsolatos műveletek;
- kooperatív biztonság.

A NATO három fő feladata nincs súlyozva, de az orosz kül- és biztonságpolitika kedvezőtlen változása, elsősorban az orosz fegyveres és paramilitáris erők akciói, az úgynevezett hibrid hadviselés Ukrajna területi egységének megbontása érdekében, napjainkban újra előtérbe helyezte a kollektív biztonság kérdését, amely nem hivatalosan eddig is „primus inter pares”, vagyis első volt az egyenrangú feladatok között. Az orosz beavatkozás Ukrajnában előrevetíti a NATO új stratégiai koncepciójának a kidolgozását, amely hivatalosan is megerősítheti a kollektív védelem elsőrendű fontosságát.

Az Európai Unió védelempolitikája más irányban, más prioritásokat követve fejlődött. Ugyan a NYEU alap gondolata a kollektív védelem volt, de nagyon rövid időn belül, közvetlenül a NATO megalakulását követően a kollektív védelem feladata egyértelműen a NATO felelősségi területévé vált. Az EU azonban megőrizte az elvi lehetőségét egy jövőben esetlegesen megvalósuló közös európai védelemnek. Ez azért fontos, mert vannak olyan uniós országok,⁹⁸ amelyek nem tagjai a NATO-nak, és a történelem folyamán egyedül nem, vagy rendkívüli áldozatok árán voltak csak képesek területi integritásuk megőrzésére. Az EU szempontjából a közös védelem legmagasabb szintje napjainkban nem kivitelezhető a következő hiányosságok miatt:

- az EU nem rendelkezik elégséges erőkkel nagyméretű, összhaderőnemi művelet végrehajtására; a NATO kollektív védelmi tervei szerint ilyen típusú művelethez az EU rendelkezésére álló erők többszörösére van szükség, ráadásul a művelet időbeni elhúzódása esetén az erők rotációja is elkerülhetetlen;
- az EU nem rendelkezik állandó stratégia műveleti parancsnoksággal a kollektív védelmi műveleti tervek kidolgozására és a művelet vezetésére;
- a tagállamok részéről nincs meg az akarat a közös védelem kiteljesítésére a kollektív védelem irányában. Politikai akarat hiányában a jövőben ezen a területen gyakorlati lépések továbbra sem várhatóak.

⁹⁷ A NATO stratégiai koncepciója alapján (2012).

⁹⁸ Pl. Finnország és Oroszország viszonya.

1.6.1. Katonai célok

A műveletek sikeres végrehajtásához a politikai szándék és a katonai eltökéltség mellett erők és források is szükségesek. Mivel az EU műveletei nem kizárólagosan katonai jellegűek, sőt elsősorban nem azok, a politikai döntéshozók katonai és polgári ambíciósintet is meghatároztak. Az EU két alkalommal határozta meg az ambíciósintjét, 1999-ben és 2003-ban. Az első esetben kizárólagosan mennyiségi célokat tűztek a tagállamok elé, míg 2003-ban minőségi célokat is kitűztek, azaz kizárólag feladatokat határoztak meg. A megközelítés eltérő volt, de mindét esetben az volt a döntéshozók célja, hogy az Unió olyan erőkkel rendelkezzen, melyekkel képes lehet az Amszterdami Szerződésben lefektetett és kibővített petersbergi feladatokat sikeresen végrehajtani. Az 1999-ben meghatározott és 2003-ra elérendő fő célok a következők voltak:

- egy hadtestnyi erő (10–15 dandár), 50–60 ezer fő;
- a kijelölt erőknek képeseknek kell lenniük, hogy végrehajtsák a legnagyobb igénybe vételt jelentő feladatokat, műveleteket is;
- az erőknek megfelelő parancsnoki struktúrával, harcbiztosító és harctámogató elemekkel kell rendelkezniük (felderítés, logisztika stb.);
- a feladat jellege szerint a szárazföldi elemeket kiegészíthetik légi és haditengerészeti erők is;
- a 60 napon belüli települést követően a műveletet meg kell kezdeni;
- kisebb méretű magas harckészültségi fokozatban lévő és gyorsan bevethető elemeknek is rendelkezésre kell állniuk;
- az erőknek képeseknek kell lenniük a művelet végrehajtására egy éven keresztül.

Az EU Concordia és Artemis műveletekből levont tapasztalatok, valamint a változó geostratégiai környezet eredményeként az EU 2004-ben kidolgozta és elfogadta a 2010-es fő célokat, amelyekben kifejezte, hogy az erőknek képeseknek kell lenniük a petersbergi feladatok teljes spektrumának végrehajtására. Az EU erőinek az is feladata lehet, hogy preventív műveleteket hajtson végre egy esetleges válság kitörésének megelőzésére. A rendelkezésre álló erőknek továbbá képeseknek kell lenniük egyidejűleg végrehajtani több, különböző szintű, különböző intenzitású műveletet. A 2010-es célok meghatározása azonban inkább politikai kinyilatkoztatás, mint katonai szakértői igény, és ebben a formában nehezen megvalósítható. A NATO védelmi tervezési rendszere ebből a szempontból sokkal világosabb és egyértelműbb. A négyéves tervezési ciklus első évében kerül sor a politikai iránymutatás⁹⁹ kidolgozására, amely meghatározza a NATO ambíciósintjét.¹⁰⁰ A politikai iránymutatás védelmi miniszteri elfogadását követően a Katonai Bizottság jóváhagyja az úgynevezett kiegészítő iránymutatást,¹⁰¹ amely az elfogadott ambíciószinthez hozzárendeli a katonai elemeket. Ezt követően kezdődhet meg az

⁹⁹ Political Guidance – PG.

¹⁰⁰ Level of Ambition – LoA.

¹⁰¹ Supplementary Guidance to the Political Guidance.

igények meghatározása, azaz annak a felmérése, hogy a NATO milyen erővel kell, hogy rendelkezzen a megszabott feladatok végrehajtására. Az egyes országok részére, a velük való konzultációt követően, konkrét célokat szabnak a haderő-fejlesztési irányokat illetően, majd a négyéves cikluson belül két évente felméri az egyes országok meglévő képességét és hiányosságait. Az EU részéről a 2010-es fő célok egyfajta politikai iránymutatásnak értékelhetőek. Az EU ambíciószintjét az Európai Tanács 2008. december 11-én elfogadott dokumentuma¹⁰² határozza meg, mely szerint a 2003-as és a 2010-es célok egymásra épülnek, és ennek értelmében az EU katonai és polgári erőinek az alábbi feladatok végrehajtására kell készen állniuk:

- 60 ezer katona részvételével 60 napon belül egy nagyméretű összhaderőnemi művelet végrehajtására az összes olyan feladat teljesítésével, amelyeket a 2010-es fő célok és a 2010-es polgári célok tartalmaznak;
- egyidejűleg két 10 ezer fős, polgári elemekkel kiegészített, nagyméretű stabilizációs és újjáépítési művelet megtervezése és végrehajtása, amelyek előreláthatóan legalább két évig tartanak;
- egyidejűleg két rövid időtartamú, gyors reagálást igénylő művelet EU harccsoportok alkalmazásával;
- európai állampolgárok kimentését célzó evakuációs jellegű művelet 10 napon belüli végrehajtása;
- egy-egy tengeri- és légtérelőőrző/felügyelő/beavatkozó művelet;
- 90 napig tartó együttes polgári és katonai humanitárius segítségnyújtó művelet;
- egyidejűleg kb. 12 polgári misszió működtetése, melyek fajtája lehet rendőri, rendfenntartói, polgári adminisztráció segítése, polgári védelmi, biztonsági szektor reformja¹⁰³ és megfigyelői, közülük egy nagyméretű, 3000 főt is igényelhető művelet több évig is tarthat.

1.6.2. *Katonai képességfejlesztés, katonai képességhiányok*¹⁰⁴

A hosszú évek, esetleg évtizedekre érvényes katonai képességfejlesztések előtt meg kell határozni azt a biztonsági környezetet, amelyben a katonai képességek eredményesen szavatolják az EU-tagállamok biztonságát. A biztonsági környezet rövid távú előrejelzésével számos dokumentum foglalkozik, de csak kevés tekint hosszú távon előre. Az EDA készítette el 2006-ban a „*Kezdeti hosszú távú vízió az európai védelmi képességekre és kapacitási igényekre*”¹⁰⁵ című dokumentumot, amely megpróbálja előre jelezni a 2025-ös biztonságpolitikai környezetet. A dokumentum

¹⁰² Declaration on Strengthening Capabilities.

¹⁰³ Security Sector Reform – SSR.

¹⁰⁴ LAKATOS Zsolt: Az Európai Unió védelmi képességhiányai, a fejlesztések fő iránya, különös tekintettel a hírszerzés területére. In: Felderítő Szemle, XIV. évfolyam 2. szám, 2015. június.

¹⁰⁵ European Defence Agency: An Initial long-term vision for European defence capability and capacity needs <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?qid=1423492315080&uri=URISERV:133238>; letöltés: 2015.02.24.

előrevetíti Kína további erőteljes erősödését gazdasági és katonai téren egyaránt. Európa világpolitikai jelentősége gyengülni fog, részben a lakosság elöregedése, természetes fogyása és az ehhez kapcsolódó növekvő nyugdíjkiadások miatt, részben azért, mert az európai országok egyre nagyobb mértékben függenek a világ más országaitól, elsősorban az energiaellátás területén. A védelmi képességek fejlesztésében az EDA fontosnak tartja az elmozdulást az ipari korszakból az információs korszak irányába, valamint a technológiai forradalom eredményeinek megjelenését a védelemben. Védelemtervezési szempontból a közös biztonság- és védelempolitika műveletei a jövőben a következő elemekre épülhetnek:

- információfelhasználás (hírszerzés, elemzés);
- interoperabilitás növelése (felszerelések és rendszerek);
- emberi erőforrások jobb felhasználása;
- gyors, célirányos beszerzések végrehajtása;
- szinergia (katonai és nem katonai szereplők szorosabb együttműködése);
- a reagálási képesség növelése, a bevetetőségi szint emelése;
- az erők alkalmazási lehetőségeinek bővítése (pl. halálos és nem halálos fegyverek alkalmazásával);
- a telepített erők műveletben tartási képességének biztosítása.

Az Európai Védelmi Ügynökség a 2008 óta rendszeresen kiadott képességfejlesztési tervében¹⁰⁶ hosszú távú védelmi fejlesztési kérdésekre próbál választ keresni.¹⁰⁷ A tanulmány főbb megállapításai között szerepel, hogy 2030-ig az európai tagállamok hadereinek el kell mozdulniuk az alacsony intenzitású műveletektől a magas intenzitású műveletek irányába. Az EU a közös biztonság- és védelempolitika keretében eddig elsősorban válságkezelésre összpontosított, az új scenáriók között nagyobb szerepet kell, hogy kapjon a területvédelem kérdése, hiszen az elmúlt időszak eseményei, elsősorban az orosz beavatkozás Ukrajnában, rávilágított a területvédelem és a hibrid hadviselés elleni védelem hiányosságaira. A területvédelem fejlesztése a válságkezelésben alkalmazott gyors reagálású, könnyű erőkhöz képest más jellegű alakulatokat, fegyverzetet igényel. Természetesen vannak kapcsolódási pontok, például a légi utántöltés, a csapatok tengeri és légi szállítása, a gyorsan telepíthető logisztika erők és eszközök a területvédelem és a válságkezelés esetén elengedhetetlen fontosságúak.

A tanulmány kiemeli a hírszerzés fontosságát, ugyanakkor felhívja a figyelmet, hogy az információmennyiség növekedése, a nyílt forrású adatok feldolgozása egyre nagyobb nehézséget jelent az elemzés-értékelés területén. A pilóta nélküli repülőgépek használata általánossá válik, ugyanakkor megjelennek a távirányítású szárazföldi és tengeri rendszerek is. Az emberi tényező szerepe megmarad, a technikai fejlesztések azonban új lehetőségeket adnak az emberi erővel

¹⁰⁶ Capability Development Plan – CDP.

¹⁰⁷ European Defence Agency (szerk): Emerging trends and key priorities in Future capabilities In: EDA Publications Office pp. 2–10.

végrehajtott hírszerzés számára. A NATO elemzése¹⁰⁸ hasonló megállapításokra jut a Stratégia Katonai Perspektívák című elemzésben, amely a hosszú távú védelmi tervezés alapvetéseit határozza meg. A jövőben a fejlesztések területén a következő területekre kell fókuszálni:

- műveleti reagálóképesség; a katonai erőknek rugalmasabbaknak kell lenniük, jelentősen fokozni kell a csapatok reagálóképességét;
- biztonsági hálózat; a kooperatív és a regionális biztonság növelése érdekében a partnerségi programok erősítése és a partnerek folyamatos bevonása a különböző feladatokba lehetőséget ad a biztonsági környezet befolyásolására;
- olyan katonai erő fenntartása szükséges, amely meglepetésszerű támadás, hadászati sokk esetén is képes sikeres választ adni az agresszornak;
- a stratégiai előrejelzés fejlesztése több időt biztosít a döntések meghozatalára a politikai és katonai vezetők részére.

A négy felsorolt terület közül egy, a stratégiai előrejelzés kifejezetten a hírszerzés különböző területeinek a fejlesztéséről, a hírszerzés szerepének a jövőbeni növekedéséről szól. A NATO értelmezésében a stratégiai előrejelzés lehetőséget jelent a Szövetségnek arra, hogy megfelelő módon értékelje a napjainkban és a jövőben jelentkező stratégiai kihívásokat és lehetőségeket, ugyanakkor biztosítsa a műveleti tervezés hatékonyságát. A hírszerzésnek ezért pontos információkat kell szolgáltatnia az állami és a nem állami szereplők olyan szándékairól, amelyek potenciális krízishelyzetet vagy konfliktust eredményezhetnek. A hírszerzési információk révén lehetőség van a kihívások és a veszélyek korai időszakban történő megértésére, befolyásolására, illetve kezelésére. A katonai információk mellett az instabil övezetekről megszerzett információknak tartalmazniuk kell a gazdaság, a pénzügy, az energia- és a vízellátás, valamint a kibertér információit is, ugyanakkor nem szabad elhanyagolni a hírszerzés érdekszférájába eső országok kultúrájának folyamatos megismerését, megértését a válság megelőzése, illetve sikeres kezelése céljából.

Fontos, hogy a tagállamokon kívül a partnerországok is hozzájáruljanak információikkal az átfogó kép kialakításához. A jövőben a biztonságot egyre nagyobb mértékben veszélyeztethetik személyek vagy kis csoportok. Felderítésükhöz egyre nagyobb felelősség hárul a hírszerzésre, különösen az emberi erőforrással végrehajtott hírszerzésre. Az adatszerzés és az adatok feldolgozása, az elemzés-értékelés, az információk fűziója, majd a hírszerzési jelentések elosztása még nagyobb jelentőségre tesz szert a jövőben. Megállapítható, hogy a katonai képességfejlesztés területén mind az EU, mind a NATO kiemelt szerepet szán és jelentőséget tulajdonít a hírszerzésnek. Korszerű és hatékony hírszerzés, pontos előrejelzések nélkül nem lehet hatékony intézkedéseket hozni, válaszlépéseket tenni. A válságkezelés területén a hírszerzési információk lehetőséget adnak a konfliktusok kitörésének elkerülésére, a válság békés rendezésére is.

¹⁰⁸ Bi-SC: Strategic Military Perspective, (2015) In: Nyt.sz.: SH/PLANS/J5/15-306659 201501.21.

A fenti feladatok végrehajtása érdekében a katonai képességek fejlesztése szükséges. A folyamat első lépéseként kerül sor az úgynevezett igénylista¹⁰⁹ elkészítésére. Az igénylista felsorolja mindazon referenciaalakulatokat, amelyekkel a különböző alkalmazási helyzetek modellezhetők. A következő lépésben az erőlista¹¹⁰ elkészítése történik, melynek célja az, hogy felmérje a tagállamok fegyveres erőinek aktuális helyzetét. Ennek érdekében úgynevezett Fő Célok Kérdőív kerül kiküldésre a tagállamokhoz, majd a kérdőív értékelését követően a Katonai Törzs szakértői kétoldalú megbeszéléseket folytatnak a tagállamokkal. Az elkészült erőkatalógus így mind számszakilag, mind minőségi szempontok alapján pontos képet ad a katonai tervezőknek.

Napjainkban – a duplikáció elkerülése érdekében – az EU megállapodott a NATO-val, hogy az a védelmi tervezési rendszerén belül két évente esedékes védelmi tervezési képesség felmérés¹¹¹ tagállamok által kitöltött dokumentumait az EU is megkapja. Az EU Katonai Törzs szakértői az erőkatalógus alapján meghatározzák a képességhiányokat és elkészítik a fejlesztési katalógust,¹¹² amely a képességfejlesztési terv¹¹³ alapja. A képességfejlesztési terv kidolgozásában az Európai Védelmi Ügynökség is részt vesz, és figyelembe veszi a tagállamok nemzeti fejlesztési terveit, illetve a képességfejlesztés terén szerzett tapasztalatait. A képességfejlesztési terv elsőrendű célja a képességhiányok megszüntetése.

NATO védelmi tervezési prioritások	EU védelmi tervezési prioritások
Kiképzés és gyakorlatok	A kibertér felhasználása
NATO parancsnoki struktúra ellenőrzés-irányítási rendszere	Elektronikus hadviselés
Összhaderőnemi hírszerzés, megfigyelés, felderítés ¹¹⁴	Támadó és védelmi jellegű légi műveletek
Ballisztikus rakéták elleni védelem	Ellenséges légvédelem lefogása
Telepíthető légi ellenőrzési-irányítási rendszer	Különlegesen nehéz időjárási körülmények között végzett képfelderítés
Kibervédelem	Képfelderítéssel biztosított célmegjelölés
Telepíthető kommunikációs hálózatok	Rádiófelderítés (az elektromágneses spektrum lehallgatása)

¹⁰⁹ Requirements Catalogue – RC.

¹¹⁰ Force Catalogue – FG.

¹¹¹ Defence Planning Capability Survey – DPCS.

¹¹² Progress Catalogue – PG.

¹¹³ Capability Development Plan – CDP.

¹¹⁴ Joint Intelligence Surveillance and Reconnaissance – JISR.

NATO védelmi tervezési prioritások	EU védelmi tervezési prioritások
Szárazföldi manőveralakulatok felhasználhatósága ¹¹⁵	Kommunikációs adatközlés lehallgatás
Különleges műveleti erők légi eszközei	Hadszintéri hírszerző, megfigyelő, célmegjelölő és felderítő rendszer
Különleges műveleti erők ellenőrzési-irányítási rendszere	Harctéri hírszerző, megfigyelő, célmegjelölő és felderítő rendszer
Telepíthető orvosi létesítmények	Harctéri repülőtéri létesítmények
Tengeralattjárók elleni harctevékenység	Hadszintére történő szállítási rendszer
Ellenséges légvédelem lefogása ¹¹⁶	Légi utántöltés
Légi elektronikai támadás ¹¹⁷	Logisztikai ellátás (üzem- és kenőanyag)
Légi utántöltés	
Precíziós irányított lövedékek ¹¹⁸	

7. ábra. A képességihiányok felszámolására irányuló EU és a NATO védelmi tervezési prioritások¹¹⁹ összehasonlítása
Szerk.: Lakatos Zsolt

Az EU 14 azonosított teljes¹²⁰ képességihiányából hat a hírszerzés különböző, alábbi területeihez kapcsolódik:

- különlegesen nehéz időjárásai körülmények között végzett képfelderítés;¹²¹
- hosszú időtartamú, képfelderítéssel biztosított célmegjelölés;¹²²
- rádiófelderítés (elektromágneses spektrum);¹²³
- kommunikációs adatközlés lehallgatása;¹²⁴
- hadszintéri hírszerzés, megfigyelés, célmegjelölés és felderítés;
- harctéri hírszerzés, megfigyelés, célmegjelölés és felderítés.

¹¹⁵ Usability of Land Manoeuvre Formations.

¹¹⁶ Suppression of Enemy Air Defence – SEAD.

¹¹⁷ Airborne Electronic Attack – AEA.

¹¹⁸ Precision Guided Munitions – PGM.

¹¹⁹ BARTOL, Gorazd: DGIMS background brief NATO-EU high level military meeting – item 3 – In: EU-NATO capabilities enclosure 1 to BRIEF(P&P)-0087-2015 NATO Unclassified (2015.03.26) p. 5.

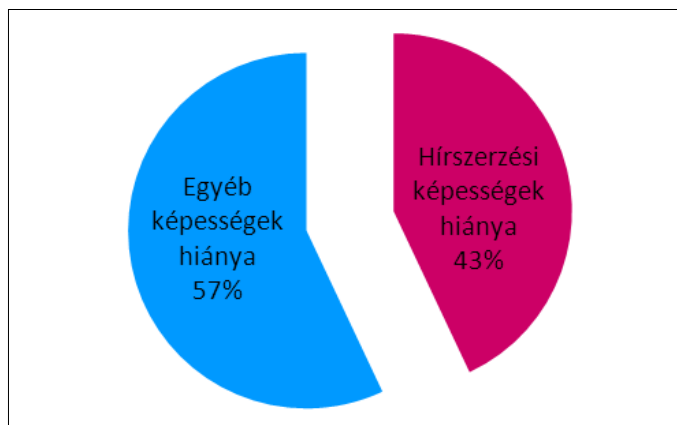
¹²⁰ A 14 teljes képességihiány mellett az EU nyolc részleges képességihiánnyal is küzd.

¹²¹ Imagery Intelligence – IMINT (extreme weather).

¹²² IMINT (targeting long endurance).

¹²³ Signal Intelligence – SIGINT (electromagnetic spectrum).

¹²⁴ Communication Intelligence – COMINT.

8. ábra. Az EU védelmi képességhiányainak megoszlása
Szerk.: Lakatos Zsolt

Patrick de Rousiers vezérezredes, az EU Katonai Bizottság elnökének értékelése szerint „a legégetőbb problémák a hírszerzés, a megfigyelés, a felderítés, a pilóta nélküli repülőgépek, továbbá a tengeri és a légi szállítás területein tapasztalhatóak.”¹²⁵

Az Európai Védelmi Ügynökség 2008 júliusában 12 képességfejlesztési területet választott ki, amelyek közül az alábbi kettő kötődik a hírszerzéshez:

- emberi erőforrással végzett hírszerzés,¹²⁶ kulturális és nyelvi felkészítés;
- hírszerzés, megfigyelés, célmegjelölés és felderítés.

Az nemzeti együttműködésben – az EDA támogatásával – folyó Pooling & Sharing programok között található a hírszerző, megfigyelő-, célmegjelölő és felderítőrendszer fejlesztése is, az EDA informális tájékoztatása szerint¹²⁷ azonban a programot a tagállamok a fejlesztési terv¹²⁸ kidolgozását követően blokkolják. Az lehet a legvalószínűbb oka annak, hogy nincs előrelépés ezen a területen, hogy a NATO nagy erővel fejleszti az összhaderőnemi hírszerző, megfigyelő és felderítő rendszerét, az EU-tagállamok viszont, amelyek nagy többsége a NATO-nak is tagja, nem szeretné a felderítőképességeket duplikálni.

A JISR keretében az egyik legfontosabb fejlesztés, hogy a NATO önálló képfelderítési kapacitást¹²⁹ kíván kialakítani öt, képfelderítésre képes Global Hawk pilóta nélküli felderítő-repülőgéppel. Az első repülőgép 2016-ban kerül leszállításra az olaszországi Sigonellában települő NATO-bázisra. Az EDA a hírszerző, megfigyelő- és felderítőrendszer fejlesztését továbbra is prioritásként kezeli, hiszen

¹²⁵ SCHOEFMAN, Elisabeth – PLATTEAU, Eric: Business as usual is not an option. In: European Defence Matters, Issue 05, 2014, p. 31.

¹²⁶ Human Intelligence – HUMINT.

¹²⁷ Személyes konzultáció az EDA pooling & sharing szakértőjével 2015.01.25.

¹²⁸ Roadmap.

¹²⁹ Alliance Ground Surveillance – AGS.

a líbiai, kongói és csádi műveletek tapasztalatai is azt mutatják, hogy ennek a területnek a hiányosságai a művelet sikeres végrehajtását veszélyeztetik. Európai együttműködés eredményeként a német, a francia és az olasz védelmi miniszter 2015. május 18-án szándéknyilatkozatot írt alá közepes magasságon hosszú ideig repülni képes¹³⁰ pilóta nélküli repülőgép kifejlesztéséről.¹³¹ A megvalósíthatósági tervet a Dassault, az Airbus és a Finmeccanica dolgozza ki, majd a fejlesztésben érintett országok 2017-ben döntenek a beszerzésről. Legkorábban 2020-ban állhatnak szolgálatba az új drónok, melyeket katonai és polgári műveletek támogatására is alkalmazni lehet.¹³²

Az EDA rövid, közép- és hosszú távú terveket dolgozott ki a felderítési hiányosságok megszüntetésére.¹³³ Rövid távon az EDA célja a műholdas térképészeti adatokhoz és térképekhez történő hozzáférés általános biztosítása, a műveleti döntéshozatali geospaciális támogatás – GISMO.¹³⁴ A GISMO-program fő célja, hogy a műholdas térképek ellátásának és készítésének egységesítése révén a műveleti parancsnokság és a kötelékparancsnokság ugyanazokat a térképeket, műholdképeket és vektortermékeket használja.¹³⁵ Középtávon az információ megosztása, valamint az adatszerzés hatékonyságának a növelése a cél, míg hosszú távon a képfelderítés adatszerző képességének a javítását¹³⁶ – SULTAN-program – tervezi az Európai Védelmi Ügynökség. A SULTAN-program a képfelderítési adatszerzés területén keres költséghatékony megoldást a 2025–2030 közötti időszakra. Az EU Katonai Bizottság különösen magas kockázatú műveleti hiányosságként értékelte a fejlesztési katalógusban az EU képfelderítési hiányosságait. A fejlesztési tervek végrehajtásához európai szinten szűkös források állnak rendelkezésre.

A 9. ábrán jól látható, hogy a 2008-as gazdasági válság hatására az EU-tagállamok jelentősen csökkentették védelmi kiadásaikat. A válságból való lassú kilábalást, a bruttó nemzeti termék újbóli növekedését azonban nem követte a védelmi kiadások emelkedése, a védelmi ágazat megszorításai még 2014-ben is folytatódtak. A csökkenés megállítása és a védelmi kiadások növelésére a NATO állam- és kormányfői a 2014-es csúcstalálkozón ígéretet tettek,¹³⁷ mely ígéret megtartása EU-szinten is jelentős javulást eredményezhet a két szervezet tagállamai közötti kapcsolódás révén.

¹³⁰ Medium Altitude Long Endurance – MALE.

¹³¹ MALE 2020 néven.

¹³² KINGTON, Tom: European Defence ministers to study MALE UAV program. In: Defence news. <http://www.defencenews.com/story/defense/air-space/isr/2015/05/18/european-defence-ministers-to-study-male-uav-program>; letöltés: 2015.05.19.

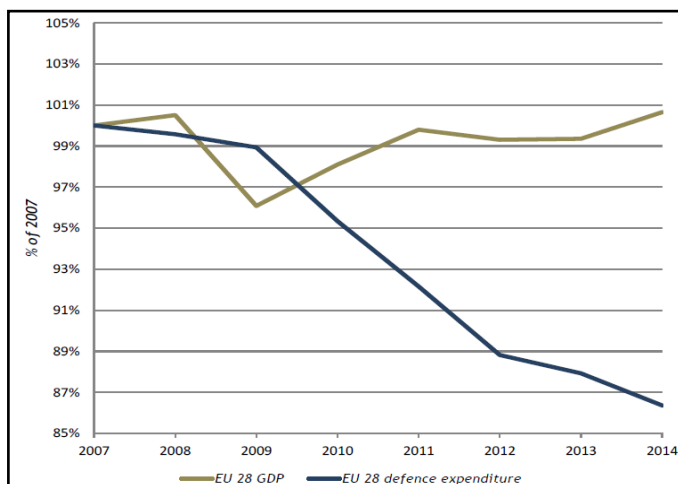
¹³³ VIVOLI, Alessandro: EDA ISR activities – State of play (2014. december 5.) NATO-EU Capability Group meeting (személyes részvétel).

¹³⁴ Geospatial Information to Support decision Making in Operations – GISMO.

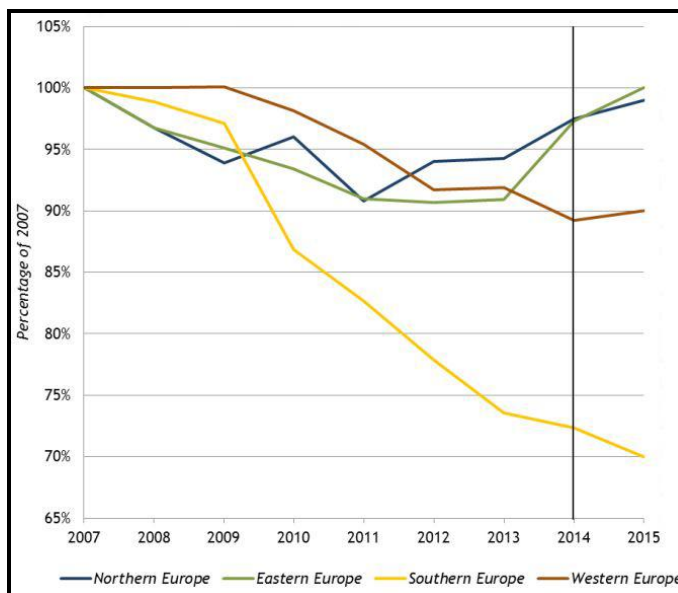
¹³⁵ “Fight off the same map” concept.

¹³⁶ Persistent SURveillance Long Term ANalysis – SULTAN.

¹³⁷ A védelmi kiadások csökkentésének megszüntetése és folyamatos emelése a GDP 2%-ára.

9. ábra. Az EU-tagállamok bruttó hazai termékének és a védelmi kiadásainak változása 2007 és 2014 között¹³⁸

10. ábra. Az EU-tagállamok 2007-es értéken számított bruttó hazai terméke alapján számított védelmi kiadásainak előrejelzése¹³⁹

¹³⁸ WOLF, Katharina: Defence spending 2014: the EU picture. In: Issue Alert, European Union Institut for Security Studies, 2015. április. p. 2.

¹³⁹ DE FRANCE, Olivier: Defence Budget in Europe: Downturn or U-turn. In: European Union Institut for Security Studies, 2015. május. p. 3.

De France előrejelzése szerint az Európa Unió tagállamainak védelmi kiadásai a jövőben jelentősen változnak, a régiók közötti különbségek tovább nőnek. A kelet-európai országok (Csehország, Magyarország, Szlovákia, Lengyelország és Románia) és az észak-európai országok (Dánia, Észtország, Lettország, Finnország, Litvánia és Svédország) esetében a védelmi kiadások jelentősebb, reálértéken is mérhető növekedése várható, a nyugat-európai országok (Ausztria, Belgium, Franciaország, Németország, Írország, Luxemburg, Hollandia, Nagy-Britannia) védelmi kiadásai kis mértékben csökkennek, a dél-európai országok (Bulgária, Horvátország, Ciprus, Görögország, Málta, Portugália, Szlovénia és Spanyolország) esetében pedig a védelmi kiadások további jelentős csökkenésére kell felkészülni. A kelet-európai és az észak-európai országok védelmi kiadásainak növekedését elsősorban a keleti irányból érkező új, orosz fenyegetés jelenti, míg a dél-európai országok védelmi kiadásainak további csökkenését a gazdasági válság e térséget érintő hatásai magyarázzák.

1.6.3. Az EU-harccsoport koncepciójának fejlődése és a harccsoport alkalmazásának problémái

Már 1999-ben, az Európai Tanács helsinki találkozásán, a 2003-as fő célok kitűzésekor nyilvánvalóvá vált, hogy a sikeres válságkezelés egyik legfontosabb biztosítója a gyors reagálás. A 2003-as fő célok között fontos szerepet kapott, hogy a tagállamok magas harcászati szinten lévő szárazföldi, haditengerészeti és légi alakulatokkal rendelkezzenek, amelyek képesek rövid időn belül a válságkörzetbe települni és ott a kijelölt feladatokat sikerrel végrehajtani. 2003 júniusában az Artemis művelet¹⁴⁰ bizonyította, hogy az EU képes Brüsszeltől több mint 6000 km-re sikeres műveletet végrehajtani. Ugyanakkor a művelet azt is megmutatta, hogy az EU-nak további lépéseket kell tennie a műveletek tervezése és a végrehajtás gyorsaságának növelése érdekében.

Az 2004-ben elfogadott 2010-es fő célok egyike a gyorsan bevethető EU-harccsoportok megalakítása és a következő kiegészítő képességek biztosítása 2007-es határidővel:

- a gyors bevetetőséget biztosító stratégiai légi szállítás kialakítása;
- a harccsoport légi, szárazföldi vagy tengeri szállítását követő gyors kihelyezése a műveleti területen;
- a harccsoport logisztikai biztosítása a harccsoport részére meghatározott feladatok teljesítésének teljes időtartamára.

Az EU Katonai Törzse kidolgozta az EU-harccsoport koncepciót, amelyet az EU Katonai Bizottsága 2004-ben elfogadott. A koncepció szerint a harccsoport a következő sajátosságokkal rendelkezik: kb. három lövészászlóalj erejű, 1500–2500 főből álló, gyorsan bevethető, magas harcászati szintű katonai szervezet, amely képes feladatait önállóan végrehajtani, illetve nagyobb méretű művelet esetén a művelet kezdeti szakaszában képes sikeres harctevékenységet folytatni a megerősítés beérkezéséig. Az önállóság biztosítása érdekében a harccsoport megerősített

¹⁴⁰ Az EU első önálló művelete, a Kongói Demokratikus Köztársaság területén 2003 júniusában.

harctámogató és harci kiszolgáló elemekkel is rendelkezik. A harccsoport erőit a keretnemzetek előre meghatározott rotáció vagy eseti többnemzeti koalíció keretében biztosítják. A harccsoportok felépítése, tagozódása nem egységes, a nemzetek kellő önállósággal rendelkeznek a harccsoport létrehozására, így jelenhet meg pl. hegyivadász, kétéltű vagy különleges műveleti képesség is a harccsoportban. A nemzetek az EU Katonai Törzs által elnökölt harccsoport koordináló konferencián¹⁴¹ ajánlják fel a különböző harccsoport-elemeket, továbbá a konferencia hat évre előre meghatározza, hogy az egyes kijelölt harccsoportok mikor lépnek készenléti szolgálatba. A konferencia döntéseit a Politikai és Biztonsági Bizottság hagyja jóvá. A harccsoportok nemzeti elemei kiképzettségi szintjének természetesen meg kell felelnie az EU követelményeinek, és a készenléti időszak előtt számos kiképzésen kell bizonyítaniuk, mielőtt elnyerik a készenléti szolgálatra kész minősítést. A minősítés nemzeti felelősség, de a felkészülést az EU Katonai Bizottsága az EU Katonai Törzs szakértőivel rendszeresen ellenőrzi, monitorozza.

A harccsoport esetleges alkalmazása esetén a műveleti parancsnok joga és kötelessége, hogy a harccsoportok a felajánlott elemekből a művelet sajátosságainak megfelelően összeállítsa. A harccsoportok hat hónapos készenléten teljesítenek szolgálatot, 30 napos művelet végrehajtására elegendő készletekkel ellátva, de megfelelő utánpótlás biztosításával 120 napig képesek feladataikat végrehajtani. Magas harcckészültségi fokozatokat jelzi, hogy az Európai Tanács döntését követően 10 napon belül képesnek kell lenniük feladatuk megkezdésére a műveleti területen. A harccsoport stratégiai szintű vezetése nem települ a műveleti területre, hanem a későbbiekben bemutatásra kerülő öt EU-tagállam által felajánlott egyik kijelölt műveleti parancsnokság¹⁴² látja el a vezetési feladatokat, a parancsnokság aktiválását és feltöltését követően. Műveleti területen a hadműveleti szintű kötelékparancsnokság¹⁴³ irányítja a harccsoport tevékenységét.

A harccsoportok bevetésére eddig egyetlen alkalommal sem került sor. Ez a tény a tagállamok egy részét frusztrációval tölti el, hiszen a koncepció létjogosultsága kerül így veszélybe. 2014 júliusában a holland delegáció nyújtott be egy vitaanyagot¹⁴⁴ a sokatmondó „EU-harccsoportok: használni vagy elveszíteni” címmel. A dokumentum leszögezi, hogy a koncepció eredeti célja kettős volt, egyrészt ezzel kívánta az EU ösztönözni a tagállamok fegyveres erejének átalakítását a magasabb készenlét és a gyors bevetethetőség irányába a nemzetek közötti együttműködés kiszélesítésével, másrészt az EU célja az önálló – a NATO-tól független – bevetethetőség lehetőségének megteremtése volt. A holland elemzés szerint az EU-harccsoport alkalmazásának a hiánya a következő fő okokra vezethető vissza:

- a védelmi és biztonsági stratégia változásai, illetve a politikai akarat hiánya a harccsoportok alkalmazására;
- a tagállamok védelmi költségvetésének folyamatos csökkenése;

¹⁴¹ Battlegroup Coordination Conference – BGCC.

¹⁴² Operational Headquarters – OHQ.

¹⁴³ Force Headquarters – FHQ.

¹⁴⁴ The delegation of the Netherlands: Discussion paper, 16 July 2014 EU battlegroups: Use them or lose them.

- a nemzeti döntéshozatal eljárásbeli különbségei a harccsoport alkalmazását illetően;
- a harccsoport műveleti alkalmazásának költségei, amelyek döntő részben a harccsoportot kiállító nemzetre, nemzetekre hárulnak,¹⁴⁵ és az Athena-mechanizmus alapján a közös költségvetés minimális részét használhatják fel a harccsoportot kiállító tagállamok.

Hatzigeorgopoulos¹⁴⁶ a holland kritikánál is keményebben fogalmaz: a harccsoport-konceptió nem vagy csak nagyon korlátozottan váltotta be a kitűzött célokat a harccsoportot adó tagállamok fegyveres erői interoperabilitásának területén, a harccsoport ereje kizárólag alacsony, illetve közepes intenzitású konfliktusban történő szerepvállalást tesz lehetővé.

Gustav Lindstrom¹⁴⁷ így vélekedik: „a teljes műveleti képesség¹⁴⁸ elérését követő néhány év döntő jelentőségű lesz abban a kérdésben, hogy az EU-harccsoportok alkalmazása az európai biztonság- és védelempolitika eszközszerének aktív elemévé válik.” Az idő azt mutatja, hogy ez egyáltalán nem történt meg. A fenti kritikai észrevételek tükrében különös jelentőséget kap, hogy a visegrádi országok¹⁴⁹ (V4) 2013-ban úgy döntöttek, hogy megalakítják a visegrádi harccsoportot, amely 2016 első félévében lát el először készenléti szolgálatot. A kérdés az, hogy egyáltalán érdemes-e a négy országnak olyan kezdeményezésbe belefogni, ahol a harccsoportok valós alkalmazásának lehetősége távolinak tűnik. A válasz azonban mégis pozitív, az együttműködés előnyei többek között a következők lehetnek:¹⁵⁰

- az együttműködés növeli a harccsoportban részt vevő nemzetek közötti interoperabilitást;
- a közös kiképzési feladatokat követően a harccsoport elemei közösen alkalmazhatók más missziók esetében is (pl. NATO-, ENSZ- stb. műveletek);
- a keretnemzetek hasonló történelmi és gazdasági jellemzőkkel rendelkeznek; a fegyveres erők eszközparkja általában régi, elavult szovjet haditechnika, melynek időszerűvé váló cseréje akár közös tendereztetéssel is megvalósítható, jelentős megtakarítást eredményezve a keretállamok védelmi költségvetésében;
- a harccsoport létrehozása politikai jelentőséggel is bír, hisz felhívja a figyelmet a közép-európai régió egységére.

¹⁴⁵ “cost lie where they fall”.

¹⁴⁶ HATZIGEORGOPoulos, Myrto: The role of EU battlegroups in European defence. In: European Security Review, 2012. 06. p. 4.

¹⁴⁷ LINDSTROM, Gustav: Enter the EU battlegroups. In: Chailot paper 97, 2007.02. p. 64.

¹⁴⁸ Final Operational Capability – FOC.

¹⁴⁹ Magyarország, Lengyelország, Csehország és Szlovákia.

¹⁵⁰ SUPLATA, Milan: The Visegrad battlegroup: Building new capabilities for the region. 2013.04.17. <http://www.cepolicy.org/publications/visegrad-battlegroup-building-new-capabilities-for-the-region>; letöltés: 2013.04.17.

Jelenlegi formájában az EU-harccsoportok alkalmazása valószínűleg, de a visegrádi harccsoport létrehozása mégis előnyös a keretnemzetek részére. Mölling tanulmányában¹⁵¹ arra hívja fel a figyelmet, hogy az EU-tagállamoknak össze kellene kötniük a haderők elkerülhetetlen specializációját a védelmi átalakításnak adott új impulzusokkal. Mölling szerint napjaink és a jövő legfontosabb katonai formációja a dandár, ezért az EU-harccsoport politikailag is kiüresedett formáját az EU-dandároknak kellene átvenniük. A nagyobb EU-tagállamok adnák a dandárok magját, míg a kisebb EU-országok speciális feladatokat látnának el. A rutinszerű alkalmazást az jelentené, hogy a dandárok kerülnének alkalmazásra a különböző békeműveletekben, pl. a koszovói békefenntartó feladatok átvállalásával. A nemzeti kontingensek NATO- és EU-feladatok között rotálnának.

1.7. Az EU–NATO-együtműködés

A két szervezet számos együttműködési fórumot alakított ki, sőt egyre gyakoribb az informális szakértői találkozók szervezése.

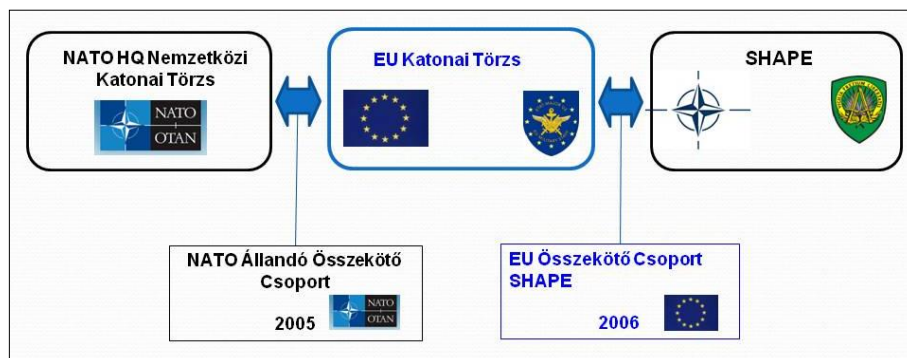
EU	NATO
Európai Tanács	Állam- és kormányfők csúcstalálkozója
Politikai és Biztonsági Bizottság	Észak-atlanti Tanács
Katonai Bizottság	Katonai Bizottság
Katonai Törzs	Nemzetközi Törzs
Igazgatóságok	Csoportfőnökségek

11. ábra. Az EU és a NATO irányító szervezetei
Szerk.: Lakatos Zsolt

Az EU és a NATO különböző irányító szervezeteit bemutató ábrán látható, milyen szinteken valósul meg a konzultáció. A legmagasabb politikai szint az Észak-atlanti Tanács és a Politikai és Biztonsági Bizottság. Katonai szinten az EU, illetve a NATO Katonai Bizottságainak összetétele nagyrészt azonos, hiszen a NATO-ba akkreditált katonai képviselők döntő többsége az EU-ban is ugyanazt a funkciót tölti be. Ez azt jelenti a gyakorlatban, hogy állandó székhelyük a NATO-ban van, ugyanakkor hetente egy alkalommal az EU Justus Lipsius épületében találkoznak és vitatják meg az EU biztonság- és védelempolitikai kérdéseit.

¹⁵¹ MÖLLING, Christian: Time for a comprehensive reform of the European defence sector. In: European Defence Matters issue 05 2014 p. 51. No.2 2012 ISSN:1977-5059.

A kettős feladatnak nem elsősorban takarékosági okai vannak, hanem így a vezetők a NATO és az EU szempontjaiból is értékelni tudják a fejleményeket. Az EU Katonai Törzs szoros kapcsolatot tart a NATO Nemzetközi Katonai Törzsével, például a hírszerzési információk cseréje vagy a képességfejlesztési kérdések tekintetében. Az EU Katonai Törzs szakértői állandó összekötőként jelen vannak Monsban, a NATO Szövetséges Hatalmak Európai Legfelsőbb Parancsnokságán, míg a NATO állandó összekötő csoportot működtet az EU Katonai Törzsnél.

12. ábra. Az EU és a NATO katonai törzseinek az együttműködése
Szerk.: Lakatos Zsolt

Az EU és a NATO egyéb szervezetei között is gyümölcsöző együttműködés alakult ki, például a NATO Smart Defence, illetve az EU Pooling and Sharing programjai ugyanazt a célt szolgálják: a lehető leggazdaságosabban új képességeket fejleszteni több ország közös részvételével. A NATO–EU Képességcsoport¹⁵² ülései általában kéthavonta kerülnek megrendezésre az EU-ban, illetve a NATO főparancsnokságán. A csoport célja elsősorban az, hogy informálják egymást a folyamatban lévő fejlesztési programok állásáról, új fejlesztési tervekről, így elkerülve a képességfejlesztések esetleges duplikációját.

A SHAPE és az EUROPOL között 2015-ben tárgyalások kezdődtek¹⁵³ a két szervezet közötti intézményesített kapcsolat kialakításáról. A tervek szerint a SHAPE elsősorban terrorizmussal kapcsolatos információkat, adatokat oszt meg az EUROPOL-lal korlátozott minősítési szintig. A SHAPE például 2500 ujjlenyomatot azonosított az afganisztáni művelet során a fel nem robbant vagy hatástalanított házilagos készítésű robbanószerkezeteken. A nemzetközi terrorizmus különös figyelmet fordít a megfelelő szakértelemmel rendelkező bombakészítőkre, akik akár Európában is feltűnhetnek. Az együttműködés során megosztott adatok segíthetnek a terroristák azonosításában és feltartóztatásában az európai határokon.

¹⁵² NATO-EU Capability Group.

¹⁵³ Személyes részvétel a tárgyaláson 2015. március 16-án a NATO Főparancsnokságon Brüsszelben.

Formális találkozók	Informális találkozók
Politikai és Biztonsági Bizottság – Észak-atlanti Tanács	EU Katonai Törzs – Nemzetközi Katonai Törzs főigazgatóinak találkozója ¹⁵⁴
EU Katonai Bizottság – NATO Katonai Bizottság	Informális Kerekasztal ¹⁵⁵
NATO–EU Képesség Csoport	Beosztott állomány igény szerinti találkozói

13. ábra. Az EU–NATO-találkozók felosztása
Szerk.: Lakatos Zsolt

Műveleti szinten is szükséges a két szervezet szoros együttműködése. Az alábbi ábrán jól látható, hogy a műveletek során sok esetben mindkét szervezet szerepet vállal. Bosznia-Hercegovinában EU-művelet zajlik (a SHAPE irányításával), de egy kis méretű NATO-parancsnokság is jelen van a műveleti térségben. Koszovóban a katonai művelet a NATO égisze alatt zajlik, de az EU polgári missziója is jelentős erővel képviselteti magát. A sort tovább lehet folytatni, az jól látszik azonban, mennyire fontos az információk cseréje nemcsak az EU és a NATO vezető, irányító szervezetei között, hanem a végrehajtó állomány szintjén is.

14. ábra. Azonos műveleti területen zajló EU- és NATO-szerepvállalások
Szerk.: Lakatos Zsolt

¹⁵⁴ Évente kétszer.

¹⁵⁵ Informal Roundtable – évente egyszer.

1.7.1. Az EUROCORPS¹⁵⁶

Az Eurocorps egy nemzetközi katonai alakulat, melyet Németország és Franciaország hozott létre 1992-ben. Az alapítást követő négy év folyamán Belgium, Spanyolország és Luxemburg úgynevezett keretnemzetként¹⁵⁷ csatlakozott az alakulathoz. A „nyitott ajtó politika”¹⁵⁸ következtében Lengyelország, Olaszország és Görögország mellett társult országgént a nem EU-tag Törökország is csatlakozott az alakulathoz. Gyorsreagálású hadtestként az alakulat mind a NATO, mind az EU rendelkezésére áll. A hadtest a NATO keretében kollektív védelemi feladatokat is elláthat, az alakulatot felépítése és kiképzettsége azonban inkább válságkezelési feladatokra teszi alkalmassá. A megfelelő minősítések megszerzését követően a hadtest 2002 óta áll a NATO rendelkezésére mint 30 napon belül bevethető gyorsreagálású erő, ugyanakkor az EU keretében mint hadműveleti szintű kötelékparancsnokság is szolgálhat a műveleti parancsnokság alárendeltségében.

A NATO tervei szerint a hadtest parancsnoksága a jövőben képes lesz kisebb méretű összhaderőnemi, jellemzően szárazföldi művelet¹⁵⁹ irányítására. Az alakulat legfontosabb része a 6000 fős francia–német dandár, amely a hadtest fő reagáló erejét képezi, továbbá Franciaország, Németország és Spanyolország egy-egy hadosztály, Belgium egy dandár, míg Luxemburg egy század felállítását vállalta. Az elmúlt időszakban a hadtest számos műveletben vett részt, köztük a NATO vezetésű műveletben Bosznia-Hercegovinában és Koszovóban, majd az ISAF műveleteiben Afganisztánban. Lengyelországot 2013-ban vették fel a keretnemzetek közé, így 2016-tól 130 lengyel tiszt és altiszt teljesít szolgálatot a hadtest törzsében. Az Eurocorps 2016-ban biztosítja az EU-harccsoportot.

1.8. Az EU-válságkezelés általános jellemzői, problémái¹⁶⁰

A válság szó a görög κρίσις (kriszisz) szóból ered. Eredeti jelentése szétválasztás, megkülönböztetés, kiválasztás, döntés, ítélezés, vita. Egészségügyi értelemben olyan súlyos, életveszélyes helyzetet jelent, amely még magában hordozhatja a gyógyulás lehetőségét is. Biztonságpolitikai értelemben „a válság köztes állapotot képvisel az érdekkonfliktus és az erőszakos konfliktus, vagyis a háború között.”¹⁶¹ A harmincéves háborút lezáró vesztfáliai békét (1648) követően kialakult nemzetállamok számára a mai értelemben vett válságkezelés sokáig nem létezett.

¹⁵⁶ BLOCK, Jacob: Putting Poland at the heart of Eurocorps. In: European Defence Matters, issue 05 2014. pp. 36–37. ISSN: 1977-5059.

¹⁵⁷ Framework Nations.

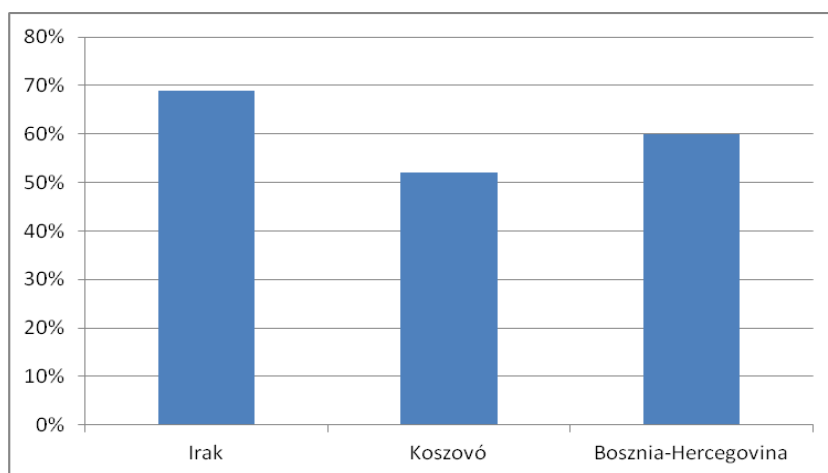
¹⁵⁸ Open door policy.

¹⁵⁹ Small Joint Operation, Land heavy – SJO(L).

¹⁶⁰ LAKATOS Zsolt: A katonai válságkezelés aspektusai. In: Felderítő Szemle XIII. évfolyam 1. szám, 2014. március. pp. 7–88. <http://www.kfh.hu/hu/letoltes/fsz/2014-1.pdf>; letöltés: 2015.08.06.

¹⁶¹ MATUS János: A katonai gondolkodás új irányzata. In: Hadtudomány 2008/1 p. 83. http://www.zmne.hu/kulso/mht/hadtudomany/2008/1_2/083-095.pdf; letöltés: 2015.08.06.

Az első béketeremtő művelet az Osztrák–Magyar Monarchia krétai szerepvállalásához köthető. A „*Monarchia katonái 1896-ban a szemben álló görög és török haderőket választották szét a magyar származású krétai konzul, Pintér Gyula vezetésével.*”¹⁶² Az Oszmán Birodalom fennhatósága alá tartozó Krétán a lakosság többségét alkotó görögök fegyveres ellenállást kezdtek a megszálló törökök ellen. Az első békefenntartó-béketeremtő misszió három évig tartott, a helyzet konszolidálása után a csapatok hazatértek. A krétai szerepvállalás a rövid ideig tartó, a stratégiai célokat eredményesen végrehajtó békeművelet szép példája. A 20. század második felében és a 21. század elején a válságkezelő műveletek egy része ugyanakkor olyan irányban fejlődött, amelyek – azon túl, hogy nem képesek megoldást adni a kialakult válságokra és további biztonságpolitikai kérdéseket vetnek fel – súlyos terheket jelentenek a válságkezelésben részt vevő országok számára. Cordesman adataiból¹⁶³ (15. sz. ábra) látszik a fejlesztési támogatások csökkenésének a mértéke Bosznia-Hercegovinában, Koszovóban és Irakban az amerikai csapatok jelenléte és a távozásuk utáni időszakban.

15. ábra. A fejlesztési támogatások csökkenése az egyes országokban¹⁶⁴
Szerk.: Lakatos Zsolt

Cordesman arra szeretné felhívni a figyelmet, hogy a válságkezelés sikerének politikai deklarációját és a csapatok távozását követően a válságtérsegek, az adott békeműveletet „elszenvedő” országok gyakorlatilag magukra maradnak a problémáikkal, melyeket önerőből képtelenek megoldani. Fontos megemlíteni, hogy sok esetben a keletkezett problémák egy részét maguk a békeműveletben részt vevő erők hozzák létre. Cordesman megállapítása nem azt jelenti, hogy etnikai konfliktus,

¹⁶² ISASZEGI János vezérőrnagy: Társadalmi, politikai konfliktusok – katonai válaszok a Balkánon 1991–1999. http://www.rkk.hu/rkk/conference/2011/balkan/Isaszegi_Janos.pdf; letöltés: 2014.01.11.

¹⁶³ CORDESMAN, Anthony H.: Transition in Afghanistan 2009-2013. http://csis.org/files/publication/130801_transition_afghanistan.pdf; letöltés: 2013.11.24.

¹⁶⁴ Uo.

terrorfenyegetettség, humanitárius katasztrófa vagy más okok miatt ne indítsunk békeműveleteket, hanem inkább azt, hogy stratégiai tervezés, a végső elérendő célok¹⁶⁵ világos megfogalmazása, az ahhoz vezető út, az erők-eszközök meghatározása és biztosítása¹⁶⁶ nélkül a kudarc szinte bizonyosan kódolva van a békeműveletekben.

A kudarcra ítélt békeműveletek két jellemző típusa: az időben elnyújtott, „végtelenített”, valamint a viszonylag rövid ideig tartó, de kevés eredményt hozó, illetve az eredeti politikai, biztonsági, katonai vagy gazdasági helyzetnél rosszabb állapotot okozó műveletek. Kevés azonosság van a döntéshozó politikus és a békeműveletben részt vevő katonai vezető céljaiban. Mindkét fél részéről ugyanakkor megfigyelhető a túlélésre való törekvés. A katonai vezető igyekszik a rábízott feladatot elvégezni és épségben hazavinni a katonáit, míg a politikus túl szeretné élni a konfliktus kezelésével járó politikai csapdahelyzeteket. A politikusok döntéseit számos tényező befolyásolja, amelyek közül a közvélemény nyomása és véleménye döntő jelentőséggel bír.

További fontos szempont az államok számára, hogy a művelet pénzügyi, gazdasági szempontból fenntartható legyen, lehetőség szerint¹⁶⁷ támogassa azt az ENSZ Biztonsági Tanácsának (BT) határozata, és ne egyedül, hanem valamilyen szövetségben, koalícióban vegyenek részt a békeműveletben. A békeműveletek stratégiai célja valamilyen végállapot elérése bizonyos meghatározott időhatáron belül, majd az elért status quo-t követően a művelet befejeződik, a katonákat kivonják.

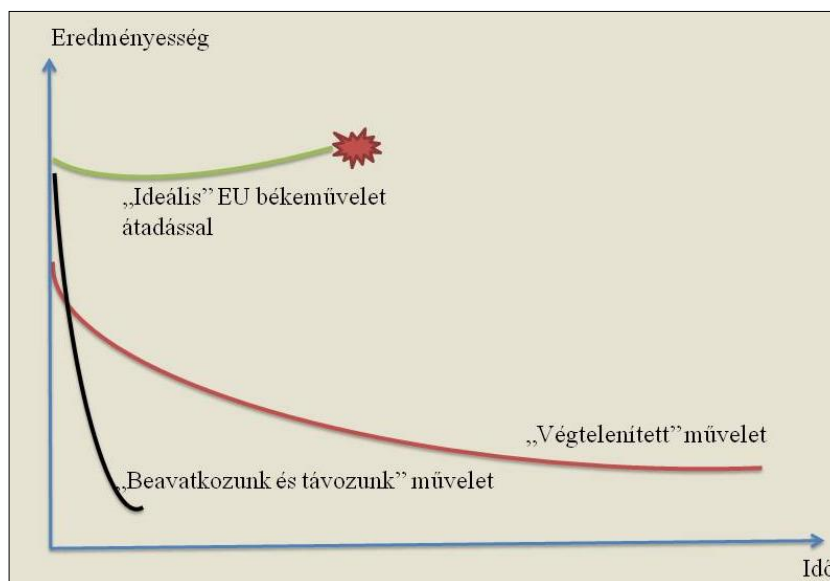
A békeműveletek időtartamát elemezve az idősík két végpontján a „végtelenített”, valamint a „beavatkozunk és távozzunk” típusú békeműveletek találhatóak. Mindkét fajta békeművelet a hibás stratégiai döntések bizonyítéka, mert míg az első rendkívüli módon megterhelő és céltalan, a második káoszt és gyakran rosszabb biztonsági helyzetet hagy maga után, mint amilyen a beavatkozás előtti időszakot jellemezte.

A kérdés azonban felmerül, hogy ezek a békeműveletek politikai és katonai szempontból vajon mennyire hasznosak és eredményesek. A válasz az, hogy a taktikai, rövid távú sikereket sokszor stratégiai kudarcok jellemzik. Ha mélyebben elemezzük az akár ENSZ-felhatalmazással, akár felhatalmazás nélkül, önálló döntés alapján indított békefenntartó (ENSZ-terminológia), válságkezelő (EU-definíció) vagy válságreagáló (NATO-meghatározás) műveleteket, a stratégiai kudarc beismerése előbb-utóbb elkerülhetetlen. A siker olyan állapot, amelyben a kítűzött cél teljesül. Ennek megfelelően a kudarc olyan helyzetet jelent, amelyben a kítűzött célt nem érik el. Ezen fogalmak tisztázása rendkívül fontos a békeműveletek stratégiai elemzéséhez.

¹⁶⁵ End State.

¹⁶⁶ Force Generation.

¹⁶⁷ Az ENSZ BT felhatalmazása nem szükségszerű a műveletek megindításához. Koszovó esetében pl. az Amerikai Egyesült Államok több kísérletet tett az ENSZ BT előtt a Szerbia elleni beavatkozás megindítására, de az orosz vétó miatt kudarcot vallott. Ezek után 1999. március 24-én a NATO az ENSZ BT felhatalmazása nélkül kezdte bombázni Szerbiát.

16. ábra. Egyes műveleti típusok jellemzői
Szerk.: Lakatos Zsolt

Az EU-műveletek sajátossága, hogy a tervezési folyamatban igyekeznek elkerülni a „végtelenített” műveletek kialakulását, ennek azonban az az ára, hogy sok esetben már a tervezésnél azzal számolnak, hogy – elsősorban az Afrikai Unió vagy az ENSZ által vezetett – más művelet átveszi a békeművelet irányítását. Esetenként a művelet tervezésekor nem határoznak meg stratégiai célt. Ilyen esetekben a művelet időtartama válik céllá, ami az EU gyakorlata szerint általában egy év, de szükség esetén meghosszabbítható. A szomáliai kalózkodás ellen indított EUNAVFOR Atalanta művelet¹⁶⁸ például évente meghosszabbítják, aminek köszönhetően a kalózkodás már messze nem olyan jövedelmező üzlet Szomáliában, mint néhány éve. De ne legyenek illúzióink, az EUNAVFOR megszűnése esetén – a szomáliai helyzet belső rendezése nélkül – a térségben elrabolt hajók száma várhatóan újra a korábbi szint közelébe emelkedne.

Alexander Vershbow, az észak-atlanti szervezet főtitkár-helyettesének nyilatkozata¹⁶⁹ szerint a Nyugat-Balkán „beféjezetlen ügy”.¹⁷⁰ Bosznia-Hercegovina az egyik legjobb példa arra, hogy a Berlin plusz megállapodás¹⁷¹ alapján Bosznia-Hercegovinában folyó EUFOR-művelet olyan művelet, amelynek stratégiai célja és

¹⁶⁸ A művelet 2008-ban indult.

¹⁶⁹ 2013. november 20-án az MTI-nek adott interjújában.

¹⁷⁰ Honvédelem: A NATO-nak készen kell állnia a jövő válságaira.

http://www.honvedelem.hu/cikk/41131_a_natonak_keszen_kell_allnia_a_jovo_valsagaira;
letöltés: 2013.11.24.

¹⁷¹ A megállapodást 2003. március 17-én fogadták el, amelynek értelmében az EU hozzáfér a NATO műveleti tervezéséhez, vagyis igénybe veheti a NATO Európai Főparancsnokság képességeit.

eredményessége megkérdőjelezhető. Milorad Dodik, a boszniai Szerb Köztársaság elnöke szerint¹⁷² Bosznia-Hercegovina „*manapság egy tragikusan sikertelen ország, és az ott élők számára rossz hely*”. Szerinte a két entitásból álló balkáni állam nem tud már fennmaradni, nem lehet sikeres. Dodik úgy fogalmaz, hogy „*Bosznia-Hercegovinában mindenki elégedetlen. A bosnyákok azért, mert nem elég erős az ország, a horvátok azért, mert nincs semmijük, a szerbek pedig azért, mert elvették tőlünk a boszniai Szerb Köztársaságot, és nem nyitják ki a függetlenségünkhöz vezető ajtót.*”¹⁷³ Dodik természetesen túloz és elfogult, a boszniai Szerb Köztársaság elnökeként azonban elfogultsága és szkepticizmusa Bosznia-Hercegovina jövőjét illetően érthető. El kell fogadni, hogy véleményének van valóságalapja, és olyan létező politikai problémákat ír le, amelyekre a békeművelet nem tud megoldást találni.¹⁷⁴ Az EU kidolgozta a maga műveleti tervezési modelljét, amely viszonylag hatékony és teret ad a rugalmas stratégiai tervezésnek. Az, hogy mégis kialakulhat a „beavatkozunk és távozunk” vagy a „végtelenített” művelet azt jelzi, hogy rendszerszintű hibáról van szó.

A válságkezelés folyamatában¹⁷⁵ a válság bekövetkezésére utaló előjelek és figyelmeztetések időbeni jelentése a hírszerzés feladata. A katonai és a polgári hírszerző szolgálatok jelentéseit a NATO és az EU esetében komoly elemző apparátus illeszti össze átfogó, minden kockázatot és fenyegetést számításba vevő dokumentummá. Ez a dokumentum a stratégiai értékelés alapja, amely meghatározza azokat a katonai opciókat, amelyekkel a kitűzött célokat végre lehet hajtani. A legjobb opció kiválasztását követően megkezdődik a művelet tervezése, majd a tervek jóváhagyását követően megindul a végrehajtás időszaka. Ennek során meghatározott időszakonként értékelik a műveletet, és a siker érdekében különböző módosításokat alkalmaznak. A missziók, a békeműveletek sikertelensége stratégiai szinten két fő okra vezethető vissza. Az egyik, hogy a politikai vezetők rossz stratégiai célokat jelölnek meg, a másik ok pedig a hibás stratégiai célok alapján történő katonai stratégiai tervezés. A két dolog szorosan összefügg, és mégis különbözik.

Nézzünk néhány történelmi példát, hogyan vélekedik ezekről a kérdésekről a politikus és a katona! „*A háború túl komoly dolog ahhoz, hogy katonákra bizzuk*”, mondta Georges Clemenceau francia politikus, aki az első világháborút győztes miniszterelnökként fejezte be. Szun-Ce, a hadvezér ezzel szemben a következőkben látja a „politikusok” hibáit: „*Ezért a fejedelem három esetben zúdíthat szerencsétlenséget a hadseregre Ha nem érti meg, hogy a hadsereg nem képes előrehaladni, és parancsot ad az előnyomulásra; ha nem érti meg, hogy a hadseregnek nem szabad visszavonulnia, és parancsot ad a visszavonulásra. Ekkor mondjuk azt, hogy bilincsbe verte a hadsereget. Ha nem érti meg a hadsereg sajátos*

¹⁷² A Nezavisne Novine boszniai napilap a daytoni békeszerződés (1995) aláírásának 18. évfordulója kapcsán közölt interjút Dodikkal.

¹⁷³ Magyar Nemzet: Csak a daytoni szerződés miatt létezik Bosznia.

<http://mno.hu/kulfold/csak-a-daytoni-szerzodes-miatt-lezetik-bosznia-1196372>; letöltés: 2013.11.24.

¹⁷⁴ A daytoni megállapodásokat követően a NATO által megindított IFOR-, később SFOR-műveletek 2004-ben az Európai Unió irányítása alá kerültek. Erre az alapot a 2002-ben elfogadott Berlin plusz megállapodás szolgáltatta, amely alapján az EU használhatja a NATO struktúráit, mechanizmusait és erőforrásait katonai műveletek végrehajtására, ha a NATO azokban nem kíván részt venni.

¹⁷⁵ Crisis Management in NATO's Strategy; 2003.05.16. p. 1-8, 1-9.

*feladatait, és ugyanúgy kezeli, mintha a hadseregnek egyszerű kormányzásáról lenne szó, akkor a hadsereg tisztjei megzavarodnak. Ha nem ismeri a hadsereg taktikáját, és úgy kezeli a hadsereget, mint az állami hivatalokat, akkor a hadsereg tisztjei nem tudják, mit tegyenek.*¹⁷⁶ Szun-Ce szerint abban a pillanatban, amikor a hadvezért a fejedelem megbízza a sereg vezetésével, a hadvezérnek kell vállalnia minden felelősséget, a sereg irányításába a fejedelem nem avatkozhat be. Szun-Ce-vel szemben tehát Cleomenceau a legszűkebbre kívánta szabni a katonai vezetők mozgásterét. Clausewitz szerint ugyanakkor „*a háború nem egyéb, mint a politika folytatása más eszközökkel.*”¹⁷⁷ Clausewitz megállapítása nemcsak a háborúra, hanem napjaink békeműveleteire is érvényes.

A békeműveletek tervezése és végrehajtása, a stratégiai célok kijelölése politikai döntéseken alapul, és ez természetesen így helyes. A hiba forrása az esetek többségében a rossz politikai döntésekben található. A békeműveletek sikertelensége sokszor nem a katonák felelőssége, hanem a rossz politikai döntések következménye. Sok esetben persze egyszerűen nem lehet jó döntést hozni, a politikusoknak időhiányban, különböző kényszerítő hatások, például a közvélemény nyomása alatt kell reagálniuk. Sok esetben azonban az optimálishoz közelítő körülmények között is születnek olyan politikai döntések, amelyek már meghozatalukkor magukban hordozzák a kudarc valószínűségét. Egy konkrét példán keresztül valószínűleg jobban megérthető a probléma. A szomáliai kalózok okozta nehézségek nem voltak új keletűek, a probléma évek során érte el azt a küszöbszintet, hogy a politika úgy érezte, be kell avatkoznia. „*1991-től, Siad Barre elnök és diktátor bukását követően az alig több mint kilencmillió lakosú Szomália olyan polgárháborúba süllyedt, amelynek következményeit ma is viseli. A központi kormányzat nem működött, a hadsereg, a rendőrség központi irányítása megszűnt, az ország klánok vezetése alá került, és lassan teljes káoszba süllyedt. A szétesett, működésképtelen szomáliai haditengerészet és a parti őrség nem tudta megvédeni a part menti felségvizeket, ahol a külföldi halászflokkok háborítatlanul halászhatták le a szomáliai partok gazdag tonhalállományát. A munkájukat veszített, egyre jobban elszegényedő halászbokból, a korábbi parti őrség és haditengerészet tagjaiból ad hoc szervezett tengeri egységek, úgynevezett milíciák az első időszakban ezeket az engedély nélküli külföldi halászhajókat támadták meg. A milíciák csak évekkel később kezdtek nemzetközi vizeken hajózó kereskedelmi hajókat támadni. Napjainkra a kalózkodás iparaggá vált Szomáliában, annak is elsősorban a puntföldi és a szomáliföldi részében.*”¹⁷⁸

Az EU műveleti tervezése során a hírszerzési információk egyértelműen jelezték, hogy a kalózok parti bázisainak felszámolása nélkül csak a probléma tüneti kezelése várható. A politikai okok azonban felülírták az indokolt műveleti lépéseket, és olyan tengeri művelet indult, ahol nyolc–tíz hajó járőrözik évek óta egy Európa

¹⁷⁶ SZUN-CE: A hadviselés törvényei. Fordította: Tőkei Ferenc.
<http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm>; letöltés: 2015.08.16.

¹⁷⁷ CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. In: Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1961. p. 56.

¹⁷⁸ LAKATOS Zsolt: Harcban a kalózzokkal. In: Interpress Magazin, 2012. december. p. 58.
ISSN: 01331639

nagyságú területen. A művelet megindulása után évekkel¹⁷⁹ sikerült csak elérnie az EUNAVFOR¹⁸⁰ Atalanta parancsnokának, hogy korlátozott szárazföldi csapásokat mérhessenek a kalózok szárazföldi bázisaira.

Természetesen vannak olyan helyzetek, például a viszonylag hirtelen kirobbanó etnikai konfliktusok, amikor nincs idő minden tekintetben megalapozott döntéseket hozni. A helyszínre kell küldeni a rendelkezésre álló erőket, és törekedni kell a szemben álló felek azonnali szétválasztására. Ilyen esetekben a hogyan tovább kérdésére később kell választ találni, és gyakran ez a legnehezebb. A politikai szempontok a műveletek megtervezésének és előkészítésének időszakában elött döntő jelentőséggel bírnak, a műveletek későbbi kudarca már ebben a szakaszban kódolva van. A politikusoknak és a katonai tervezőknek kell meghatározniuk, hogy mi a békeműveletben részt vevő erők pontos célja és feladata. Ha rossz a stratégiai elképzelés és tervezés, nem lehet jó és tartós a végeredmény sem.

1.8.1. A hírszerzés felelőssége

A hírszerzés szerepe döntő a békeművelet tervezési szakaszában. A legnagyobb és a legnehezebb feladat, hogy a politikai döntéshozók reális képet kapjanak a szemben álló felek erejéről és elképzeléseiről, a terepről, az időjárásról, a politikai, a gazdasági és a társadalmi viszonyokról. A hírszerzés felelőssége továbbá, hogy bemutassa a békeművelet végrehajtásával járó nehézségeket is. Ez az a pont, ahol az elemzőknek rendkívül világosan kell fogalmazniuk, hiszen előre kell jelezni a művelet megindításával és annak végrehajtásával várható nehézségeket, továbbá közép- és hosszú távú előrejelzést kell adniuk a várható következményekről is. A történelem folyamán rengeteg példát lehet találni arra, amikor a politikusok a hírszerzés információit, jelentéseit ignorálták.¹⁸¹ Ehhez természetesen joguk van, a hírszerzés „információsztálgató” tevékenységet végez, és nem mindenható. A békeműveleteket vizsgálva azonban egyre több esetben köszön vissza a hírszerzési jelentések, előrejelzések mellőzése. A következmény pedig az, hogy a politikusok rossz stratégiai célokat tűznek ki, ami később, a végrehajtás szakaszában kudarchoz vezet. A „végtelenített” vagy a „beavatkozunk és távozunk” típusú missziók a politika kudarcának a lenyomatai. Rossz politikai döntések következtében a békeműveletekben részt vevő erők feladata sokszor olyan status quo kikényszerítése, amely az erők kivonását követően nem tartható fenn. A politikai vezetők esetenként nincsenek tisztában a békeműveletben részt vevő erők képességeivel, lehetőségeivel, ezért olyan elvárásokat támaszthatnak, amelyek nem vagy csak jelentős erőfeszítések árán teljesíthetők. Ennek elkerülése érdekében szükséges a politikai vezetők felkészítése a lehetséges katonai műveletek, köztük a konfliktuskezelés és a béketámogatás különböző formáinak alkalmazására. A stratégiai tervezés során olyan, a végállapotra vonatkozó célokat kell meghatározni, amelyekkel lehetőség szerint elkerülhetők a „végtelenített” és a „beavatkozunk és távozunk” típusú műveletek. A hírszerzés

¹⁷⁹ A szómáliai kalózok ellen létrehozott EU-haderő 2012. május 14-én hajtotta végre első szárazföldi hadműveletét. A helikoptertámadásban a kalózok öt, gyors támadásokra alkalmas csónakját semmisítették meg, nem messze a haradherei kikötőtől.

¹⁸⁰ EU Naval Force.

¹⁸¹ Például Sztálin nem vette figyelembe a Japánban működő szovjet ügynök, Sorge jelentéseit a németek Szovjetunió elleni támadásáról.

felelőssége, hogy pontosan és őszintén tájékoztassa a politikai és a katonai felső vezetést a várható nehézségekről, a békeműveletet érintő veszélyhelyzetekről, kockázatokról.

1.9. Az EU katonai és polgári válságkezelése¹⁸²

Számos, az EU közös biztonság- és védelempolitikáját érintő problémára elsősorban nem katonai, hanem polgári/rendőri eszközökkel lehet megoldást találni. Az EU-tagállamok vezetői már 1999-ben Kölnben világosan kifejtették az Unió ambícióját a biztonság és a védelem területén, amikor a következőképpen fogalmaztak: „Az EU a nemzetközi szintéren teljes jogú szereplő kíván lenni. Ezért szándékunkban áll, hogy felruházzuk az Uniót mindazon eszközökkel és képességekkel, amelyek lehetővé teszik számára a szerepvállalást a közös európai biztonság és védelem politikában... Az Uniónak képesnek kell lennie a nemzetközi válsághelyzetek kezelésére, megfelelő katonai erő által támogatott önálló műveletek tervezésére és végrehajtására...”¹⁸³ A Kölnben létrehozott európai biztonság- és védelempolitikát¹⁸⁴ három fő komponens alkotja: a válságmegelőzés, a katonai válságkezelés és a polgári válságkezelés.

17. ábra. Az európai közös biztonság- és védelempolitika pillérei
Szerk.: Lakatos Zsolt

¹⁸² LAKATOS Zsolt: Az EU polgári válságkezelése, kapcsolódási pontok a katonai válságkezelési eljárásokkal. In: Hadtudomány 2013/3–4. pp. 67–81.

http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/3_4/Hadtudomany_2013_3-4_7.pdf; letöltés: 2013.04.26.

¹⁸³ Presidency conclusions of Cologne, European Council, 1999. június 3–4.

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/kolnen.htm; letöltés: 2013.04.26.

¹⁸⁴ European Security and Defence Policy – ESDP (A Lisszaboni Szerződés életbe lépése után új neve: közös biztonság- és védelempolitika).

A polgári műveletek feladatait már a Nyugat-európai Unió Tanácsa meghatározta a 1992. június 19-én kiadott ún. Petersbergi Nyilatkozatban, amikor a katonai jellegű békefenntartó, valamint béketeremtő feladatok mellett a nyilatkozat kifejezetten polgári jellegű feladatokat is felsorol. Az Európai Tanács 2004-ben elfogadta az EU polgári válságkezelő képességének középtávú, 2008-ig szóló fejlesztésével kapcsolatos céljait.¹⁸⁵

1.9.1. Az EU polgári céljai

Az EU polgári ambíciószintjét a fő polgári célok határozzák meg. Az első polgári célt az Európai Tanács 2000-ben határozta meg a portugáliai Santa Maria da Feira-ban. A kitűzött polgári célok a rendvédelem, a törvényesség megerősítése, a polgári adminisztráció és a polgári védelem területén határoztak meg feladatokat. A válságkezelési művelet polgári feladatainak végrehajtására 5000 fős rendőri erő rendelkezésre állásáról döntöttek, ebből 1000 fő magas készenléti fokozatban 30 napon belül telepíthető. A feladatok között a monitoring, a helyi rendőri erők kiképzése, segítése, a belső konfliktusok enyhítése, megelőzése szerepel. Ezekon kívül a konfliktust követő időszakban a törvényesség és a rend megerősítése, a helyi rendőri erők segítése és az emberi jogok védelme is szerepel a célok között.

2001-ben a feladatok újabakkal bővültek, amelyek teljesítési határideje 2003 volt. Ezek között szerepelt 200 bíró és ügyész felkészítése válságkezelő műveletekben való részvételre 30 napon belüli települési idővel, 2000 fős polgári adminisztrációs készenléti szakértői erő létrehozása és 2000 fős rövid időn belül telepíthető polgári védelmi erő megalakítása. A két-három, egyenként 10 főből álló értékelő/koordináló csoport 3–7 órán belül telepíthető. A 2004-es brüsszeli Polgári Képességek Konferencián meghatározták a 2008-as polgári célokat. Ekkor két új képességgel, a monitoring feladatokkal és az EU különleges képviselője támogatásával bővítették a Feira-ban kitűzött célokat. A 2008-as polgári célok kihangsúlyozták az egy időben végrehajtott missziók, a missziók megkezdése előtti hatékony felkészülés, valamint a pontos, a hatékony és a sikert garantáló művelettervezés fontosságát és szükségességét. A 2008-as polgári célok kiemelt területei a következők:

- a biztonsági szektor reformja;
- leszerelés, demobilizáció és reintegráció.¹⁸⁶

A 2010-es polgári célok meghatározták, hogy azoknak szinkronban kell lenniük a katonai célokkal és folytatni kell a polgári képesség fejlesztésének a folyamatát. Az új polgári célok kihangsúlyozzák a polgári-katonai együttműködés jelentőségét, és kiemelik a készenlét és a gyors telepíthetőség fontosságát, aminek keretében döntés született gyorsan bevethető, 100 fős polgári készenléti csoportok¹⁸⁷ megalakításáról is.

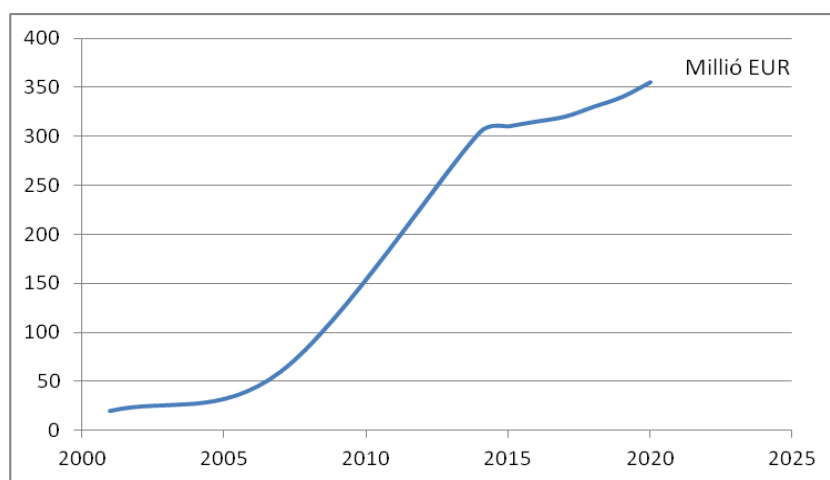
¹⁸⁵ Civilian Headline Goal 2008.

¹⁸⁶ Disarmament, Demobilization, and Reintegration – DDR.

¹⁸⁷ Civilian Response Team – CRT.

A Lisszaboni Szerződés¹⁸⁸ is részletesen foglalkozik a katonai feladatok mellett a polgári válságkezeléssel. A szerződés 42. cikke szerint „A közös biztonság- és védelempolitika a közös kül- és biztonságpolitika szerves része. E politika polgári és katonai eszközök igénybevételével biztosítja az Unió műveleti képességét. Az Unió ezeket az eszközöket az Egyesült Nemzetek Alapokmányának alapelveivel összhangban igénybe veheti az Unión kívüli békefenntartó, konfliktusmegelőző, a nemzetközi biztonságot erősítő missziókban. E feladatok végrehajtása a tagállamok által rendelkezésre bocsátott képességeken alapul.”

A 43. cikk továbbá részletesen megfogalmazza azokat a feladatokat, amelyre a polgári és a katonai eszközök igénybe vehetők: „A 42. cikk (1) bekezdésében említett missziók, amelyek végrehajtása során az Unió polgári és katonai eszközöket vehet igénybe, közös leszerelési műveleteket, humanitárius és mentési feladatokat, katonai tanácsadói és segítségnyújtási feladatokat, konfliktusmegelőzést és békefenntartást, a harcoló erőknek a válságkezelésben kifejtett feladatait – beleértve a béketeremtést is – és a konfliktusok lezárását követően a helyzet stabilizálására irányuló műveleteket foglalják magukban.”

18. ábra. A közös kül- és biztonságpolitika tervezett költségvetése 2020-ig¹⁸⁹
Szerk.: Lakatos Zsolt

¹⁸⁸ Az Európai Unió Tanácsa Brüsszel: Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata In: 6655/08, 2008. április 15. <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st06655.hu08.pdf>; letöltés: 2013.04.23.

¹⁸⁹ CFSP Budget Trends. The European Union's External Action CFSP Basics. In: European Union Institute for Security Studies 2015. p. 5.

A polgári válságkezelési feladatok a Válságkezelés Polgári Aspektusai című dokumentum alapján¹⁹⁰ az alábbi táblázatban foglalhatóak össze:

Rendőrségi műveletek	A rendőri műveletek nagyon széles körűek lehetnek, a tanácsadástól a kiképzési feladatokon keresztül a helyi rendőrség egyes feladatainak átvállalásáig terjedhetnek. A tagállamok 5761 főt ajánlottak fel, akik közül 1400 fő 30 napon belül mozgósítható és a műveleti területre telepíthető.
Jogbiztonság erősítése	A válságkezelés körzetében tevékenykedő helyi rendőri erők nem lehetnek sikeresek, ha a helyi bíróságok, ügyészségek és a büntetés-végrehajtás szakemberei nem segítik megfelelően a munkájukat. Ennek érdekében a tagállamok 631 főt (ügyészeket, bírokat és büntetés-végrehajtási szakembereket) ajánlottak fel.
Polgári adminisztráció erősítése	A tagállamok 565 főt ajánlottak fel, ezen kívül polgári adminisztrációs szakemberek egy csoportja készen áll, hogy rövid időn belül a válságkezelő műveletek polgári adminisztrációs szektorában segítsen szaktudásával.
Polgári védelemi feladatok	A tagállami felajánlásnak megfelelően két-három értékelő/koordinációs csoport állandó bevetési készenlétben áll, rövid időn belül akár 2000 fő is bevethető, további speciális kiképzettségű és felszerelésű erők pedig kettő-hét napon belül mozgósíthatók. A tagállamok 579 polgári védelmi szakértőt és további 4445 főt ajánlottak fel a különböző bevetési csoportokban.
Monitoring feladatok	A monitoring nélkülözhetetlen és döntő jelentőségű lehet a válságmegelőzés, válságkezelés és különböző békeműveletek során. A tagállamok 505 főt ajánlottak fel monitoring feladatok végrehajtására, akik a műveleti területen való jelenlétükkel demonstrálják az EU elkötelezettségét a konfliktus kezelésében.
EU különleges képviselők segítése	A helyszínen települt EU különleges képviselők munkájának mindenoldalú biztosítása, segítése.

19. ábra. A polgári válságkezelési feladatok
Szerk.: Lakatos Zsolt

¹⁹⁰ EU Council Secretariat, European Security and Defence Policy: The civilian aspects of crisis management 2009 CIV/3.
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/090702%20Civilian%20aspects%20of%20crisis%20management%20-%20version%203_EN.pdf; letöltés: 2013.04.24.

Az eltelt idő és a tapasztalatok azt mutatják, hogy a válságok kezelésében – az esetek többségében – nem kizárólag a megfelelő mennyiségű és minőségű katonai erő számít. Bizonyos típusú válságokat, feszültségeket a nyers katonai megoldásokon túlmutató módszerekkel lehet és kell kezelni. Ezt az állítást támasztja alá az a tény, hogy 2003 óta az EU által indított 26 művelet közül a döntő többsége polgári jellegű volt (11 művelet napjainkban is zajlik), egy pedig hibrid (EU support to AMIS II – Darfur), míg a tisztán katonai jellegű műveletek száma nyolc (jelenleg négy katonai művelet zajlik).

1.9.2. Az Európai Unió napjainkban is zajló polgári válságkezelési műveletei¹⁹¹

A művelet neve	Fő	A művelet célja	A művelet helyszíne
EULEX Kosovo	2065	A koszovói hatóságok támogatása és segítése a rendőri, a bírói és a vámigazgatási területeken a jogállamiság erősítése érdekében.	Koszovó
EUMM Georgia	405	A stabilizáció, a normalizálódás és a bizalom erősítés elősegítése, az EU politikai döntéshozóinak informálása.	Grúzia
EUBAM Rafah	7	EU megfigyelői feladatok ellátása.	Rafah, a Gázai övezet és Egyiptom közötti nemzetközi határátkelőhely
EUJUST LEX	66	A jogállamiság megerősítése.	Irak
EUPOL COPPS	95	A Palesztin Nemzeti Hatóság működésének segítése, hatékony helyi rendőri szervezet felállítása.	Palesztin területek
EUCAP SAHEL NIGER	64	A helyi biztonsági erők képességei erősítése, a terrorizmus és a korrupció elleni eredményesebb küzdelem érdekében.	Niger
EUAVSEC	47	EU támogatás a dzsubai nemzetközi repülőtér biztonságának erősítésére.	Dél-Szudán
EUSEC RD CONGO	41	EU-tanácsadás és -segítségnyújtás a biztonsági szektor reformja céljából.	Kongói Demokratikus Köztársaság

¹⁹¹ Ongoing missions and operations.
<http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations>; letöltés: 2015.02.03.

A művelet neve	Fő	A művelet célja	A művelet helyszíne
EUPOL RD CONGO	50	EU rendőri művelet az igazságügyi és a rendőri terület reformja érdekében.	Kongói Demokratikus Köztársaság
EUCAP NESTOR	72	Regionális jellegű kiképző művelet, melynek célja az Indiai-óceán nyugati és az Afrika szarva térségeiben elhelyezkedő nyolc ország tengeri képességeinek és parti őrségének erősítése.	Kenya, Dzsibuti, Szomália
EUPOL AFGHANISTAN	491	EU rendőri művelet az önállóan és eredményesen működő helyi rendőrségi felállítására érdekében.	Afganisztán
EUBAM Moldova és Ukrajna	220		Moldova, Ukrajna
EUBAM Líbia	44		Líbia

20. ábra. Az Európai Unió polgári válságkezelési műveletei
Szerk.: Lakatos Zsolt

Az Európai Biztonsági Stratégia végrehajtásáról szóló jelentés (2008) tartalmazza azt a tagállami kötelezettségvállalást, hogy az Unió országai nemzeti polgári válságkezelési stratégiákat dolgoznak ki, többek között a missziós támogatás, a költségvetés-tervezés, a gyorsan telepíthető szakemberek csoportjainak kialakítása érdekében. A jelentés összességében a következő célokat tűzi ki a polgári válságkezelő missziók elé: „a polgári missziók tekintetében képesnek kell lennünk arra, hogy különféle képességekkel és szakértelemmel rendelkező képzett személyzetet állítsunk össze, hogy rövid határidőn belül telepíteni tudjuk őket, valamint arra, hogy hosszú távon is a műveleti helyszínen tudjuk tartani őket”.¹⁹²

Egy-egy válság kitörését követően az arra adott EU-válasz nagymértékben eltérhet mind a válaszreakció idejében, mind a válasz tartalmában. Például a grúzai válság (2008) időszakában a tervezési időszakot követően rendkívül rövid idő – gyakorlatilag egy hónap alatt – sikerült a műveleti helyszínen megkezdeni a polgári monitoring tevékenységet, míg például a szomáliai kalózok elleni katonai művelet megkezdése – ha a kalóztevékenység észlelését és eszkalálódását is beleszámítjuk – évekig tartott. Mégis leszögezhető, hogy a műveletek különbözőségeitől függetlenül kialakult mind a katonai, mind a polgári válságkezelésnek az a struktúrája, a tervezési és az irányítási rendszere, amely alapja lehet az EU sikeres válságkezelési tevékenységének.

¹⁹² Jelentés az európai biztonsági stratégia végrehajtásáról – A biztonság megteremtése a változó világban. In: S407/08, Brüsszel, 2008. december 11.
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/HU/reports/104644.pdf;
letöltés: 2013.04.23.

1.9.3. Az Európai Unió napjainkban is zajló katonai válságkezelési műveletei¹⁹³

A művelet neve	Fő	A művelet célja	A művelet helyszíne
EUFOR ALTHEA	600	A helyi fegyveres erők képességfejlesztésének és kiképzésének a támogatása, a biztonságos környezet fenntartása, az EU átfogó stratégiájának a támogatása.	Bosznia-Hercegovina
EUNAVFOR Atalanta	1200	A szomáliai partoknál észlelt kalóztevékenység visszaszorítása, a segélyszállítmányok biztosítása.	Nemzetközi vizek Szomália kb. 2000 km
EUTM Mali	560	A demokratikus rend és az alkotmányosság helyreállítása, a mali hatóságok segítése, hogy visszaszerezzék az ellenőrzést az ország egész területe felett a terrorista és szervezett bűnözői csoportok felszámolásával.	Mali
EUTM Szomália	125	A szomáliai kormány megerősítése a szomáliai biztonsági erők kiképzésével.	Szomália
EUMAM RCA		A biztonsági szektor reformja, különös tekintettel a fegyveres erők átalakítására.	Közép-afrikai Köztársaság

21. ábra. Az Európai Unió katonai válságkezelési műveletei
Szerk.: Lakatos Zsolt

Az EUFOR RCA a Közép-afrikai Köztársaságban 2015. március 15-én mintegy 700 fővel befejezte a műveletét, melynek célja a belső konfliktusokat követően az ország stabilizálása, a biztonságos környezet megteremtése volt.¹⁹⁴ Az EU-művelet befejezését követően a békeműveletet az ENSZ vette át, a MINUSCA művelet 11 820 fővel jóval nagyobb területet tud ellenőrizni, mint az EUFOR RCA.¹⁹⁵ Az EU új missziója a jövőben katonai tanácsadó misszióként működik tovább, különös figyelmet fordítva a fegyveres erők átalakítására.

1.9.4. Az Európai Unió polgári és katonai válságkezelésében részt vevő szervezetek és szervezeti eljárások

Az EU közös biztonság- és védelempolitikája olyan problémákkal és kihívásokkal foglalkozik, amelyekre – annak jellege szerint – katonai vagy polgári, esetenként katonai/polgári válasz adható. Nem véletlen, hogy a polgári és a katonai

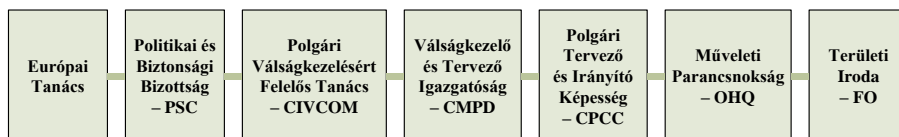
¹⁹³ Jelentés az európai biztonsági stratégia végrehajtásáról – A biztonság megteremtése a változó világban. In: S407/08, Brüsszel, 2008. december 11.

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/HU/reports/104644.pdf;
letöltés: 2013.04.23..

¹⁹⁴ Safe and Secure Environment – SASE.

¹⁹⁵ TARDY, Thierry: EUFOR RCA: Tough start, smooth end. In: European Union Institute for Security Studies 2015.03. pp. 1–2.

válságkezelési mechanizmusok és eljárások nagyon hasonlóak. A katonai válságkezelés tervezési eljárásai a NATO-eljárásokból eredeztethető, hiszen az EU-tagállamok döntő többsége NATO-tag, és azok az országok, amelyek pedig nem tagjai a Szövetségnek, a békepartnerségi program keretében folytatott közös gyakorlatok és közös műveletek alapján tisztában vannak a NATO-eljárásokkal. Tehát adott egy jól bevált NATO katonai válságkezelési műveleti tervezési rendszer, amelyet az EU kisebb módosításokkal a saját képére formált. A megfelelő és hatékony tervezési eljárások, módszerek, parancsnoklási struktúrák és parancsnokságok megléte kulcsfontosságú követelmény a polgári válságkezelésben. A Polgári Válságkezelésért Felelős Tanács¹⁹⁶ a közös kül- és biztonságpolitika nagykövetségi szintű döntéselőkészítő és koordinációs testülete, a Politikai és Biztonsági Bizottság felügyelete alatt működő állandó bizottság.

22. ábra. A polgári válságkezelés fontosabb szervezetei
Szerk.: Lakatos Zsolt

A fent említett sokrétű feladatok tervezésére és irányítására az EU 2007 augusztusában döntést hozott a Polgári Tervező és Irányító Képesség szervezet felállításáról¹⁹⁷ a Tanács Titkárságán belül.

Az új szervezet felállításának nehézségei – melyek elsősorban a szakértőkkel való feltöltés és a műveleti képesség elérése kapcsán jelentkeztek – oda vezettek, hogy a napjainkra is csak mintegy 60 fős, igazgatóság szintű szervezet 2008 nyarára érte el a készenléti szintet, ekkor pedig a grúziai válság azonnal nyilvánvalóvá tette a CPCC hiányosságait.

A legnagyobb probléma az időhiány, az állomány tapasztalatlansága és a nem teljes feltöltöttsége volt. A CPCC nem volt képes a tervezési feladatok végrehajtására, ezért azonnal a Katonai Törzs segítségét kérte. A Katonai Törzs ideiglenesen 30 tervező szakembert biztosított a CPCC részére, így vált lehetővé a monitoring művelet rendkívül rövid időn belüli megindítása. Körülbelül egy hónap tervezés után két hét alatt sikerült a művelet megkezdéséhez minimálisan szükséges erőket telepíteni.

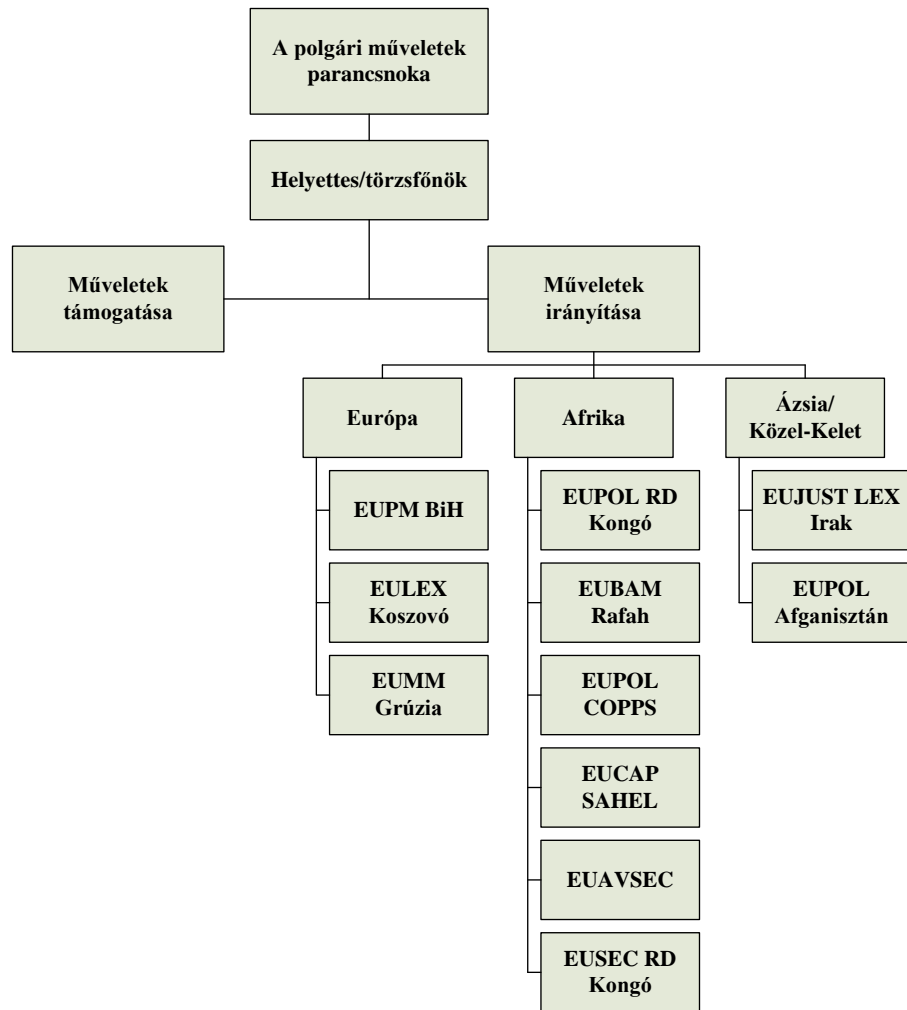
Szakértői szemmel az is kijelenthető, hogy a grúziai monitoring művelet¹⁹⁸ tervezése elhibázott volt abból a szempontból, hogy Grúziában egy viszonylag gyors lefolyású fegyveres konfliktust követő misszió megindításáról volt szó, ami sokkal inkább illeszkedik a katonai műveletek sorába, mint az EU sok más, katonai

¹⁹⁶ Committee for Civilian Aspects of Crisis Management – CIVCOM.

¹⁹⁷ The Civilian Planning Conduct Capability (CPCC) updated April 2011 CPCC/04.
http://www.consilium.europa.eu/media/1222515/110412%20factsheet%20-%20cpcc%20-%20version%204_en.pdf; letöltés: 2013.04.24.

¹⁹⁸ EU Monitoring Mission Georgia – EUMM Georgia.

eszközökkel végrehajtott humanitárius jellegű művelete. Az egyértelműen politikai döntés volt, hogy végül az a döntés született, hogy az EU nem katonai, hanem polgári műveletet indít. Az EU nem kívánt az egyik legnagyobb gazdasági partnerével konfrontálódni, nem kívánt katonai erővel megjelenni a térségben. A politikai döntésnek viszont az volt a következménye, hogy egy olyan szervezetre bízta a feladatot, amely a katonai jellegű válsághelyzettel önállóan nem tudott megbirkózni. A grúzai válságkezelés azt is megmutatta, hogy milyen vékony a határmezsgye a katonai és a polgári válságkezelés között, különösen a műveletek tervezési fázisában.

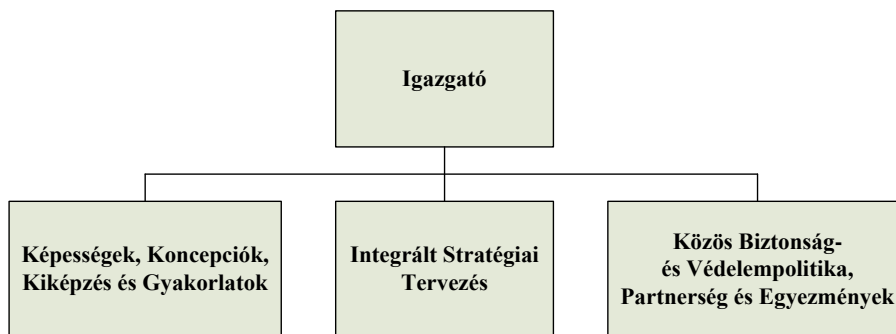

23. ábra. Polgári Tervező és Irányító Képesség
Szerk.: Lakatos Zsolt

A CPCC legfontosabb feladatai a következők:

- kidolgozza a válságkezelési koncepciókat;
- kidolgozza a rendőrségi vagy a polgári stratégiai opciókat;
- stratégiai szinten kidolgozza a műveletet;
- részt vesz a művelethez szükséges erők megalakításában;
- kidolgozza az erők alkalmazási eljárásrendjét;¹⁹⁹
- segítséget nyújt a művelet vezetőjének a műveleti terv kidolgozásában.

Az EU tanult a grúziai válságkezelés tervezési hiányosságaiból, és hamarosan döntés született, hogy olyan új szervezetet kell létrehozni, amely jobban figyelembe veszi az EU-ban egyre elfogadottá váló átfogó megközelítést,²⁰⁰ azaz a katonai és a polgári területek szorosabb összefonódását. Az átfogó megközelítés nyilvánvalóan csak akkor nyer tartalmat, ha léteznek olyan szervezetek, ahol a problémák katonai és polgári megközelítése együtt, közösen történik. Korábban az Európai Tanács, illetve a PSC szintje volt az, ahol a kérdéseket nem különítették el polgári és katonai aspektusuk alapján. A két szervezet döntéseit követően a parancsnoki láncnak megfelelően vagy a katonai, vagy a polgári tervezési folyamatok indultak meg, a katonai-polgári együttműködés, közös gondolkodás csak informális szinten valósult meg. A korábban bemutatott EUMM Georgia műveleten kívül fontos megemlíteni az EU által indított Biztonsági Szektor Reform programokat, amelyek átfogó, holisztikus megközelítést igényelnek, hiszen ezek a programok a védelmi szektoron kívül a rendfenntartás, a jogi rendszer, a hírszerzés és a kormányzat más területeit is érinthetik. Az átfogó megközelítés kényszere hozta létre a polgári-katonai koordináció²⁰¹ fogalmát is, amely rövid időn belül intézményesült a Válságkezelő és Tervező Igazgatóság²⁰² 2009-es megalakításában.

24. ábra. A Válságkezelő és Tervező Igazgatóság
Szerk.: Lakatos Zsolt

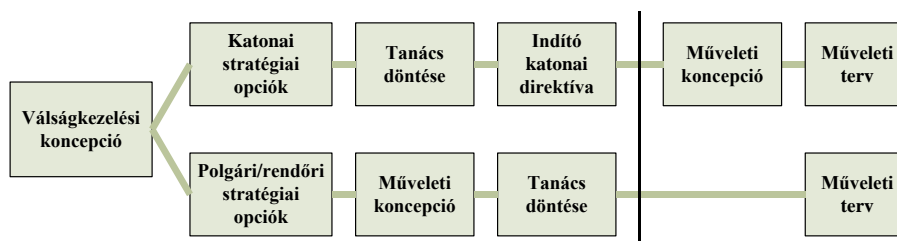
¹⁹⁹ Rules of Engagement – RoE.

²⁰⁰ Comprehensive approach.

²⁰¹ Civil-Military Coordination – CMCO.

²⁰² Crisis Management and Planning Directorate – CMPD.

Az új szervezet bázisát az Európai Tanács VIII. és IX. főigazgatósága adta (DG E VIII és DG E IX). A szervezet létrehozása óriási előrelépés volt, hiszen a Katonai Törzsben már jó ideje működő Polgári Katonai Sejt²⁰³ későbbi magába olvasztásával olyan új, közös szakmai szervezet alakult, amelyben civil szakemberek és katonák közösen tudják a felmerülő problémákat vizsgálni. Fontos megemlíteni, hogy a CMPD nem előljáró szervezete sem a Katonai Törzsnek, sem a polgári műveletekért felelős Polgári Tervező és Irányító Képességnek. CMPD legfontosabb feladata a válságkezelés tervezésekor az úgynevezett válságkezelési koncepció²⁰⁴ kidolgozása, majd a műveletek végrehajtása során, illetve a műveletek befejezését követően összegyűjtött következtetések, tapasztalatok²⁰⁵ levonása. A válságkezelési koncepció elkészítésekor a CMPD javaslatot tesz a Politikai és Biztonsági Bizottságnak, hogy a kialakult helyzetben milyen katonai vagy polgári (esetleg közös) válságkezelési eszközöket érdemes és lehet alkalmazni. A válságkezelési koncepció a PSC elé kerül és a testület döntését követően két különböző csatornán folyik a már alapvetően két eltérő jellegű (polgári vagy katonai) tervezőtevékenység.

25. ábra. A polgári és katonai válságkezelés folyamata²⁰⁶
Szerk.: Lakatos Zsolt

A felső sorban a katonai válságkezelés tervezési folyamata látható, míg alatta a polgári válságkezelés lépései. Ezen a szinten már teljes elkülönülés figyelhető meg, formálisan a két folyamat nem kapcsolódik többé össze. A katonai vonalon a CIVCOM-mal egy szinten lévő szervezet a Katonai Tanács. A Katonai Tanácsnak a következő feladatai vannak a válságkezelésben:²⁰⁷

- a Politikai és Biztonsági Bizottság kérésére utasítja a Katonai Törzs főigazgatóját, hogy a Katonai Törzs készítse el a katonai stratégiai opciókat;²⁰⁸

²⁰³ CIVMIL Cell.

²⁰⁴ Crisis Management Concept – CMC.

²⁰⁵ Lessons learned.

²⁰⁶ MATTELAER, Alexander: The CSDP Mission Planning Process of the European Union: Innovations and Shortfalls. In: Vanhoonaeker, Sophie, Hylke Dijkstra and Heidi Maurer (eds). Understanding the Role of Bureaucracy in the European Security and Defence Policy, European Integration online Papers (EIOP), Special Issue 2010. Vol. 14, p. 6.
<http://eiop.or.at/eiop/texte/2010-009a.htm>; letöltés: 2015.02.25.

²⁰⁷ Military Committee of the European Union (EUMC).

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?qid=1423492317197&uri=URISERV:r00007>;
letöltés: 2015.02.24.

²⁰⁸ Military Strategic Options – MSO.

- értékeli az elkészített opciókat és ajánlásával továbbítja a dokumentumot a Politikai és Biztonsági Bizottságnak;
- a Tanács katonai stratégiai opciókról meghozott döntését követően kiadja az indító tervezési direktívát²⁰⁹ a műveleti parancsnokot részére;
- ajánlást és katonai tanácsot ad a Politikai és Biztonsági Bizottság részére – a Katonai Törzs előzetes értékelése alapján – a műveleti koncepcióról²¹⁰ és a műveleti terv tervezetéről;
- tanácsot ad a Politikai és Biztonsági Bizottság részére a művelet befejezési lehetőségeiről;
- a művelet végrehajtásának időszakában felügyeli a végrehajtás folyamatát.

Míg a Katonai Törzs kidolgozza, a Katonai Tanács pedig véleményezi a válság kezelésére irányuló Katonai Stratégiai Opciókat, a polgári vonalon ugyanazt a feladatot a Polgári Tervező és Irányító Képesség hajtja végre a polgári/rendőri stratégiai opciók²¹¹ kidolgozásával. Az opciók kidolgozása során a szakértők a hírszerzési és más forrásokból rendelkezésre álló információkat felhasználva elemzik a kialakult helyzetet, és általában két-három opciót dolgoznak ki az adott válság kezelésére. Ezeknek az opcióknak bemutatják az előnyeit és a hátrányait, így segítve a PSC tagjait a döntéshozatalban. A katonai és a polgári műveleti tervezés azonban néhány pontban lényegesen eltér. Az ábrán függőleges vonal választja el a „brüsszeli” politikai stratégiai szintet a katonai/polgári stratégiai/műveleti szinttől. A polgári válságkezelési folyamatban a Polgári Tervező és Irányító Képesség felel a tervezésért és a polgári műveletek vezetéséért is, tehát a műveleti koncepció²¹² kidolgozása is a CPCC feladata, míg a művelet kijelölt parancsnokára vár a műveleti terv²¹³ kidolgozása. A katonai tervezés abban tér el, hogy a Katonai Törzs csak a műveletet indító katonai direktíva²¹⁴ kiadásáért felelős, és ettől a ponttól kezdődően a művelet kinevezett parancsnoka felelős a műveleti koncepció és a műveleti terv kidolgozásáért. A műveleti koncepció azt tartalmazza, hogy a parancsnok hogyan, milyen módon és milyen eszközökkel kívánja a műveleti célokat elérni, míg a műveleti terv ennek a koncepciónak a teljes és részletes kibontása, gyakorlati kidolgozása. Katonai téren tehát az IMD kiadását követően a Katonai Törzsnek gyakorlatilag nincs ráhatása a műveletre, a kijelölt parancsnok közvetlenül a Politikai és Biztonsági Bizottságnak tartozik felelősséggel, semmilyen formában nincs a Katonai Törzsnek alárendelve.

A CPCC tehát közvetlenül tervezi, vezeti és irányítja a polgári műveleteket, míg a Katonai Törzs csak a tervezési folyamatban vesz részt, a katonai művelet megindulásával szerepe „megszűnik”, a továbbiakban irányító szerepet nem játszik.

²⁰⁹ Initial Planning Directive.

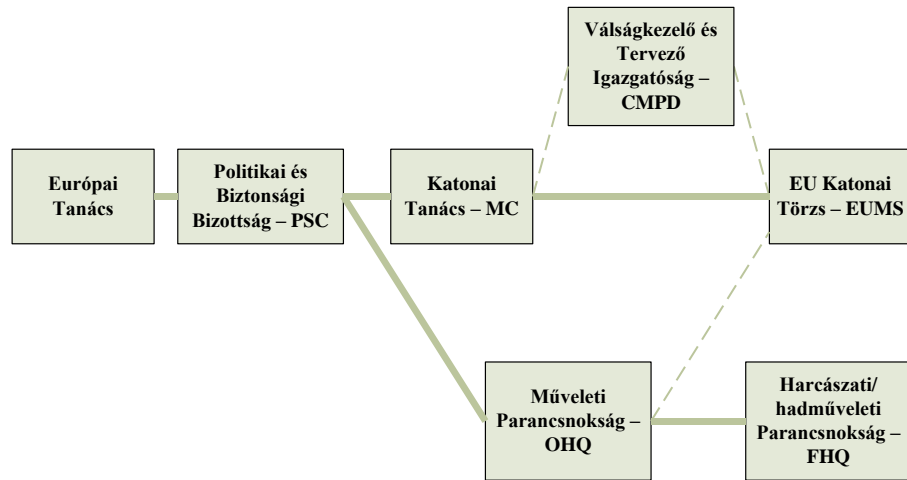
²¹⁰ Operation Concept.

²¹¹ Civil/Police Strategic Options – CSO/PSO.

²¹² Concept of Operations – CONOPS.

²¹³ Operation Plan – OPLAN.

²¹⁴ Initiating Military Directive – IMD.

26. ábra. A katonai válságkezelés szervezetei²¹⁵
Szerk.: Lakatos Zsolt

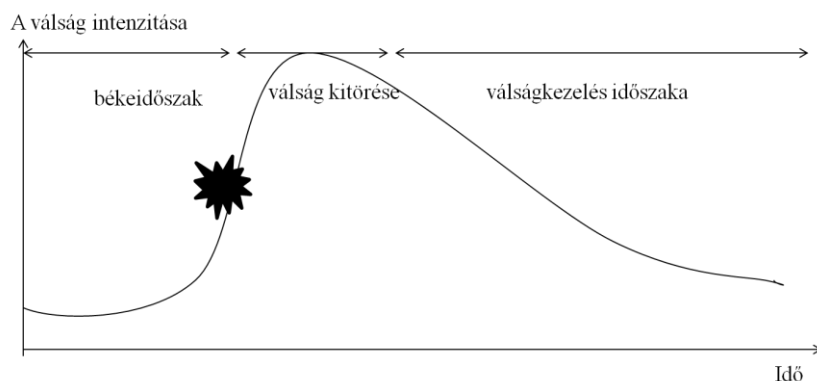
Természetesen rendkívül fontos, hogy a műveletek indításakor megfelelő erő és eszköz álljon a parancsnok rendelkezésére a feladat sikeres végrehajtásának érdekében. Már a műveleti koncepció kidolgozásakor elkészül az erő- és eszközigény-lista,²¹⁶ és informális szinten megindul az erőgenerálás²¹⁷ folyamata. A brüsszeli tervezőknek már a tervezés kezdeti időszakában tudniuk kell, hogy körülbelül milyen erővel és eszközzel hajlandóak a tagállamok részt venni az adott válságkezelő műveletben. A tervezési folyamat során készülhetnek bármilyen nagyszabású tervek, ha az erők generálása érdekében kezdeményezett konferencián végül nem történik elegendő mennyiségű és minőségű erő felajánlása a tagállamok részéről. Ugyancsak fontos a művelet parancsnokának – akár a formális kinevezés előtti – értesítése, valamint a műveleti parancsnokság részleges aktivizálása a műveleti terv időbeni kidolgozásának megkezdése érdekében. Ha ugyanis minden előírt tervezési folyamat szigorúan egymást követi, és nem folyik ún. párhuzamos tervezés,²¹⁸ akkor értékes idő veszt el. A fentiekben bemutatott és részletezett tervezési folyamatok és lépcsők ugyanakkor nem kötelező érvényűek, a körülményeknek megfelelően bizonyos fokú rugalmassággal alkalmazhatók.

²¹⁵ Az ábrán a Katonai Törzs és a Műveleti Parancsnokság közötti szaggatott vonal azt jelzi, hogy nincs alárendeltségi viszony a két szervezet között, a műveleti parancsnok a Politikai és Biztonsági Bizottságnak tartozik felelősséggel.

²¹⁶ Statement of Requirements – SOR.

²¹⁷ Force generation.

²¹⁸ Parallel planning.

27. ábra. A válság változása az idő és az intenzitás függvényében
Szerk.: Lakatos Zsolt

A válságkezelés időszakának kezdete a válság tetőpontját meghaladó időpontban kezdődik, a művelet sikerét azonban annak megtervezése döntően befolyásolja. A tervezést nem elégséges a válság kitörésének időszakában megkezdeni, már a békeidőszakban szükséges a hírszerzési és más információk alapján megkezdeni az előzetes tervezést. Az előzetes tervezés esetleges idő előtti befejezését indokolhatja a válság megszűnése vagy akár politikai döntés arról, hogy az EU – noha tisztában van a válság EU-érdekekre gyakorolt hatásával – nem kíván annak megoldásában aktív szerepet játszani. A kellő időben megindított óvatos tervezés²¹⁹ tehát kulcsfontosságú a válságkezelő művelet megindításában és későbbi sikeres végrehajtásában. A feladat végrehajtásához olyan kis létszámú, flexibilis, különböző szakterületeket képviselő polgári és katonai szakértőkből álló szervezet létrehozása szükséges, amely képes elemezni a kialakult helyzetet, és a válság eszkalálódása esetén egy nagyobb létszámú tervezőcsoport magját alkotni.

A polgári válságkezelés – a katonai válságkezeléssel szemben – több hiányossággal küzd. Először nemzeti szinten kell kijelölni és felkészíteni azokat a szakembereket (rendőröket, bírákat, ügyészeket, büntetés végrehajtási, polgári védelmi szakembereket és humanitárius műveletben részt vevő munkatársakat), akik egy-egy válság kialakulását követően, az igényeknek megfelelően rövid időn belül mozgósíthatóak és telepíthetőek a műveleti területen. A nemzeti felkészítésen túl ezeknek a szakembereknek EU-szinten egységes nemzetközi kiképzést és felkészítést is kell kapniuk, csak így küszöbölhetőek ki az eltérő színvonalú nemzeti felkészítés hiányosságai.

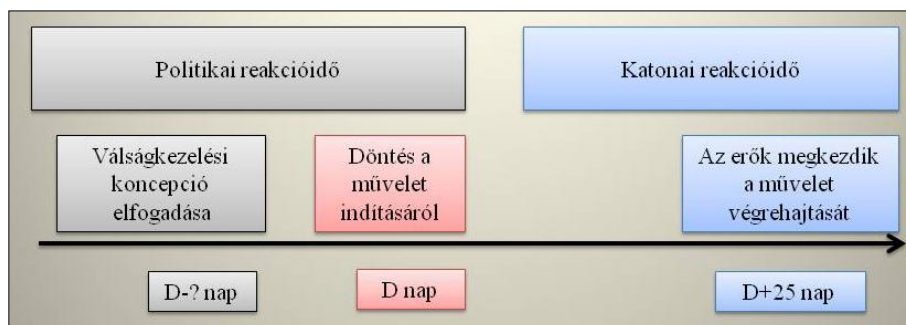
²¹⁹ Prudent Planning.

Az EU parancsnoki/ellenőrző (C2) rendszere		
Szintek	Katonai	Polgári
<ul style="list-style-type: none"> • Politikai/stratégiai • Hadászati szint • Hadművelési szint • Harcászati szint 	<ul style="list-style-type: none"> • Európai Tanács/EUMC • Műveleti parancsnok (OHQ) • Köteléparancsnok (FHQ) • Szárazföldi, légi és haditengerészeti erők parancsnokai 	<ul style="list-style-type: none"> • Európai Tanács (CIVCOM) • Tervező és Irányító Képesség vezetője (CPCC) • Misszióvezető (HoM) • Rendőri, polgári adminisztrációs, rendfenntartó, bírói, büntetvégrehajtási missziók vezetői

28. ábra. Az EU parancsnoki/ellenőrző rendszere²²⁰
Szerk.: Lakatos Zsolt

1.9.5. Az EU katonai gyorsreagálási koncepciója²²¹

Az EU a gyors döntéshozatal fontosságát felismerve a katonai műveletek tervezésében 2015-re kidolgozta az EU új katonai gyorsreagálási koncepcióját.²²² Az előzőekhez képest új elem a gyorsreagáláshoz kapcsolódó feladatok részletes felsorolása, a művelet indításának sajátosságai és a szárazföldi gyorsreagálású koncepció kidolgozása. A tervezés idővonalában jelentős időmegtakarítást jelent, hogy szükség esetén a katonai stratégiai opciók és a műveleti koncepció kidolgozása elmaradhat.

29. ábra. Az EU katonai műveletek reakcióideje
Szerk.: Lakatos Zsolt

²²⁰ WEISSERECHE, Hans-Bernhard: Command and Control options. In: CSDP Handbook p. 60.

²²¹ EU Military Rapid Response Concept.

²²² BARBERO, Dominguez: EU Military Rapid Response Concept. In: Előadás a NATO-EU Capability Group soros ülésén 2015.03.20. NATO Főparancsnokság, Brüsszel.

A válságkezelési koncepció kidolgozását követően a Tanács döntést hoz a művelet indításáról. A döntést követő 25 napon belül az EU-erőknek meg kell kezdeniük a feladatok végrehajtását a műveleti körzetben. A gyors települési időszakot segíti az erőgenerálási adatbázisok létrehozása, amelyek tartalmazzák mindazon önkéntes nemzeti hozzájárulásokat, amelyeket az EU – a készenlétben lévő harccsoporton kívül – felhasználhat.

1.9.6. A katonai műveletek irányítása

Állandó katonai műveleti parancsnokság jelenleg nincs az EU-ban, bár 2003-ban Németország, Franciaország, Belgium és Luxemburg együttesen javasolta az állandó műveleti parancsnokság létrehozását. A parancsnokság helyét is kijelölték a belgiumi Tervuren városában, amely kb. 15 km-re fekszik Brüsszeltől.²²³

Az elképzelés szerint az állandó parancsnokság a SHAPE mintájára jött volna létre, feladata a stratégiai szintű műveleti tervezés és a műveletek stratégiai irányítása lett volna. Nagy-Britannia azonban nem fogadta el a javaslatot, mivel tartott attól, hogy az állandó EU-parancsnokság révén a NATO veszít szerepéből, és egyfajta duplikáció alakul ki a két szervezet között.

30. ábra. Az EU műveleti parancsnoki rendszer választási lehetőségei
Szerk.: Lakatos Zsolt

²²³ HYNEK, Nik: EU Crisis management after the Lisbon Treaty: civil-military coordination and the future of the EU OHQ. (2011) p. 95.
<http://dx.doi.org/10.1080/09662839.2011.556622>; letöltés: 2015.03.06.

Állandó parancsnokság hiányában az EU több lehetőség közül választhat. A leggyakrabban alkalmazott megoldás szerint az EU a felajánlott nemzeti parancsnokságok közül választ, de a brüsszeli Műveleti Központ is aktivizálható. A NATO és az EU közötti „Berlin Plusz megállapodás” alapján a Szövetséges Hatalmak Európai Legfelsőbb Parancsnoksága,²²⁴ más néven Szövetséges Műveleti Parancsnokság²²⁵ is alkalmazható. Az EU-misszióparancsnokság egyedi és különleges megoldás. Míg az előbbi három esetben a műveleti parancsnokság mint stratégiai parancsnokság működik, a hadműveleti szintű vezetést pedig a kötelékparancsnokság²²⁶ végzi, az EU-misszióparancsnokság esetében a műveleti parancsnokság és a kötelékparancsnokság egy parancsnoki rendszerben működik és települ. Jelenleg az EU két műveletnél alkalmazza ezt a megoldást, az EU kiképző missziói esetében Maliban és Szomáliában. Ezeknél a műveleteknél a kiképző feladatok nem teszik szükségessé a műveleti parancsnokság és a kötelékparancsnokság szétválasztását.

A célnak leginkább megfelelő parancsnoki vezetési struktúra kiválasztása rendkívül összetett feladat, a legmagasabb szintű politikai döntés alapján kerül sor a megfelelő műveleti parancsnokság kijelölésére. A műveleti parancsnokság alárendeltségében a műveleti területen vagy annak közvetlen közelében kötelékparancsnokság végzi a hadműveleti szintű irányítást.

Művelet	Alkalmazott Műveleti Parancsnokság
EUFOR ALTHEA	SHAPE (Berlin Plusz alapján)
EUNAVFOR Atalanta	Felajánlott Nemzeti Parancsnokság, Northwood
EUTM Mali	Misszióparancsnokság, Bamakó
EUTM Szomália	Misszióparancsnokság, Mogadishu
EUFOR RCA	Felajánlott Nemzeti Parancsnokság, Larissza

31. ábra. Jelenleg is zajló EU-műveletekben alkalmazott parancsnokságok
Szerk.: Lakatos Zsolt

1.9.7. Felajánlott nemzeti parancsnokságok

A nemzeti parancsnokságok nemzeti keretállománnyal működnek, aktivizálásuk esetén kb. 20 napba telik a szervezet feltöltése a többnemzeti kiegészítő erőekkel.

²²⁴ Supreme Headquarters Allied Powers Europe – SHAPE, más néven Allied Command Operations – ACO – Szövetséges Műveleti Parancsnokság.

²²⁵ Allied Command Operations – ACO.

²²⁶ Force Headquarters – FHQ.

32. ábra. Felajánlott nemzeti parancsnokságok²²⁷
Szerk.: Lakatos Zsolt

Eddig a felajánlott nemzeti parancsnokságok közül négy parancsnokság volt aktiválva a következő műveletekben:

- Mont Valérien OHQ: Operation Artemis a Kongói Népköztársaságban, 2003;
- Postdam OHQ: EUFOR DRC a Kongói Népköztársaságban, 2006;
- Northwood OHQ: Operation Atalanta, tengeri művelet a Szomáliából kiinduló kalóztevékenység visszaszorítására;
- Cento Celle OHQ: a líbiai válság idején 2009-ben az EU részlegesen aktiválta a parancsnokságot;
- Larissza OHQ: 2014-ben aktiválták a parancsnokságot az EUFOR RCA műveleti parancsnokságaként.

1.9.7.1. Az EU műveleti parancsnoki rendszer értékelése

Amennyiben a műveleti parancsnokságot aktiválják, a keretnemzet kötelessége a vezetési és ellenőrzési rendszer biztosítása, továbbá a keretnemzet adja a műveleti parancsnokot is. A rendszer nagy hátránya, hogy a parancsnokság feltöltése minimum 20 napot vesz igénybe, a feltöltés után pedig hosszabb ideig tart, míg a parancsnokság teljes hatékonysággal tud működni. Az EU Műveleti Központ aktiválása hasonló problémákat jelent. Alaphelyzetben a központban csak minimális létszámú keretállomány dolgozik, a legfontosabb feladata a vezetési, ellenőrzési rendszer karbantartása, működtetése. A központ aktiválása esetén a keretállományon

²²⁷ HYNEK, Nik: EU Crisis management after the Lisbon Treaty: civil-military coordination and the future of the EU OHQ. (2011), pp. 81–102.
<http://dx.doi.org/10.1080/09662839.2011.556622> letöltés: 2015.03.06.

kívül nemzeti felajánlásokkal és a Katonai Törzs kijelölt állományával töltik fel a központot. Ennek a megoldásnak óriási hátránya, hogy így a Katonai Törzs elveszíti munkatársai egy részét és hatékonysága jelentősen csökken. A rendszer előnye, hogy nem kell a nemzeti felajánlásokra várni, a Katonai Törzs munkatársaival a központ öt napon belül elérheti a kezdeti műveleti képességet. A központ teljes létszáma 89 fő, ebből 13 polgári személy, a műveletben részt vevő erők létszáma pedig elérheti a 2000 főt.²²⁸

Ezek a megoldások működőképeseek, de korántsem tökéletesek. Az állandó stratégia szintű műveleti parancsnokság hiánya jelentősen csökkenti az EU műveleti képességét, hiszen hosszú időbe telik, míg a felajánlott nemzeti műveleti parancsnokságok elérik a teljes műveleti készenléletet. Az egyes nemzeti parancsnokságoknak továbbá saját kialakult tervezési-vezetési kultúrája van, ami EU-szinten nem egységes.

Az elmúlt évek egyik törzsvezetési gyakorlatán²²⁹ Postdam játszotta a műveleti parancsnokságot és Mont Valérien a kötelékparancsnokságot. Mivel a gyakorlat célja elsősorban a műveleti parancsnokság ellenőrzése volt, ezért a kötelékparancsnokság azt a feladatot kapta, hogy párhuzamosan tervezze a műveletet a kijelölt műveleti parancsnoksággal. Az eredmény az lett, hogy az azonos kiindulási alapadatokat felhasználva a két parancsnokság teljesen eltérő műveletet tervezett, amelynek oka elsősorban a két eltérő nemzeti műveleti tervezési felfogásban (német és francia) keresendő. Az ilyen jellegű problémákat csak egy állandó EU stratégiai parancsnokság létrehozása tudna kiküszöbölni, az egységes tervezési, műveleti irányítási kultúra kialakításával. Az állandó parancsnokság állandó létszámmal működne, nem – vagy minimális mértékben – lenne szükség az állomány kiegészítésére, feltöltésére, így a teljes műveleti készenlét öt napon belül elérhetővé válna.

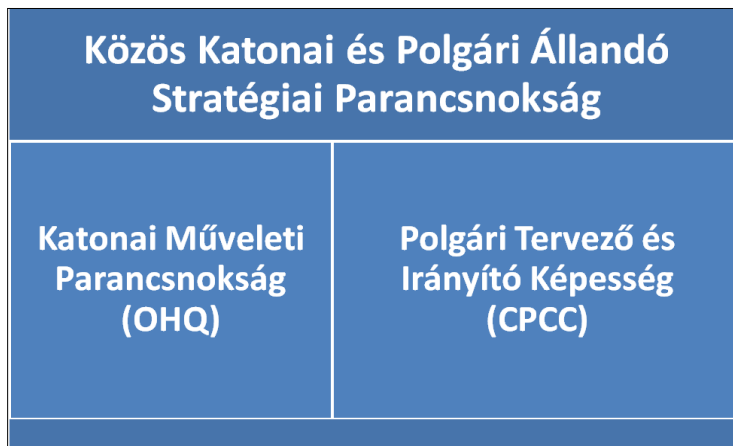
Polgári válságkezelés során a Polgári Tervező és Irányító Képesség ugyan parancsnokságként működik, felügyeli és irányítja a polgári műveleteket, de 60 fős létszámával komolyabb előzetes előrejelző és tervezőtevékenység nem várható tőle. Az állandó stratégiai parancsnokság felállítását politikai okokból ellenző országok talán könnyebb szívvel tudnának felvállalni egy közös, állandó katonai-polgári műveleti parancsnokságot, amelynek feladata minden EU-t érintő válságkezelési művelet tervezése, vezetése és irányítása lenne. A lisszaboni szerződés alapján felállított Európai Külügyi Szolgálaton belül működő válságkezelési platform megadja a szorosabb polgári és katonai együttműködés lehetőségének a kereteit, de ez csak a kezdeti lépés az integrált polgári-katonai válságkezelés irányába. Az EU politikai/stratégiai szinten létrehozta a Válságkezelő és Tervező Igazgatóságot, amelynek a válságkezelési koncepció kidolgozása a legfontosabb feladata, ahol egy szervezetben dolgoznak katonai és polgári szakemberek, hogy átfogó, holisztikus megközelítéssel határozzák meg az egyes válságokra adandó leghatékonyabb válaszokat. Ezt a bátor megközelítést kellene az EU-nak folytatni alacsonyabb szinteken is.

²²⁸ HYNEK, Nik: EU Crisis management after the Lisbon Treaty: civil-military coordination and the future of the EU OHQ. (2011), pp. 81–102.

<http://dx.doi.org/10.1080/09662839.2011.556622> letöltés: 2015.03.06.

²²⁹ Személyes részvétel CMX-gyakorlaton (2010–2012).

A jövőben várhatóan nagyobb számban indított közös polgári és katonai műveletek sikeres végrehajtása érdekében szükséges a tervezési folyamatok egységesítése, az elkülönülő tervezési folyamatok megszüntetése. A közös irányítás elengedhetetlen, és szükségessé teszi egy közös parancsnokság/központ létrehozását.²³⁰ A műveleti szükségesség már sok alkalommal felszínre hozta ezt az igényt, ami azután egyes EU-tagállamok ellenkezésén megbukott, mert nem kívánták az EU-t a NATO konkurensként látni. A politika azonban nem állhat útjában a szükségszerű és elkerülhetetlen fejlődésnek, hiszen az EU-nak szüksége van állandó műveleti parancsnokságra. Az optimális szervezeti rendszerben az állandó katonai és polgári közös stratégiai parancsnokság létrehozásával nem lenne szükség a keretnemzeti felajánlásokra, a SHAPE igénybevételére és a Műveleti Központra sem. A Polgári Tervező és Irányító Képesség feladatait megőrizve beolvadna a stratégiai parancsnokságba, és feladata továbbra is a polgári műveletek stratégia tervezése és irányítása maradna.

33. ábra. Közös katonai és polgári állandó stratégia parancsnokság felépítése
Szerk.: Lakatos Zsolt

A közös állandó, kb. 200 fős parancsnokság a következő alapfeladatokat látná el:

- Az EU polgári és katonai műveleteinek stratégiai tervezése, a műveleti koncepciók és a műveleti tervek kidolgozása;
- Az EU polgári és katonai műveleteinek stratégiai irányítása.

* * *

²³⁰ IOANNIDES, Isabelle: EU Civilian Capabilities and Cooperation with the Military Sector (November 17, 2010). EU CRISIS MANAGEMENT: INSTITUTIONS AND CAPABILITIES IN THE MAKING. In: E. GRECO – N. PIROZZI – S. SILVESTRI, eds., Quaderni IAI, November 2010. p. 47. <http://ssrn.com/abstract=1812943>; letöltés: 2013.04.26.

**RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTŐ- ÉS
ZAVARÓESZKÖZ FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI**

1. Bevezetés

A rádiótechnikai eszközök és a vezeték nélküli távközlés katonai alkalmazása új lehetőségeket biztosított a csapatok vezetése, irányítása terén. Rugalmasabbá, mozgékonyabbá váltak a hadműveletek, a parancsok gyorsan el tudtak jutni a legfelsőbb katonai vezetői szintről a harcoló katonákig.

Az új típusú híradó eszköz alkalmazása azonban veszélyeket is hordozott magában. Ezt felismerve került a rádiókra a „*Vigyázz, az ellenség is hallja!*” felirat, nem alaptalanul. A rádiólehallgatók feladata volt – és még ma is az – a szemben álló fél kommunikációs célú rádióberendezéseinek a felderítése, lehallgatása, az így kinyert információk továbbítása a döntéshozók felé. A tervezés során az ellenség szándékára vonatkozó megszerzett információk a döntéshozókat előnyhöz juttathatják, ami a saját műveletek sikeres végrehajtásához vezethet.

A magyar rádiófelderítés – a jól képzett és lelkes szakembereinek köszönhetően – kimagasló sikereket ért el már a kezdeti időszakban is. Az Osztrák–Magyar Monarchia híradó-alakulatánál Pokorny Hermann százados (később vezérezredes) az orosz katonai híradórendszerek lehallgatásával, a rejtjelezett üzenetek desiffrálásával foglalkozott. Hatékony munkájának köszönhetően olyan kulcsfontosságú információkat szerzett, amelyek segítségével a Monarchia serege kimagasló sikereket ért el az 1914–1915-ös hadműveletekben.¹

Az évtizedek során több szervezeti változás, leépítés történt, ami jelentősen csökkentette a Magyar Honvédség rádióelektronikai felderítő- (*Signals Intelligence – SIGINT*) és zavaróképességét. A SIGINT kissé háttérbe szorult, a technikai eszközpark korszerűtlenné vált, viszont az egyre nagyobb szövetségi szerepvállalás miatt a döntésekhez szükséges információk begyűjtése elengedhetetlen. Mivel a NATO és az EU sem rendelkezik szövetségi szintű önálló hírszerző szervezetekkel és eszközökkel, ezért csak a tagállamok által szolgáltatott információkra alapozhatnak.

A hadászati rádióelektronikai felderítést jelenleg a 2012. január 1-jén létrejött Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (*KNBSZ*) végzi, amelynek szakmai alárendeltségébe tartozik a debreceni MH 5. Bocskai István Lövészdandár 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóaljának Elektronikai Hadviselés (*EHV*) Százada. Az EHV-század legfontosabb tevékenysége a harcászati szintű rádióelektronikai felderítés, a felderített rádiójelek elemzése-értékelése, valamint az elektronikai zavarás. Eszközeik javarészt elavultak, a 60-as, 70-es évek színvonalát tükrözik. Feladataik hatékony ellátása érdekében szükséges az elektronikai hadviselési eszközök modernizációja.

¹ DÉKÁNY István – SZÖNYI István: A magyar katonai rádiófelderítés története. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009. p. 8.

Jelen cikkben arra vállalkozunk, hogy bemutassuk a Magyar Honvédség rádióelektronikai felderítő- és zavaróképességének a korszerűsítési lehetőségeit. A rádióelektronikai felderítést érintő kihívások, valamint a jelenleg rendszerben lévő eszközök képességeinek ismertetését követően számba vesszük azokat a technikai fejlesztési lehetőségeket, amelyek egy korszerű, a szövetségi együttműködés feladatrendszerének elvárásaihoz illeszkedő rádióelektronikai felderítő- és zavarórendszer alapjait képezhetik.

2. Kihívások, nemzetközi együttműködésből adódó kötelezettségek

A rádiótávközlés fejlődésével olyan adásmódok kerültek kidolgozásra, amelyek megnehezítik a rádióforgalmi rendszereken keresztül továbbított üzenetek információtartalmának közvetlen megismerését. A rádióadások kódolása, rejtjelezése szintén lehetetlenné teszi az üzenetekben továbbítandó közlemény lehallgatását, bár további feldolgozást és rejtjelfejtést követően akár információ is kinyerhető ezekből az üzenetekből. A kívánt adatok megszerzése azonban még így sem garantált, ezért szükséges lehet az ellenség kommunikációjának a zavarása.

A NATO- és EU-tagságból adódó kötelezettségek teljesítése és a missziós szerepvállalás során is adódnak olyan feladatok, amelyek során elengedhetetlenül fontos egy korszerű rádióelektronikai felderítő- és zavaróeszköz.

2.1. Kiterjesztett spektrumú adásmódok

A katonai vezeték nélküli távközlésben kiemelkedő szerepet kaptak a kiterjesztett spektrumú adásmódok (*Spread Spectrum Technologies – SST*). Gyakran nevezik ezeket az eljárásokat kis valószínűséggel felderíthető adásmódoknak (*Low Probability of Interception – LPI*). Az ilyen átvitelt alkalmazó rádiórendszerekben a speciális modulációs eljárások miatt nagyobb a felhasznált sáv szélesség, mint az analóg modulációs módon működő rádiók esetében. A szórt spektrumú jelek nagy redundanciájának következtében az átvitel minősége még szándékos zavarás vagy interferencia esetén is megfelelő lesz. A kialakított rádióhálóban a tagállomások a megfelelő szinkronizáció és az álvéletlen (*pseudo random*) kód ismeretében képesek dekódolni az átvinni kívánt üzenetet, de egy külső megfigyelő számára csupán egy nagy sáv szélességű zajjellegű kisugárzásnak tűnik a rádióforgalmazás. A nagy sáv szélességű szórt spektrumú jel teljesítménye alacsony spektrális sűrűségű, ezért lehetőség van zajszint alatti jelátvitelre is.

Kiterjesztett spektrumú technológiák fajtái (*Spread Spectrum Technologies – SST*):

- *fázisugratásos vagy direkt szekvenciális (Direct-Sequence)*: álvéletlen kódsorozat alapján változtatják a kisugárzott vivő fázisát;
- *frekvenciaugratásos (Frequency-Hopping)*: szinkronizált adó és vevő alkalmazásával egy álvéletlen kódsorozat alapján ugrásszerűen változik az adó frekvenciája egy előre meghatározott frekvenciakészletet használva;

- *időugratásos (Time-Hopping)*: az adó bizonyos időrésekben sugároz a szinkronizált vevőnek, amely az álvéletlen kód alapján előre meghatározott időrésekben lesz vételképes;
- *pulzus-FM (Chirp-SST)*: a kisugárzott jel frekvenciája egy megadott frekvenciatartományban lineárisan vagy egy meghatározott függvény szerint változik, és azt egy illesztett szűrőjű vevő fogadja, amely képes elnyomni a moduláció nélküli, esetlegesen zavaró kisugárzásokat;
- *hibrid (Hybrid SST)*: az előbbi ismertetett eljárások kombinációjából állítható elő.

A kiterjesztett spektrumú technológiák többszörös hozzáférésű eljárást tesznek lehetővé, amely lehet többszörös frekvenciahozzáférésű rendszer (*Frequency Division Multiple Access – FDMA*), többszörös időhozzáférésű rendszer (*Time Division Multiple Access – TDMA*) és többszörös hozzáférési technika (*Code Division Multiple Access – CDMA*).

A szórt spektrumú adásmódok jellegükből adódóan kiemelkedően jó felderítés elleni védelemmel és zavarállósággal rendelkeznek. Ezáltal a kiterjesztett spektrumú adásmódot alkalmazó rádióforgalmi rendszerek esetén a lehallgatással történő információgyűjtés szinte lehetetlenné válik, a kisugárzás azonban detektálható, valamint az eszköz települési helye is meghatározható.²

A hagyományos értelemben vett katonai rádiókommunikáció felderítésén kívül a missziós területeken is igény jelentkezik a rádióelektronikai felderítő- és zavarótevékenységre. A terroristák kommunikációjuk során gyakran alkalmaznak mobiltelefonokat, de az általuk közzétett videókon kereskedelmi forgalomban kapható kézi adó-vevő készülékeket is láthatunk. Ezen eszközök felfedése, helyének meghatározása elősegítheti az aszimmetrikus hadviselési környezetben végrehajtott műveletek sikeres végrehajtását. Ezekon a területeken a sokféle nyelvjárás is kihívás elé állítja a lehallgatást folytatókat, hiszen a valós idejű információszerzéshez a kezelőknek ismerniük kellene az adott térségben beszélt dialektusokat.

Szintén az aszimmetrikus hadszíntéren alkalmazott rádió-távvezérelt házilagos készítésű robbanóeszközök (*Radio Controlled Improvised Explosive Device – RCIED*) elleni védelem során szükség van zavaróeszközök használatára. Alkalmazásukkal megghiúsítható az RCIED-k felrobbantása, így a tűzszerészek a konvojok, és a gyalogos járőrök megóvhatóak a robbantásos merényletek ezen fajtájától.

Magyarország déli határán a migráció okozta válsághelyzet kezelésében is hasznosítható lenne a rádióelektronikai felderítőtevékenység. Köztudott, hogy a migránsok és az országhatárokon való átjutásukat segítő embercsempészek is rendelkeznek mobiltelefonokkal. A telefonok helyének meghatározásával nyomon követhetővé válna a potenciálisan illegális határátlépést megkísérlő személyek és az embercsempészek mozgása, akár korlátozott látási viszonyok között is. Ebben az

² HAIG Zsolt – KOVÁCS László – VÁNYA László – VASS Sándor: Elektronikai hadviselés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2014. pp. 74–76.

alkalmazásban is elmondható, hogy a hozzáférés a tartalmi információhoz technikai és nyelvi szempontból is igen komoly kihívás. A rendészeti információk alapján Magyarországra 2015 júniusa óta több mint 395 ezer személy próbált illegális úton bejutni, akik közel 100 államból származnak.³ A felderítés folyamatossága és informativitásának biztosítása érdekében a 1995 évi CXXV. törvény 6. § e. pontja értelmében a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat feladata a műveleti területen lévő katonai alakulatok biztonságának a szavatolása.⁴ A 2015. évi CXLII. törvény 4. §-a alapján a honvédség bevethető határrendészeti feladatok elvégzésére tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet esetén.⁵

Új kihívásként jelentkezik az egyre szélesebb körben alkalmazott, különböző méretű és rendeltetésű pilóta nélküli repülőeszközök (*Unmanned Aerial Vehicle – UAV*) rádiófrekvenciás felderíthetősége. Az UAV-okon általában – feltételezve, hogy az UAV a földi irányító állomásával rádiókapcsolatot tart – kétféle rádiós csatorna működik. Az egyik a telemetria/irányítás csatorna, a másik pedig az esetleges payload csatorna, amelyen az UAV fedélzetére szerelt szenzor jelét a földre sugározzák. Az elrejtőzni nem kívánó UAV-ok szinte kivétel nélkül használnak telemetria/vezérlés rádiós összeköttetéseket. A payload csatorna használata akkor jellemző, ha valamilyen nagyobb sávzélességű fedélzeti szenzor adatait akarjuk földre sugározni. Ilyen alkalmazás például a videojel továbbítása a földre. A telemetria/vezérlés és a payload rádiók az alkalmazások nagyobb részében külön rádiókészülékeken és külön rádiófrekvenciás sávokon zajlik. Vannak viszont egyesített alkalmazások, amikor a telemetria/vezérlés, illetve a payload forgalom egy sávban, egy frekvencián zajlik. Igen széles frekvenciatartományokon sokféle modulációval találkozhatunk az UAV-ok kommunikációja során. Az egyetlen közös ezekben az alkalmazásokban a rádióforrások mozgó volta. Ez az a tulajdonság, amely kiemeli az UAV-ról származó rádiójeleket a végtelenül sokszínű rádióforgalomból. Erre a tulajdonságra koncentrálhatunk a rádiófrekvenciás jel alapján folytatott dróndetektálás során.

2.2. A szövetségi rendszerből adódó feladatok

A NATO nem rendelkezik önálló felderítő/hírszerző szolgálattal, ezért kiemelten fontos megfelelő információk biztosítása a stratégiai, a politikai, a katonai döntéshozatal és tervezés végrehajtásához. Ez a tagállamok hozzájárulása alapján valósul meg. Feladatai során katonai, politikai és gazdasági tényezőket magába foglaló biztonsági kihívásokkal kell megküzdenie. Ennek figyelembevételével a katonai hírszerző/felderítő szolgálatoknak alkalmazkodniuk kell a megváltozott biztonsági környezethez, bővíteniük kell tevékenységi körüket és integráltan kell kezelniük az új feladatokat.⁶

³ Elfogott migránsok száma – dátum szerinti lekérdezés.
<http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/hatarinfo/elfogott-migransok-szama-lekerdezes>;
letöltés: 2016.02.12.

⁴ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról.
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500125.TV, letöltés: 2016.02.12.

⁵ <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK15134.pdf>; letöltés: 2016.02.12.

⁶ HAJMA Lajos ny. ezredes: A katonai felderítés és hírszerzés története. Egyetemi jegyzet. ZMNE Felderítő Tanszék, Budapest, 2001. p. 216.
www.zmne.hu/tanszerek/Hadtortenelem/tematika/spy/hirszerzes.doc; letöltés: 2014.04.08.

Ezt elősegítő a 2002-es prágai NATO-csúcson meghatározott hírszerzést javító követelményeknek való megfelelés érdekében 2006-ban – 21 NATO-tagállam által aláírt együttműködési megállapodás alapján – létrehozták az Információgyesítő Központot. Ennek köszönhetően hatékonyabbá vált a tagállamok közötti információcsere, a NATO Reagáló Erők támogatása, továbbá a nap 24 órájában biztosít több forrásból származó hadműveleti/harcászati szintű hírszerzési adatokat a tagállamoknak.⁷

A NATO-tagállamok nemzetközi együttműködése során fontos szerepet kap a kommunikáció, az információcsere és az interoperabilitás. Ennek köszönhetően megvalósítható a békemissziókban szolgáló magyar kontingensekre veszélyt jelentő szervezett bűnözői csoportok (például Bosznia-Hercegovinában, Koszovóban), kábítószer-kereskedő hálózatok (Afganisztán), valamint az egyre erősödő terrorista szervezetek tevékenységének a felfedése és a biztonságos feladatvégrehajtás feltételeinek a biztosítása.⁸

A korszerűsítés során mindenképpen olyan fejlesztéseket kell végrehajtani, amelyek elősegítik a NATO tagállamaival való felderítő/hírszerző együttműködést és információmegosztást. Ennek támpontjául szolgál a NATO által meghatározott ISTAR-képességek létrehozását szabályozó követelményrendszer.

Az AJP-2.7 (AJP 2.7 – *Allied Joint Doctrine for Reconnaissance and Surveillance dated 7 July 2009*) NATO-dokumentum a következőképpen határozza meg az ISTAR-eljárás lényegét:

„Az ISTAR egy olyan eljárás, amely összekapcsolja (integrálja) a megfigyelő, a felderítő és a célokról adatot szerző (célfelderítő) rendszereket és érzékelőket a műveletek és a csapásmérő eszközök irányítása érdekében. Magában foglalja az információgyűjtést, a műveleti és a felderítési információk menedzsmentjét, helyzetjelentést, illetve helyzetértékelést biztosít a parancsnok és törzse részére a hadműveletek vezetése és a célmegjelölő eljárások támogatása érdekében. A műveleti felderítőtevékenység integrálja és szinkronizálja a tervezést, a felderítőeszközök és érzékelők alkalmazását, az információ feldolgozását és felhasználását, valamint a célmegjelölő és tájékoztató rendszereket, közvetlenül támogatva a folyamatban lévő és jövőbeli műveleteket.”⁹

⁷ KIS-BENEDEK József: A nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködése. 2012. május 24-én a Nemzeti Közszerződési Egyetemen megrendezett „Nemzetbiztonsági kihívások, nemzetbiztonsági szolgálatok” című szakmai-tudományos konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata. Hadtudomány, XXIII. évfolyam 1–2. szám, 2013. március. p. 110.

http://www.mhht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mhht.pdf; letöltés: 2014.04.12.

⁸ LAKATOS Zsolt: Transznacionális veszélyek, fenyegetések – és a katonai hírszerzés. Felderítő Szemle, VII. évfolyam, Különszám, Budapest, 2008. január. p. 16.

<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-konferencia.pdf>; letöltés: 2014.10.09.

⁹ GULYÁS Attila: A nemzeti különleges műveleti erők felderítő támogatása.

Hadmérnök, VII. évfolyam 3. szám, 2012. szeptember. p. 133. (AJP-2.7 Allied Joint Doctrine for Reconnaissance and surveillance, Definitions p. 2-1 alapján fordította Gulyás Attila.)

http://hadmernok.hu/2012_3_gulyas.pdf; letöltés: 2014.10.24.

Az ISTAR az alábbi elemeket foglalja magába:

- Intelligence – hírszerzés;
- Surveillance – megfigyelés;
- Target Acquisition – célmegjelölés;
- Reconnaissance – felderítés.

Az ISTAR kifejezés használatos a több összetevőből álló képességre és annak a szervezetnek a megnevezésére, amely rendelkezik e képességgel.¹⁰ A követelményrendszer fő feladata a hatékony felderítő/hírszerző interoperabilitás megalapozása.

Az ISTAR az alábbi összetevőket foglalja magába:

- C2 (command and control – vezetés és irányítás), később C4I (command, control, communication, computer and intelligence – vezetés, irányítás, híradás, informatika és hírszerzés/felderítés) képesség a felderítőelemek irányítására, minősített adattovábbításra;
- műveleti értékkelő-elemző képesség, amely képes közel valós idejű értékelt adatok szolgáltatására a saját és a szövetséges megerősítő csapatok számára;
- csapatfelderítő képesség;
- mélységi felderítőképesség (földi, légi és vízi úton is bevethető);
- harcászati hírszerző (*Human Intelligence – HUMINT*) képesség;
- földi mozgócél-felderítő képesség;
- földi és légi EHV-támogató képesség;
- távirányított improvizált robbanóeszközök elleni védelem (*Counter-RCIED*);
- SIGINT-képesség, amely rádiófelderítő, rádiótechnikai felderítő- és értékkelőképességgel rendelkezik;
- képi felderítő (*Imagery Intelligence – IMINT*) képességen belül MALE (medium altitude low endurance – közepes magasságú kis hatótávolságú) UAV-század és harcászati UAV-szakasz (LAME – low altitude medium endurance – kis magasságú közepes hatótávolságú);
- célfelderítő képesség (tüzérealgységeknél jelenik meg).¹¹

¹⁰ HORVÁTH Zoltán mk. alezredes: Egy lépés az ISTAR képességek felé – új felderítő eszköz a Magyar Honvédségben. Sereg Szemle, VIII. évfolyam 2. szám, 2010. április–június. p. 48. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/28301/s_sz_2010_2.pdf; letöltés: 2016.02.06.

¹¹ BALOGH Péter: A Magyar Honvédség ISTAR (ISR) képességei, a fejlesztés lehetséges irányai, különös tekintettel az elektronikai hadviselésre. Hadmérnök, VII. évfolyam 4. szám, 2012. december. p. 84. http://hadmernok.hu/2012_4_balogh.pdf; letöltés: 2014.10.10.

A NATO Magyarország részére kiadott és a 2006–2016 közötti időszakra meghatározott haderő-tervezési javaslata (EL 0583 NATO 2006 Force Proposals for Hungary 2006-2016) egy összefegyvernemi dandár elektronikai hadviselési képességének kialakításához az alábbi követelményeket fogalmazta meg – az ISTAR-elvekkel összhangban:

- két iránymérő alap (minimum három iránymérő állomás);
- egyidejűleg hat – HF, VHF, UHF és SHF frekvenciasávokban működő – eszköz felderítésére képes lehallgató munkahelyek;
- rádiótechnikai felderítőképesség adott tartományban;
- a NATO szövetségi felderítő- és EHV informatikai rendszereihez kapcsolódni képes elemző-értékelő központ;
- két kommunikációs mobil zavaróállomás.¹²

Több korábbi NATO-csúcserkezesen felmerült egy szövetségen belüli egységes felderítő/hírszerző rendszer, amely hatékonyan integrálja a tagállamok által kialakított, valamint a szövetségi szinten működtetett ISTAR-képességeket. Ennek aktuális megvalósítási példája a Szövetségi Összhaderőnemi Hírszerző, Megfigyelő és Felderítő (*Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance – JISR*) rendszer, amely nem csupán a tagországok felderítő/hírszerző kapacitását integrálná, hanem felhasználja a már kialakított AWACS és a még részben kiépítés alatt álló AGS (*Alliance Ground Surveillance System – Szövetséges Földfelszín Felderítő Rendszer*) rendszert is. A szövetségi JISR rendszer kialakításának célja tehát az, hogy megfelelő felderítőtámogatást legyen képes nyújtani a döntéshozóknak a harcászati szinttől a stratégiai szintig.

A chicagói védelmi csomag (NATO Erők 2020) felkérte a tagországokat az interoperabilis ISTAR/ISR-képességek további fejlesztésére. A Lisszaboni Kritikus Képesség Elkötelezettség Csomag elfogadásával, valamint a walesi csúcstalálkozó alapján a tagországok megfogalmazták az egységes követelményeken alapuló JISR kialakításának a szükségességét.¹³

A 2004-es EU-csatlakozást követően Magyarország integrálódott az EU 2001-ben létrehozott válságkezelő műveletek végrehajtását vezető többnemzetiségű szervezetéhez, az EU Katonai Törzshöz (*EU Military Staff – EU MS*). Ezzel együtt az EU hírszerző közösségének tevékenységébe is bekapcsolódott.

Az Európai Biztonsági Stratégia megfogalmazása szerint a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek elterjedése, a regionális konfliktusok, az instabil államok és a szervezett bűnözés jelentik a legnagyobb kockázati tényezőt az EU számára. Az EU – a NATO-hoz hasonlóan – szintén nem rendelkezik saját információszerző

¹² MISKOLCZI József okl. mk. alezredes: A Magyar Honvédség elektronikai hadviselési erői és eszközei, alkalmazási lehetőségei. Felderítő Szemle, VI. évfolyam Különszám, 2007. február. 145.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-konferencia.pdf>; letöltés: 2014.10.10.

¹³ HOLNDONNER Hermann: Zászlóalj-harcsoport erejű kötelék felderítő támogatásának aktuális kérdései. Hadtudományi Szemle, 6. évfolyam 4. szám, 2013. p. 16.
http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2013/2013_4/2013_4_hm_holndonner.pdf; letöltés: 2014.10.28.

képességgel, ezért hírszerző támogatási rendszere elsősorban a tagállamok által biztosított felderítési adatokra, információkra épül (leszámítva a korlátozott IMINT- és OSINT-képességeket), ezért válságok kirobbanásakor a gyors reagáláshoz szükséges azonnali információk nem állnak a politikai és a katonai döntéshozók rendelkezésére. Napjainkban a stratégiai jellegű előrejelzések mellett egyre nagyobb mértékben van szükség hadműveleti-harcászati szintű felderítési adatokra.¹⁴

A jövőre vonatkozóan bizonyosra vehető, hogy a katonai felderítési és információszerzési feladatok a transznacionális fenyegetések és kockázatok tekintetében bővülni fognak, hiszen a Magyar Honvédség nemzetközi békeműveletekben részt vevő csapatai valószínűleg olyan műveleti területen fognak tevékenykedni, ahol a terrorizmus és más transznacionális kihívások valamilyen formában már jelen vannak.

3. A debreceni EHV-század

A debreceni Magyar Honvédség 5. Bocskai István Lövészdandár 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóaljának Elektronikai Hadviselés Százada 2007 óta a KNBSZ szakmai alárendeltségében végzi a harcászati szintű rádióelektronikai felderítést, a felderített rádiójelkelemzését-értékelését, valamint az elektronikai zavarást. A század technikai eszközparkja főként csak analóg adatforrások felderítését végzi. Az RCIED-k elleni tevékenységre képesek.

A rövidhullámú felderítő- és zavarórendszerből a rövidhullámú rádiófelderítő-állomás van hadrendben, amely képes az RH (1,5–30 MHz) frekvenciatartományban üzemelő hagyományos, analóg rádióösszeköttetések felfedezésére, lehallgatására, illetve az információ rögzítésére táviró és távbeszélő üzemmódban.

1. ábra. URH/L RÁF-állomás és belső felépítése¹⁵

¹⁴ LAKATOS Zsolt: Az Európai Unió hírszerzésének jelenlegi helyzete és kihívásai. 2012. május 24-én a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen megrendezett „Nemzetbiztonsági kihívások, nemzetbiztonsági szolgálatok” című szakmai-tudományos konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata. Hadtudomány, XXIII. évfolyam 1–2. szám, 2013. március. p. 13–22. http://www.mhtt.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mhtt.pdf; letöltés: 2014.04.12.

¹⁵ BALOGH Péter: A Magyar Honvédség ISTAR (ISR) képességei, a fejlesztés lehetséges irányai, különös tekintettel az elektronikai hadviselésre. Hadmérnök, VII. évfolyam 4. szám, 2012. december. p. 82. http://hadmernok.hu/2012_4_balogh.pdf; letöltés: 2014.10.10.

Az URH/F RÁF ultrarövid-hullámú felderítőállomás alkalmas a 20–100 MHz sávban működő analóg szárazföldi URH-rádióforgalmazások felfedésére, lehallgatására, illetve távbeszélő üzemmódban az információ rögzítésére. Az URH/L RÁF felderítőállomás a 100–500 MHz frekvenciatartományban üzemelő analóg, főként légiirányító URH-rádióforgalmazások felfedésére, lehallgatására, illetve távbeszélő üzemmódban az információ rögzítésére alkalmas.¹⁶

Ezek alapján megállapítható, hogy az EHV-század harcászati rádiófelderítő képessége korlátozott, csak az említett tartományokban üzemelő analóg rádióberendezések detektálására alkalmas. Az állomások hordozóplatformjaként funkcionáló ZiL–131 típusú járművek nem rendelkeznek a mai követelményeknek megfelelő akna elleni páncél- és kollektív védelmi képességekkel.

4. Korszerű rádióelektronikai felderítő- és zavaróeszköz fejlesztésének elvi alapjai

A SIGINT-tevékenység során a rádiófrekvenciás spektrumban passzív eszközökkel a szemben álló fél kommunikációs és nem kommunikációs kisugárzóeszközeinek észleléséből, lehallgatásából, technikai paramétereiből, települési helyük megállapításából állít elő információkat.¹⁷

A zavarás célja az ellenség rádiófrekvenciás eszközei működésének a korlátozása vagy megakadályozása, ezáltal megnehezítve vagy ellehetetlenítve a vezeték nélküli kommunikációt, csökkentve felderítőeszközeinek hatékonyságát és megtévesztve a kezelőket.¹⁸

A fejlesztéseket, korszerűsítéseket mindenképpen úgy kell végrehajtani, hogy azok megfeleljenek az ISTAR-képesség ajánlásainak, így biztosítva a megfelelő nemzetközi felderítő/hírszerző együttműködést. Figyelembe kell venni a szórt spektrumú adásmódok okozta kihívásokat is, ennek megfelelően kell megválasztani azokat a technikai paramétereket, módszereket, amelyek elősegítik a minél hatékonyabb detektálást, iránymérést és zavarást.

A következőekben olyan elveket, lehetséges megoldásokat szeretnék bemutatni, amelyek megfelelnek az eddig leírt céloknak.

4.1. Szoftverrádió-technológia

A korszerű szoftverrádió technológia (*Software Defined Radio – SDR*) nem egy termék kategória, sokkal inkább egy eszközkonstrukciós filozófia, amely lehetővé teszi ugyanazon berendezés többcélú használatát a megfelelő hardveres kialakítás és a megírt szoftver függvényében.

¹⁶ BALOGH Péter: A Magyar Honvédség ISTAR (ISR) képességei, a fejlesztés lehetséges irányai, különös tekintettel az elektronikai hadviselésre. Hadmérnök, VII. évfolyam 4. szám, 2012. december. p. 81–83. http://hadmernok.hu/2012_4_balogh.pdf; letöltés: 2014.10.10.

¹⁷ HAIG Zsolt – KOVÁCS László – VÁNYA László – VASS Sándor: Elektronikai hadviselés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2014. pp. 102–103.

¹⁸ Uo. pp. 131–132.

Az SDR-technológia alapelvei a következők:

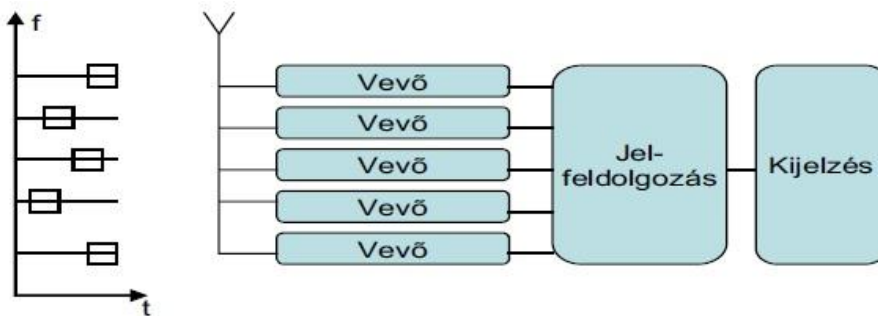
- a berendezés végső tulajdonságát az elkészített és implementált szoftver határozza meg;
- univerzálisan felhasználható elemekből épül fel;
- könnyen átprogramozható funkcionálisan tagolt blokkokból áll;
- hardveres módosítás nélkül továbbfejleszhető, ezáltal értékálló berendezés.¹⁹

4.2. Felderítés, iránymérés

A kiterjesztett spektrumú adásmódok és a kódolás miatt szinte lehetetlen az üzenetek információtartalmának a kinyerése. Ennek következtében a SIGINT-tevékenység harcászati szinten csak a kisugárzóeszköz működési paramétereit és helyének meghatározását képes elvégezni.

Az SST-adásmódú rádiórendszerek felderítése keresés nélküli vevők alkalmazásával lehetséges, amelyek az adott, általában elég széles frekvenciasávot egyidejűleg dolgozzák fel. A mátrixvevők elvén felépített berendezések a kiterjesztett spektrumú vezeték nélküli kommunikációs kisugárzások vételére kerültek kifejlesztésre.

Ennek egyik megvalósulási formája a digitális szűrőbank vevő. Felépítését tekintve a teljes venni kívánt frekvenciatartományt átfogó, egymás mellé hangolt vevőkből áll. A különböző frekvenciájú jelek párhuzamosan kerülnek vételre, majd feldolgozásra. A gyors Fourier-transzformáció (*Fast Fourier Transformation – FFT*) elvén történő jelanalízis egy folyamatos jelet eredményez.²⁰

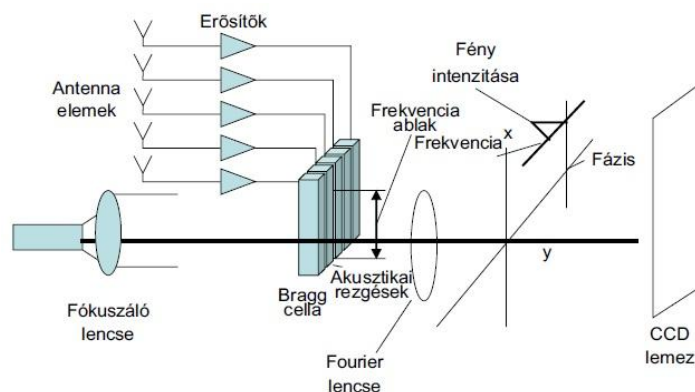
2. ábra. Szűrőbankos vevő elvi felépítése²¹

¹⁹ FÜRJES János: Korszerű rádiófelderítés kihívásai az információs műveletekben. Hadmérnök, III. évfolyam 2. szám, 2008. június. pp. 91–92. http://hadmernok.hu/archivum/2008/2/2008_2_furjes.pdf; letöltés: 2015.01.26.

²⁰ HAIG Zsolt – KOVÁCS László – VÁNYA László – VASS Sándor: Elektronikai hadviselés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2014. p. 105.

²¹ Uo.

A mátrixvevők egy másik típusa a Bragg-cellás vevő. Ennél a vevőtípusnál a bemenő jelek előerősítést és alacsonyabb frekvenciára történő átalakítást követően a piezoelektromos átalakítóra jutnak. A konverzió után keletkező ultrahang rezgést idéz elő a lézerténnel megvilágított kristályban, és ennek következtében fénytörés tapasztalható. A fény elhajlási szöge függ a beérkező jel frekvenciájától. A fénynyalábot elektronikus jellé alakító CCD-érzékelőre vezetve mérhetővé és ábrázolhatóvá válik a vett jel frekvenciája. Az ismertetett eljárás nem alkalmas az információtartalom kinyerésére, de lehetőséget biztosít a jel frekvenciaugrásainak, illetve az egy adott frekvencián töltött idő megfigyelésére.²²

3. ábra. Bragg-cellás vevő elvi felépítése²³

A rádiótechnikai felderítés során alkalmazott keresés nélküli módszer a kompressziós vagy microscan vétel. Az eljárás az impulzuskompresszió elvét követve a helyi oszcillátor által szolgáltatott chirp jelet a vett jelhez keverik, ezt a diszperzív késleltető vonalra vezetik, melynek karakterisztikája illeszkedik a chirp jel frekvenciamenetéhez. A vonal kimenetén a különböző frekvenciájú jelek eltérő késleltetéssel jelennek meg, így az időmérés alapján megállapítható a bemenő jel frekvenciája.²⁴

A digitális adásmódok megfigyelésére alkalmazott számítógép által vezérelt mérési és ábrázolási eljárás a vizesés diagram típusú megjelenítés, mely frekvencia-idő dimenzióban ábrázolja a vett jeleket, ráadásul a színskálának köszönhetően a jelek térerősségére vonatkozó információ is látható.

Az ismertetett eljárások a vett jelek paramétereit határozzák meg, az információ kinyerését nem biztosítják, de az így előállított adatok alapján nyilvántartások, adatbázisok készíthetők, ezáltal azonosítható egy rádiófrekvenciás kisugárzóeszköz, esetleg iránya és helye is meghatározható.²⁵

²² HAIG Zsolt – KOVÁCS László – VÁNYA László – VASS Sándor: Elektronikai hadviselés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztviselői Kar, Budapest, 2014. pp. 105–106.

²³ Uo. p. 105.

²⁴ Uo. 2014. p. 106.

²⁵ Uo. pp. 106–107.

A felderített kisugárzóeszköz irányának, települési helyének meghatározására szolgál a rádió-iránymérés. Az iránymérés során a rádiófrekvenciás jelek beérkezési iránya vagy azimutja határozható meg egy adott referenciairányhoz képest.

A leggyakoribb iránymérési technikák az alábbiak:

- forgó antennakarakterisztikájú rendszerek;
- Wullenweber-rendszer;
- Adcock/Watson-Watt-iránymérő;
- Doppler/pszeudo-Doppler iránymérő;
- interferométer;
- korrelációs rendszerek.

A már említett kihívásoknak is eleget tevő korrelatív interferometrikus (szuperfelbontású) rendszerek alkalmasak két vagy több szimultán társcsatornás jel feldolgozására. Bonyolult statisztikai számításokkal, az antennarendszer kalibrált amplitúdó- és fázisadatainak a vett jel hasonló paramétereinek korrelációjával határozható meg az irányvonal és az elevációs szög. Ez az eljárás képes többféle antennarendszerrel is együttműködni, valamint kiküszöbölhetők a hely- és készülékfüggő hibák, így nagyfokú pontosság érhető el.²⁶

4.3. Zavarás

Az SST-adásmódú eszközök nehézséget jelentenek, mivel a széles frekvenciatartományban végrehajtott zavarás hatékonysága alacsony, továbbá a frekvenciakészletből (illetve az időintervallumból) több mint 50%-ában ki kellene ütni a vett jeleket ahhoz, hogy a zavarás a kódjavító algoritmusok és a hibajavító eljárások ellenére hatásos legyen.²⁷

A vevő és az analizáló rendszer által gyűjtött adatoknak beállítási alapadatokat kell szolgáltatniuk az ellentevékenység megkezdéséhez. Az iránymérés után a zavarjel kisugárzására használt irányított antennák megfelelő irányba állítása szükséges a saját csapatok felé történő zavaró kisugárzás elkerülése érdekében. A zavaróadó-berendezés tervezése során mindenképpen figyelembe kell venni, hogy különböző optimális zavaromodulációk kialakításával lehetőség legyen a kommunikációs rendszerek, a rádiólokációs eszközök, a helymeghatározó eszközök és egyéb rádiófrekvenciás eszközök (pl. UAV) lefogatására.²⁸

²⁶ FÜRJES János – HAIG Zsolt – KOVÁCS László – VASS Sándor – VÁNYA László: Felderítés hatékonyság minősítő eljárás kidolgozása. Tanulmány a Jedlik Ányos Program – 2. alprogram: Versenyképes Ipar NKFP_07_2-HT28_SAJ program keretében kidolgozásra tervezett integrált elektronikai felderítő és zavaró rendszerhez. ZMNE, Budapest, 2008. pp. 49–59.

²⁷ HAIG Zsolt – KOVÁCS László – VÁNYA László – VASS Sándor: Elektronikai hadviselés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2014. p. 76.

²⁸ Uo. pp. 140–141.

4.4. Egy lehetséges hordozóplatform – a magyar gyártású Komondor

A Gamma Műszaki Zrt. a Respirátor Zrt.-vel együttműködve 2010-ben kezdett a Komondor – egy hazai gyártású páncélozott, az atom-, biológiai és vegyi (ABV) szennyezések felderítésére alkalmas jármű – fejlesztésébe. A cél egy bázisjármű kifejlesztése volt, amely egyaránt képes megfelelni a katonai és a katasztrófavédelmi igényeknek.

A Komondor bázisjármű néhány főbb műszaki paramétere:

- össztömeg: max. 15 t;
- tengelytáv: 3200 mm;
- teljes hossz: max. 6000 mm;
- magasság: max. 2900 mm;
- szélesség: max. 2500 mm;
- motorteljesítmény: 280 LE (207 kW);
- max. sebesség műúton: 96 km/h.²⁹

4. ábra. Különböző felépítményű Komondorok³⁰

²⁹ Hazai gyártású páncélozott ABV felderítő jármű fejlesztése.
<http://gammatech.hu/?module=news&newsid=7&lang=hun>; letöltés: 2014.10.20.

³⁰ https://www.facebook.com/rdoKomondor/photos_stream; letöltés: 2014.10.20.

A többcélú könnyű páncélozott bázisjármű katonai alkalmazhatóságát mi sem bizonyítják jobban, mint a NATO STANAG 4569 Ed. 1 előírásoknak megfelelő ballisztikai és akna elleni védelem, az automatikus tűzoltórendszer, a központi abroncspumpáló rendszer és a defekttűrő abroncsok, továbbá az éjszakai megfigyelést is lehetővé tévő kamerarendszer és a fegyverzet felfogatására alkalmas platform.

A gyártó mobil ABV felderítőeszközként történő alkalmazáson túl számos más feladatra is ajánlja a Komondort, mint például mobil vezetési pont, előretolt megfigyelő/felderítő jármű, páncélozott sebesültszállító jármű, vontatójármű vagy akár légvédelmi rakétát szállító és indító jármű.³¹

A debreceni EHV-század felderítőeszközeinek szállítóplatformja az orosz ZiL-131 típusú jármű, amelyek használati ideje viszont rövidesen lejár, ezért hamarosan új hordozóeszközt kell keresni. A különböző felépítményekkel készülő Komondor ABV-felderítésre szolgáló diagnosztikai műszerek helyett az előzőekben tárgyalt SDR-alapú felderítő- és zavaróeszközökkel történő felszerelése áthidalhatná ezt a problémát. Az eszközök tápellátásához szükséges akkumulátorokat és aggregátort, továbbá a felderítő, az iránymérő és a zavaró feladatokhoz optimalizált antennákat is a járművön helyeznék el. Az antennák vonatkozásában fontos szempont a gyors telepítés és bontás, amire megfelelő alternatívát kínál a hidraulikus antennamozgató rendszer. Ezáltal egy olyan, katonai követelményeknek megfelelő, nagy mozgékonyosságú, kollektív ABV-védelmet biztosító és sokoldalú SIGINT- és zavaróállomás lenne kialakítható, amely jelentősen támogatná a hazai védelmi ipart.

5. Korszerű eszközök, lehetséges fejlesztési irányok

A továbbiakban szeretnénk bemutatni néhány olyan eszközt, megoldást, amelyek filozófiájában és kialakításában tükröződik a modern kihívásoknak való megfelelés. Mindezek támpontot nyújthatnak egy olyan eszköz/eszközrendszer kifejlesztéséhez, amely képes eleget tenni a már ismertett követelményeknek.

5.1. R&S®EM100XT Digital Compact Receiver

A Rohde&Schwarz által gyártott digitális vevőegység 9 kHz – 3,5 GHz frekvenciatartománnyal rendelkezik, amely 7,5 GHz-ig bővíthető. AM, FM és PM demodulációs módok alkalmazásával lehetőség nyílik az analóg adások közvetlen demodulálására és fejhallgatóval történő meghallgatására. A hagyományos analóg szélessávú vevőkhöz viszonyítva sokkal nagyobb vevőérzékenységgel rendelkezik. Modern jelfeldolgozási eljárások alkalmazásával képes a szórt spektrumú adások detektálására is.

³¹ RDO-3321 KOMONDOR Light Armoured Vehicle.
http://respirator.hu/?mnuGrp=&module=products&lang=hun&group=sajat_katonaiharcjarmu&product=rdo-3231_komondor&termek=RDO3221%20KOMONDOR%20Light%20Armoured%20Vehicle%20&menupath=-sajat_katonaiharcjarmu&csoport=Katonai%20harcj%C3%A1rm%C5%B1vek%20%C3%A9s%20ut%C3%A1nfut%C3%B3k letöltés: 2014.10.20.

Kiegészítő készlet alkalmazásával képes egycsatornás korrelatív interferometriás iránymérésre 173 MHz – 6 GHz tartományban, Watson-Watt-módszerrel pedig 20 MHz-től 173 MHz-ig. A beépített GPS-modullal, az elektronikus iránytűvel és az iránymérő antennarendszerrel kiegészítve biztosítja a kisugárzóeszközök helyének meghatározását és a kapott adatok térképi felületre történő felvitelét. LAN- interfészen keresztül valósítható meg a hálózatba kapcsolás, a távvezérlés és az adattovábbítás.³²

5. ábra. Rohde&Schwarz EM100XT Digital Compact Receiver³³

5.2. R&S® RAMON Radiomonitoring Software

A RAMON szintén a Rhode&Schwarz által gyártott integrált rádiómegfigyelő és rádiolokációs szoftver.

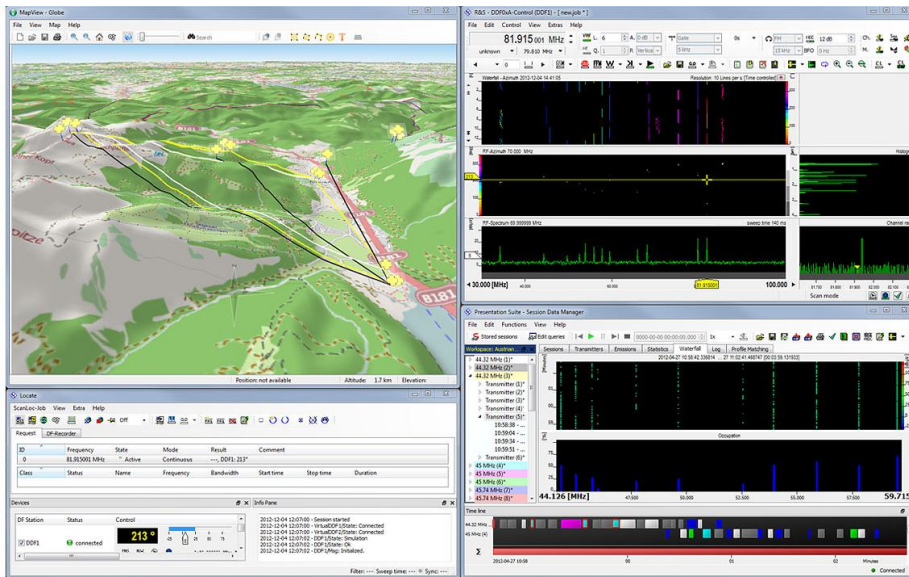
A megfigyelő folyamat automatizált – automatikusan tárol minden rádióforgalmat, hozzá kapcsolódó adatot, az információelemzéshez pedig adatbázist hoz létre. Az így elkészült adatbázis alapján képes azonosítani az újra felbukkanó rádiófrekvenciás kisugárzóeszközöket, -rendszereket.

Kezelőfelülete többfajta kijelzési módot kínál, így még a kis valószínűséggel felderíthető adásmódok is detektálhatóak, továbbá ugyanazon jelről többfajta adatot is megjelenít. Emellett képes megállapítani a rádiólefedettséget az optimális települési hely megválasztásához.³⁴

³² Rohde&Schwarz EM100XT Digital Compact Receiver.
https://www.rohde-schwarz.com/hu/product/em100xt-productstartpage_63493-102217.html;
letöltés: 2016.02.07.

³³ https://cdn.rohde-schwarz.com/pws/dl_downloads/dl_common_library/dl_brochures_and_datasheets/pdf_1/EM100_bro_en_3607-0300-12_v0301.pdf, letöltés: 2016.02.07.

³⁴ Rohde&Schwarz RAMON Radiomonitoring Software.
https://www.rohde-schwarz.com/hu/product/ramon-productstartpage_63493-9423.html;
letöltés: 2016.02.07.

6. ábra. R&S RAMON Radiomonitoring Software³⁵

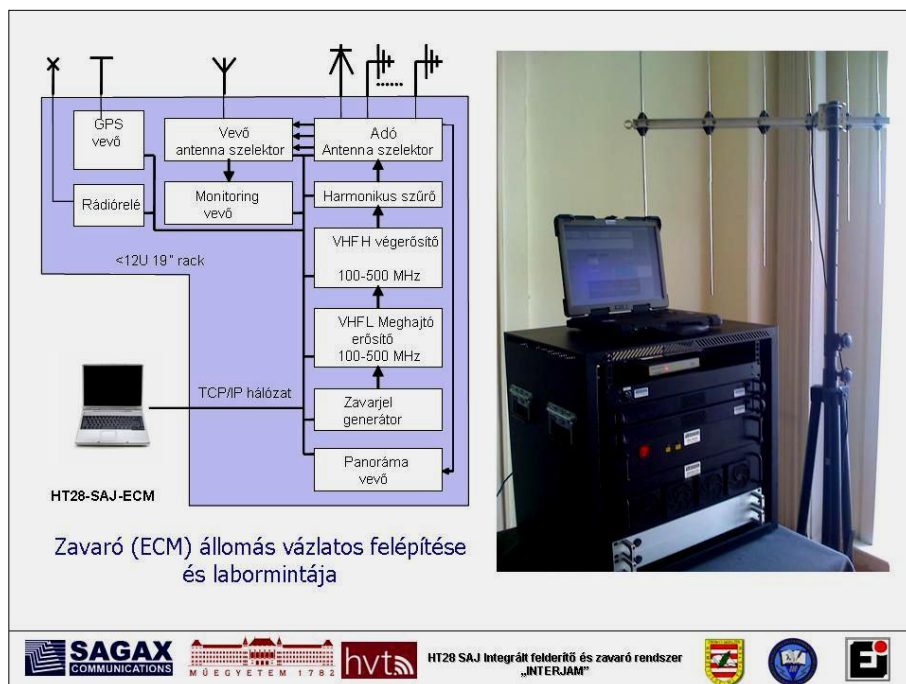
6. Az Interjam projekt

A Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal nevében a Kutatás-fejlesztési Pályázati és Kutatáshasznosítási Iroda 2007-ben Jedlik Ányos Program címen pályázatot hirdetett felhasználásorientált kutatás-fejlesztések támogatására.

A SAGAX Informatikai Szervező és Tanácsadó Kft., a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Szélessávú Hírközlés és Villamosságtan Tanszéke, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Információs Műveletek és Elektronikai Hadviselés Tanszéke és a HM Elektronikai, Logisztikai és Vagyonkezelő Zrt. konzorciumot alkotva nyújtotta be „Integrált elektronikai felderítő és zavaró rendszer fejlesztése” című pályázatát (továbbiakban: Interjam projekt). A projekt vezetője Dr. Eged Bertalan, a SAGAX Kft. ügyvezető igazgatója volt.

A pályázati anyag kidolgozását számos körülmény indokolta. A 90-es évekre a hírközlésben elterjedt a digitális adás-, vétel- és jelfeldolgozási technológia. A Magyar Honvédség korábbi fejlesztések útján létrehozott, számítógép által vezérelt analóg elektronikai felderítő-, zavaró- és mérő-ellenőrző rendszerei technológiailag elavultak; az analóg rendszerek többsége kivonásra került, de a hiánypótlásra különböző okok miatt nem került sor. Korszerű harcászati és műszaki követelményeknek megfelelő elektronikai (rádió, rádiótechnikai) felderítő- és zavarórendszerekkel a Magyar Honvédség jelenleg nem rendelkezik, de a NATO feladataiban, a missziós tevékenységek során, illetve a nemzeti ISTAR-képesség megteremtéséhez e berendezésekre szükség van.

³⁵ https://cdn.rohde-schwarz.com/pws/product/ramon/RAMON_front.jpg; letöltés: 2016.02.07.

7. ábra. Interjam zavaróállomás³⁶

Az Interjam a szoftverrádió-technológiára épült, amely lehetővé teszi ugyanazon állomás többrendeltetésű használatát, ezáltal ugyanaz az eszköz képes rádiófelderítő és -zavaró, radarfelderítő és -zavaró, GSM-felderítő és -zavaró, GPS-zavaró vagy rádiókommunikációs feladat ellátására, és ehhez csupán a megfelelő, előre kifejlesztett szoftver futtatása szükséges.

A fejlesztés célja egy olyan két főegységből álló felderítő-zavaró berendezés létrehozása, amely a 20–3000 MHz frekvenciasávban képes elektronikai felderítést és mintegy 800 W kimenőteljesítménnyel elektronikai zavarást végrehajtani. A zavarási feladatokra szolgáló egység antennáinak és a szükséges energiaellátás módosításával harcászati vagy hadműveleti szintű harci alkalmazása is történhet az alapberendezés változtatása nélkül.

A projekt távlati elképzelései között szerepelt többféle hordozóplatformra optimalizált, gyorsan konfigurálható állomás megalkotása is, amely például terepjáróba, harcjárműbe, helikopterbe vagy szállító repülőgépbe is beépíthető a megfelelő tápellátási feltételek és antennakonstrukciók kialakítása mellett.

³⁶ VÁNYA László: Az Interjam projekt első éve.
http://portal.zmne.hu/download/bjkmk/bsz/bszemle2008/4/04_Vanya_Laszlo.pdf; letöltés: 2014.11.08.

A konzorcium a Nemzeti Technológiai Program 2008. évi őszi fordulójában az 5. (dedikált) védelmi és biztonsági kutatások keretében újabb pályázatot nyújtott be „Automatizált elektronikai hadviselési vezetési rendszer fejlesztése” címmel. Az Interjam projekt eredményeire alapozva a konzorcium az alábbi célokat fogalmazta meg:

- iránymérési képességek kifejlesztése az állomásokra;
- a kifejlesztett állomások hálózatba kapcsolása;
- az irányítóállomás vezérlőprogramjának kifejlesztése;
- a térinformatikai alapú vezetési algoritmus kifejlesztése.

Az újonnan benyújtott pályázat sajnos nem nyert támogatást.³⁷

7. Konklúzió

Összegzésként megállapíthatjuk a következőket:

– Az ellenség híradásának a felderítése, kommunikációjának a lehallgatása számos közvetlen és közvetett előnnyel jár a modern hadviselés során. A sikeres felderítést – és rejtjelfejtést – követően lehetőség nyílik az ellenség szándékának a kiismerésére. Ha a továbbított üzeneteik információtartalmát mégsem tudjuk megismerni, még mindig van lehetőségünk az ellenség rádiófrekvenciás eszközeinek a zavarására, amivel akadályozhatjuk a vezetési rendszereinek a működését, a parancsok lejuttatását, illetve azok végrehajtásának ellenőrzését. Ha erre sincs mód, akkor legalább detektálni kell az ellenséges rádióforgalmi rendszer eszközeinek a kisugárzását, és meghatározni az eszközök települési helyét.

– E komplex feladatok végrehajtásához elengedhetetlen, hogy az elavulttá vált – főként csak analóg adatforrások felderítésére alkalmas – eszközeit olyan, napjaink hadviselése által megkövetelt technológiájú eszközökre cserélje, amelyek integrálják a rádióelektronikai felderítés és zavarás feladatait. Szemléletes példa a megváltozott hadviselés újfajta kihívásaira a pilóta nélküli repülőeszközök által jelentett kihívás. Ennek az általunk vizsgált század a hiányosságai – az iránymérés, a helymeghatározás és a felderítőképesség hiánya, illetve a gyenge védelmi képességű hordozóplatformok – miatt sajnos nem tud megfelelni.

– Rádióelektronikai felderítési feladatok azonban nemcsak a hagyományos katonai műveletek, hanem a missziós területekre jellemző aszimmetrikus hadviselés során is jelentkeznek. Külön problémát jelent ez utóbbiak esetében a lakosság soraiban elrejtőző fegyverek kommunikációjának a lehallgatása és az aszimmetrikus hadviselésre jellemző improvizált robbanóeszközök elleni védelem biztosítása. Megfelelő törvényi háttérrel igen hasznos lenne a rádióelektronikai felderítés alkalmazása az ország déli határán kialakult válsághelyzet kezelése során is.

³⁷ VÁNYA László: Az Interjam projekt első éve.

http://portal.zmne.hu/download/bjkmk/bsz/bszemle2008/4/04_Vanya_Laszlo.pdf letöltés: 2014.11.08.

– A Magyar Honvédségnek a nemzetközi szerződésekből – különösen a NATO-tagságból – eredő kötelezettségekből eredő katonai feladatok miatt is korszerű rádióelektronikai felderítő- és zavaróeszközökkel kellene rendelkeznie, mivel a NATO-n belül nem létezik önálló felderítő/hírszerző szolgálat, amely biztosítaná a katonai döntéshozatalhoz szükséges információkat. A rádióelektronikai eszközök jövőbeli cseréje, illetve a tevékenységi körük bővítése során fontos szempont kell, hogy legyen a NATO által kidolgozott ISTAR-követelményrendszer figyelembevétele az interoperabilitás érdekében. Az Európai Unió belüli politikai és katonai döntések meghozatalához – mivel az EU szintén nem rendelkezik saját információszerző képességgel – ugyanígy nagy szükség lenne hadműveleti és harcászati szintű felderítési adatokra, különösen a jelenleg is tartó válság fényében.

– Mindezek alapján az eszközfelújításnak a következő elvi alapokat kell követnie: egyfelől korszerű szoftverrádió-technológia (SDR) alkalmazása, amely lehetővé teszi ugyanazon berendezés többcélú – felderítés, iránymérés, zavarás – használatát; másfelől olyan hordozóplatform beszerzése, amely a hagyományos, az ABV-, illetve IED-védelem mellett biztosítja az antennák gyors telepítését és bontását is. Ez utóbbi alapelv megvalósítása során a magyar fejlesztésű és gyártású Komondor felderítő-harcjármű reális alternatívát jelenthetne. Az eszköz kezelőfelületét illetően olyan szoftverkörnyezet kifejlesztése szükséges, amely átlátható, többfajta megjelenítést biztosít, képes az iránymérési adatok térképi felületen való megjelenítésére, a megszerzett adatok és információk továbbítására és a hálózatos működésre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról.
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500125.TV, letöltés: 2016.02.12.
- BALOGH Péter: A Magyar Honvédség ISTAR (ISR) képességei, a fejlesztés lehetséges irányai, különös tekintettel az elektronikai hadviselésre.
Hadmérnök, VII. évfolyam 4. szám, 2012. december. ISSN 1788-1919
http://hadmernok.hu/2012_4_balogh.pdf letöltés: 2014.10.10.
- DÉKÁNY István – SZÖNYI István: A magyar katonai rádiófelderítés története.
Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009. ISBN 978-963-327-465-1
- Elfogott migránsok száma – dátum szerinti lekérdezés.
<http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/hatarinfo/elfogott-migransok-szama-lekerdezés>; letöltés: 2016.02.12.
- FÜRJES János – HAIG Zsolt – KOVÁCS László – VASS Sándor – VÁNYA László:
Felderítés hatékonyság minősítő eljárás kidolgozása.
Tanulmány a Jedlik Ányos Program – 2. alprogram: Versenyképes Ipar NKFP_07_2-HT28_SAJ program keretében kidolgozásra tervezett integrált elektronikai felderítő és zavaró rendszerhez. ZMNE, Budapest, 2008.

- FÜRJES János: Korszerű rádiófelderítés kihívásai az információs műveletekben. Hadmérnök, III. évfolyam 2. szám, 2008. június. ISSN 1788-1919 http://hadmernok.hu/archivum/2008/2/2008_2_furjes.pdf, letöltés: 2015.01.26.
- GULYÁS Attila: A nemzeti különleges műveleti erők felderítő támogatása. Hadmérnök, VII. évfolyam 3. szám, 2012. szeptember. p. 133. (AJP-2.7 Allied Joint Doctrine for Reconnaissance and surveillance, Definitions p. 2-1 alapján fordította Gulyás Attila.) http://hadmernok.hu/2012_3_gulyas.pdf; letöltés: 2014.10.24.
- HAIG Zsolt – KOVÁCS László – VÁNYA László – VASS Sándor: Elektronikai hadviselés. Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztisképző Kar, Budapest, 2014. ISBN 978-615-5305-87-0
- HAJMA Lajos ny. ezredes: A katonai felderítés és hírszerzés története. Egyetemi jegyzet. ZMNE Felderítő Tanszék, Budapest, 2001. www.zmne.hu/tanszkek/Hadtortenelem/tematika/spy/hirszerzes.doc; letöltés: 2014.04.08.
- Hazai gyártású páncélozott ABV felderítő jármű fejlesztése. <http://gammatech.hu/?module=news&newsid=7&lang=hun>; letöltés: 2014.10.20.
- HOLNDONNER Hermann: Zászlóalj-harcsoport erejű kötelék felderítő támogatásának aktuális kérdései. Hadtudományi Szemle, 6. évfolyam 4. szám, 2013. HU ISSN 2060-0437 http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2013/2013_4/2013_4_hm_holndonner.pdf; letöltés: 2014.10.28.
- HORVÁTH Zoltán mk. alezredes: Egy lépés az ISTAR képességek felé – új felderítő eszköz a Magyar Honvédségben. Sereg Szemle, VIII. évfolyam 2. szám, 2010. április–június. p. 48. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/28301/s_sz_2010_2.pdf; letöltés: 2016.02.06.
- KIS-BENEDEK József: A nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködése. 2012. május 24-én a Nemzeti Közszerződési Egyetemen megrendezett Nemzetbiztonsági kihívások, nemzetbiztonsági szolgálatok című szakmai-tudományos konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata. Hadtudomány, XXIII. évfolyam 1–2. szám, 2013. március. http://www.mhht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mhht.pdf; letöltés: 2014.04.12.
- LAKATOS Zsolt: Az Európai Unió hírszerzésének jelenlegi helyzete és kihívásai. 2012. május 24-én a Nemzeti Közszerződési Egyetemen megrendezett Nemzetbiztonsági kihívások, nemzetbiztonsági szolgálatok című szakmai-tudományos konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata. Hadtudomány, XXIII. évfolyam 1–2. szám, 2013. március. ISSN 1588-0605 http://www.mhht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mhht.pdf, letöltés: 2014.04.12.
- LAKATOS Zsolt: Transznacionális veszélyek, fenyegetések – és a katonai hírszerzés. Felderítő Szemle, VII. évfolyam Különszám, 2008. január. ISSN 1588-242X <http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-konferencia.pdf>, letöltés: 2014.10.09.

- MISKOLCZI József okl. mk. alezredes:
A Magyar Honvédség elektronikai hadviselési erői és eszközei, alkalmazási lehetőségei.
Felderítő Szemle, VI. évfolyam. Különszám, 2007. február. ISSN 1588-242X
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-konferencia.pdf>, letöltés: 2014.10.10.
- RDO-3321 KOMONDOR Light Armoured Vehicle
http://respirator.hu/?mnuGrp=&module=products&lang=hun&group=sajat_katonaiharcjarmu&product=rdo-3231_komondor&termek=RDO3221%20KOMONDOR%20Light%20Armoured%20Vehicle%20&menupath=-sajat_katonaiharcjarmu&csoport=Katonai%20harcj%C3%A1rm%C5%B1vek%20%C3%A9s%20ut%C3%A1fut%C3%B3k;
letöltés: 2014.10.20.
- Rohde&Schwarz EM100XT Digital Compact Receiver.
https://www.rohde-schwarz.com/hu/product/em100xt-productstartpage_63493-102217.html; letöltés: 2016.02.07.
- Rohde&Schwarz RAMON Radiomonitoring Software.
https://www.rohde-schwarz.com/hu/product/ramon-productstartpage_63493-9423.html;
letöltés: 2016.02.07.
- VÁNYA László: Az Interjam projekt első éve.
http://portal.zmne.hu/download/bjkmk/bsz/bszemle2008/4/04_Vanya_Laszlo.pdf;
letöltés: 2014.11.08.

HOLTAI ANDRÁS EZEDEDES –
DR. MAGYAR SÁNDOR ALEZEDEDES –
PUSKÁS BÉLA ALEZEDEDES

AZ INFORMATIKAI FEJLESZTÉS ÉS ÜZEMELTETÉS HATÁRVONALAI

Az utóbbi évtizedek egyik leggyorsabban fejlődő technológiai ágazata az informatika, beleértve a hardver- és a szoftvergyártókat, valamint az alkalmazói rendszereket egyaránt. Ez a dinamikus változás jelentős hatással van mind a versenyszféra, mind az államigazgatási szektor informatikai rendszereire is. Az üzemeltetés közép- és hosszú távon nem tud állandó maradni, mivel követnie kell a folyamatosan megjelenő új informatikai technológiákat és az azokra épülő hardveres és szoftveres megoldásokat.

Az informatikai rendszerek tekintetében a fejlesztést és az üzemeltetést – hagyományosan – egymásra hatással lévő, de jól elkülönített folyamatokként kell kezelnünk. Kérdés azonban, hogy egy ilyen dinamikusan fejlődő területen van-e értelme hagyományos, jól bevált módszerekről beszélni? A fejlesztői tevékenységnek számos területe van. A kisebb szervezetek életében gyakran az üzemeltetéssel együtt közös feladatként kezelik, melyet ugyanazon kiszolgálói személyzet lát el, sok esetben ugyanazon az IT-rendszeren. De bonyolultabb, nagyobb informatikai rendszerek esetében – ahol a jogszabályi és a tulajdonosi előírásoknak is meg kell felelni – már nem lehet egyben kezelni a két területet.

Az informatikai rendszerek fejlesztése és üzemeltetése különböző szintű szakmai tudást és tapasztalatot igényel az informatikai kiszolgáló személyzet részéről. Mindkét területnek megvannak a sajátos elvárásai, továbbá mindkét terület rendkívül fontos a rendszer szempontjából. Míg a fejlesztők esetében a legfontosabb a nyitottság az új technológiákra, addig az üzemeltetőknél a felhalmozott és rendszerezett üzemeltetési tapasztalatok a leginkább meghatározók.

Mindkét eltérő terület esetén sajátos okmányrendszernek szükséges támogatni a tevékenységeket. A fejlesztést – vagyis a modernizálást, az új képesség teremtését – jelentős tervezéssel, kockázatelemzéssel kell támogatni. Az üzemeltetés során pedig nélkülözhetetlen a rendszer állapotának, konfigurációjának a pontos ismerete, valamint a változáskövetés.

Fontos, hogy míg a két területnek szoros együttműködésben kell lennie, az okmányrendszer mellett az erőforrások is különböznek. Ilyen például a szabályzó környezet, a hardver- és a szoftverkörnyezet, a humán erőforrás, de ilyen a pénzügyi erőforrás is. Így például egy fejlesztői szoftvert nem érdemes összehasonlítani egy rendszerfelügyeleti megoldással.

A publikációban a fejlesztés és az üzemeltetés fogalomtisztázásán túl a nemzetközi szabványok, ajánlások iránymutatásai alapján definiáljuk a határterületeket, az elhelyezkedést egy szervezeten belül, valamint a működési feltételeket, melyek a hatékonyabb szervezeti működést és az üzleti célok elérését segítik elő.

Fejlesztés

Az informatikai rendszerek létrehozása alapvetően három fázisra bontható. A **definíciós** fázis – melyet jelen tanulmány nem taglal részletesebben – a rendszer funkcióit rögzíti, a megrendelői vagy a felhasználói igények alapján. A **fejlesztési** fázis magában foglalja a tervezést, a megvalósítást, az ellenőrzést, a tesztelést és a dokumentálást. A **támogatási** fázis a megrendelőnek történő átadással kezdődik, karbantartással és továbbfejlesztéssel folytatódik, majd a termék kivezetésével zárul.¹

Tovább bontva az informatikai rendszerek életciklusának három szakaszát, a működés során hét fázist definiálunk:

- tervezési fázis;
- beállási fázis;
- normál üzemállapot;
- készütségi állapot;
- katasztrófaállapot;
- visszaállási állapot;
- a rendszer kivezetési fázisa.²

A tervezési és a beállási fázis egyértelműen fejlesztői hatáskör, az üzemeltetésnek azonban mindegyik állapotot figyelemmel kell kísérnie, hogy elegendő információ és tapasztalat álljon rendelkezésre a szolgáltatás teljes életciklusa során.

A fejlesztés elsődleges célja az innováció, új ötletek és megoldások eljuttatása a felhasználókhoz, a lehető legrövidebb idő alatt. Ezzel ellentmond az üzemeltetőknek az az igénye, hogy a felhasználók birtokába stabil, megbízható és gyors megoldások kerüljenek.

Üzemeltetés

Az üzemeltetés szükséges vagy végrehajtott cselekmények sorozata, amelyek célja, hogy egy eszköz vagy rendszer eredeti állapotát konzerválják, vagy a lehető leghosszabb ideig fenntartsák – az ésszerűség és a költséghatékonyság szempontjait szem előtt tartva.

¹ OBUCH László: Informatikai rendszerek tervezése.
http://aktivitas-tiszk.hu/elearning/Obuch_Laszlo/Tervezesi_alapismeretek.pdf; letöltés: 2016.02.03.

² HOLTAI András –MAGYAR Sándor – PUSKÁS Béla: Az informatikai üzemeltetés általános kérdései. In: Felderítő Szemle, 2005. november. 14. évf. 4. sz.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-4.pdf>; letöltés: 2016.02.22.

Hardverelemek tekintetében az üzemeltetés szigorúan véve tesztelést, állapotellenőrzést és tisztán tartást jelent. Szoftverek tekintetében elsősorban a frissítést értjük üzemeltetés alatt, történjen az hibajavítás vagy új funkciók hozzáadása miatt. A gyorsan változó informatikai eszközrendszer jellegzetes üzemeltetési feladata a meglévő szoftverek telepítése új vagy kibővített hardverkörnyezetben. Információs rendszerek esetében ez a feladatkör kibővül például a felhasználói fiókok kezelésével, az adathordozók és a fájlrendszerek karbantartásával. Egyre kevésbé elhanyagolható a biztonság fokozásának szerepe a folyamatos karbantartással.

Ez utóbbi abból a szempontból is kiemelkedő jelentőségű, hogy Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája is kimondja: „Egyre sürgetőbb és összetettebb kihívásokkal kell számolnunk az informatikai és a telekommunikációs hálózatok, valamint a kapcsolódó kritikus infrastruktúra fizikai és virtuális terében. Fokozott veszélyt jelent, hogy a tudományos és technológiai fejlődés szinte mindenki számára elérhetővé vált eredményeit egyes államok vagy nem állami – akár terrorista – csoportok arra használhatják, hogy megzavarják az információs és kommunikációs rendszerek, kormányzati gerinchálózatok rendeltetésszerű működését.”³

Összegezve, az üzemeltetés olyan műveletek sorozata, amelyek megőrzik vagy helyreállítják egy informatikai eszköz vagy rendszer rendeltetésszerű funkcióit azok hasznos élettartamának végéig.

Az elmúlt évtizedek gyakorlatát vizsgálva számos üzemeltetési/karbantartási stratégiát definiálhatunk. Hibaelhárító (Failure Based Corrective Maintenance, FBCM) karbantartás esetén a rendszer minden esetben a meghibásodásig üzemel, így a javítás előre nem tervezhető, és túl hosszú időt vehet igénybe. A tervszerű megelőző karbantartás (Preventive/Planned Maintenance, PM) számol a meghibásodások várható idejével, ezáltal növeli a tervezhetőséget, de rugalmatlansága miatt a költségeket is. Az elvégzett munka szerinti fenntartás (Parameter Condition Based Maintenance, PCBM) nem előre rögzített, hanem az adott rendszerelemek egyedi, jellemző paraméterei (pl. üzemidő, futásteljesítmény, felhasznált anyagok stb.) alapján határozza meg a karbantartási periódusokat. Továbbfejlesztett változata az állapotfüggő karbantartási stratégia (Condition Based Maintenance, CBM), ahol a rendszerek bizonyos paramétereit időszakosan vagy folyamatosan mérik, a rögzített értékekből pedig következtetéseket vonnak le a meghibásodások várható bekövetkeztének időpontjára.

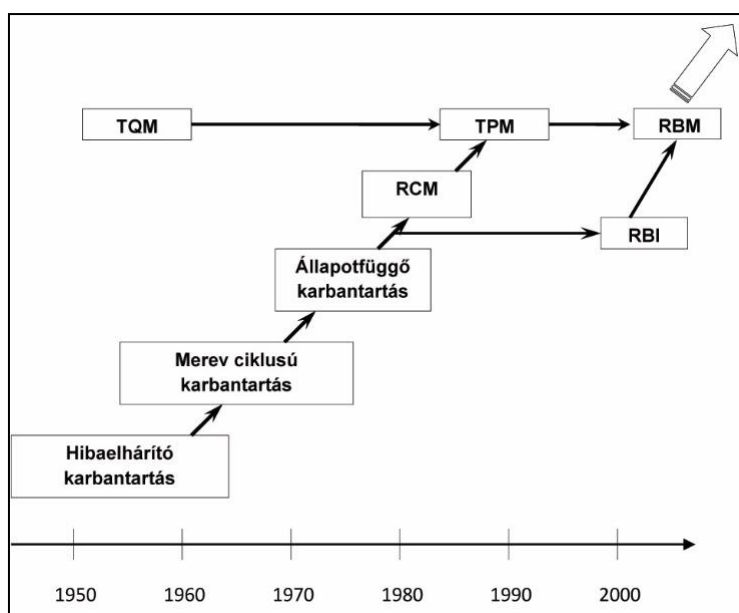
A megelőző vagy proaktív karbantartás (Proactive Maintenance) már nem csupán a meglévő vagy a várható meghibásodások elhárításával számol: célja a hibák eredendő okának (root cause) feltárása, a tervezési hibák kijavítása. Az egyre bonyolultabb rendszerek, kritikus infrastruktúrák megjelenésével a megbízhatóság a középpontba került. A megbízhatósággözpontú karbantartási stratégia (Reliability Centered Maintenance, RCM) a korábbi stratégiák egyfajta keverékeként, az állapotjellemző paraméterek és a várható karbantartási periódusok alapján jellemzi a rendszer megbízhatóságát. A tömegtermelésre szakosodott vállalatoknál jelent meg

³ A Kormány 1035/2012. (II.21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.
http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf;
letöltés: 2016.02.22.

először a teljes körű hatékony karbantartás (Total Productive Maintenance, TPM) módszere, amely az üzemeltetési folyamatokba a hatékonyság érdekében a karbantartók mellett a fejlesztőket és a felhasználókat is bevonja (teljes körű minőségmenedzsment, TQM).

A stratégia más szakterületekre is kiterjeszhető (pl. fejlesztés, beszerzés, értékesítés), ezáltal olyan vállalati rendszer alakítható ki, amely maximalizálja a rendszer hatékonyságát.

A kockázatalapú stratégia (Risk Based Maintenance, RBM) a meghibásodási valószínűségek és a lehetséges következmények értékelésével (Risk Based Inspection, RBI) határozza meg a felülvizsgálati és a karbantartási igényeket. Az állapotfüggő karbantartással együtt alkalmazva hatékony módszer dolgozható ki, amely növeli a rendszerelemek rendelkezésre állását, előre meghatározott kockázati szint mellett minimalizálja a karbantartásra fordítandó összeget és gyors információáramlást biztosít az üzemeltetési tevékenység biztosításához.⁴

5. ábra: A karbantartási stratégiák fejlődése⁵

A szoftvertervezés és -üzemeltetés fentiekhez hasonló stratégiáit a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet és a Nemzetközi Elektrotechnikai Bizottság ISO/IEC 14764-es szabványa foglalja össze.⁶

⁴ Karbantartási stratégiák fejlődése.
<http://www.delta3n.hu/gepvedelem/karbantartasi-strategiak-fejlo%C3%A9se>; letöltés: 2016.02.01.

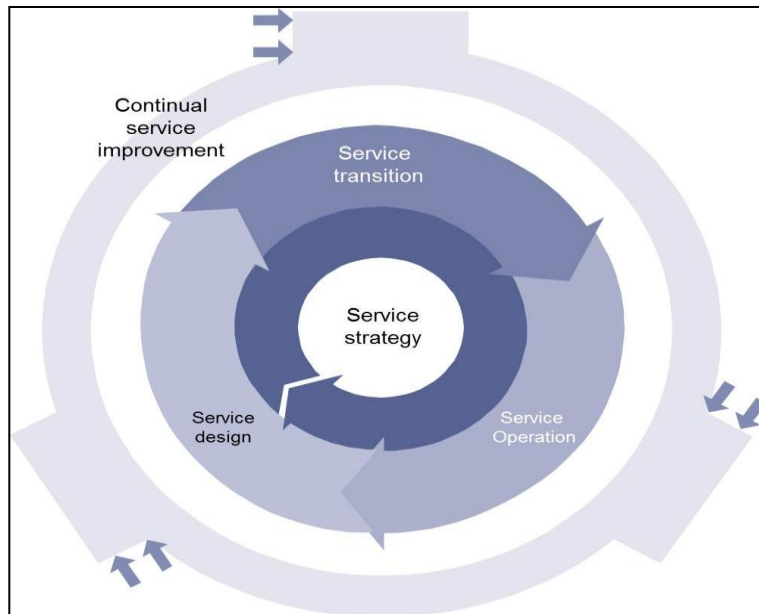
⁵ Uo.

⁶ ISO/IEC 14764: 2006 – Software Engineering – Software Life Cycle Processes – Maintenance.
http://www.iso.org/iso/catalogue_detail.htm?csnumber=39064 [nem ingyenes tartalom]

IT-szolgáltatásmenedzsment

Üzleti modelleket vizsgálva megállapítható, hogy a piaci szereplők termékkatalógusai jellemzően új és meglévő termékek, megoldások keverékéből tevődnek össze. A bejáratott termékek éveken keresztül bevételi forrást jelentenek, a versenyhelyzetben azonban elengedhetetlen folyamatosan újabb és újabb szolgáltatások bevezetése.

Az IT-szolgáltatásmenedzsment bevált gyakorlatait („best practices”) összefoglaló ajánlásgyűjtemény, az ITIL életciklus-szemléletmódja jól szemlélteti ezt a körforgást, miközben megpróbálja egyértelműen meghatározott feladat- és felelősségi körökkel jól elhatárolni az életciklus egyes szakaszaiban jelentőséggel bíró munkafolyamatokat.

6. ábra: Az ITIL-életciklus⁷

Ez az életciklus-szemlélet az ITIL (Information Technology Infrastructure Library) legfrissebb, 2011-ben bevezetett harmadik kiadásában jelent meg.⁸ Az IT-szolgáltatások nyújtása során szerzett tapasztalatokat összegző kiadványok öt alappillére épülnek, amelyek a következők:

- szolgáltatásstratégia (SS – Service Strategy);
- szolgáltatástervezés (SD – Service Design);

⁷ www.conferenzaitmsmf.it; letöltés: 2015.11.21.

⁸ What is ITIL® Best Practice? <https://www.axelos.com/best-practice-solutions/itil/what-is-itil>; letöltés: 2015.11.21.

- szolgáltatásátadás (ST – Service Transition);
- szolgáltatásüzemeltetés (SO – Service Operation);
- folyamatos továbbfejlesztés (CSI – Continual Service Improvement).

A felsoroltak megvalósításához az ITIL folyamatokat és funkciókat definiál. A folyamatok tevékenységek rendezett, dokumentált együttese, jól meghatározott kimenettel és mérhető eredményekkel. A folyamatokat megvalósító csapatok a funkciók, ahol minden csoporttagnak jól definiált szerepe van. E szerepek alapján a felelősségi körök is egyértelműen meghatározhatóak, az egyes tevékenységekhez kötődően mátrixszerűen ábrázolhatóak. Az alábbi példában a felelősségi szinteket az angol terminológia kezdőbetűi jelölik, az ITIL ezek alapján nevezi RACI-mátrixnak a felelősségi mátrixot.

RACI-mátrix ⁹	szerep A	szerep B	szerep C	szerep D
tevékenység 1	AR	C	I	I
tevékenység 2	A	R	C	C
tevékenység 3	I	A	R	I
tevékenység 4	I	A	R	I
tevékenység 5	I	R	A	I

A **stratégia** a szolgáltatást folyamatos mozgásban, működésben tartó motor tengelye. A stratégia határozza meg a szolgáltató távlati céljait, pozícióját a versenytársakhoz képest, a célok eléréséhez végrehajtható terveket és az ehhez szükséges működési rendet. Mindez szükséges ahhoz, hogy a szervezet várt eredményei megvalósuljanak. A stratégia fontos rész célja, hogy az adott szervezet megértse, milyen képességekkel rendelkezik a kitűzött célok megvalósításához. A stratégia – azon túl, hogy meghatározza a szolgáltatások előállításának módját az ügyfél által várt üzleti eredmények érdekében – kiter a szolgáltatások felügyeletére is.

A **szolgáltatástervezés** a stratégia első számú megvalósítója: megtervezi a szolgáltatásokat azok munkamódszereivel, folyamataival, irányelveivel együtt. Segíti a szolgáltatások bevezetését a támogatott környezetekbe, mindvégig szem előtt tartva a költséghatékonyságot és az ügyfél-elégedettséget. A tervezés folyamán kerül sor a kockázatok azonosítására is. A szolgáltatástervezés felel a menedzsmentinformációs rendszerek, mint például a szolgáltatások követelményeit tartalmazó szolgáltatásportfólió és a folyamatos továbbfejlesztést támogató mérési módszerek, mérőszámok tervezéséért.

⁹ R – Responsible – felelős, A – Accountable – számonkérhető, C – (to be) Consulted – bevonandó, I – (to be) Informed – tájékoztatandó.

Az átfogó és integrált szolgáltatástervezés egyaránt figyelembe veszi a szervezet (dolgozók, kultúra), a partnerek (szállítók, gyártók), a folyamatok (szerepek, kompetenciák, tevékenységek) és a termékek (technológia, rendszerek, eszközök) igényeit, adottságait is.

A tervezés eredményeként megszülető megoldás szolgáltatási tervcsomag (Service Design Package – SDP) formájában kerül átadásra. Az SDP tartalmazza a szolgáltatással szemben támasztott követelményeket, a szolgáltatás leírását, a szervezeti felkészültségre vonatkozó adatokat, valamint a szolgáltatás életciklustervét. A tervezés egyik kulcsfontosságú eleme a szolgáltatásszintű megállapodás (Service Level Agreement – SLA), amely rögzíti a szolgáltató és az ügyfél felelősségeit. Az SLA-ban megfogalmazott célok elérését segíti az üzemeltetésszintű megállapodás (Operational Level Agreement – OLA), amely az ügyfél saját IT-részlege és a többi belső divízió között jön létre. A szolgáltatásátadás fő célja biztosítani, hogy a szolgáltatások teljesítsék a megrendelő (üzleti oldal) várakozásait – legyen szó új vagy módosított, esetleg visszavont szolgáltatásról. Ide sorolható: szolgáltatáskiadások üzembe állítása, szolgáltatások változásával kapcsolatos kockázatok kezelése, pontos nyilvántartás vezetése a szolgáltatásnyújtáshoz szükséges eszközökről (pl. konfigurációmenedzsment-adatbázis – CMDB), szoftverek és dokumentációk másolatainak hiteles tárolása (hiteles médiatár – DML), változásmenedzsment stb.

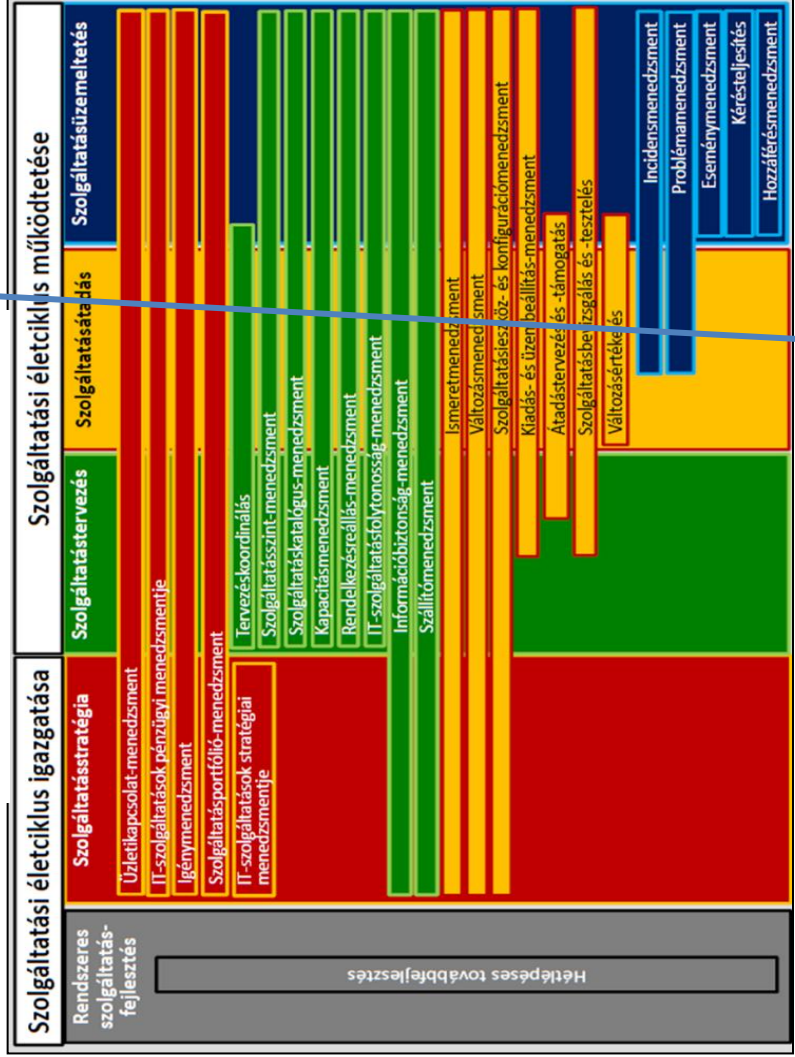
A szolgáltatás**üzemeltetés** feladata, hogy a megtervezett és előkészített szolgáltatásokat a megállapodott szinten nyújtsa és felügyelje. Folyamatai:

- eseménymenedzsment: a rendszerelemek, illetve a szolgáltatás állapotváltozásainak figyelemmel kísérése;
- incidensmenedzsment: nem tervezett szolgáltatásmegszakadások, minőségcsökkenések kezelése;
- problémamenedzsment: incidensek ismeretlen okainak feltárása, azok dokumentált rögzítése;
- kéresteljesítés: a felhasználóktól származó szolgáltatáskérések (pl. hozzáférés, áthelyezés, fogyóeszközök rendelése) felügyelete;
- hozzáférésmenedzsment: hozzáférési jogosultságok biztosítása az információbiztonsági irányelvek figyelembe vételével.

Az üzemeltetés az incidenseket hatásuk és sürgősségük alapján priorálja, elhárításukra megcélzott megoldási időt definiál. Az incidensek fogadására létrehozott funkció az ügyfélszolgálat, amely kezdeti diagnózist követően a tapasztalatok és az ismert hibák adatbázisa alapján megkísérli az incidenskezelést. Amennyiben nagyobb szakértelemmel rendelkező részlegek bevonása szükséges, akkor az ügyfélszolgálat eskalálja az incidenskezelést. Funkcionális eskaláció során az egyre szűkebb szakterületre specializálódott csoportokhoz, esetleg külső vállalkozókhöz, míg hierarchikus eskaláció során a szervezeti struktúrában magasabb pozícióban elhelyezkedő menedzserek hatáskörébe kerül át a feladat.

7. ábra. Az ITIL 26 folyamata
ITIL Foundation Course alapszintű tananyag

Fejlesztés
vs.
Üzemeltetés

Eszkalációra tehát akkor van szükség, amikor az üzemeltető szaktudása nem elegendő. A tudástár az ismerthiba-adatbázis folyamatos karbantartásával bővíthető, de nem elhanyagolható a napi munkavégzés során felhalmozott tapasztalatok szerepe sem. Helyes irány a funkcionális eszkáliciók számának csökkentésére az üzemeltetők képzése. Helytelen a nagyobb szaktudással rendelkezők – adott esetben fejlesztők – „megint megcsinálom helyette” hozzáállása. Az üzemeltető számára a tudás hiánya mellett akadályt jelenthet még:

- információ hiánya: dokumentáltsággal és a tudástárak naprakészen tartásával megelőzhető;
- jogosultság hiánya: nem merülhet fel, ha a szerepek egyértelműen meghatározásra kerültek (lásd: RACI-mátrix);
- eszköz hiánya: megfelelő karbantartási stratégia megválasztásával mind a felügyelethez, mind a folyamatos mérésekhez, mind a javításhoz szükséges eszközök rendelkezésre állása biztosítható.

A szolgáltatások folyamatos **továbbfejlesztése** átível az összes többi ITIL-életciklus felett. A szolgáltatásminőség javítása érdekében az összes folyamatot és funkciót felügyeli, folyamatos méréseket végez és szem előtt tartja a költséghatékonyságot is. A folyamatok mérése során elterjedt kifejezés a KPI (Key Performance Indicator). Ez olyan fő teljesítménymutatót takar, amely érdemi visszajelzést ad az adott folyamat minőségéről, ezért alakulása hosszabb időn keresztül monitorozandó.¹⁰

Ha az ITIL-életciklusokat a „fejlesztés és az üzemeltetés szétválasztása” szemszögéből nézzük, jól látható, hogy a határt a szolgáltatásátadásnál kell meghúzni. Ez a határ azonban nem egy éles vonal, mint ahogy a folyamatok sem szoríthatók az egyes életciklusszakaszok határai közé, bizonyos esetekben azokon jóval túlnyúlnak.

DevOps

Napjainkban a felhasználói visszajelzések üteme egy termékkel, szolgáltatással kapcsolatban olyan mértékben felgyorsult, hogy annak a szolgáltatónak, aki lépést kíván tartani a felhasználói igényekkel, gyökeresen át kell alakítania a jól bevált, berögzült munkafolyamatait. Ez a szemlélet a DevOps (Development and Operations), amely elmosza a határokat a fejlesztés és az üzemeltetés között.¹¹ A hagyományos megközelítés értelmében a fejlesztőknek mindig egy jól meghatározott idő áll rendelkezésükre a következő kiadásig (release). Amit ezen idő alatt nem sikerült kifejleszteni, átkerült a következő kiadásba. Az üzemeltetés számára mindig elegendő idő áll rendelkezésre az új funkciók tesztelésére.

A felgyorsult igényeket kielégítő új szemlélet, a folytonos végrehajtás (continuous delivery) és a folytonos integrálás (continuous integration) teljesen új munkamódszereket kíván.

¹⁰ ITIL Foundation Course alapszintű tananyag (IQSOFT – John Bryce Oktatóközpont, 2015).

¹¹ GREEN, Daniel: Mi is az a DevOps? <https://schoherzbazis.hu/hirek/reszletek/Mi-is-az-a-DevOps>; letöltés: 2016.02.13.

A fejlesztés elvárja, hogy minden új szolgáltatásuk azonnal megjelenjen a felhasználóknál. Az üzemeltetésnek meg kell birkóznia azzal a kihívással, hogy az új fejlesztések folyamatosan átkerüljenek a tesztkörnyezetbe és „gyártásba” is kerüljenek (production). Úgy kell megőrizni a termékek minőségét és stabilitását, hogy a tesztre jóval kevesebb idő jut, mint korábban. Éppen ezért a fejlesztőknek támogatniuk kell az üzemeltetést olyan automatikus diagnosztikai eszközökkel, amelyek folyamatosan visszajelzéseket küldenek a rendszer állapotáról, minőségi paramétereiről (lásd KPI-k).

Ahhoz tehát, hogy megtaláljuk az egyensúlyt az innováció és a stabilitás között, elengedhetetlen a szemléletváltás a fejlesztés és az üzemeltetés munkafolyamataiban, valamint a két fél közti kommunikációban.

A fejlesztő szemszögéből:

- közelebb kell kerülni a termék „életútjához”: jobban meg kell ismerni a felhasználói szokásokat és azokat a rendszerarchitektúrákat, ahol szolgáltatásaik beüzemelésre kerülnek;
- jobban bele kell folyni a tesztelésbe: nem elég, ha egy kód hibamentes, meg kell ismerni, hogy hogyan teljesít a felhasználók által üzemeltetett eszközökön;
- meg kell ismerni az üzemeltetés által használt mérési módszereket, meg kell érteni a mérőszámokat, meg kell ismerni a folyamatok működését, azok hatásait egymásra.

Az üzemeltető szemszögéből:

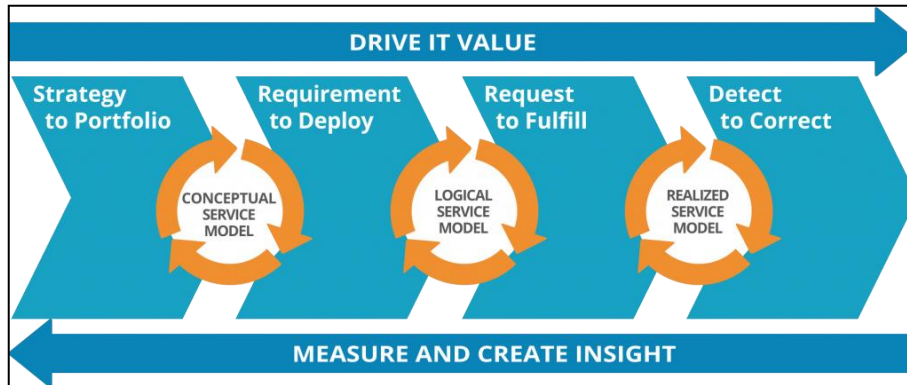
- ismerni kell, milyen változások kerülnek bele a rendszerbe; ehhez bele kell folyni a fejlesztésbe a felhasználói igények specifikálásától kezdődően;
- automatizálni kell a lehető legtöbb munkafolyamatot, nemcsak a változtatások, hanem a visszaállítások kezelésére is;
- megfelelő verziószámozással kell ellátni a rendszert;
- minden munkafolyamatot mérni kell a fejlesztés, a tesztelés és a termelés során.

A folytonos integráció szerepe akkor jelentős, amikor különböző fejlesztőcsapatok egy nagyobb projekt különböző elemein egymással párhuzamosan dolgoznak. Az egyes csapatok tagjai először saját fejlesztéseiket integrálják, majd a továbbfejlesztett részek integrálásával áll elő a termék aznapi új verziója. Ez a munkafolyamat minden egyes fejlesztőt és csapatot arra készítet, hogy a lehető legkorábbi munkafázistól kezdve együttműködjön a munkatársaival. A folytonos integráció gyakorlott résztvevői azt a képességet is elsajátítják, hogy saját változtatásaik hatását folyamatosan nyomon kövessék a rendszer stabilitása és a rendszerelemek együttműködése szempontjából.

A folytonos végrehajtás a következő szintre emeli a folytonos integrációt: minden egyes új („integrált”) verziót azonnal továbbítja tesztelésre (QA – Quality Assurance), majd az üzemeltetőkön keresztül a felhasználókhöz.¹²

IT4IT

Az Open Group¹³ által 2014-ben bevezetett szabvány, az IT4IT újfajta megközelítéssel kíván támpontot adni az IT-vezetők számára új szolgáltatások bevezetése és integrálása során. Az új szabvány csak akkor lehet sikeres, ha nem vezet be a korábrinál összetettebb, bonyolultabb eljárásrendeket. Emellett fő céljai a költségek csökkentése, a nagyobb fokú automatizáltság, valamint átláthatóság az üzleti partnerek számára.

8. ábra: IT4IT értéklánca¹⁴

Az IT4IT a megvalósított üzleti érték szempontjából közelít a szolgáltatások fejlesztéséhez és bevezetéséhez. Az értékteremtési láncot négy fő szakaszra osztja:

- **stratégiától a portfólióig** (Strategy to Portfolio, S2P): stratégiát nyújt a kiegyensúlyozott szolgáltatásportfólióhoz, minőségi adatokkal támogatja a döntéshozást és kulcs-mérőszámokat (KPI) biztosít az üzleti tervekhez és a partnerekkel folytatott kommunikációhoz;
- **követelménytől a megvalósításig** (Requirement to Deploy, R2D): az üzleti igények megvalósítása a megfelelő időben; hagyományos és agilis fejlesztési stratégiákat egyaránt támogat, miközben kulcsfontosságú határoz meg a fejlesztés és az integrálás során, amelyek folyamatos továbbfejlesztést tesznek lehetővé;

¹² SHARMA, Sanjeev: Understanding DevOps. <https://sdarchitect.wordpress.com/understanding-devops/>; letöltés: 2016.02.13.

¹³ IT4IT – The Open Group szabvány. <http://www3.opengroup.org/IT4IT>; letöltés: 2016.02.21.

¹⁴ Business Process Incubator.

- **kéréstől a teljesítésig** (Request to Fulfill, R2F): átlátható katalógust vezet az elérhető szolgáltatásokról, méri és menedzseli a kérés teljesítések hatékonyságát és a szolgáltatások összköltségét;
- **észleléstől a javításig** (Detect to Correct, D2C): megelőzi, illetve megoldja a szolgáltatásnyújtás során felmerülő hibákat, problémákat; hatékony, átlátható üzemeltetéssel törekszik a javításhoz szükséges átlagos idő (MTTR – mean time to repair) csökkentésére.

Az IT4IT a teljes értékláncot olyan referenciaarchitektúrával támogatja meg, amely teljes körű (holisztikus) iránymutatást ad az IT-szolgáltatások bevezetéséhez.

Összegzés

A fentiekben bemutatott IT-menedzsment ajánlások és szabványok mindegyike megjeleníti a sikeres szolgáltatásmenedzsment eléréséhez szükséges eljárásokat – fejlesztői és üzemeltetői oldalról egyaránt. Tisztán látható, hogy míg az ITIL tiszta és egyértelmű folyamatokkal és funkciókkal definiálja az egyes életciklusokat, a korszerű és agilis módszertanok az ITIL alapelveire támaszkodva halványítják el a határvonalat fejlesztés és üzemeltetés között a gyors, költséghatékony és a felhasználói igényekkel lépést tartó, folyamatos szolgáltatásfejlesztés érdekében.

Mindig az adott szervezet struktúrája, kultúrája, szolgáltatási köre és IT-portfóliója határozza meg, hogy a fejlesztés és az üzemeltetés közti határvonalat milyen élesen húzzuk meg. Az együttműködést azonban folyamatosan biztosítani kell a fejlesztés és az üzemeltetés között, hiszen csak ebben a formában biztosíthatók a felgyorsult felhasználói igényeket kielégítő, teljes körű informatikai szolgáltatások, valamint az információbiztonsági törvényben megfogalmazott szigorú biztonsági követelmények, az adatok és az információk bizalmassága, sértetlensége és rendelkezésre állása, valamint az elektronikus információs rendszer és elemeinek sértetlensége és rendelkezésre állása tekintetében.¹⁵

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról (Ibtv. 5.§)
- A Kormány 1035/2012. (II.21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
http://20102014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf;
letöltés: 2016.02.22.
- GREENE, Daniel: Mi is az a DevOps?
<https://schoherzbazis.hu/hirek/reszletek/Mi-is-az-a-DevOps>; letöltés: 2016.02.13.

¹⁵ 2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról (Ibtv. 5.§)

- HOLTAI András – MAGYAR Sándor – PUSKÁS Béla: Az informatikai üzemeltetés általános kérdései. In: Felderítő Szemle, 2005. november. 14. évf. 4. sz.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-4.pdf>; letöltés: 2016.02.22.
- ISO/IEC 14764: 2006 – Software Engineering – Software Life Cycle Processes – Maintenance. http://www.iso.org/iso/catalogue_detail.htm?csnumber=39064
[nem ingyenes tartalom]
- IT4IT – The Open Group szabvány. <http://www3.opengroup.org/IT4IT>; letöltés: 2016.02.21.
- ITIL Foundation Course alapszintű tananyag (IQSOFT – John Bryce Oktatóközpont, 2015).
- Karbantartási stratégiák fejlődése.
<http://www.delta3n.hu/gepvedelem/karbantartasi-strategiak-fejlod%C3%A9se>;
letöltés: 2016.02.01.
- OBUCH László: Informatikai rendszerek tervezése
http://aktivitas-tizsk.hu/elearning/Obuch_Laszlo/Tervezesi_alapismeretek.pdf;
letöltés: 2016.02.03.
- SHARMA, Sanjeev: Understanding DevOps.
<https://sdarchitect.wordpress.com/understanding-devops/>; letöltés: 2016.02.13.
- What is ITIL® Best Practice?
<https://www.axelos.com/best-practice-solutions/itil/what-is-itil>; letöltés: 2015.11.21.
- www.conferenzaitmf.it; letöltés: 2015.11.21.
- www.delta3n.hu; letöltés: 2016.02.01.

**A TÁJÉKOZTATÓ RÉSZLEGTŐL
AZ ELEMZŐ ÉS ÉRTÉKELŐ IGAZGATÓSÁGIG – II.***

A katonai hírszerzés információt feldolgozó szervezeteinek, valamint e komponensek feladatainak és munkamódszereinek a változása az MNVK 2. Csoportfőnökség létrejöttétől a KNBSZ¹ megalakulásáig (1953–2012)

1989–1990-ben politikai rendszerváltás történt Magyarországon. A hatalomváltás kiterjedt a politikai rendszer személyi, intézményi, szervezeti, strukturális és döntéshozatali dimenzióira egyaránt. A rendszerváltással ugyanakkor nemcsak az állam politikai felépítménye változott meg, hanem Magyarország biztonsági helyzete, környezete, az egyes állami szervezetek – benne a Magyar Honvédség és a hadászati szintű katonai felderítés – struktúrája és feladatrendszere is.

A tanulmány második része² a katonai hírszerzés tájékoztató (elemző-értékelő) szervezeteinek tevékenységét mutatja be 1990 és 2011 között. A több mint két évtizedet magában foglaló időszak – Magyarország aktuális geostratégiai helyzete, valamint a tájékoztató-elemző munka eltérő feladatrendszere miatt – két fejezetben kerül bemutatásra. Az első a rendszerváltástól hazánk NATO-csatlakozásáig terjedő időszakot, míg a második a NATO-csatlakozást követő éveket foglalja magában. Ez az önkényes, de praktikusnak tűnő szakaszolás ugyan nem esik egybe a katonai hadászati hírszerzés fenti időszakban létező két szervezete³ működési idejével, alkalmazása mégis célszerűnek tűnik a szakmai tevékenység eltérő irányultsága és jellege miatt.

3. Tájékoztató (elemző-értékelő) szervezetek a rendszerváltás és hazánk NATO-csatlakozása közötti időszakban (1990–1999)

3.1. A Magyar Honvédség Vezérkara Katonai Felderítő Hivatal (a továbbiakban HVK KFH) tájékoztató szervezetei (1990–1996)

3.1.1. A HVK KFH megalakítása, jogállása és szervezete

A rendszerváltással a magyar katonai hadászati hírszerzés korábbi legfelsőbb irányító szervezete, az MNVK 2. Csoportfőnökség megszűnt. Az Országgyűlés, a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló 1990. évi X. tv-ben, felhatalmazta a Minisztertanácsot, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatkörét, szervezetét (a velük kapcsolatban készülő

* A tanulmány első része a Felderítő Szemle 2015/4. számában jelent meg.

¹ Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat.

² A szerző egy korábbi publikációja kibővítésével készült.

³ Magyar Honvédség Vezérkara Katonai Felderítő Hivatal (1990–1996), Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal (1996–2011).

új törvény elfogadásáig) átmeneti rendeletben határozza meg. A nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról szóló 26/1990. (II. 14.) MT-rendelet négy, *nemzetbiztonsági, információs, katonai biztonsági és katonai felderítőszolgálat* létrehozását rendelte el. Fentiek, valamint a Minisztertanács 3039/1990. számú határozata alapján a Magyar Honvédség parancsnoka a 019/1990. sz. parancsában *1990. február 14-i hatállyal* (az MHVK Felderítő Csoportfőnökség és Közvetlen Szervei jogutódjaként) megparancsolta a *Magyar Honvédség Vezérkara Katonai Felderítő Hivatal* létrehozását, amely mint *nemzetbiztonsági szolgálat* a Magyar Honvédség (a Honvéd Vezérkar) szervezetében és költségvetési rendjében végzi feladatát. A Hivatal *jogállását* a Honvéd Vezérkar főnöke (az MH parancsnokának első helyettese) az alábbiak szerint határozta meg: „A Hivatal az MH Parancsnokságának főcsoportfőnökség jogállású szervezete, tevékenységét a Honvéd Vezérkar főnöke közvetlenül irányítja. A Hivatal tevékenységének kormányzati irányítását a Kormány a Biztonsági Kollégium és a honvédelmi miniszter útján valósítja meg. A Hivatal törvényességi felügyeletét a Parlament Honvédelmi, valamint Nemzetbiztonsági Bizottsága látja el.”⁴

A HVK Katonai Felderítő Hivatal vezetőjévé⁵ *Kovács János vezérőrnagyot* nevezték ki, aki egyben vezérkarifőnök-helyettes is volt.⁶

A Hivatal rendeltetését az alábbiak szerint határozták meg: „A Hivatal a Magyar Honvédség, ezen belül a Honvéd Vezérkar szerve a hadászati felderítési feladatok végrehajtására, a Magyar Köztársaság honvédelmi érdekeinek érvényesítését szolgáló kormányzati tevékenység segítésére – *bizalmas információk megszerzése, elemzése és értékelése útján* – valamint a hadműveleti és harcászati felderítés szakirányítására a Magyar Honvédség parancsnoksága szerveivel együttműködve.”⁷

A Hivatal szervezete jelentős mértékben átalakult. *Négy igazgatóság*ból (operatív, rádióelektronikai felderítő, *tájékoztató*, valamint műszaki fejlesztési), hadműveleti-harcászati felderítő szolgálatból, továbbá a Hivatalvezető közvetlen alárendeltségébe tartozó támogató osztályokból állt. A Hivatalvezető munkáját általános helyettes és titkárság segítette.

3.1.2. *A tájékoztató szervezetek és működésük*

Ahhoz, hogy a HVK KFH és a szervezetébe tartozó Tájékoztató Igazgatóság működését, feladatrendszerét és strukturális felépítésének változását megérthessük, szükséges röviden áttekinteni Magyarország geostratégiai helyzetét a rendszerváltás után és a hazánk környezetében jelentkező főbb biztonsági kihívásokat.

⁴ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

⁵ Akkor még nem „főigazgató”, hanem „hivatalvezető” megnevezéssel.

⁶ Később – az MK Katonai Felderítő Hivatal megalakulásáig – a beosztást Fodor Lajos vezérőrnagy, majd Árvai Zoltán vezérőrnagy töltötte be (utóbbi megbízott hivatalvezetőként).

⁷ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

Magyarország biztonsági helyzete a rendszerváltás után

A rendszerváltást követően Magyarország biztonságpolitikai vákuumba került. Politikailag el nem kötelezett országgá vált, az európai integrációs szervezetekhez (elsősorban a NATO-hoz) történő csatlakozási szándéka még nem volt egyértelmű (lásd az ország semleges státusának akkori felvetése). A Varsói Szerződés katonai szervezete 1991. április 1-jei megszűnésével⁸ az ország szövetségesek nélkül maradt, védelméről – az ún. „körkörös védelem” hadászati koncepció⁹ alapján – önállóan kellett gondoskodnia. Eközben – a kormány korábrinál konfrontatívabb¹⁰ külpolitikája miatt – Magyarország kapcsolata egyes szomszédjaival¹¹ jelentős mértékben megromlott. A kétoldalú politikai kapcsolatokat – alapszerződések megkötésével – Ukrajnával rövid időn belül, Romániával és Szlovákiával azonban csak az 1990-es évek közepére sikerült rendezni. Jugoszlávia felbomlása kedvezőtlenül befolyásolta Magyarország biztonságát. Határaink mentén fegyveres konfliktusok alakultak ki, a helyzet konszolidálása érdekében a térségben nemzetközi erők alkalmazására volt szükség. Az évtizedben Magyarország szomszédjainak száma ötről hétre nő, az európai hagyományos fegyveres erők és fegyverzetek csökkentése és az elfogadott bizalomerosztó intézkedések ellenére az országok közötti bizalmatlanság csak lassan mérséklődött, az alacsonyabb szinten megvalósult katonai erőegyensúly a csökkentések után is tartalmazott aránytalanságokat.¹² Az időszakot a biztonság- és védelempolitikai elgondolások gyors módosulása, a kisebb méretű haderők alkalmazásával kapcsolatos nézetek átalakulása (védelmi jellegű katonai doktrínák elfogadása) jellemezte. Az évtized közepétől Magyarország európai integrációs törekvései felerősödtek.¹³

Tájékoztató Szolgálatból Tájékoztató Igazgatóság

Az MNVK 2. Csoportfőnökség Tájékoztató Szolgálatának HVK KFH Tájékoztató Igazgatósággá történt átalakítása belső *konfliktusok nélkül, zökkenőmentesen* ment végbe. Ez elsősorban annak volt köszönhető, hogy *a politikai változásokat elfogadó*, korábban már egy generációváltáson átesett, megfiatalodott, de a szükséges szakmai ismeretekkel már rendelkező állományból csak néhány (a hivatásos katonai szolgálat felső korhatárát elért) munkatárs távozott a szervezetből.¹⁴ Az új szervezeten belül megalakult Tájékoztató Igazgatóság felépítése kezdetben nem sokban különbözött elődszervezetétől, miközben állományának egy teljesen új feladatrendszerhez kellett alkalmazkodnia. Az Igazgatóság, a már korábban bevált funkcionális feladatelosztásnak megfelelően, *négy osztályból* és igazgató közvetlen *kisebb szervezeti egységekből* állt (1. ábra).

⁸ A Politikai Tanácskozó Testület csak három hónappal később, július 1-jén fejezte be tevékenységét.

⁹ Alkalmazását – információk szerint – Dr. Für Lajos, akkori honvédelmi miniszter javasolta a kormánynak egy francia tábornok, André Beaufre nevéhez fűződő védelmi elgondolás alapján.

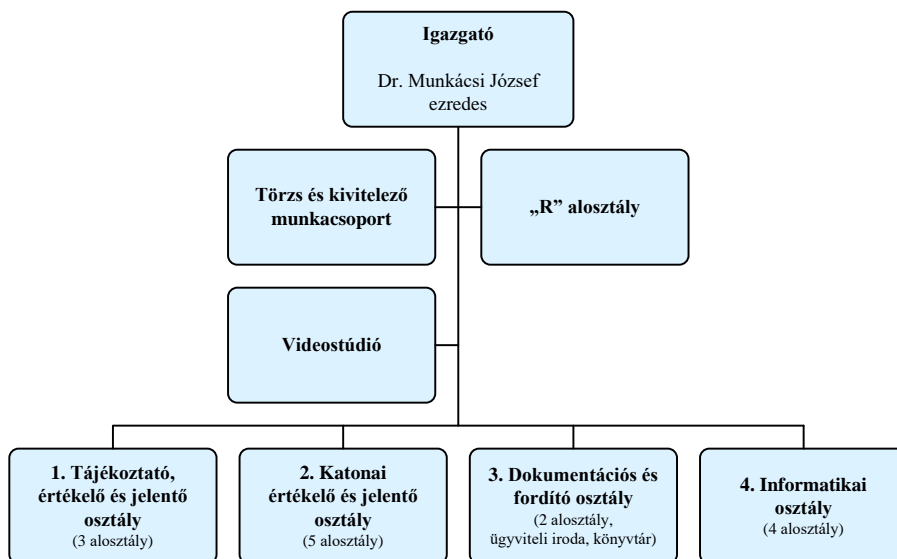
¹⁰ A határon túli magyar kisebbségekkel, valamint Bős-Nagymarossal kapcsolatos.

¹¹ Elsősorban Romániával és Szlovákiával.

¹² Például a támadó harci repülőgépek, a harcokcsik és a páncélozott szállító harcjárművek számában.

¹³ Magyarország 1994. március 31-én benyújtotta csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz, 1994. február 8-án csatlakozott a NATO „Partnerség a Békéért” programjához, 1997. július 8-án (Lengyelországgal és Csehországgal együtt) meghívást kapott a NATO-ba.

¹⁴ MAGYAR István: Az elemző-értékelő tevékenység főbb jellemzői a rendszerváltozást követő időszakban. p. 108.

1. ábra. A HVK Katonai Felderítő Hivatal Tájékoztató Igazgatóságának szervezete közvetlenül a rendszerváltás után¹⁵
Szerk.: Dr. Magyar István

Az 1. Tájékoztató, értékelő és jelentő osztály az aktuális információk feldolgozását és jelentését, míg a 2. Katonai értékelő és jelentő osztály – a katonai hírszerzés érdeklődési körébe tartozó országokat fő, fontos és egyéb irány csoportokba sorolva – az egyes országok katonai értékelését és az ezzel kapcsolatos információk jelentését végezte. A 3. Dokumentációs és fordító osztály, illetve a 4. Informatikai osztály feladatrendszere a korábbiakhoz képest lényegesen nem módosult.¹⁶

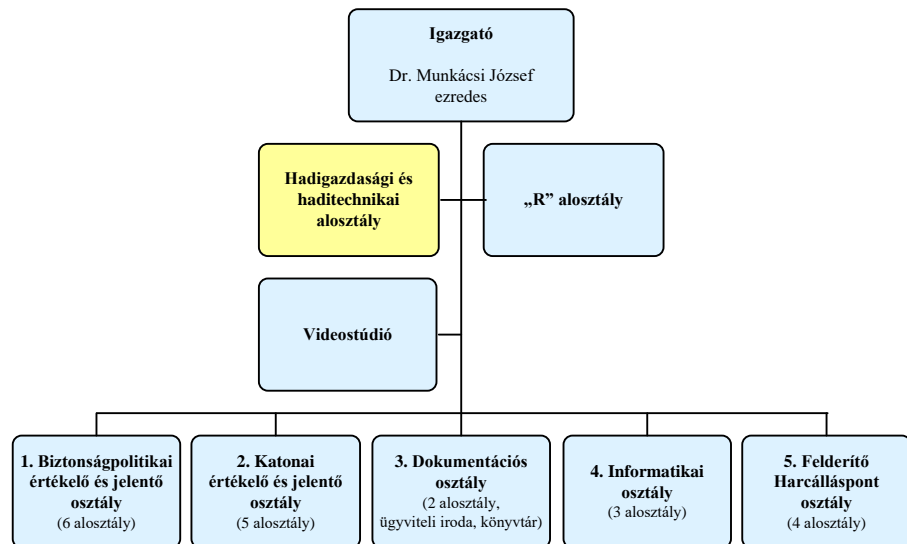
A „körkörös védelem” hadászati elgondolás kormányzati elfogadását követően a Tájékoztató Igazgatóság szervezete ismét változott, a koncepció által támasztott információigény maradéktalan kielégítése követelményrendszeréhez igazodott. Fontos megjegyezni, hogy a HVK KFH új helyzetnek megfelelő működési rendjének és szervezeti struktúrájának kialakításához a Hivatal vezetése nem kapott semmiféle külső iránymutatást, segítséget.¹⁷

¹⁵ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

¹⁶ A szervezeti struktúrában nem szerepel a Felderítő Harcálláspont. Ennek valószínű oka az, hogy a rendszerváltást követően a Hivatalnál (a Tájékoztató Igazgatóság elhelyezési körletében) összevont, hadműveleti és felderítő ügyeleti szolgálatot alakítottak ki, ami a Hivatalvezetés alárendeltségébe tartozott. Felderítő komponensét ugyanakkor – szakmai szempontból – továbbra is a Tájékoztató Igazgató felügyelte.

¹⁷ Más szakértő ezt úgy fogalmazta meg, hogy a HVK KFH vezetése viszonylagos szabadsággal dolgozhatta ki saját feladatrendszerét és távlati feladatait az 1990-es évek elején.

A feladatrendszer konstruktív értelmezése és a szükséges szakmai intézkedések, valamint szervezeti változtatások meghozatala a Hivatal felső és középszintű vezetői részéről (de a beosztott állománytól is) nagyfokú önállóságot, kreativitást (és szakmai bátorságot) követelt.¹⁸ A Tájékoztató Igazgatóság funkcionális elv szerint tagolt szervezete (2. ábra) az előző időszakhoz képest látszólag alig változott, az 1. és 2. osztály belső felépítése és feladatrendszere azonban lényegesen módosult.

2. ábra. A HVK Katonai Felderítő Hivatal Tájékoztató Igazgatóságának szervezete az 1990-es évek elején¹⁹
Szerk.: Dr. Magyar István

A változás lényege abban fogalmazható meg, hogy az új szervezetben a NATO-val (elsősorban annak politikai felépítményével) már csak az 1. Biztonságpolitikai értékelő és jelentő osztály foglalkozott. Ugyancsak ennek az osztálynak a felelőssége lett a fő, fontos és egyéb irányokba sorolt országok katonai és katonapolitikai értékelése is. A 2. Katonai értékelő és jelentő osztály fő feladatát a környezetünkben elhelyezkedő államok²⁰ katonai szempontú értékelése, hadászati katonai értékelések készítése képezte.²¹ A hadigazdasággal és a haditechnikával foglalkozó komponens az új struktúrában már csak alosztály szintű szervezeti egységként jelent meg. A szervezetben ismét megtalálható volt a Felderítő Harcálláspont osztály.

¹⁸ MAGYAR István: Az elemző-értékelő tevékenység főbb jellemzői a rendszerváltozást követő időszakban. p. 107.

¹⁹ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

²⁰ Ausztria kivételével.

²¹ Ez a feladat – korábról rendelkezésre álló adatbázisok hiányában – jelentős feladatot rótt a Hivatal adatszerző szervezeteire és a Tájékoztató Igazgatóság munkatársaira is.

A tájékoztató- és jelentőmunka fő erőikifejtése

A tájékoztatómunka fő erőikifejtése az időszakban – a nemzetközi politikai helyzet Magyarország számára fontos eseményeinek követése és értékelése mellett – elsősorban a szomszédos országok biztonságpolitikai és katonai helyzetének, valamint a környezetünkben kialakult délszláv válság történéseinek figyelemmel kísérésére, elemzésére és jelentésére irányult.²²

Utóbbi kapcsán fő feladat volt a válságban érintett felek politikai szándékával, a haderők létszámával, szervezetével, elhelyezésével, alkalmazásával, fegyverzetével és képességeivel, a válság aktuális eseményeivel és valószínű alakulásával kapcsolatos információk értékelése, elemzése és jelentése (beleértve a Magyar Köztársaság katonai veszélyeztetettségének folyamatos megítélését is).²³ Ezt a feladatot a Hivatal és az Igazgatóság szakmai állománya eredményesen, nagy hozzáértéssel, aktivitással és áldozatvállalással végezte. Ehhez nagymértékben hozzájárult az, hogy már ebben az időszakban is az Igazgatóságon számos, a térség országainak nyelvét beszélő, jó felkészültségű, a régió történelmét, valamint a konfliktusban érintett felek gondolkodásmódját ismerő, hadműveleti-harcászati kérdésekben jártas munkatárs dolgozott.²⁴

Az időszakban még nem szűnt meg a *NATO-t érintő információgyűjtés és tájékoztatótevékenység*, de *jelentős mértékben módosult*. Az 1990-es évek közepétől fő célja a Szövetség átalakulásának és működési rendjének megismerése volt. *Ez a tevékenység már egyáltalán nem irányult a NATO ellen*. A magyar nyelvre lefordított, fontos (zömében hírszerzési értesüléseket és értékeléseket tartalmazó) dokumentumok felterjesztése az állami és a katonai felső vezetők tehermentesítését, tájékozottságuk növelését szolgálta. Az időszakban a Hivatal vezetése többször kapott bírálatot (méltatlanul), hogy (még mindig) hírszerzést folytat a NATO ellen.²⁵

A jelentési rendszer

A rendszerváltozást követően a Hivatal jelentési struktúrája megváltozott. Az újonnan alakult kormányzat információs igényeihez, valamint a honvédelmi minisztérium immár civil vezetése és a Honvéd Vezérkar által támasztott követelményekhez igazodott. Fokozatosan megszűntek a korábban negyedévente,

²² Az utóbbi feladat – kormányzati intézkedésre – magában foglalta a határainkon túl (elsősorban a Vajdaságban és Kelet-Szlavóniában) élő magyarság helyzetének figyelemmel kísérését is, ami a Hivatal vezetése részéről rendkívüli körülményt, politikai és szakmai érzékenységet követelt.

²³ MAGYAR István: Az elemző-értékelő tevékenység főbb jellemzői a rendszerváltozást követő időszakban. pp. 108–109.

²⁴ A meglévő speciális ismeret és tudás elismerést váltott ki a külföldi partnerszolgálatok (majd később az EU és a NATO) részéről is. Keresték és szorosabbra vonták kapcsolataikat a Hivatallal. Egyebek között ennek is köszönhető, hogy NATO-csatlakozásunkat követően a magyar katonai hírszerzés fontos szakmai beosztásokat tölthetett be a NATO Nemzetközi Katonai Törzsében, illetve – nagy hagyományokkal rendelkező NATO-tagállam mellett, újonnan csatlakozott országgént – vezető koordináló szerephez juthatott fontos (stratégiai szintű) hírszerzési dokumentumok kidolgozásában. Ez a kiemelkedő szakmai munka minden bizonnyal hozzájárult ahhoz is, hogy hazánk meghívást kapott a NATO-ba.

²⁵ Később, NATO-hoz történt csatlakozásunkat követően, olyan szélsőséges vélemények is napvilágot láttak, hogy a továbbiakban már nincs is szükség nemzeti katonai hírszerzésre, mivel a Szövetség valamennyi felderítési információját megosztja a tagállamokkal.

évente, illetve rendszeres időközönként készített (a NATO-val, illetve egyes országokkal és haderejükkel foglalkozó) nagyobb terjedelmű kiadványok. Helyüket a rövid, tömör (néhány oldal terjedelmű), a felhasználók igényeihez igazított jelentések vették át. A számítástechnika rohamos fejlődésének köszönhetően a jelentések már számítógéppel készültek, színes fényképeket, vázlatokat, grafikonokat és ábrákat is tartalmaztak.²⁶

Az időszakban – az írásos jelentésformák mellett – növekvő szerepet kaptak a szóbeli jelentések. A délszláv válság gyorsan változó katonai eseményei miatt (amelyek több alkalommal jelentettek közvetlen vagy potenciális veszélyt hazánk biztonságára) nagy számban került sor az Országgyűlés különböző bizottságainak, továbbá az állami, a honvédelmi és a katonai vezetés szóbeli tájékoztatására. Tekintettel arra, hogy a rendszerváltást követő első években a Vezérkar nem rendelkezett az új geostratégiai helyzetnek megfelelő védelmi és válságkezelési tervekkel, a tájékoztató- és jelentőmunka bizonyos hányadát – a hadművelési és harcászati felderítőszolgálat szaktisztjeivel együttműködve – ezek kidolgozásában való részvétel kötötte le.²⁷

A Tájékoztató Igazgatóság által készített jelentésformák között ismét megjelent az országismereti (Balkán) kézikönyv, amely a térségbe vezényelt magyar katonai kontingens állománya felkészülését és tájékozottságának növelését célozta.

A délszláv válság eseményei miatt a korábbi időszakhoz képest intenzívebbé vált az együttműködés és információcsere más hazai nemzetbiztonsági szolgálatokkal, különösen pedig a BM Határőrség illetékes szervezeteivel. A civil szolgálatok jelentőtevékenysége során ugyanakkor többször előfordult, hogy a számukra meghatározott feladatrendszerrel eltérően, kormányzati szintre (a katonai hírszerzés tájékoztatása nélkül) ellenőrizetlen katonai információkat is felterjesztettek, ami zavart okozott az állami vezetés hiteles tájékoztatásában és a szolgálatok együttműködésében.

Az időszakban megjelentek a Hivatal külföldi partnerszolgálatai részére készített tájékoztatók is.

Az elemző-értékelő munkamódszerek változása

Általános (napi) gyakorlattá vált a több forrás információi alapján történő jelentéskészítés, amit a Hivatal (új feladatoknak megfelelően átalakított és újjászervezett) adatszerző képességének a bővülése, a társ- és a partnerszolgálati információk mennyiségének a növekedése, valamint a számítástechnika gyors elterjedése tett lehetővé. Az időszakban megkezdődött a nagyobb tapasztalattal rendelkező nyugati országok hírszerző szolgálatait, valamint az EU és a NATO munkamódszereinek a megismerése is. A feladatok ellátásához napi szükségletté vált az angol és a környező országok nyelveinek elsajátítása, ami szervezett intenzív és félintenzív nyelvtanfolyamok keretében történt. A Tájékoztató Igazgatóság állományára ebben az időben jelentős terhet rótt, a szakmai munka végzése mellett, a nyelvtanulás, illetve az intenzív nyelvtanfolyamokra beiskolázottak helyettesítése.

²⁶ MAGYAR István – GULYÁS József: A magyar katonai hírszerzés jelene 1990–2008. p. 168.

²⁷ MAGYAR István – GULYÁS József: A magyar katonai hírszerzés jelene 1990–2008. p. 168.

Partnerszolgálati együttműködés

Az időszakban kezdetét vette a Hivatal (és azon belül a Tájékoztató Igazgatóság) új helyzetnek megfelelő, külföldi partnerszolgálati kapcsolatrendszerének a kialakítása.²⁸ Ezek a kapcsolatok kezdetben csak a szomszédos országokra terjedtek ki, de később már EU- és NATO-tagállamok, valamint egyes semleges országok katonai nemzetbiztonsági szolgálatait is magukban foglalták.²⁹ Az 1990-es évek közepétől, a gyorsan bővülő kétoldalú információcserével, rendszeresen sor került a hivatalvezetők (majd a főigazgatók) és az elemző-értékelő munkatársak váltakozó helyszínű találkozóiira is.³⁰ Ennek különösen a Magyarország és egyes szomszédjai között kialakult politikai feszültség időszakában, illetve a délszláv válság intenzív szakaszában volt nagy jelentősége, amikor a magyar állami vezetés politikai okok miatt nem tudott (vagy nem akart) az illető ország vezetésével párbeszédet folytatni. Az ilyen alkalmakkor³¹ megszervezett „hírszerző főnöki” találkozók elősegítették egymás álláspontjainak pontosabb megismerését, sikeresen oszlattak el vélt vagy valós feltételezéseket (félelmeket), bizalomerősítő jellegük kiemelten fontos volt.³²

Összegzés

Az 1989–1990-es rendszerváltást követően a hadászati szintű katonai felderítés (hírszerzés) legfelsőbb irányító szervezete már nemzetbiztonsági szolgálatként, de továbbra is a Honvéd Vezérkar főnökének közvetlen alárendeltségében alakult újjá. Szervezetébe – a szakmai igazgatóságok mellett – a hadműveleti és harcászati felderítésszolgálat is beletartozott, így változatlanul biztosított volt a felderítés különböző szintjeinek egységes irányítása, a tájékoztatómunkában pedig a feladatmegosztás. A Hivatal működését átmeneti törvény szabályozta. A HVK KFH Tájékoztató Igazgatóságának megalakulása belső konfliktusok nélkül, zökkenőmentesen ment végbe.

²⁸ Ezt (egyebek mellett) az tette lehetővé, hogy a HVK KFH-t létrehozó parancs a szervezet státusát országos hatáskörrel rendelkező nemzetbiztonsági szolgálatként határozta meg.

²⁹ A magyar katonai hírszerzés – kölcsönös kezdeményezés alapján – már jóval teljes jogú NATO-tagságunk időpontja előtt hatékony és konstruktív kétoldalú partnerszolgálati kapcsolatot alakított ki több NATO-országgal, ami az információcserével mellett az érintett országok részéről szakmai javaslatokat és kiképzési felajánlásokat is magában foglalt. A kétoldalú partnerszolgálati kapcsolatok felvételében, majd a kapcsolatrendszer fejlesztésében meghatározó szerepet játszottak a főigazgatók. A kétoldalú vezetői találkozók rövid négy szemközti beszélgetésén ők teremtették meg a szolgálatok (nem csak katonai) közötti bizalmat, döntöttek az együttműködés területeiről (közte az elemző-értékelő szervezeteket érintő kérdésekről), formáiról és gyakoriságáról. Fontos megemlíteni, hogy a fejlett nyugati demokráciák szolgálataiban esetében nem volt szükség az együttműködés írásban történő rögzítésére (elég volt a szóbeli megállapodás), míg más országok esetében előfordult, hogy az illetékes partnerszolgálat vezetője kezdeményezte a megállapodás aláírt, hivatalos dokumentum formájában történő megerősítését is. Erre a kezdeményező félnek általában belpolitikai (presztízs-) szempontok miatt volt szüksége.

³⁰ A külföldi partnerszolgálati együttműködés új feladat volt az Igazgatóság állománya számára. Kezdetben e téren történtek ugyan kisebb hibák (elsősorban a partnerszolgálati információk helyes felhasználásával és a külföldi szolgálatok munkatársaival folytatott tárgyalási technikákkal kapcsolatosan), de azok kárt nem okoztak, egy tanulási folyamat részeinek voltak tekinthetők.

³¹ Sokszor a nemzetközi közösség államai által szabott kritikus határidők lejárta előtt néhány órával.

³² Magyarország és egyes szomszédjai közötti politikai feszültség időszakában az országok közötti kétoldalú katonai (közte hírszerzői) kapcsolatok szintje, minősége mindig meghaladta a politikai kapcsolatokat. Ez a kormányzat részéről valószínűleg tudatos (de hallgatólagos) lépés volt, a bizalomerősítést szolgálta, és azt, hogy a feszültség ne csaphasson át katonai összeütközésbe. Ennek ellenére a délszláv válság során többször is előfordult, hogy a konfliktus kiszélesítése érdekében valamelyik fél célul tűzte ki Magyarország bevonását a fegyveres eseményekbe.

A generációváltás következtében megfiatalodott vezetői és beosztotti állomány gyorsan alkalmazkodott a megváltozott körülményekhez, hasznos tapasztalatokat szerzett a válságok elemzésében, nyelvismerete és szakmai tudása bővült. A szakmai munka jó erőkifejtése a VSZ és a NATO katonai szembenállásából adódó korábbi feladatokról Magyarország közvetlen környezetére és a délszláv válság hazánk biztonságát is veszélyeztető eseményeire helyeződött át. Az Igazgatóság szervezete az időszak során több alkalommal módosult, a jelentkező új feladatokhoz igazodott. Átalakult és a felhasználók igényeinek megfelelően változott a jelentési rendszer, bővültek és új komponensekkel egészültek ki a jelentőtevékenység forrásai, korszerűsödtek a munkamódszerek, fejlődtek a társ- és a partnerszolgálati kapcsolatok. Az időszakban – a jelentkező biztonsági kihívások ellenére – a Hivatal és a Tájékoztató Igazgatóság folyamatosan képes volt az állami és a katonai vezetés megbízható információkra épülő tájékoztatására, a jelentkező veszélyek és kockázatok előrejelzésére.

3.2. A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal (MK KFH) elemző-értékelő szervezetei (1996–1999)

3.2.1. Az MK KFH megalakítása, jogállása és szervezete

Az 1996-os év jelentős változást hozott a HVK KFH életében. Az Országgyűlés elfogadta a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló³³ 1995. évi CXXV. törvényt,³⁴ amelynek alapján 1996. március 1-jén megalakult a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal.³⁵ A törvény életbelépésével a Hivatal kikerült a Honvéd Vezérkar alárendeltségéből és a kormány irányítása alatt álló, országos hatáskörrel rendelkező, önálló költségvetési gazdálkodást folytató katonai nemzetbiztonsági szolgálattá alakult. Az MK KFH irányításával a kormány a honvédelmi minisztert bízta meg, parlamenti ellenőrzését pedig az Országgyűlés Honvédelmi,³⁶ valamint Nemzetbiztonsági Bizottságán keresztül gyakorolta. A törvény 13. § (2) bekezdése tartalmazza: „A Magyar Honvédség vezérkari főnöke a honvédelmi törvényben meghatározott feladatai ellátásához szükséges információ átadását – alá- és fölrendeltség hiányában is – közvetlenül igényelheti a Katonai Felderítő Hivatal³⁷ főigazgatójától, aki azt haladéktalanul köteles teljesíteni. A szakmai kapcsolattartás és az információszolgáltatás rendjét a honvédelmi miniszter állapítja meg.”³⁸

³³ Azóta többször módosított.

³⁴ Kihirdetve 1995. 12. 28-án.

³⁵ A törvény elfogadása mérföldkőnek tekinthető a hazai nemzetbiztonsági szolgálatok történetében. Először fordult elő ugyanis, hogy a szolgálatok feladatrendszerét és működését részleteiben, egy demokratikus állami berendezkedés jogrendszerének megfelelően szabályozták. A törvény életbelépése az MK KFH (és állománya) számára számos előnnyel, ugyanakkor néhány hátránnyal is járt. A hátrányok között említhető, hogy az új helyzetben a Hivatal „távolabb került” a Vezérkartól, a korábbi – több területet magában foglaló – harmonikus együttműködés fenntartása (mindkét szervezet részéről) körülményesebbé vált. A hadművelési és harcászati felderítés közvetlen irányítása kikerült a Hivatal hatásköréből, miközben a Vezérkar szervezetében megalakult felderítő csoportfőnökség – a sorozatos átszervezések és létszámcsökkentések következtében – fokozatosan elvesztette korábbi állományát és képességeit. Ebből adódóan funkcionális (közte tájékoztatási) feladatainak bizonyos hányadát az MK KFH-nak és elemző-értékelő szervezetének kellett átvennie. Az MK KFH vezetése az időszakban erőfeszítéseket tett arra, hogy a Vezérkar Felderítő Csoportfőnöksége munkatársait bevonja a Hivatal szakmai munkájába, de az nem bizonyult kellően hatékonynak. Az utóbbi problémát csak két évtized elteltével sikerült megnyugtatóan rendezni.

³⁶ Mai megnevezésén Honvédelmi és Rendészeti.

³⁷ Ma: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat.

³⁸ MAGYAR István – GULYÁS József: A magyar katonai hírszerzés jelene 1990–2008. p. 164.

Az MK Katonai Felderítő Hivatal főigazgatójává *Botz László vezérőrnagyot*³⁹ nevezték ki.⁴⁰

A Hivatal szervezete a törvény elfogadását követően megváltozott, *öt igazgatóságot és két főosztályt* foglalt magában.

3.2.2. *Az elemző-értékelő szervezetek és működésük*

Az MK KFH megalakításával a korábbi Tájékoztató Igazgatóság neve *Elemző és Értékelő Igazgatóságra* változott, és vezetője 1996 szeptemberében *Dr. Magyar István ezredes* lett, akinek munkáját egy helyettes segítette.⁴¹ (Az Igazgatóság szervezetét a 3. ábra szemlélteti.)

Az Igazgatóság új szervezete az igazgató közvetlen alárendeltségében lévő *két főosztályból,*⁴² *egy osztályból és egy alosztályból* állt. A főosztályok állományába *két-két osztály* tartozott.

Az 1. Elemző és értékelő főosztály regionális elv szerint szerveződött, *Közeli,* valamint *Távolabbi és egyéb régió osztályokból* állt. A *Közeli régió osztály* a közvetlen környezet biztonságpolitikai kérdéseivel és katonai kihívásaival foglalkozott, de szervezetében hadigazdasági és haditechnikai alosztály is működött. A *Távolabbi és egyéb régió osztály* feladatköre a katonai hírszerzés érdeklődési körébe tartozó azon országokra, térségekre terjedt ki, amelyek nem képezték a *Közeli régió osztály* feladatát.

A 2. Elemző és értékelő főosztály állományába funkcionális elv szerint működő *Dokumentációs,* illetve *Irányító és koordinációs osztály* tartozott. A *Dokumentációs osztály* rendeltetése és feladatköre lényegesen nem tért el a korábbiakban megismerttől, azzal a különbséggel, hogy munkáját már széles körű számítógépes támogatással végezte. Az *Irányító és koordinációs osztály* azonban újszerű feladatokat kapott. Felelősségi körébe tartozott: az elemző-értékelő munka módszertani, elméleti támogatása; az Igazgatóság szakmai és adminisztrációs (közte személyügyi) feladatainak tervezése, végzése; a Magyar Köztársaság szempontjából fontos potenciális válságok előrejelzése, a kialakult válságok tapasztalatainak feldolgozása;⁴³ a Hivatal nemzetközi együttműködéséből az Igazgatóságra háruló feladatok koordinálása.⁴⁴

³⁹ Ma: Dr. Botz László ny. altábornagy.

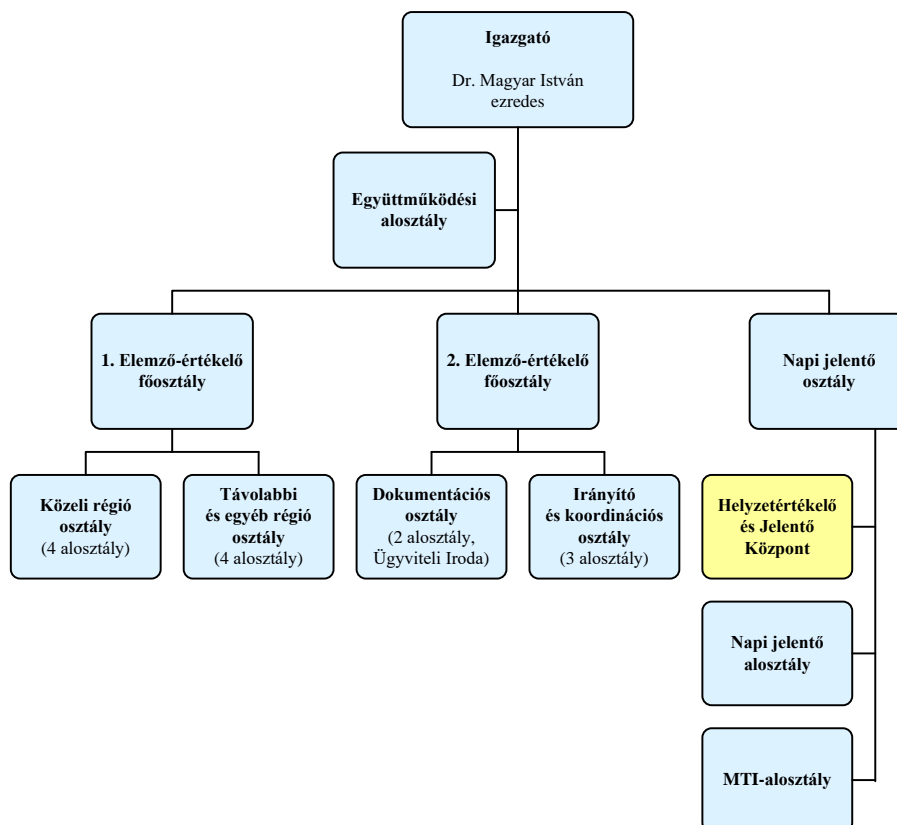
⁴⁰ Későbbi főigazgatók (időrendi sorrendben): Morber Ferenc altábornagy, Madarász Károly mk. altábornagy, Tóth András mk. vezérőrnagy.

⁴¹ Későbbi igazgatók (időrendi sorrendben): Dr. Rácz Lajos ezredes, Szabó Mihály ezredes, Varga János ezredes, Dr. Magyar István ezredes, Gulyás József mk. ezredes, Pásztor István ezredes.

⁴² A tájékoztató (elemző-értékelő) szervezetek struktúrájában korábban soha nem voltak főosztályok. Megjelenésük azzal magyarázható, hogy a honvédelmi minisztérium akkori szervezeti modelljében a főosztály-osztály felépítést tették általánossá, és ezt a szervezési elvet kötelezően követniük kellett a HM háttérintézményeinek is.

⁴³ A kormányzati előrelátás, valamint a védelmi katonai tervezés biztosítása érdekében a katonai hírszerző szolgálatok állandó és fontos feladatát képezi rövidebb és hosszabb időszakokra vonatkozó biztonságpolitikai és katonai kockázatelemzések készítése, veszélyek, válságok előrejelzése. Erre – egyebek mellett – azért is szükség van, mert a kisebb létszámú, békeállapotú haderők feltöltéséhez, készenlétének növeléséhez, hatékony reagálóképességének eléréséhez napjainkban már hosszabb időre van szükség, miközben válsághelyzetek akár rövid időn belül is kialakulhatnak.

⁴⁴ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

3. ábra. Az MK Katonai Felderítő Hivatal Elemző és Értékelő Igazgatóságának szervezete 1997-ben⁴⁵
Szerk.: Dr. Magyar István

A *Napi jelentő osztály* továbbra is elsősorban az aktuális információk feldolgozásával és jelentésével foglalkozott. Állományában (első alkalommal, a Felderítő Harcálláspont utódszervezeteként, kezdetleges szervezettel) megjelent a *Helyzetértékelő és Jelentő Központ*. Változatlanul az osztály állományába tartozott az MTI-alosztály, amelynek naponta készített, széles felhasználói kör részére megküldött nyílt jelentése a Hivatal tájékoztatási rendszerének fontos komponensét képezte. Az igazgató közvetlen irányítása alá tartozó *Együtműködési alosztály* létrehozását a Hivatal és az Igazgatóság növekvő partnerszolgálati kapcsolatrendszere indokolta.

⁴⁵ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

A tájékoztató- és jelentőmunka fő erőikifejtése

A tájékoztató- és jelentőmunka fő erőikifejtése elsősorban a délszláv válság és közvetlen környezetünk biztonságpolitikai helyzetének figyelemmel kísérésére, Magyarország potenciális veszélyeztetettségének folyamatos értékelésére, elemzésére, az állami és a katonai vezetés (hiteles információkra alapozott) tájékoztatására irányult. Ezen kívül magában foglalta a globális és a regionális szintű gazdasági és politikai erőközpontok meghatározó államai kül- és biztonságpolitikájának, haderő-fejlesztési, a haderők átalakításával, alkalmazásával kapcsolatos elgondolásainak figyelemmel kísérését, továbbá a transzatlanti és az európai biztonsági szervezetek bővítésével kapcsolatos álláspontok megismerését.⁴⁶

A jelentési rendszer

A jelentési rendszer már csökkenő számban foglalt magában nagyobb terjedelmű jelentésformákat, miközben általánossá vált a felhasználók igényeihez igazított, rövidebb terjedelmű, értékeléseket is tartalmazó Felderítő (Információs) jelentések készítése.⁴⁷ A jelentési rendszerben központi helyet foglalt el a nyugat-balkáni válságkörzetben telepített magyar katonai kontingens biztonsági helyzetével kapcsolatos információk felterjesztése. A Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar egyre bővülő nemzetközi kapcsolata miatt a jelentések között fontos szerepet kaptak a vezetői utazások előkészítését szolgáló országismereti háttér-tájékoztatók is.⁴⁸

Az elemző-értékelő munkamódszerek változása

A legfőbb változás abban fogalmazható meg, hogy az elemző-értékelő és a jelentőmunkában – az alaprendeltetésből adódó feladatok végzése mellett – megjelentek és egyre növekvő szerepet kaptak a válságkezeléssel, valamint a külföldön alkalmazott nemzeti katonai kontingensek biztonságával kapcsolatos újszerű feladatok, amelyek a korábbiaktól eltérő munkamódszereket igényeltek.⁴⁹ A több forrás egyidejű felhasználásának gyakorlata a jelentőmunkában általánossá, egyben elengedhetlenné vált. A korszerű elemző-értékelő technikák és munkamódszerek általánossá tétele érdekében – több mint egy évtized elteltével – az Igazgatóságon ismét kiadták „Az elemző-értékelő munka módszertana” című jegyzetet, amely fontos segédeszköz volt a munkatársak kezében.⁵⁰ Az Igazgatóság szakmai állománya aktuális biztonságpolitikai kérdéseket érintő tájékozottságát jelentős mértékben

⁴⁶ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

⁴⁷ A katonai hírszerzés jelentéseiben csak ritkán fogalmaz meg javaslatokat. A felterjesztett (értékelt és elemzett) információkból adódó következtetések levonását általában a felhasználókra bízta.

⁴⁸ Ezeket a zömében nyílt minősítésű tájékoztatókat az információkhoz történő hozzáférés alapján akár a Honvédelmi Minisztérium katonadiplomáciai munkát irányító, vezetői utazásokat előkészítő illetékes főosztályának munkatársai is kidolgozhatták volna, de a Hivatal vezetése – különböző szempontok miatt – ragaszkodott ahhoz, hogy azokat az MK KFH elemző-értékelő szervezete készítse el.

⁴⁹ A válságkezelő műveletekben elmosódott a hadászati, valamint a hadműveleti és a harcászati felderítés közötti – korábban élesen meghúzható – határvonal. A műveletek során a hadműveleti-harcászati felderítőerők is (a hadászati hírszerzés módszereit alkalmazva) hozzájutottak hadászati szintű információkhoz, miközben a korábban kizárólagosan hadászati felderítést folytató szervezetek, speciális módszereik alkalmazásával, harcászati szintű információk megszerzése érdekében is tevékenykedtek.

⁵⁰ Hasonló kiadvány már az 1980-as évek elején is létezett „A tájékoztató munka alapjai I-II.” címmel. Szerkesztője Dr. Hajma Lajos volt. A korszerűsített kiadványt 1999-ben Dr. Rác Lajos szerkesztette.

elősegítette a szervezet (korábbi időszakhoz viszonyított) növekvő nyitottsága is. Az időszakban az Igazgatóság munkatársai rendszeresen kaptak meghívást és vettek részt mértékadónak számító biztonságpolitikai és „think tank” műhelyek formális és informális rendezvényein, erősítve ezzel a Hivatal presztízsét.

Összegzés

Az 1995. évi CXXV. törvény elfogadását követően a Honvéd Vezérkar főnökének alárendeltségében lévő HVK KFH megszűnt, és – MK KFH néven – országos hatáskörrel rendelkező, kormányzati irányítás alatt álló nemzetbiztonsági szolgálattá alakult. Az átalakulás számos előnnyel, ugyanakkor hátrányokkal is járt (pl. megszűnt a felderítés különböző szintjeinek egységes irányítása). Az MK KFH öt igazgatóságot és két főosztályt magában foglaló szervezetében a korábbi Tájékoztató Igazgatóság – személyi állományát megőrizve – Elemző és Értékelő Igazgatósággá alakult, szervezete és vezetése megváltozott. A két főosztályból és egy osztályból álló szervezet regionális feladatokat is ellát, valamint funkcionális feladatokat ellátó szervezeteket egyaránt magában foglalt. A szakmai munka fő erőfeszítése továbbra is Magyarország közvetlen környezetére és a délszláv válság hazánk biztonságát is veszélyeztető eseményeire összpontosult, de figyelemmel kísérte a katonai hírszerzés érdeklődési körébe tartozó fontosabb államok kül-, biztonság- és védelempolitikájának alakulását is. Új, felelősségteljes feladatot jelentett a külföldön szolgálatot teljesítő magyar katonai kontingensek védelmével kapcsolatos szakmai tevékenység végzése.

A feladatokhoz és a felhasználók igényeihez igazodó, kibővült forrásokat felhasználó jelentési rendszer egyre nagyobb arányban használta a Hivatal gyorsan bővülő nemzetközi kapcsolatrendszeréből származó információkat. Az Igazgatóság személyi állományának munkamódszerei korszerűsödtek, tapasztalata nőtt, ami az új típusú feladatokban való jártasság növekedésének, valamint az önképzésnek volt tulajdonítható. Az 1990-es évek végére az MK KFH és az Elemző és Értékelő Igazgatóság a jelentkező feladatoknak megfelelő szervezettel, jól felkészült, tapasztalt személyi állománnyal, egyre korszerűsödő munkamódszerekkel, valamint széles körű (hazai és nemzetközi) kapcsolatrendszerrel rendelkező szervezetté alakult.

3.3. A HVK KFH és az MK KFH, valamint tájékoztató szervezetei 1990–1999 közötti működéséből levonható fontosabb következtetések

– Az 1989–1990-ben történt rendszerváltozást követően az addig koalíciós keretek között tevékenykedő katonai hadászati hírszerzés legfelsőbb irányító szervezete (az MNVK 2. Csoportfőnökség) megszűnt. Feladatát az újonnan alakult – továbbra is a HVKF⁵¹ irányításával, de már nemzetbiztonsági szolgálatként működő – HVK KFH, majd 1996-tól az országos hatáskörrel rendelkező, kormányzati irányítás alatt álló MK KFH vette át, amely (43 év után) már nem tartozott a HVKF alárendeltségébe.

⁵¹ Honvéd Vezérkar főnök.

– Az 1995. évi CXXV. törvény elfogadása mérföldkönek számított a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok történetében, és új lehetőségeket nyitott meg előttük.

– A katonai hírszerzés vázolt évtizedben működő két szervezete – alapvetően megváltozott biztonsági környezetben – kezdetben kizárólag nemzeti célok érdekében tevékenykedett, fő erő kifejtése elsősorban Magyarország közvetlen környezetére és az ott kirobbant délszláv válság⁵² eseményeire összpontosult.

– A második világháborút követően első alkalommal fordult elő, hogy a magyar katonai hírszerzés fő feladata nem egy (a VSZ és a NATO között kirobbanó) potenciális háború elkerülése, hanem Magyarországgal – és a délszláv válságkörzetben tevékenykedő magyar katonai kontingensekkel – szemben ténylegesen jelentkező katonai veszélyek elhárítása volt. Ez korábban nem tapasztalt felelősséget rótt a hírszerzés szervezetére és teljes állományára.

– A Tájékoztató Szolgálatból Tájékoztató, majd Elemző és Értékelő Igazgatósággá alakult szervezet a rendszerváltást követően is megőrizte szakmai állományát, szervezeti struktúrája – a Hivatal státusa változásának, a jelentkező feladatoknak és az akkor érvényben lévő szervezési elveknek megfelelően – többször módosult.

– A regionális és funkcionális elv szerint felépülő, az aktuális információk feldolgozását és a hosszabb távú elemzést elkülönülten végző tájékoztató szervezetek a felhasználók igényeihez igazított (nyílt és minősített) jelentésformák készítésével és differenciált felterjesztésével tettek eleget alaprendeltetésükből adódó kötelezettségeiknek. A jelentési rendszer továbbra is magában foglalt nagyobb terjedelmű értékeléseket, de a felterjesztett információk köre a rövid írásos, valamint a szóbeli jelentések irányába tolódott el.

– Általánosan alkalmazott, napi gyakorlattá és szükségletté vált a több forrás információinak felhasználásával végzett jelentéskészítés, amelynek alkalmazását a Hivatal több területet magában foglaló adatszerző képességének bővülése, a hazai társzervekkel (mindenekelőtt a BM Határőrség illetékes szervezeteivel) folytatott együttműködés hatékonyabbá válása, továbbá a külföldi nemzetbiztonsági partnerszolgálatok számának a növekedése tette lehetővé.

– Az EU és a NATO egyes tagállamaival történt kapcsolatfelvételt követően a Hivatalnál és annak elemző-értékelő szervezeténél megkezdődött a két szervezetben alkalmazott munkamódszerek tanulmányozása és alkalmazása, ennek eredményeként a szakmai munka hatékonysága növekedett, ami elismerést váltott ki a külföldi partnerek körében is.

⁵² A hírszerző szolgálatok munkájának külső megítélését válságok kialakulása általában kedvezően befolyásolja. Ilyen alkalmakkor ugyanis lehetőség nyílik valós képességeik bemutatására és szakmai felkészültségük bizonyítására. Ugyanakkor ennek az ellenkezője is igaz. Olyan időszakokban, amikor a nemzetközi politikában nem történnek – a szolgálat törvényben meghatározott feladatrendszeréhez tartozó – markáns események, nehezebbé válik a felhasználók érdeklődését kiváltó jelentések rendszeres felterjesztése, a jelentőmunka folyamatosságának a biztosítása, a szolgálat presztízsének a megőrzése.

4. Elemző-értékelő szervezetek hazánk NATO-csatlakozásától az MK Katonai Felderítő Hivatal (MK KFH) megszűnéséig (1999–2011)

4.1. A biztonsági környezet főbb jellemzői NATO-csatlakozásunkkor és az ezredfordulót követő első évtizedben

1999. március 12-én Magyarország az Észak-atlanti Szerződés Szervezete teljes jogú tagjává vált. NATO-tagságunkra bonyolult biztonságpolitikai helyzetben, a koszovói válság csúcspontján, 12 nappal a NATO Jugoszlávia elleni légitámaszpontjának megkezdése előtt került sor, amikor a déli határunk mellett telepített (támadó és védelmi műveletre egyaránt alkalmas) jugoszláv szárazföldi csapatok, valamint a légiereő közvetlen katonai veszélyt jelentettek hazánk biztonságára. Tagságunk jelentős mértékben növelte biztonságunkat, miközben a kormány kényes politikai helyzetbe került a Szövetség akciójának több⁵³ területet magában foglaló támogatása és a vajdasági magyarság biztonságának garantálása két fontos kérdése egyidejű érvényesítése kapcsán.

1989–1990-ben – a hidegháború időszakának lezárulását, a VSZ és a NATO katonai szembenállásának megszűnését, a kelet-közép-európai országok demokratikus átalakulásának elkezdődését követően – úgy tűnt, hogy Európa biztonságosabbá válik, a katonai veszélyeztetettség szintje jelentős mértékben csökken, a katonai erő szerepe leértékelődik. Ezzel szemben Jugoszlávia szétesése – az ország önállóvá vált korábbi tartományait és a Nyugat-Balkán számos országát magában foglaló – a II. világháború óta Európában nem látott intenzitású fegyveres konfliktusba torkollott. A térség lassú ütemű konszolidálása csak az ENSZ, a NATO, majd az EU égisze alatt telepített többnemzeti békefenntartó erők (IFOR,⁵⁴ SFOR,⁵⁵ KFOR,⁵⁶ EUFOR⁵⁷) segítségével kezdődhetett meg. A Szovjetunió felbomlása Európában ugyancsak törekény biztonságpolitikai helyzetet hozott létre, és ennek eredményeként a kétpólusú világrend megszűnt.

A 2001. szeptember 11-én amerikai stratégiai célpontok ellen végrehajtott, majd az azt követő madridi⁵⁸ és londoni⁵⁹ terrortámadások alapvetően befolyásolták a globális biztonságot. Az Amerikai Egyesült Államok vezetésével, valamint a nemzetközi közösség és a NATO tagállamainak összefogásával kezdetét vette a nemzetközi terrorizmus elleni globális háború. A 2003-tól kibontakozó, *iraki* és *afganisztáni* koalíciós szerepvállalásban⁶⁰ különböző méretű (létszámú), jellegű és feladatú magyar katonai kontingensek is részt vettek.⁶¹

⁵³ Közte hírszerzői.

⁵⁴ Implementation Force – NATO által vezetett többnemzeti békefenntartó erő Bosznia-Hercegovina területén.

⁵⁵ Stabilization Force – NATO által vezetett többnemzeti stabilizációs erő Bosznia-Hercegovina területén.

⁵⁶ Kosovo Force – Koszovóban tevékenykedő, a NATO parancsnoksága alatt működő nemzetközi békefenntartó haderő.

⁵⁷ European Union Force – az Európai Unió felügyelete alatt működő nemzetközi erő Bosznia-Hercegovinában.

⁵⁸ 2004. március 11.

⁵⁹ 2005. július 7.

⁶⁰ A mai napig.

⁶¹ És vesznek részt azóta is.

A közel-keleti és az afrikai térségben kialakult konfliktusok úgyszintén kedvezőtlenül befolyásolták a térség és a világ biztonságát, rendezésük folyamatos nemzetközi erőfeszítéseket igényelt.

Az ezredfordulót követő első évtized legfőbb jellemzője, hogy a globalizáció következtében egyre inkább összekapcsolódott közvetlen környezetünk és a tőlünk távolabb elhelyezkedő térségek biztonsága és stabilitása. A világban olyan új típusú fenyegetések, kockázatok és kihívások jelentek meg, amelyek kevésbé voltak előre jelezhetők, ugyanakkor jelentős mértékben csökkentették az egyes országok és a szövetségi rendszerek biztonságát. Elhárításuk vagy hatásuk mérséklése csak széles körű nemzetközi összefogással volt lehetséges.

4.2. Az Elemző és Értékelő Igazgatóság szervezete és működése

Szervezet

Az MK KFH az 1990-es évek végére az 1995. évi CXXV. törvényben meghatározott feladatoknak megfelelő szervezettel és képességekkel rendelkezett. Magyarország NATO-csatlakozása időpontjában szakmai alárendeltjei – képességeik teljes kihasználásával, megemelt készenlét mellett végezték munkájukat, fő erőfeszítésüket – az alaprendeltesből adódó feladataik ellátása mellett – a jugoszláviai helyzetre, valamint a nyugat-balkáni térségben telepített magyar katonai kontingensek biztonságára összpontosították.

Az Elemző és Értékelő Igazgatóság szervezete és állománya az előző évekhez képest lényegesen nem módosult. Az Igazgatóság állománya széles körű általános és szakmai felkészültséggel, valamint nyelvismerettel rendelkezett. A munkatársak biztonságpolitikai kérdésekben jól eligazodtak, miközben jelentős hányaduk általános katonai (hadműveleti-harcászati) felkészültsége nem érte el a kívánt szintet.⁶²

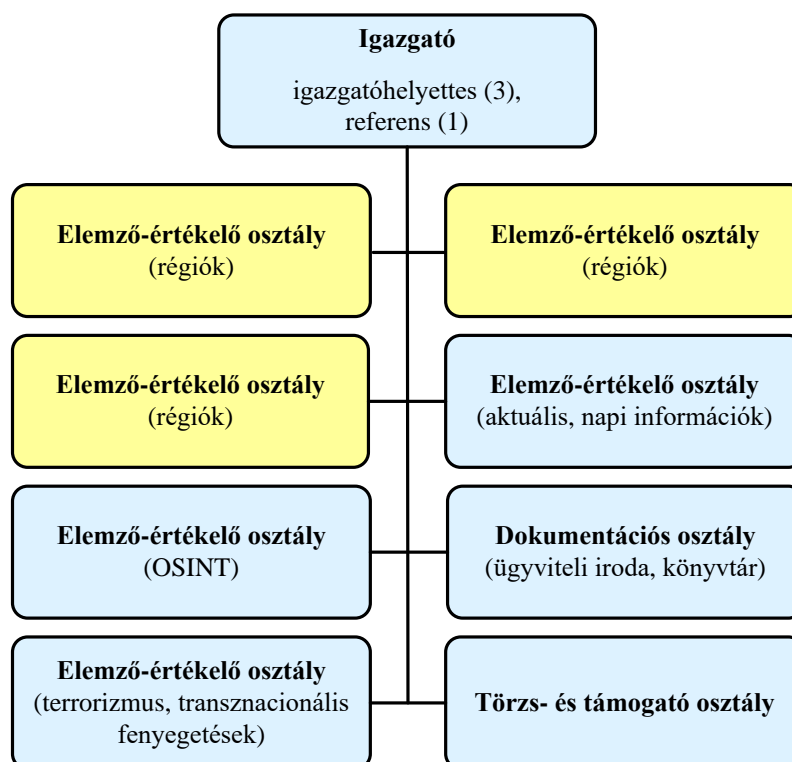
A szervezetet illetően a legfőbb változás az volt, hogy – NATO-csatlakozásunk időpontjára – a *Napi jelentő osztály* szervezetébe tartozó *Helyzetértékelő és Jelentő Központ (HJK)*⁶³ elérte teljes működőképességét és készenlétét.

⁶² Az Igazgatóság vezetése részükre ún. felzárkóztató tanfolyamot szervezett.

⁶³ A nyugati (NATO-, amerikai, német, brit) példák alapján, jelentős anyagi ráfordítással és odaadó mérnöki (informatikai) tervező és kivitelezői munka eredményeként kialakított, 24 órás munkarendben dolgozó (ügyeleti, vezetési, információmenedzsmenti, elemző-értékelő/jelentő, nyilvántartó, valamint hazai és nemzetközi összeköttetési feladatokat ellátó) központ szemléletbeli változást hozott a Hivatal és az Elemző és Értékelő Igazgatóság szakmai munkájában. Első alkalommal adódott ugyanis olyan lehetőség, hogy a Hivatal adatszervező szervezetei által megszerzett, a különböző (hazai és külföldi) együttműködési forrásokból rendelkezésre álló, valamint az elérhető nyílt információk egy helyen, egy időben (többségük elektronikusan formában) jelentek meg, amelyek lehetővé tették rövid időn belüli, számítógépes grafikával támogatott, integrált jelentésben történő feldolgozásukat. A délszláv válság időszakában a HJK 24 órás (minősített és nyílt) jelentéseit – a rendszeres felhasználókon kívül – széleskörűen használták a Miniszterelnöki Hivatal biztonságpolitikai kérdésekért felelős államtitkársága, a Külügyminisztérium, valamint a társ nemzetbiztonsági szolgálatok is. A HJK működése nélkül a Hivatal kevésbé hatékonyan tudott volna eleget tenni a délszláv válság kritikus időszakaiban jelentkező feladatainak.

Az ezredfordulót követő első évtized közepére azonban a világban megjelent új típusú (globális) veszélyek (nemzetközi terrorizmus, tömegpusztító fegyverek és alkatrészeik terjedése, illegális/irreguláris migráció stb.) miatt, valamint a nemzetközi közösség országai (közte hazánk) haderőinek részvételével különböző térségekben⁶⁴ indított válságkezelő, koalíciós műveletek nemzeti hírszerző szolgálatokra háruló feladatrendszerből⁶⁵ adódóan az Igazgatóság szervezete ismét változott (4. ábra).

A szervezeti átalakítás eredményeként megszűntek a korábbi főosztályok (ezáltal csökkent a vezetési szintek száma). Az újonnan megalakított *nyolc osztály* az Igazgató szolgálati alárendeltségében látta el feladatát. Az Igazgató vezetői munkáját *három szakmai helyettes*⁶⁶ és egy *referens*⁶⁷ segítette.

4. ábra. Az MK Katonai Felderítő Hivatal Elemző és Értékelő Igazgatóságának szervezete a 2000-es évek közepén
Szerk.: Dr. Magyar István

⁶⁴ Nyugat-Balkán, Irak, Afganisztán.

⁶⁵ Például a telepített erők védelme (force protection).

⁶⁶ Az egyik helyettes az Igazgatóság napi jelentő-tevékenységét és hosszabb távú elemző-értékelő munkáját, a másik az aktuális információk feldolgozását (a HJK szakmai felügyeletét), míg a harmadik a szervezet nemzetközi kapcsolatrendszeréből adódó feladatokat felügyelte.

⁶⁷ Fő feladata a Vezérkarral és Felderítő Csoportfőnökséggel történő kapcsolattartás volt.

Az Igazgatóság *nyolc osztálya* regionális és funkcionális működési elv alapján dolgozott. *Három elemző-értékelő osztály* Magyarország és szövetségesei biztonsági érdekei szempontjából fontos *válságrégiókkal* foglalkozott. *A többi öt osztály* funkcionális feladatokat látott el. Az igazgatóság történetében első alkalommal alakult önálló osztály a terrorizmussal és a transznacionális fenyegetésekkel kapcsolatos feladatokra,⁶⁸ valamint a nyílt információk feldolgozására.

A nyílt információkat feldolgozó elemző-értékelő osztály (OSINT⁶⁹) szervezetében továbbra is megtalálható volt az MTI-munkacsoport, míg a dokumentációs osztály állományában az Igazgatóság ügyviteli irodája és a Hivatal (egyedi szakmai kiadványokkal rendelkező) nyílt könyvtára. Az új szervezetben a Helyzetértékelő és Jelentő Központ már osztályszintű szervezeti komponensként jelent meg. Az Igazgatóság szervezetébe tartozó osztályok szoros együttműködésben dolgoztak, egymás munkáját kölcsönösen segítették. Példaként említhető, hogy az aktuális információkat feldolgozó osztály jelentéstervezeteit az átfogó elemzésekkel foglalkozó osztályok munkatársai (szakterületüket érintően) előzetesen ellenőrizték, elősegítve ezzel a jelentések pontosságát.⁷⁰

Az Igazgatóság szervezete az MK KFH megszűnéséig kismértékben még több alkalommal módosult,⁷¹ de alapvető funkcionális szervezetei nem változtak.

A tájékoztató- és jelentőmunka fő erőfelfejtése

A tájékoztató- és jelentőmunka fő erőfelfejtése Magyarország közvetlen környezete és a válságkörzetek (hazánk és szövetségeseink biztonságát befolyásoló) információinak elemzésére, értékelésére, feldolgozására és jelentésére irányult.

A jelentési rendszer

Az időszakban az MK KFH – továbbra is a differenciált tájékoztatás elvének szem előtt tartása mellett – 10–12 különböző típusú, minősítésű, gyakoriságú (napi, heti, kéthetenkénti, időszakos) írásos jelentést, témaköri helyzetértékelést,⁷² összefoglalót terjesztett fel a felhasználók számára, miközben a

⁶⁸ Az MK KFH felelősségi körébe a terrorizmus katonai vonatkozású (haderőt érintő) kérdései tartoztak. A témakör fő felelőse a polgári nemzetbiztonsági szolgálat, az akkori Nemzetbiztonsági Hivatal (NBH) volt. Így az MK KFH a terrorizmussal kapcsolatos nem katonai vonatkozású információit (illetékességből) az NBH-nak küldte meg.

⁶⁹ Open Source Intelligence.

⁷⁰ A nagyobb tapasztalatokkal rendelkező nyugati hírszerző szolgálatoknál is korábban dilemmát okozott az aktuális információkkal foglalkozó és a hosszabb távú elemző-értékelő munkát végző szervezetek elkülönült vagy egységes működtetése kérdésének az eldöntése. Bizonyos idő elteltével rájöttek, hogy az önállóan tevékenykedő, aktuális információkat feldolgozó szervezetek nem tudnak hatékonyan működni az adott területtel behatóan foglalkozó komponensek munkatársainak mélyebb szakmai ismerete nélkül. Ezt a szükségszerűséget ismerte fel a Hivatal és az Elemző és Értékelő Igazgatóság akkori vezetése is.

⁷¹ A változásokra elsősorban jelentős mértékű (30%-ot meghaladó) létszámcsökkentés és a Hivatal prioritásainak módosulása miatt került sor. Létszámcsökkentést követően új szervezetek megalakítása vagy a meglévő szervezet állományának bővítése ugyanis csak valamely másik komponens rovására volt lehetséges.

⁷² Néhány esetben előfordult, hogy kiemelt fontosságú témában az MK KFH több polgári nemzetbiztonsági szolgálattal együtt készített jelentést. Ezek a kormányzati szintre felterjesztett, valamennyi szolgálat főigazgatója által aláírt jelentések – integrált információtartalmukon túl – a Hivatalok harmonikus (rivalizálásmentes) szakmai együttműködését is hivatottak bizonyítani.

szóbeli jelentésformák sem kerültek háttérbe. Közöttük a rövidebb terjedelmű, értékeléseket, előrejelzéseket is tartalmazó jelentések domináltak, amelyekben központi helyet foglaltak el a válságkörzetekben telepített (magyar és szövetséges) katonai erők veszélyeztetettségével kapcsolatos információk és értékelések.⁷³ Az Irakban és Afganisztánban feladatot teljesítő magyar katonai kontingensek állományának a felkészülését és feladatellátását az Igazgatóság ismét kézikönyvek kidolgozásával támogatta. A jelentési rendszerben a szövetségesi szemléletmód egyre nagyobb szerepet kapott, miközben a jelentésekben napi rendszerességgel jelentek meg a szövetségi és partnerszolgálati információk.

A jelentések értékét növelte, hogy a kidolgozó állomány a megszerzett információkat saját (illetve munkahelyi környezete) szakmai tudásán (sok esetben NATO- vagy EU-beosztásokban, illetve a válságkörzetekben szerzett helyszíni tapasztalatán) alapuló megjegyzésekkel, értékelésekkel, előrejelzésekkel egészítette ki. Az időszakban a felhasználók több alkalommal elismeréssel nyilatkoztak arról is, hogy a jelentések érthető, igényes és szakszerű megfogalmazásban, a magyar helyesírás szabályainak szigorú betartásával kerültek felterjesztésre.

Szövetségi tagságunkból, valamint az MK KFH kétoldalú partnerszolgálati kapcsolataiból⁷⁴ adódóan a jelentési rendszer fontos (ugyanakkor jelentős energiát lekötő) komponensét képezte a NATO és az EU illetékes szervezetei részére továbbításra kerülő értékelések készítése, illetve a partnerszolgálati információcsere hatékony végzése.⁷⁵

Az elemző-értékelő munkamódszerek változása

NATO- és EU-tagságunknak, valamint az MK KFH kétoldalú partnerszolgálati kapcsolatai bővülésének köszönhetően az időszak végére az Igazgatóság állománya szakmai munkamódszerei tovább korszerűsödtek, az elemző-értékelő munka színvonala a fejlett nyugati országokéhoz közelített. Ehhez jelentős mértékben járult hozzá, hogy a tárgyalt időszakban az elemző-értékelő munkatársak növekvő számban vettek részt hosszabb vagy rövidebb idejű külföldi (egyres országok, illetve a NATO vagy az EU által szervezett) szakmai tanfolyamokon, továbbképzéseken.

⁷³ Tapasztalataim szerint egy 80–100 főből álló elemző-értékelő szervezet egy időben max. 3-4 (különböző intenzitású) válság eseményeinek szakmai szempontú feldolgozására és jelentésére képes. Ezek közül egy lehet olyan, amely magas intenzitású és 24 órás működési rendben tevékenykedő (néhány főből álló) speciális munkacsoport létrehozását és legfeljebb 2-3 hónapon át történő működtetését igényelheti (a szerző megjegyzése).

⁷⁴ Az időszakban az MK KFH több tíz külföldi partnerszolgálattal tartott eltérő tartalmú, mélységű és gyakoriságú kapcsolatot.

⁷⁵ Napjainkban csak a nagyhatalmak képesek globális hírszerzés folytatására. A kisebb országok szakmai képességeiket, kölcsönös előnyöket biztosító információmegosztáson alapuló széles körű kétoldalú partnerszolgálati együttműködéssel egészítik ki. Az MK KFH történetében is előfordult, hogy egy hazánkkal összemérhető nagyságú (kisebb) szövetséges tagállam (képességei hiányában) egy bizonyos országgal kapcsolatban a magyar katonai hírszerzés információit és értékelését fogadta el, tekintette mértékadónak. A példa szemléletesen bizonyítja, hogy egy ilyen minőségű együttműködés alapja a magas szintű szakmai képesség, de legfőképpen a kölcsönös bizalom megléte.

A jelentőtevékenység napi és hosszabb távú koordinációja megvalósult, vezetettsége szorosabbá vált.⁷⁶ A korszerű munkamódszerek gyakorlati alkalmazását és a munkatársak felkészültségének növelését segítette, hogy a tájékoztató (elemző-értékelő) szervezetek történetében, immár harmadik alkalommal, ismét átdolgozásra került „Az elemző és értékelő munka alapjai” című jegyzet,⁷⁷ amely fontos módszertani segédeszköznek bizonyult az elemző-értékelő munkatársak számára. Az adatszerzés, az információfeldolgozás, az értékelés és feladatszabás koordinációját elősegítette a NATO által is alkalmazott CCIRM⁷⁸ rendszer bevezetésének a megkezdése.

Összegzés

Magyarország NATO-csatlakozása időpontjára az MK KFH az 1995. évi CXXV. törvényben előírt feladatoknak megfelelő szervezettel és képességekkel rendelkezett, fő erőkiemelését a jugoszláviai helyzetre, valamint a nyugat-balkáni térségben telepített magyar katonai kontingensek biztonságára összpontosította. Szervezete a korábbi évekhez képest kezdetben lényegesen nem módosult. A teljes működőképességét elérő Helyzetiértékelő és Jelentő Központ ugyanakkor nemcsak szervezeti, hanem módszertani változást is hozott a Hivatal életében. Az évtized közepére – a világban megjelent új típusú veszélyek, valamint a nemzetközi közösség által különböző térségekben (magyar részvétellel) indított válságkezelő koalíciós műveletek miatt – ismét változott az MK KFH és az Igazgatóság szervezete, valamint feladatrendszere is. Az Igazgatóság nyolc osztályból álló, regionális és funkcionális elv szerint működő szervezetté alakult. Első alkalommal alakult önálló osztály a terrorizmussal és a transznacionális fenyegetésekkel kapcsolatos feladatokra, valamint a nyílt információk feldolgozására. A tájékoztató- és jelentőmunka fő erőkiemelése az évtized közepétől – Magyarország közvetlen környezete mellett – a válságkörzetekre összpontosult. Az új jelentésformákat, értékeléseket, elemzéseket, szövetségi és partnerszolgálati információkat egyaránt magában foglaló jelentési rendszerben központi helyet foglaltak el a válságkörzetekben telepített (magyar és szövetséges) katonai erők veszélyeztetettségével kapcsolatos információk és értékelések. Az időszak végére az Igazgatóság állománya szakmai munkamódszerei tovább korszerűsödtek, szövetségesi szemlélete erősödött, az elemző-értékelő munka színvonala a fejlett nyugati országokéhoz közelített.

⁷⁶ A jelentőmunka színvonalának növelését az is nagymértékben segítette, hogy az időszakban rendszeressé vált a főigazgató és helyettese, valamint az elemző és értékelő igazgató közötti informális szakmai konzultáció. Ennek során kölcsönös felvetések, javaslatok, ötletek hangzottak el, amelyek rövid idő elteltével bevezetésre, alkalmazásra kerültek. Bizonyos hányaduk (pl. a jelentésekben a nyílt és a minősített információk bekezdésenkénti elkülönítése) csak rövid időszakot élt meg, de többségük tartósan és hasznosnak bizonyult, a tájékoztató tevékenység fejlődését szolgálta.

⁷⁷ A kiadványt 2009-ben – az Elemző és Értékelő Igazgató irányítása mellett – szakértői szerzői kollektíva dolgozta ki.

⁷⁸ Collection, Co-ordination and Intelligence Requirements Management.

4.3. Az MK KFH, valamint tájékoztató szervezetei 1999–2011 közötti működéséből levonható fontosabb következtetések

– Magyarország NATO-csatlakozását követően a magyar katonai hírszerzés legfelsőbb irányító szervezete, az MK KFH – az 1995. évi CXXXV. törvényben előírt feladatoknak megfelelő szervezettel és képességekkel – ismét koalíciós keretek között, a nemzeti és a szövetségi érdekek együttes szem előtt tartásával tevékenykedett.

– Fő erőikifejtése Magyarország közvetlen környezetére és a délszláv válság eseményeire, majd (a 2000-es évek elejétől, közepétől) a globális biztonságot befolyásoló új típusú fenyegetésekre (mindenekelőtt a terrorizmusra), valamint a nemzetközi közösség által különböző térségekben (magyar részvétellel) indított koalíciós válságkezelő műveletekre irányult.

– Az MK KFH Elemző és Értékelő Igazgatóságának jól felkészült, nemzetközi tapasztalatokat szerzett, motivált, magas szintű hivatástudattal és szövetségi szemléletmóddal rendelkező személyi állománya célszerűen kialakított, a biztonsági környezet változásaihoz rugalmasan alkalmazkodó, korszerű szakmai elvek szerint működő, de csökkenő létszámú, kezdetben főosztály–osztály, majd osztály szervezetű struktúrákban végezte munkáját.

– A szövetségi és a partnerszolgálati információkat is megjelenítő, különböző típusú, minősítésű és gyakoriságú jelentésformák differenciált felterjesztésével az MK KFH és az elemző-értékelő szervezete hatékonyan elégítette ki a hazai kormányzati, honvédelmi minisztériumi és vezérkari tájékoztatási igényeket.

– Az MK KFH és az Igazgatóság kiterjedt szövetségi és partnerszolgálati kapcsolatrendszere jelentős mértékben növelte a szervezet képességeit, miközben hatékony végzése komoly feladatokat (és terheket) is rótt a szervezetre.

– A 2000-es évek végére az MK KFH és elemző-értékelő szervezete nyugati elvek figyelembevételével szervezett, korszerű módszereket alkalmazó, tudásalapú szervezetté vált, tevékenységét hazai és nemzetközi elismerés övezte.

Zárszó

A tanulmány a magyar katonai hírszerzés 1953-tól létező három szervezete, valamint tájékoztató (elemző-értékelő) komponensei 58 éves történetének bemutatására vállalkozott. Ilyen átfogó időszak részletekbe menő szemléltetése – titokvédelmi és terjedelmi korlátok miatt – szinte lehetetlen. A dolgozatban tények, adatok, dokumentumok, személyes tapasztalatok és vélemények egyaránt megjelennek, amelyek segítik a téma átfogó megismerését. Írásban történő rögzítésük és dokumentálásuk mára elengedhetetlen fontosságúvá vált az idő gyors előrehaladása és a halványuló történeti emlékezet miatt. A szakmatörténet szempontjából fontos információk közlése mellett megjelenő kiegészítő megjegyzések a tanulmány hitelességének a növelését szolgálják, valamint azt, hogy az olvasó pontosabban értse a leírtakat és a szervezetek működését.

Ismételten köszönetet mondok mindazoknak, akik bátorítottak a tanulmány megírására és segítettek annak létrejöttét. Külön köszönet illeti a Felderítők Társasága Egyesület azon tagjait, akik információik rendelkezésre bocsátásával, személyes észrevételekkel és véleményekkel támogatták munkámat. Végül köszönettel tartozom a katonai hírszerzés tárgyalt időszakban létező három szervezetében és a velem együtt dolgozó munkatársaknak is, hogy hivatásos katonai szolgálatomból 26 évet a szolgálatok tájékoztató (elemző-értékelő) komponenseinél töltve egy gazdag, élményekkel teli, sikeres életpályát tudhatok magaménak.

2012. január 1-jén, a 2011 novemberében módosított 1995. évi CXXV. törvény rendelkezései, valamint a 128/2011. (XII. 2.) HM-utasítás alapján, az MK Katonai Felderítő Hivatal és az MK Katonai Biztonsági Hivatal összevonásával megalakult a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, amely 66 év elteltét követően újra egy szervezetben egyesítette a katonai hírszerzést és a kémelhárítást.

Az MK KFH Elemző és Értékelő Igazgatósága korábbi állományával és szervezetével integrálódott az új Szolgálatba. Innen kezdődő történetének utókor számára történő megörökítése már az új szervezet munkatársainak a kötelessége (és egyben megkerülhetetlen felelőssége is).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- MAGYAR István: Az elemző-értékelő tevékenység főbb jellemzői a rendszerváltozást követő időszakban.
In: Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008. pp. 107–111.
Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület, Budapest, 2009.
- MAGYAR István – GULYÁS József:
A magyar katonai hírszerzés jelene 1990–2008.
In: Felderítő Szemle Emlékszám, 2008. november. pp. 162–169.
MK Katonai Felderítő Hivatal, Budapest, ISSN 1588-242X

A TÁJÉKOZTATÓ ÉS ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ SZERVEZETEK VEZETŐI⁷⁹
(1953–2011)

Szűcs Ferenc ezredes	1953–1956	MNVK 2. Csoportfőnökség
Dr. Oszetzky Tamás ezredes	1956–1977	MNVK 2. Csoportfőnökség
Gombos Károly ezredes	1977–1983	MNVK 2. Csoportfőnökség
Dr. Demeter György ezredes	1983–1985	MNVK 2. Csoportfőnökség
Kovács János ezredes	1985–1989	MNVK 2. Csoportfőnökség
Dr. Munkácsi József ezredes	1989–1996	MNVK 2. Csoportfőnökség, HVK Katonai Felderítő Hivatal
Dr. Magyar István ezredes	1996–2000	MK Katonai Felderítő Hivatal
Dr. Rác Lajos ezredes	2000–2001	MK Katonai Felderítő Hivatal
Szabó Mihály ezredes	2001–2002	MK Katonai Felderítő Hivatal
Varga János ezredes	2002–2004	MK Katonai Felderítő Hivatal
Dr. Magyar István ezredes	2004–2006	MK Katonai Felderítő Hivatal
Gulyás József mk. ezredes	2006–2011	MK Katonai Felderítő Hivatal
Pásztor István ezredes	2011–2011. 12. 31.	MK Katonai Felderítő Hivatal

⁷⁹ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

1. kép. A Tájékoztató Szolgálat egyik kiállítási vitrinje a KNBSZ Múzeumban⁸⁰
(A szerző felvétele)

⁸⁰ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

2. kép. A Helyzetértékelő és Jelentő Központ jelentésének fedőlapja a KNBSZ Múzeumban⁸¹
(A szerző felvétele)

⁸¹ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

A KÖTET SZERZŐI

Fodor Zoltán	a Nemzeti Közszerológati Egyetem hallgatója
Dr. Forgács Balázs	százados, PhD, a Nemzeti Közszerológati Egyetem docense
Dr. Fürjes János	alezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Dr. Harkai István	a Szegedi Tudományegyetem tanársegédje
Holtai András	ezredes, a Nemzetbiztonsági Szakszerológat munkatársa
Károly László	őrnagy, a KNBSZ munkatársa
Lakatos Zsolt	alezredes, a KNBSZ egykori munkatársa
Dr. Magyar István	ny. dandártábornok, a Felderítők Társasága Egyesület Tudományos Szerológat vezetője
Dr. Magyar Sándor	alezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Nógrádi György	biztonságpolitikai szakértő
Puskás Béla	alezredes, a KNBSZ munkatársa
Simon László	alezredes, a KNBSZ munkatársa, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktorat Iskola doktorandusza

E SZÁMUNK TARTALMA

NÓGRÁDI GYÖRGY

NEMZETVÉDELEM SZÖGESDRÓTTAL – A MIGRÁCIÓS VÁLSÁG ÉS MAGYAR VONATKOZÁSAI

A migráció jelensége a történelem során állandóan alakította a nemzetközi viszonyokat. A népességvándorlás gazdasági, politikai és közigazgatási hatásai mind a küldő állam, mind a fogadó ország területén meghatározó változásokat eredményeznek. Legyen szó akár a történelem kezdeteikor kialakuló népességi viszonyokról, akár a huszadik század világégései során átalakuló demográfiai mutatókról, az egyetlen közös a migrációs hullámokban az őket követő új nemzetközi rend kialakulása volt. A 2015 nyarán-őszén tetőző bevándorlási hullám már most érezteti világrend-rengető hatásait. Az alkalmazkodás az új viszonyokhoz erőteljes kihívásként érte az eddig stabilnak számító európai kontinent. Összetartásunk, az európai szolidaritás, a közösnek vélt értékrend és a kollektív felelősség doktrínája rövid idő alatt egymásra mutogatássá és tehetetlenségévé változott. Ahhoz, hogy a kialakulóban lévő új világrendben Európa megtartsa regionális nagyhatalmi viszonyát, felül kell kerekedni a kezdeti sokkon, majd felmérni a rendelkezésre álló lehetőségeket a lokális problémák (letelepedés, munkavállalás, oktatási nehézségek) és a migránshullámot okozó közel-keleti és afrikai instabilitás kezeléséhez. Magyarország a bevándorlási útvonal érintett államaként a migrációs hullámot illetően erőteljes önálló gondolatokkal állt elő, ami az Európai Unió szempontjából sokszor a közösségi gondolkodás ellenlábasként tüntette föl hazánkat. A propaganda és a puha, diplomáciai megoldások nem csökkentették az exponenciálisan megugró beérkezők számát, így a vezetés az ország védelmét szolgáló fizikai akadály felépítését rendelte el. A kerítés felállítása ellen több nemzetközi vezető emelt hangot, hivatkozva – többek között – a menedékjogra és az uniós szolidaritással vállalt kötelezettségeinkre. Az elemzés során bizonyítom, hogy az ellenőrizetlenül beáramló embertömeg és a növekvő terrorfenyegetettség között realizálható kapcsolat, így a fizikai akadály az ország védelméhez ténylegesen hozzájárult. Bemutatom továbbá a legújabb migrációs hullám előzményeit, Magyarország érintettségét, a jelenleg is zajló bevándorlás részleteit, az új helyzettel járó nehézségeket és ezek várható hatását Európa, ezen belül Magyarország biztonságára.

Kulcsszavak: migráció, Magyarország, Európai Unió, Közel-Kelet, Afrika, menekültstátusz, bevándorlás, schengeni rendszer, dublini rendelet, Eurodac, embercsempészet, terrorizmus, ISIS, al-Nusra, Migration Aid, kvótarendszer.

CONTENTS

GYÖRGY NÓGRÁDI

**NATIONAL DEFENCE WITH BARBED WIRE FENCE –
MIGRATION CRISIS AND ITS HUNGARIAN ASPECTS**

The migration has been present throughout the human history as a factor influencing international relations. Economic, political and administrative effects of the migration of a given population have led to important and long-lasting changes in both the sending and receiving countries. No matter it was about the demographic situation at the dawn of the human history and civilisation or the demographic situation in the aftermath of the worldwide catastrophes of the 20th century, the only common consequence of the migration was the subsequent new world order. The immigration wave that culminated sometimes in the summer-autumn of 2015 has already been making its shocking effects felt throughout the world. The necessity to adapt itself to the new conditions proved to be a great challenge for the European continent that has been considered as a traditionally stable “island”. Our community, the European solidarity, and common values we have thought to share, as well as the doctrine of joint responsibility have rapidly melted away to give way to the atmosphere of mutual anger and resentment amidst political impotence. So as to keep its regional great power relations while a brand new world order is in the making, Europe must first of all overcome the initial shock and assess the potentials of the situation to be able to tackle the local challenges (such as the acute settlement, employment and education problems), which are all key requirements of a successful social integration, and the Middle Eastern and African instability that proved to be the efficient cause of the migration wave. Hungary as a transit country on the migration route had a series of unique and specific proposals on how to tackle the migration challenge, which in many cases ran counter to the mainstream European propositions and solutions. The propaganda, as well as the soft and diplomatic solutions have failed to halt the exponentially increasing mass of migrants, thus the political leadership has decided to order the construction of a physical obstacle in defence of the country. Leading politicians and leaders of the international organisations have criticised Hungary for its fence building project by referring – among others – to the right of asylum and our commitments issuing from the European solidarity. In my analysis I attempt to prove that there is a link between the uncontrollable influx of migrants and the increasing terror threat, therefore the physical obstacle has palpably contributed to the defence of the country. I present, furthermore, the prelude to the latest migrant wave, Hungary’s vulnerability and exposure to it. I attempt to give a detailed illustration of the present migration wave, including the issuing difficulties of the current situation and their future effect on Europe, especially on the security of Hungary.

Keywords: migration, Hungary, European Union, Middle East, Africa, refugee status, immigration, Schengen Agreement, Dublin regulation, EURODAC regulation, human smuggling, terrorism, ISIS, al-Nusra, Migration Aid, quota system.

DR. FORGÁCS BALÁZS SZÁZADOS

**A NÉPPEL AZ URALKODÓÉRT.
AZ ELSŐ GERILLAELMÉLETEK**

A gerilla-hadviselés elmélete a XIX. század első felében született meg. A francia forradalmi és a napóleoni háborúk idején Európa néhány területén (Vendéban, Tirolban, Spanyolországban és Oroszországban) az irreguláris harcosok sikeresen harcoltak a francia hódítókkal szemben. Ezek a harcok lenyűgözték a kor katonai gondolkodóit, akik tudományos vizsgálat alá vették a kor e katonai jelenségét.

Kulcsszavak: gerilla-hadviselés, felkelés, francia forradalmi és napóleoni háborúk.

DR. HARKAI ISTVÁN

TERRORFELLEGEK NYUGAT-SZAHARA FELETT?

Az Afrika „utolsó gyarmatán” zajló folyamatok lassan a végükhöz közelednek. Marokkó – jelentős francia diplomáciai támogatással a háta mögött – olyan pozíciókat épített ki az általa megszállt Nyugat-Szaharában, amelyek szinte lehetetlenné teszik a terület függetlenségéért küzdő Polisario Front számára, hogy elérje maximális célját, nevezetesen a teljes függetlenség kivívását. A makacs ellenállás, a marokkói megszállók túlkapásai, a menekülttáborok sanyarú körülményei, a fegyverek, a bűnözés, a csempészet és a kilátástalanság árnyékában felnőtt fiatal generációk könnyű célpontjai lehetnek a radikális iszlám terrorszervezeteknek. Ha ezek a radikális, dzsihadista tanok gyökeret vernek a Polisario soraiban, akkor a korábban politikai célokért (a terület függetlenségéért) küzdő szervezet radikalizálódása esetén újabb terrorszervezet megjelenésével kell számolni Északnyugat-Afrikában.

Kulcsszavak: Nyugat-Szahara, Polisario, radikális iszlám, terrorszervezet, MINURSO, emberi jogok.

SIMON LÁSZLÓ ALEZREDES

**A TITOK SPECIÁLIS ÉRTELMEZÉSE AZ ELMÚLT
25 ÉV KIHÍVÁSAINAK, KOCKÁZATAINAK ÉS
FENYEGETÉSEINEK A TÜKRÉBEN**

A szovjet birodalom felbomlása után 25 évvel Magyarország és közvetlen környezete a folyamatos reformok útján jár. Ebben az időszakban NATO- és EU-tagként országunknak a hon- és a rendvédelem területén jelentős kihívásokkal, különböző válságokkal, illetve fenyegetésekkel kellett szembenéznie. A szerző politika-, információ- és jogelméleti megközelítései alapján az említett folyamatokban (megértésében, megelőzésében, akadályozásában, elhárításában és normalizálásában) a katonai területen megjelenő titkos információk kulcsszerepet töltenek be.

CAPTAIN BALÁZS FORGÁCS DR., PHD

**WITH PEOPLE FOR THE MONARCH.
THE FIRST THEORIES OF GUERRILLA WARFARE**

The theory of guerrilla warfare was born in the first half of the 19th century. In the time of the French Revolutionary and Napoleonic Wars the irregular fighters of Vendée, Tirol, Spain and Russia fought against the French conquerors successfully. The military theorists were impressed by these fights and started to do research into this military phenomenon.

Keywords: guerrilla warfare, uprising, French revolutionary and Napoleonic wars.

DR. ISTVÁN HARKAI

CLOUDS OF TERROR OVER WESTERN SAHARA?

The story of the „last colony” of Africa draws to an end. Morocco – with significant French diplomatic assistance – has established firm positions in Western Sahara, making it almost impossible for the Polisario Front, the organization struggling for the independence of the region, to reach its ultimate goal. The stubborn resistance of the Polisario, the abuses of the Moroccan occupation army, the cruel and barren circumstances of the refugee camps, the proximity of weapons, the activity of criminal and smuggling networks make the younger generations easy targets for the radical jihadist terrorist organizations. If radical Islam ideology finds fertile ground among the members of the Polisario, a new terrorist organization may emerge in the north-western part of Africa.

Keywords: Western Sahara, Polisario, radical Islam, terrorist organization, MINURSO, human rights.

LIEUTENANT COLONEL LÁSZLÓ SIMON

**THE SPECIAL INTERPRETATION OF SECRET
IN THE LIGHT OF THE CHALLENGES, RISKS AND THREATS
OF THE LAST 25 YEARS**

25 years after the disintegration of the Soviet Empire, Hungary and its immediate environment have undergone continuous reforms. During this period our country as a member of the NATO and the EU has faced several major challenges, threats and different crises in the fields of defence and law enforcement. On the basis of the author's different approaches (policy, law and information theory) to these processes, the classified information of military intelligence and counterintelligence plays a key role in the understanding, preventing, resolving and normalizing them.

A titkok és a védett adatok kezelését, valamint azok megosztását legszélesebb körben ezen a területen a KNBSZ és elődszervezetei hajtották, illetve hajtják végre. A multipoláris világrendben jelentkező válságok kezelése során alkalmazható titokmegosztás minden állampolgár számára a hiteles tájékoztatás alapját jelenti. A biztonság modernkori értelmezése felértékeli az egységes katonai felderítés modelljének jövőbeni polgári alkalmazását.

Kulcsszavak: katonai hírszerzés és elhárítás, titokmegosztás, hiteles állampolgári tájékoztatás, egységes katonai felderítési modell.

KÁROLY LÁSZLÓ ÖRNAGY

NEMZETI HÍRSZERZŐ ELEMENK DÖNTÉSHOZATALI RENDSZERE ÉS JELLEGZETESSÉGEI

A nemzeti hírszerző elemeket sajátos döntéshozatali rendszer jellemez, amely a hírszerző ciklusra épül. A hírszerző ciklus valamennyi pontján olyan döntéseket kell meghoznia a parancsnoknak, amely a szervezet stratégiai célját elégti ki. A stratégiai cél a felhasználók információkkal történő tájékoztatása. A döntések általában kívül esnek a parancsnok döntési komfortzónáján, ami folyamatos fejlődést eredményez.

Kulcsszavak: nemzeti hírszerző elem, döntéshozatal, hírszerző ciklus, szervezet, felhasználók.

DR. FÜRJES JÁNOS ALEZREDES – FODOR ZOLTÁN

RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTŐ- ÉS ZAVARÓESZKÖZ FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

A rádió feltalálása és a vezeték nélküli távközlés katonai célú alkalmazása új lehetőségeket biztosított a hadviselő felek számára. Ezzel szinte egy időben jelentkezett a szemben álló fél híradásának a felderítése, üzeneteinek a lehallgatása iránti igény is. A lehallgatással megismerhetővé vált az ellenség szándéka, ráadásul rádiófrekvenciás eszközeinek zavarása révén fennakadást okozhatunk a vezetési rendszereiben, ezáltal további előny szerezhető a harcok során.

A szövetségi rendszerből adódó feladatok miatt a jelenkor kihívásainak megfelelő integrált rádióelektronikai felderítő- és zavarórendszer beszerzése, adott esetben hazai fejlesztése létfontosságú és halaszthatatlan.

Kulcsszavak: rádióelektronikai felderítés, zavarás, fejlesztés.

It was – and still is – the responsibility of Military National Security Service and its predecessors to handle and disseminate the protected data. Sharing secrets while managing crises in our multipolar world represents the basis for credible information of citizens. The contemporary interpretation of security is going to appreciate the civil application of the integrated military intelligence model.

Keywords: military intelligence and counterintelligence, sharing secrets, credible information of citizens, integrated military intelligence model.

MAJOR LÁSZLÓ KÁROLY

DECISION MAKING SYSTEM AND CHARACTERISTICS OF NATIONAL INTELLIGENCE CELLS

The National Intelligence Cells have own decision making system, which based on intelligence circle. The commander has to make decision on every steps of intelligence circle, which points for strategic goal of the organization. The information support of consumers represents the strategic goal. Usually the decisions are out of the commander's comfort zone resulting in continuous development.

Keywords: National Intelligence Cell, decision making, intelligence circle, organization, consumers.

LIEUTENANT COLONEL JÁNOS FÜRJES DR., PhD –
ZOLTÁN FODOR

POSSIBILITIES OF DEVELOPMENT OF SIGINT AND JAMMING DEVICE

The invention of the radio and the application of wireless communication in the military have ensured new possibilities for the parties at war. Parallel with that the need for the detection of the enemy's communications network and the interception of enemy messages have also appeared. The interception of enemy messages allows us to recognize the intentions of the enemy; furthermore by jamming their radio frequency devices, we can impede their chain of command, which allows us to gain an even greater advantage.

The procurement and national development of an integrated SIGINT and jamming system which complies with the challenges of modern times are crucial and urgent, due to the tasks coming from NATO and EU.

Keywords: SIGINT, jamming, development.

HOLTAI ANDRÁS EZREDES –
DR. MAGYAR SÁNDOR ALEZREDES –
PUSKÁS BÉLA ALEZREDES

AZ INFORMATIKAI FEJLESZTÉS ÉS ÜZEMELTETÉS HATÁRVONALAI

Az informatikai eszközök térnyerésével egyre több és összetettebb informatikai rendszer szolgálja céljaink elérését, amelyek hatása a vállalatok, szervezetek működésére folyamatosan erősödik. Számos nemzeti és nemzetközi szabvány, ajánlás segítheti az informatikai fejlesztésben, üzemeltetésben dolgozók munkáját, amelyek útmutatásait a lehetőségek függvényében ajánlott alkalmazni. A publikáció az informatikai fejlesztést és üzemeltetést mutatja be, kihangsúlyozva azok határterületeit.

Kulcsszavak: IT-üzemeltetés, IT-fejlesztés, informatika, informatikai támogatás, rendszerek megbízható üzemeltetése.

DR. MAGYAR ISTVÁN NY. DANDÁRTÁBORNOK

A TÁJÉKOZTATÓ RÉSZLEGTŐL AZ ELEMZŐ ÉS ÉRTÉKELŐ IGAZGATÓSÁGIG – II.

A cikk a katonai hírszerzés információt feldolgozó szervezeteinek, valamint ezen komponensek feladatának és munkamódszereinek változását mutatja be az MNVK 2. Csoportfőnökség létrejöttétől a KNBSZ megalakulásáig. A szerző, aki több mint 25 éven át szolgált a katonai hírszerzés különböző elemző-értékelő szervezeteiben, hiteles forrásokat, dokumentumokat és személyes interjúkat használt fel munkájához. A cikk hasznos lehet mindazoknak, akik egy általános áttekintést szeretnének kapni a katonai hírszerzésről, valamint az elemző-értékelő szervezetek fejlődéséről és feladatairól.

Kulcsszavak: katonai hírszerzés, elemző-értékelő szervezetek, MNVK 2. Csoportfőnökség, MH Katonai Felderítő Hivatal, MK Katonai Felderítő Hivatal, körkörös védelem, integrált elemzés, Helyzetértékelő és Jelentő Központ.

COLONEL ANDRÁS HOLTAI –
LIEUTENANT COLONEL SÁNDOR MAGYAR DR., PhD –
LIEUTENANT COLONEL BÉLA PUSKÁS

**THE BORDER AREA OF IT DEVELOPMENT
AND MAINTENANCE**

With the expansion of IT assets more and more complex IT systems work in order to achieve our objectives. Their effects on the operation of the companies and organizations are continuously growing. A number of national and international standards and recommendations help the staff that develops and operates IT assets, so they are recommended to be applied. The publication describes the IT development and maintenance highlighting their border areas.

Keywords: IT maintenance, IT developments, informatics, IT support, reliable operation.

BRIGADIER GENERAL (RET.) ISTVÁN MAGYAR DR., univ.

**FROM THE INFORMATION SECTION
TO THE ANALYSIS AND ASSESSMENT DIRECTORATE – II.**

The article introduces the structural development and the changes in tasks and working methods of the analysis and assessment organizations of military intelligence from the creation of the 2nd Directorate of the Hungarian General Staff to the establishment of the Military National Security Service. The author of this article, who served more than 25 years in different assessment organizations of the military intelligence, used authentic sources, documents and personal interviews for his study. The article could be useful for all those, who want to have a general overview of the military intelligence and the organizational development and tasks of the assessment bodies.

Keywords: military intelligence, analysis and assessment organizations, 2nd Directorate of the Hungarian General Staff, Military Intelligence Office of the Hungarian General Staff, Military Intelligence Office of the Hungarian Republic, all-round defence, integrated assessment, Situation Center (SITCEN).

CONTENTS

SECURITY POLICY

GYÖRGY NÓGRÁDI

**NATIONAL DEFENCE WITH BARBED WIRE FENCE –
MIGRATION CRISIS AND ITS HUNGARIAN ASPECTS**

CAPTAIN BALÁZS FORGÁCS DR., PHD

**WITH PEOPLE FOR THE MONARCH.
THE FIRST THEORIES OF GUERRILLA WARFARE**

DR. ISTVÁN HARKAI

CLOUDS OF TERROR OVER WESTERN SAHARA?

INTELLIGENCE – RECONNAISSANCE

LIEUTENANT COLONEL LÁSZLÓ SIMON

**THE SPECIAL INTERPRETATION OF SECRET
IN THE LIGHT OF THE CHALLENGES, RISKS AND THREATS
OF THE LAST 25 YEARS**

MAJOR LÁSZLÓ KÁROLY

**DECISION MAKING SYSTEM AND CHARACTERISTICS
OF NATIONAL INTELLIGENCE CELLS**

LIEUTENANT COLONEL ZSOLT LAKATOS

**THE CHALLENGES AND THE ROLE
OF THE EU INTELLIGENCE/RECONNAISSANCE SYSTEM
IN CRISIS-MANAGEMENT**

R & D

LIEUTENANT COLONEL JÁNOS FÜRJES DR., PhD –
ZOLTÁN FODOR

**POSSIBILITIES OF DEVELOPMENT OF SIGINT AND JAMMING
DEVICE**

COLONEL ANDRÁS HOLTAI –
LIEUTENANT COLONEL SÁNDOR MAGYAR DR., PhD –
LIEUTENANT COLONEL BÉLA PUSKÁS

**THE BORDER AREA OF IT DEVELOPMENT
AND MAINTENANCE**

HISTORY OF INTELLIGENCE – RECONNAISSANCE

BRIGADIER GENERAL (RET.) ISTVÁN MAGYAR DR., univ.

**FROM THE INFORMATION SECTION TO THE ANALYSIS
AND ASSESSMENT DIRECTORATE – II.**

FOR READERS

OUR AUTHORS

CONTENTS

CONDITIONS OF PUBLICATION

A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

AZ ÍRÁSMŰVEKKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK:

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona;
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, amely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más témákat, anyagokat – jelentetünk meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények (és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20–21 gépelt oldal); a kéziratot Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban, elektronikus adathordozón (CD-n), és lehetőség szerint egy kinyomtatott példányban is kérjük megküldeni;

- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a felderito.szemle@knbsz.gov.hu e-mail címen. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven.
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

A KÖZLEMÉNYEKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT FORMAI KÖVETELMÉNYEK

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni:

A SZERZŐ, SZERZŐK

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)

REZÜMÉ (magyarul, angolul)

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)

BIBLIOGRÁFIAI HIVATKOZÁS

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben:

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, amelyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés:

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében lévő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke:

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. ISBN 963 9276 45 6
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1994. pp. 31–50.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19–20.

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.

- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat sorszáma (pl. 1. ábra.);
- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrása (vagy: Szerkesztette: ...);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELÉRHETŐSÉGEINK

Postacím: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24–26.
Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117

E-mail: felderito.szemle@knbsz.gov.hu

Dr. Vida Csaba alezredes,
a KNBSZ Tudományos Tanács titkára
06(1) 386-9344/5300, HM 65-300
e-mail: vida.csaba@knbsz.gov.hu

Deák Anita alezredes
06(1) 386-9344/5115, HM 65-115
e-mail: deak.anita@knbsz.gov.hu